

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

GAGAUZ TÜRKLERİNDE TÜRKÇE DİNİ METİNLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İvan Nikolaev KOLEV

ANKARA-2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

GAGAUZ TÜRKLERİNDE TÜRKÇE DİNİ METİNLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İvan Nikolaev KOLEV

Tez Danışmanı:

Yrd. Doç. Dr. G. Selcan Sağlık ŞAHİN

ANKARA-2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

GAGAUZ TÜRKLERİNDE TÜRKÇE DİNİ METİNLER

Tez Danışmanı:

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınav Tarihi .....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../20.....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖN SÖZ	I
KISALTMALAR	IV
1. Giriş	1
2. Türklerde Hristiyanlık.....	6
2.1. Kıpçaklar Arasında Hristiyanlık ve Kıpçakların Dinî Eserleri	11
2.2. Karamanlı Türkler ve Dinî Eserleri.....	20
3. Gagauz Türklerinde Türkçe Dinî Metinler	39
3.1. Gagauz Türkçesinde Dinî Kitap Basım Faaliyetleri.....	39
3.2. Gagauzların Dinî Metinleri El Yazma Olarak Çoğaltma Gelenekleri	46
3.3. Gagauz Türklerinin Dinî Metinleri Hakkında.....	51
4. Gagauz Türklerinin Dinî Metinleri	64
4.1. Kilise tarafından onaylanmış metinler	64
4.1.1. Dualar	64
4.1.2. İlahiler.....	120
4.1.3. Vaazlar.....	178
4.2. Kilise tarafından onaylanmamış metinler (Apokrifler)	195
4.2.1. Epistoliya (Kiyat göktän)	195
4.2.2. Apokrif dualar	203
5. Gagauz Türklerinde Türkçe Dinî Metinlerin Ses ve Şekil Bilgisi Özellikleri.....	216
5.1. İmla Özellikleri.....	216
5.2. Sesbilgisi Özellikleri.....	230
5.2.1. Ünlüler	230
5.2.1.1. İkiz ünlüler (Diftong).....	232
5.2.1.2. Ünlü Uyumu	232
5.2.1.3. Ünlü Değişmeleri.....	235
5.2.1.3.1. Kalın ünlülerin incelmesi.....	235
5.2.1.3.2. İnce ünlülerin kalınlaşması	236
5.2.1.3.3. Geniş ünlülerin daralması	237
5.2.1.3.4. Dar ünlülerin genişlemesi	239

5.2.1.3.5.	Düz ünlülerin yuvarlaklaşması	240
5.2.1.3.6.	Yuvarlak ünlülerin düzleşmesi	241
5.2.1.3.7.	Ünlü düşmesi.....	242
5.2.1.3.8.	Ünlü türemesi.....	243
5.2.1.3.9.	Göçüşme (Metatez).....	244
5.2.2.	Ünsüzler	246
5.2.2.1.	Ünsüz uyumu.....	247
5.2.2.2.	Ünsüz Değişmeleri	248
5.2.2.2.1.	Tonlulaşma.....	248
5.2.2.2.2.	Tonsuzlaşma	249
5.2.2.2.3.	Sızıcılaşma.....	252
5.2.2.2.4.	Akıcılaşma.....	252
5.2.2.2.5.	Süreksizleşme.....	252
5.2.2.2.6.	Genzelleşme.....	252
5.2.2.2.7.	Dudaksılaşma.....	253
5.2.2.2.8.	Gırtlaksılaşma.....	253
5.2.2.2.9.	Dişsileşme	254
5.2.2.2.10.	Avurtsulaşma	254
5.2.2.3.	Ünsüz Benzeşmesi	254
5.2.2.4.	Aykırılışma	255
5.2.2.5.	İkizleşme	255
5.2.2.6.	Tekleşme	256
5.2.2.7.	Ünsüz düşmesi.....	257
5.2.2.7.1.	/h/ düşmesi.....	257
5.2.2.7.2.	/l/ düşmesi.....	257
5.2.2.7.3.	/n/ düşmesi.....	258
5.2.2.7.4.	/p/ düşmesi.....	258

5.2.2.7.5. /r/ düşmesi	258
5.2.2.7.6. /t/ düşmesi.....	258
5.2.2.7.7. /v/ düşmesi.....	258
5.2.2.7.8. /y/ düşmesi.....	259
5.2.2.7.9. /z/ düşmesi	259
5.2.2.8. Ünsüz Türemesi	259
5.2.2.8.1. /y/ türemesi.....	259
5.2.2.8.2. /h/ türemesi.....	260
5.2.2.8.3. /v/ türemesi.....	260
5.2.2.8.4. /m/ türemesi	260
5.2.2.8.5. /n/ türemesi.....	260
5.2.2.9. Ünlüleşme ve ünsüzleşme.....	260
5.2.2.10. Göçüşme	261
5.2.2.11. Hece yutumu	261
5.2.2.12. Kaynaşma.....	262
5.3. Şekil Bilgisi Özellikleri	263
5.3.1. Yapım ekleri	264
5.3.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri.....	264
5.3.1.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri	267
5.3.1.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri	269
5.3.1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri	273
5.3.2. İsim ve İsme Gelen Çekim Ekleri	277
5.3.2.1. Çokluk Ekleri.....	277
5.3.2.2. Soru Eki	278
5.3.2.3. İyelik Ekleri.....	279
5.3.2.4. Hal Ekleri	280
5.3.2.4.1. Belirtme hali eki yerine yönelme hali ekinin kullanılması	282
5.3.2.4.2. Belirtme hali eki yerine çıkma hali ekinin kullanılması	282

5.3.2.4.3.	Yönelme hali eki yerine belirtme hali ekinin kullanılması.....	282
5.3.2.4.4.	Yönelme hali eki yerine bulunma hali ekinin kullanılması.....	282
5.3.2.4.5.	Yönelme hali eki yerine çıkma hali ekinin kullanılması.....	283
5.3.2.4.6.	Bulunma hali eki yerine çıkma hali ekinin kullanılması	283
5.3.2.4.7.	Çıkma hali ekinin yerine yönelme hali ekinin kullanılması	283
5.3.3.	Sıfatlar.....	283
5.3.3.1.	Niteleme Sıfatları	284
5.3.3.2.	Belirtme Sıfatları	284
5.3.3.2.1.	İşaret Sıfatları.....	285
5.3.3.2.2.	Sayı Sıfatları.....	285
5.3.3.2.3.	Soru Sıfatları.....	285
5.3.3.2.4.	Belirsizlik Sıfatları.....	285
5.3.4.	Zarflar	286
5.3.4.1.	Yer-Yön Zarfları.....	286
5.3.4.2.	Zaman Zarfları	286
5.3.4.3.	Hal Zarfları	287
5.3.4.4.	Miktar Zarfları	288
5.3.5.	Zamirler	288
5.3.5.1.	Şahıs Zamirleri	289
5.3.5.2.	İşaret Zamirleri.....	290
5.3.5.3.	Dönüştürme Zamirleri.....	290
5.3.5.4.	Soru Zamirleri	290
5.3.5.5.	Belirsizlik Zamirleri	291
5.3.6.	Fiil ve Fiil Çekimleri	291
5.3.6.1.	Şahıs Ekleri	292
5.3.6.2.	Bildirme kipi çekimleri	292
5.3.6.2.1.	Geniş Zaman.....	293
5.3.6.2.2.	Şimdiki Zaman	294

5.3.6.2.3.	Gelecek Zaman	296
5.3.6.2.4.	Görülen Geçmiş Zaman.....	297
5.3.6.2.5.	Öğrenilen Geçmiş Zaman	298
5.3.6.3.	Tasarlama Kipleri.....	299
5.3.6.3.1.	Emir Kipi	299
5.3.6.3.2.	İstek Kipi.....	300
5.3.6.3.3.	Şart Kipi.....	301
5.3.6.3.4.	Gereklilik Kipi	302
5.3.6.4.	Ek Fiil.....	303
5.3.6.5.	Fiillerin Birleşik Çekimleri	304
5.3.6.5.1.	Hikaye Birleşik Çekimi.....	304
5.3.6.5.1.1.	Şimdiki zamanın hikayesi	305
5.3.6.5.1.2.	Geniş zamanın hikayesi	305
5.3.6.5.1.3.	Gelecek zamanın hikayesi.....	305
5.3.6.5.1.4.	Görülen geçmiş zamanın hikayesi	306
5.3.6.5.1.5.	Öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi.....	306
5.3.6.5.1.6.	İstek kipinin hikayesi	306
5.3.6.5.1.7.	Gereklilik kipinin hikayesi	306
5.3.6.5.2.	Rivayet Birleşik Çekimi	306
5.3.6.5.3.	Şart Birleşik Çekimi.....	307
5.3.6.5.3.1.	Şimdiki zamanın şartı	307
5.3.6.5.3.2.	Geniş zamanın şartı.....	307
5.3.6.5.3.3.	Gelecek zamanın şartı.....	308
5.3.6.5.3.4.	Görülen geçmiş zamanın şartı.....	308
5.3.6.5.3.5.	Gereklilik kipinin şartı	308
5.3.6.5.4.	Katmerli Birleşik Çekimi.....	308
5.3.6.6.	Tasvirî Fiiller.....	309

5.3.6.6.1. Yeterlilik.....	309
5.3.6.6.2. Tezlik	309
5.3.6.6.3. Süreklilik	310
5.3.6.7. Çekimsiz Fiiller	310
5.3.6.7.1. Sıfat-Fiiller	310
5.3.6.7.2. Zarf-fiiller	313
5.3.6.7.3. İsim-fiiller.....	317
5.3.7. Edat	319
5.3.7.1. Miktar ve yön edatı.....	319
5.3.7.2. Beraberlik edatı	319
5.3.7.3. Yön edatı.....	320
5.3.7.4. Benzerlik edatı	320
5.3.7.5. Hal edatı.....	320
5.3.7.6. Sebep edatı.....	320
5.3.7.7. Başkalık edatı.....	321
5.3.8. Bağlaç.....	321
5.3.8.1. Sıralama Bağlaçları	321
5.3.8.2. Denkleştirme Bağlaçları.....	321
5.3.8.3. Karşılaştırma Bağlaçları.....	322
5.3.8.4. Cümle Bağlaçları	322
5.3.9. Ünlem	323
6. Gagauz Türklerinde Türkçe Dinî Metinlerin Söz Varlığı Hakkında	324
Sonuç	356
Dinî Terim Sözlükçesi.....	368
Dizin	374
Kaynakça	451
Özet	459
Abstract.....	460

ÖN SÖZ

Gagauz Türklerinde Türkçe dinî metinlerin yayılmasında en önemli şahsiyet muhakkak ki Gagauzların *Ayozlu Bobası* olarak adlandırılan Mihail Çakır'dır. Mihail Çakır'ın çevirileri ve yayınladığı dergi ve kitapları, sadece Gagauzların Türkçe dinî eserlerinin yayınlamasında bir başlangıç noktası değil, aynı zamanda Gagauz Türkçe kitap basım faaliyetlerinin başlangıcı olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada Mihail Çakır'ın eserlerinden *Kısa Dua Kitabı Gagauzça hem Slavyanca* (1908) bir temel kaynak olarak ele alınmıştır. Çalışmada, 2001 yılında Selanik'te *Kısa Dua Kitabı Gagauzça* adı altında Latin alfabesiyle yeniden yayınlanmış baskısı kullanılmıştır. Yapıt, biri Mihail Çakır'ın Kiril alfabesiyle yayınladığı 1908 baskısındaki metinleri, diğeri ise aynı metinlerin Latin alfabesine geçirilmiş ve Standart Gagauz Türkçesine göre düzenlenmiş hali olmak üzere iki sütun içermektedir. Bu iki sütun, sesbilgisi ve şekil bilgisi tahlili kısmında ayrı olarak ele alınarak (DKÇ ve DKS) Gagauz Türkçesiyle ilgili çok değerli bir kaynak teşkil etmektedirler.

Gagauzların “defter” (el yazması olarak çoğaltma) gelenekleri ile ilgili Elizaveta Kvilinkova ve James Kapalo'nun eserlerinden faydalanmıştır. 10 seneyi aşkın bir süre Gagauzların el yazması dinî metinlerini derleyen Kvilinkova, bu metinlerin çektiği orijinallerini verdiği gibi, metinleri Kiril alfabesini kullanarak yazıya geçirmiştir. En çok metin, Kvilinkova'nun *Sterjen gagauzskoy etniçnosti* adlı eserinden alınmıştır. Ayrıca, söz konusu eserde farklı kaynaklardan istifade ederek ve farklı köyde yaşayan Gagauzlarla röportaj yaparak Kvilinkova Gagauzların dinî hayatı, Ortodoksluğun ve Türkçenin Gagauzlar için önemi gibi konularda

okuyuculara ehemmiyetli bilgiler sunulmuştur. Kapalo ise Gagauzların apokrif dinî metinleri konusunu işlemiştir ve çok hacimli olmamakla birlikte derlediği bazı metinlerin fotoğraflarını ve onların Latin alfabesine geçirilmiş halini vermiştir. Kapalo, *The Gagauz in Discourse and Practice* adlı eserinde Gagauzların apokrif metinlerinin türleri ve apokrif duaların Gagauzlar arasındaki kullanımı ile ilgili ayrıntılı malumat vermiştir.

Bu çalışmadaki metinlerin sesbilgisi ve şekil bilgisi tahlili bölümleri için Nevzat Özkan'ın *Gagavuz Türkçesi Grameri* adlı doktora çalışması temel bir kaynak arz etmektedir. Çalışmadaki tüm dilbilgisel ulamlarının ve farklı ulamların dallarının adları, adı geçen bu gramer çalışmasına göre verilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde Türklerde tarihten bugüne Hristiyanlık konusu işlenmiştir. Daha doğrusu, Gagauz Türkleriyle ilgisi olduğu düşünülen Kıpçak ve Karamanlıların dinî eserleri ve Gagauz Türkçesiyle olan ortak noktalarına değinilmiştir. Ayrıca aynı bölümde tespit edilen metinlerin türleri ve bazı dinî metinlerin kökenleri ile yazarları hakkında malumat verilmiştir. Metinler kısmında dua ve ilahi gibi farklı dinî metinler, Çakır'ın kitabından, farklı el yazma defterlerinden seçilmiştir. Metinlerin hepsi, Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçirilmiştir. Gagauz Türklerinin kullandıkları Latin alfabesi kullanılmıştır. Farklı kaynaklarda yer alan aynı metinler kolayca kıyaslanabilmek için yan yana dizilmiştir. Metinler hakkında bazı ek bilgiler de verilmiştir. Dilbilgisi bölümünde verilen metinlerin sesbilgisi ve şekil bilgisi açısından incelenmesi yapılmıştır. Bu bölümde Gagauz Türkçe metinlerin yazım özelliklerine, bilhassa, incelenen metinlerde imlâ hususları üzerinde durulmuştur. Dilbilgisi tahlili dışında, alıntı kelimelerin bolluğu ve Hristiyanlıkla ilgili dinî terimler ve ünvanlar gibi bazı söz varlığı özellikleri

üzerinde de kısaca durulmuştur. Son olarak, çalışmada bazı soru işaretlerini gidermek amacıyla Türkiye Türkçesinde pek yaygın olmayan ve Hristiyanlıkla ilgili bazı terimlerin sözlükçesi hazırlanmıştır. Ardından, sıklıklarını göstermek amacıyla metinlerinde dikkat çeken kelimeler ve terimlerin dizini de verilmiştir. Çalışma, kaynak ve özet ile sonuçlanmaktadır.

Çalışmanın ana amacı, Gagauzların dinî metinlerin tarihçesini vermek, Gagauzların dinî metinleri el yazması olarak çoğaltma geleneklerini ve Türkiye’de pek az incelenen Hristiyan apokrif metinlerini örneklerle takdim etmek ve 20. yüzyılın başından bugüne dek Gagauz Türklerinin dinî metinlerinin değişimini takip etmektir. Ayrıca, Kıpçak ve Karamanlıların dinî metinleri ve Gagauzlarla münasebetleri gibi yan konulara da yer verilmiştir.

Beni bu konuya yönlendiren ve yardımlarını hiçbir zaman benden esirgemeyen kıymetli hocalarım Prof. Dr. F. Sema Barutçu Özönder’e ve tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. G. Selcan Sağlık Şahin’e teşekkürü borç bilirim.

İvan KOLEV

Mayıs, 2016 - Ankara

KISALTMALAR

Eser Adı Kısaltmaları

- CC : Mustafa Argunşah, Galip Güner, *Codex Cumanicus*, İstanbul, Kesit Yay., 2015.
- ÇIKIŞ : *Mısır'dan Çıkış*, Tevrat, İstanbul, Yeni Yaşam Yay., 2014.
- DAN : *Daniel*, Tevrat, İstanbul, Yeni Yaşam Yay., 2014.
- DKÇ : Mihail Çakir, *Kısa Dua Kitabı Gagauzça (1907)* 2001.
- DKK : Sergiy Kopuşçu, Viktor Kopuşçu, *Doorusaltanlı Dua Kiyadı*, Komrat, Foxtrot Yay., 2011.
- DKS : Mihail Çakir, *Kısa Dua Kitabı Gagauzça*, Selanik, 2001.
- DLT : Kaşgarlı Mahmud, *Divânu Lügât'it-Türk*, Ankara, TDK Yay., 2015.
- DS : Kolektif, *Derleme Sözlüğü*, Ankara, TDK Yay., 1966-1982.
- ED : Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century*, Oxford, 1972.
- EFES. : *Pavlus'tan Efesliler'e Mektup*, İncil, İstanbul, Yeni Yaşam Yay., 2014.
- Eİşleri : *Elçilerin İşleri*, İncil, İstanbul, Yeni Yaşam Yay., 2014.
- EYKa. : James Kapalo, *The Gagauz in Discourse and Practice*, Boston, Brill Yay., 2011.

- EYKv. : Elizaveta Kvilinkova, *Sterjen gagauzskoy etniçnosti*, Komrat-Sofya, 2013.
- EYKv2. : Elizaveta Kvilinkova, *Zagovori, magiya i oberegi v narodnoy meditsine gagauzov*, Kişinev, Elan Poligraf Yay., 2010.
- EYKv3. : Elizaveta Kvilinkova, *Apokrifi v zerkale narodnoy kulturi gagauzov*, Kişinev, Centrala Yay., 2012.
- HAB. : *Habakkuk*, Tevrat, İstanbul, Yeni Yaşam Yay., 2014.
- İBR. : *İbraniler'e Mektup*, İncil, İstanbul, Yeni Yaşam Yay., 2014.
- KRAL : *1. Krallar – 2. Krallar*, Tevrat, İstanbul, Yeni Yaşam Yay., 2014.
- KTS : Recep Toparlı, Hanifi Vural, Recep Karaatlı, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, TDK Yay., 2007.
- MAL : *Malaki*, Tevrat, İstanbul, Yeni Yaşam Yay., 2014.
- MARK : *Markos*, İncil, İstanbul, Yeni Yaşam Yay., 2014.
- MAT. : *Matta*, İncil, İstanbul, Yeni Yaşam Yay., 2014.
- MEZM : *Mezmurlar (Zebur)*, Tevrat, İstanbul, Yeni Yaşam Yay., 2014.
- OTG. : Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, Ankara, Sanat Kitabevi, 2000.
- PET1. : *Petrus'un 1. Mektubu*, İncil, İstanbul, Yeni Yaşam Yay., 2014.
- ROMA : *Pavlus'tan Romalılar'a Mektup*, İncil, İstanbul, Yeni Yaşam Yay., 2014.

- RUT. : *Rut*, Tevrat, İstanbul, Yeni Yaşam Yay., 2014.
- SAM. : *1. Samuel kitabı*, Tevrat, İstanbul, Yeni Yaşam Yay., 2014.
- VAH. : *Vahiy*, İncil, İstanbul, Yeni Yaşam Yay., 2014.
- YAR. : *Yaratılış*, Tevrat, İstanbul, Yeni Yaşam Yay., 2014.
- YEŞ. : *Yeşaya*, Tevrat, İstanbul, Yeni Yaşam Yay., 2014.
- YUH. : *Yuhanna*, İncil, İstanbul, Yeni Yaşam Yay., 2014.

Diğer Kısaltmalar

- ABD : Amerika Birleşik Devletleri
- a.g.e. : Adı geçen eser
- a.g.m. : Adı geçen makale
- Akt. : Aktaran
- Ar. : Arapça
- Bkz. : Bakınız
- Bulg. : Bulgarca
- Çev. : Çeviren
- ET. : Eski Türkçe
- Fars. : Farsça
- G.T. : Gagauz Türkçesi

krş.	: Karşılaştırınız
Lat.	: Latince
Rom.	: Romence
Rus.	: Rusça
s.	: Sayfa
Slav.	: Slavca/Kilise Slavcası
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
TDK	: Türk Dil Kurumu
T.T.	: Türkiye Türkçesi
Tat. T.	: Tatar Türkçesi
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayınları
Yun.	: Yunanca

İşaretler

- > : Kaynak şekilden sonra “buna gider” anlamında
- Ø : Eksikliği gösterir
- // : Fonem parantezi
- { } : Biçimbirim parantezi

Kullanılan Transkripsyon

- ä : Açık /e/ sesini gösterir.
- ê : Gagauz Türkçesine özgü /e/ ile /ı/ arasında bir ünlü gösterir.
- ŋ : Nazal /ŋ/ sesini gösterir.
- ʈ : /t/ ile /s/ arasında bir ünsüz gösterir.
- ‘ : yumuşatma işaretini (Rusçadaki ь) gösterir.

1. Giriş

Bilindiği gibi bugün Türklerin çoğunluğu, Müslümandır. Nesimi Yazıcı'ya göre buna vesile olan olay, 751 yılında Çinliler ile Araplar arasında gerçekleşen Talas Savaşının Karluklar'ın yardımıyla Araplar tarafından kazanılmasıdır. Bu savaş, Abbasîler ile Türkler arasındaki ilişkiler için bir dönüm noktası sayılmaktadır. İlk temas, 8. yüzyılın başında Emevîler zamanında gerçekleşmiş olsa da, Arapların gayri Araplara, bilhassa Türklere karşı sürdürdükleri siyaset, bu savaştan sonra değişmiştir; fakat Türklerin İslâmiyet'i kitleler halinde benimsemeleri 3 yüzyıllık bir tanışma sürecinden geçmiştir (Yazıcı 1992: 11).

9. yüzyılda hâlâ herhangi bir Müslüman Türk ülkesi olmamasına rağmen, Tolunoğulları (868-905), Sâcoğullar (890-929) ve İhşidiler (939-969) adlarını taşıyan yarı bağımsız İslâm Türk devletleri kurulmuştur. Bu yarı bağımsız devletlerin, Araplara bağlı olmakla birlikte, dış politikalarında hayli serbest oldukları düşünülmektedir (Yazıcı 1992: 41). Daha sonra da, İbn Fadlan aracılığıyla İdil Bulgar Hanı Şelkey oğlu Almuş, 922 yılında İslâmiyet'i kabul edip ismini Cafer Abdullah olarak değiştirmesiyle ilk tam bağımsız Türk Müslüman hükümdarı olmuştur. İdil Bulgar Hanı ve çevresi, İslamiyet'i kabul etmiş olsa da, İdil Bulgar devletinde farklı dinlere mensup kimselerin çok sayıda oldukları kaydedilmiştir (Yazıcı 1992: 69).

Aynı yüzyılda Karahanlı Satuk Buğra Han'ın İslâmiyet'i kabul ettiği, fakat devletinde İslâmiyet'i tek din haline getiremediği bilinmektedir. Ancak Buğra Han'dan sonra gelen padişahların, bu yöndeki çalışmaları takip etmesiyle 10.

yüzyılın sonlarında (960 yılı) Karahanlı Devletinin tek dininin İslâm olduğunu söylemek mümkündür (Yazıcı 1992: 81). Artık 11. yüzyılda Gazneli ve Selçuklu Devletlerinin kurulması ve zaferleriyle, İslâmiyet, Türkler tarafından iyice benimsenmiştir ve böylelikle, bugünkü “Türk Müslümandır” anlayışının temelleri atılmıştır.

11. yüzyıldan sonra, diğer dinlere nispeten Türk Müslümanların sayısı artmaya devam etmiştir. Ancak bu tarih öncesinde olduğu gibi, bu tarihten sonra da Türkler farklı dinlere ve inanç sistemlerine mensup olmuşlardır. Türklerin, İslâmiyet dışında, tarih boyunca benimsedikleri başlıca inanç sistemleri Şamanizm, Zerdüştlük, Maniheizm, Budizm, Musevilik ve Hristiyanlıktır. *İslâm Ansiklopedisi*'nde Şamanizm veya Kamçılık, bir dinden ziyade merkezinde şamanın yer aldığı, kendine has inanç ve ritüelleriyle farklı formları bulunan vecde dayalı bir yöntem olarak tanımlanmıştır (Güngör 2010: 325-328). Çin kaynaklarına göre Şamanizm'in esasları Gök-Tanrı, güneş, ay, yer, su, ata, ateş kültlerinden ibarettir (İnan 1986: 2). İbn Fadlan'ın bıraktığı yazılara dayanarak 10. yüzyılda Başkurtlar gibi bazı Türk toplulukların su, yer, gök, ölüm tanrılarına ve en büyük Tanrı'nın gökte bulunduğu inandıkları anlaşılmaktadır (İnan 1976: 12-13). Buna ilaveten, Er Töştük gibi bazı Türk destanları, Türklerin eski inanç sistemlerinin izlerini işaretlemektedirler. Yukarıdaki satırlardan anlaşıldığı gibi Şamanizm'in, erken bir tarihten beri Türkler tarafından benimsendiği bir gerçektir. Başta Türk devleti olarak bilinen Toba devletinin resmî dini Budizm olmuştur, fakat halk arasında Şamanizm hâlâ oldukça yaygın kalmıştır. Çin tarihini çalışan Wolfram Eberhard gibi bilim adamlarınının 519 yılında Cücen'lerde (Juan-juanlar) kadın şamanlardan bahsetmeleri, bunu tasdiklemektedir. Devletin dinî törenleriyle kadınların uğraştıkları ifade eden

Eberhard, 519 yılında bir şaman kadınının bir prene göğe seyahat yaptırdığı ve sonra bu prensi seyahatten geri çağırdığını kaydetmiştir (İnan 1986: 3). Tıpkı o çağda olduğu gibi günümüzde Rusya'da resmî kaynaklara yansımamakla birlikte, Şamanizm'in Altay, Tuva, Saha gibi bazı Sibiry Türk toplulukları arasında takipçileri olduğu bilinmektedir. Abdülkadir İnan, günümüzde Altay Türklerinde görülen şamanlığın Eski Çağ'daki Türklerin Şamanizmi'nden gelişmiş olduğunu belirtmiştir (1976: 4).

Şamanizmin Türkler arasında yaygın olduğu dönemde, Göktürk Kağanı Ta-Po, 7. yüzyılda Budizm'i kabul ederek, Türkleri yeni bir inanç sistemiyle tanıştırmıştır. Takip eden yüzyıllarda, Karahanlı Devleti'nin ortaya çıkması ve İslâmiyet'in yayılışına kadar Budist Türklerin sayıları artmıştır. Bugün *Maitrisimit*, *Altun Yaruk*, *Sekiz Yükmek* vb. gibi önemli Eski Türkçe eserler, Budist Türklerce yazılmıştır. Zerdüştlük ve Maniheizm de kısa zaman dilimi içerisinde Türklerce benimsenmiştir. Hristiyanlık, Mazdaizm ve Budizm karışımı olan Maniheizm ise, Böğü Kağan'ın aracılığıyla 763 yılında Uygurların resmî dini olmuştur. *Irk Bitig* ve *Huastuanift* gibi Eski Türkçe eserler, Maniheizm ile doğrudan doğruya bağlantılıdır (Barutçu 2006: 489-490). Zerdüştlük, ortaya çıktığı İran sahasında nüfuzlu olduğundan Horasan ve Maveraünnehir civarında yaşayan Türkler bu inanç sisteminden etkilenmişlerdir (İnan 1976: 5). Geçmişte başta Hazar ülkesinde olmak üzere Musevilik de bazı Türkler tarafından benimsenmiştir. Günümüzde Museviliğin, Karay Türkleri gibi bazı küçük Türk toplumları arasında hâlâ mensupları vardır (İnan 1986: 10).

Türklerin, İslâmiyet'ten sonra en çok benimsedikleri inanç sistemlerinden biri de, Hristiyanlıktır. 5. yüzyıldan itibaren farklı Türk toplulukları, Hristiyanlığın Nasturilik, Ortodoks, Katolik, Gregoryenlik ve Protestan mezheplerini

benimsemişlerdir. Bunlardan günümüzde en yaygın olanı, Ortodoksluk ve Protestanlık olmuştur. Tarihte Peçenek, Kıpçak gibi Türk grupları arasında benimsenmiş olsa da, Hristiyanlığın Türkler arasında kitleler halinde yayılması, 1681 yılından itibaren başlayıp Çar I. Petro zamanlarında hız kazanmıştır. Bugün Ortodoksluk, Çuvaş, Saha, Kryaşen Tatar, Hakas, Gagauz, Urum ve diğer Türk toplulukları arasında benimsenmiş durumundadır. Çuvaş Türkleri 1552 yılında Kazan Hanlığı ile beraber Çarlık Rusyası'nın hakimiyetine girmişlerdir ve o tarihten itibaren Ortodoks Hristiyanlığı benimsemeye başlamışlardır. Diğer bazı Türk toplumlarında olduğu gibi Şamanlığı belli ölçüde korumalarına rağmen, Çarlık Rusyası'nın misyonerlik faaliyetlerinin yoğunlaşmasıyla, Çuvaşlar'ın çoğu Hristiyan olmuşlardır (Özkan 2014: 217-218). Çarlık Rusyası'nın 17. yüzyıldan itibaren Hakas Türklerine karşı, 19. yüzyıldan itibaren Altay ve Şor Türklerine karşı Hristiyanlaştırma politikasının sonucunda bugünlerde Sibiry Türklerinin büyük bir kısmı, Ortodoks Hristiyandır (Özkan 2014: 246-273). Osmanlı İmparatorluğu'nda da Ortodoks Türkler eksik olmamıştır. Bu Türkler, Karamanlılardır. Çoğunlukla nüfus mübadelesinden sonra Yunanistan'a gönderilmiş olsalar da, Baba Eftim gibi birkaç din adamı kalıp, Türkiye Cumhuriyeti içerisinde Türk Ortodoks Patriğini kurmuşlardır (Aygil 1995: 62). Bunun yanı sıra Baptist, Adventist gibi Protestan gruplarının yayılma faaliyetleri 19. yüzyıldan bugüne kadar devam etmektedir.

Gagauz Türkleri de, küçük Hristiyan Türk topluluklarından biridir. Hristiyanlığı ne zaman benimsediklerine dair farklı görüşler mevcut olsa da, Gagauzlar 18.-19. yüzyılda Ortodoksluğa sıkıca bağlı bir topluluk olarak ortaya çıkıp uzun süredir dinî kimliklerini ön planda tutmuşlardır. Tıpkı birçok diğer Türk toplulukları gibi onların lehçelerinde yazılmış metinleri ve hatta anadilde ibadetleri olmuştur. Tezin ana

konusu olan Gagauz Türkleri ve dinî metinlerine geçmeden, Gagauzlarla aralarında paralellik kurulması mümkün olduğu düşünölen Türklerin dünden bugüne Hristiyanlıkla münasebetleri ve Hristiyanlıkla ilgili eserleri kısaca değerdendirilmiştir.

2. Türklerde Hristiyanlık

Hristiyanlık, MS 4. yüzyıldan itibaren Orta Asya'ya yayılmaya başlamıştır. Eren Jerom'un Hunların Zebur'u öğrendiklerini gösteren ve o dönemde yazıldığı düşünülen bir mektubu, bunu tasdik etmektedir (Aygil 1995: 12). Bu ilk temaslara ve Hunlardan bazılarının Hristiyanlığı benimsediklerine dair bazı küçük delillere rağmen, Hristiyanlığın daha düzenli bir şekilde Orta Asya'daki halklar arasında yaygınlaşma süreci, 5. yüzyıldan sonra Hristiyanlığın Nasturilik mezhebin aracılığıyla olmuştur.

Nasturilik, M.S. 431 yılında Efes Konsülünden sonra Hristiyanlıktan ayrılıp mezhep haline gelen İstanbul Patriği Nasturyus'un görüşlerine denilmektedir. Nasturiliğin diğer ismi, diofizittir. Bu akıma göre Meryem Ana, tanrısallıkla ilgisi olmayan bir insan doğururken, vaftiz olurken İsa Mesih'e, Kutsal Ruh inmiştir. Bu sebepten dolayı, bu görüşe katılan insanlar, Meryem Ana'ya "Tanrının Annesi" olarak hitap edilmesinin yanlış olduğunu ifade edip, Mesih'in Anası demeye başlamışlardır. Bu görüş, önce Antakya keşişleri tarafından benimsenmiştir ve Nasturyus'un M.S. 428 yılında İstanbul Patrikliğinin başına getirilmesiyle yayılmaya başlamıştır. Bunun üzerine 431 yılında gerçekleşen Efes Konsülünde Nasturyus'un görüşleri, sapkınlık olarak değerlendirilmiştir. Nastur yanlıları ise İran'a sürgün edilip, orada görüşlerini yaymaya devam etmişlerdir. 498 yılında İran hükümdarının onayı, Nasturilik adı taşıyan yeni bir Hristiyanlık mezhebinin resmî olarak kurumlaşmasına yol açmıştır. Aynı dönemde ortaya çıkan monofizit görüşü ile ilgili tartışmaların sonucunda, Antakya kilisesi, monofizit Süryani Kadim kilise ve Doğu Nasturi kilisesi olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Dalyan 2011: 662: 663).

Orta Asya Türklerinin bir kısmı, Nasturiliği kabul edip Bağdat Nasturi Patrikhanesine bağlı kalmışlardır. Tarihî kayıtlara bakıldığında bunu destekleyen birçok belge mevcuttur. M.S. 644 yılında Merv metropoliti Elizah'ın yöredeki birçok Türkü Hristiyanlığa çevirdiği, M.S. 680 yılında yazılan bir belgeye dayanarak bir Türk kökenli padişahın vaftiz olduğu, 781 yılında ise Nasturi Patriği Timothe'nin mektuplarından bir başka Türk hanı ve halkının Nasturiliği kabul ettikleri ve Tibetliler ile Türklere episkopus gönderdiği anlaşılmaktadır (Aygil 1995: 13-15).

Daha geç bir dönemde farklı kayıtlarda Nasturiliğin Semerkand, Kaşgar ve Tankut gibi şehirlerde metropolitleri olduğu ve yöredeki Moğol ve Türklerin bazılarının rahip olup, ibadet ettikleri kaydedilmiştir. Tzsi adlı bir Türk generalinin Çin-Moğol güçlerine karşı başkaldırmasından, 13. yüzyılda “Yrıyan-gakıt” Hristiyan Türklerden ve Gavirk, Gark, Tasahs ve Langu adlı dört Türk-Hristiyan önderinin varlığı, farklı tarihi eserlerden anlaşılmaktadır (Aygil 1995: 20-21).

Ligeti, Nasturiliğin faaliyetlerinin Çin topraklarında yoğun olmasına rağmen, bu mezhepten en çok etkilenen etnik unsurların, Çinliler değil, Moğol ve Türkler olduklarını belirtmiştir (2011: 298). Ünlü Macar araştırmacı, Nasturiliği kabul eden ilk göçebe kabilenin Türk olan Kereitler olduklarını ifade etmiştir. Türkolog, 11. yüzyılda Merv Nasturilik metropolitinin patriğe mektup göndererek, Kereitlerin oruçlarını hafifletmesini talep ettiğine değinmiştir. Ayrıca 13. yüzyılda Kereitlerin, Orhon vadisinde yaşayıp Cengiz Han'ın müteffikleri oldukları ve Marguz, Kurcakuz, Georgius gibi Hristiyan isimleri taşıdıkları belirtilmiştir (Ligeti 2011: 298-299).

Nasturilikten etkilenen bir başka Türk topluluğu, Ak Tatarlardır. Öngüt kabilesi veya Şa-to Türkleri olarak bilinen Ak Tatarlar, Batı Kök Türk İmparatorluğundan

ayrılan bir kabiledirler. Onlar da tıpkı Kereitlerinki gibi Hristiyan isimleri taşımışlardır. Bu kabileden gelen Rabban Marcus ve Rabban Sauma'nın Kudüs'e hacca gitmek için yaşadıkları maceralar araştırmacılarca incelenmiştir. Ayrıca, 12.-13. yüzyılda ün salan Georgius ve Johanes adlı Türklerin, Öngüt kabilesinin padişahları ve aynı zamanda Nasturi oldukları, Marco Polo ve Orta Çağın diğer meşhur yazarlarının yazılarından bilinmektedir (Ligeti 2011: 300-302).

Uygurların 8. ile 14. yüzyıllar arasında Budizm ve Maniheizmin yanı sıra, Hristiyanlığın Nasturi mezhebini de belli ölçüde benimsedikleri ve bu ekole ait az sayıda eserler bıraktıkları bilinmektedir. Uygur Nasturileri, 8. yüzyılda serbest bir şekilde yaşamlarını sürerken, 845 yılında büyük baskılar görmüşlerdir ve tarih sahnesinden kaybolmuşlardır ve ancak 1200 yıllarında yeniden varlıkları belirmeye başlamıştır (Ligeti 2011: 305). Nasturi metin örnekleri, Turfan bölgesinin kuzeyinde bulunan Bulayık'ta bulunmuştur. Metin örneklerinin bazıları geçen asrın ilk yarısında bastırılmıştır. Bunlar arasında Aziz Georgios'un menkıbesi, Yakobus İncili'nden¹ birkaç sayfa ve bazı dualar bulunmaktadır. Yakobus'un İncili'nden iki sayfa, Müller'in *Uigurica: I* adlı kitabında, aziz Georgios'un şehadetini anlatan metnin A. von Le Coq'un *Türkische Manichaica aus Chotcho II* (1919) ve W. Bang'ın *Türkische Bruchstücke einer nestorianischen Georgspassion* (1934) adlı eserlerinde olmak üzere iki kere yayınlanmıştır. P. Zieme ise *Die Türkischen Yosipas Fragmente* (1968) adlı makalesinde Süryani yazılı Nasturi düğün hayır dualarından bahsetmiştir (Demir-Yılmaz 2006: 169).

Yedisu vilayetinde, Çu ırmağı yöresinde yer alan 13-14. yüzyıldan kalma Süryanice ve Türkçe yazılı Hristiyan anıtlar tespit edilmiştir. Bu Hristiyan mezar

---

¹ İncil'de yer almayan Ortodoks ve Katolik Hristiyanlarca apokrif sayılan bir metindir.

taşlarındaki sayıların gösteriminin, Orhun yazıtlarında ve Uygur metinlerindeki sayı gösterme şekliyle aynı olduklarına dayanarak taşların Uygurlarca dikilmiş oldukları sonucuna varılmıştır (Aygil 1995: 19-20). Bu mezar taşlarının ayrıntılı kaynakçası, Semih Tezcan'ın *En Eski Türk Dili ve Yazımı* (1978) adlı eserinde hazırlanmıştır (Demir-Yılmaz 2006: 169).

Orta Asya'da ün kazanan Nasturiliğin dışında, Ortodoks ve Katolik Hristiyanlık da, 8. ile 14. yüzyılları arasında Türkler tarafından kısmî bir şekilde benimsenmiştir. Peçenek, Hazar ile Kıpçak Türkleri, farklı zaman dilimleri içinde Ortodoks ve Katolik Hristiyanlığı ile temasta bulunmuşlardır. Peçenekler, 9. yüzyıldan itibaren Oğuz ve Hazar boylarının saldırılarının neticesinde Kara Deniz'in kuzeyinden Balkan yarımadasına doğru yönelmeye başlamışlardır. Bizans imparatorları, Peçeneklerin askerî muvaffakiyetlerinden istifade ederek bazen onlarla geçici ittifaklar kurmuşlardır. Ancak, bunlara rağmen 12. yüzyılın sonuna kadar Peçeneklerin birkaç kere Bizans topraklarına girip Edirne'ye kadar inerek savaştıkları bilinmektedir. 11. yüzyılda Turak adlı bir Peçenek lideri bütün Peçenekleri birleştirme amacını güderken, Bizans'a tutsak düşüp Hristiyanlığı kabul etmiştir. Bunun üzerine onun takipçilerinin büyük bir kısmının da Hristiyanlığa geçtikleri bazı kaynaklarda kaydedilmiştir (Aygil 1995: 29-30).

Hazarlar ise, Türkiye'de genellikle Musevi Türkler olarak anılmaktadırlar, ancak bu topluluğun Museviliği hariç, İslâmiyet ve Hristiyanlığı da belli ölçüde benimsediği bilinmektedir. Hazarların üst tabakaları, Museviliğin Karailik mezhebine bağlı olmuşlardır. Bu mezhebin temsilcileri, Talmud ve diğer Rabbani yazılarını reddederken sadece Tevrat'ı kabul etmektedirler (Sinanoğlu 2001: 424). Museviliğin bu mezhebi, diğer dinlere göre daha yaygın olmasına rağmen,

Hazarların ülkesi hiçbir zaman resmîyette tek dinli devlet olmamıştır. 10. yüzyılda yaşayan İbn Rosta ve Mesudi, Hazar Kağanlarının Musevi oldukları halde geri kalan Hazarların Şamanist, Hristiyan ve Müslüman olduklarını ifade etmişlerdir. Mesudi, Hazar başkenti İdil’de her dinden ikişer din adamı bulunduğunu yazmıştır. Ayrıca, 9. yüzyıldan kalma *Notitia Epscopatuum* adlı belgede Hazar ülkesinde Karacı-Bazar, Astil, Hvalis, Onuger, Retig, Hun ve Temah’ta olmak üzere yedi episkoposluk bulunmuştur (Aygil 1995: 39). Başka tarih yazıları, Hazarların Ortodoks Hristiyanlığı ile münasebetlerini tasdik etmektedirler. Hazarların Hristiyanlıkla ilişkileri 677-703 yılları arasında Varasan kentinde yaşayan Hazarların Hristiyanlığa geçmeleri ve 851-863 yılları arasında gerçekleşen Konstantin Kiril’in Ortodoks Hristiyanlığı yayma misyonuyla başlamıştır. Hazar ülkesi kağanının yazdığı mektup üzerine Bizans İmparatoru, Konstantin Kiril’i yollamıştır. Bu mektupta Hazar ülkesinin kağanı, Hristiyanlığın üstünlüğünü ispat edecek bir ruhaninin gönderilmesini istemiştir. Bu misyonda Kiril alfabesinin kurucusu, kağanın huzurunda birçok Yahudi ve Müslüman din adamlarıyla Teslis, Meryem Ana vs. gibi konularda tartışmalara girmiştir. Kiril bu tartışmalarda üstün gelmesine rağmen, kağanın yakınlarından ancak 200 kişinin vaftiz oldukları kaydedilmiştir (Aygil 1995: 37-38). Böylelikle, Hazar ülkesinde Musevilik, diğer dinlere göre daha sonraki yıllarda da üstün kalmıştır.

Hazar ülkesinin dağılmasından sonra Musevi Hazarların, Altınordu devletinin hâkimiyetine girerek Kıpçaklarla karışmaya başladıkları düşünülmektedir. Bazı araştırmacılara göre, bugünlerde sayıları çok az olan Karay ve Kırımçak Türkleri aslında Hazarların varisleridir (Özkan 2014: 188-195). Her iki topluluğun Musevi

oldukları hesaba katılırsa, bu hipotezin kuvvetle muhtemel doğru olduğunu düşünmek mümkündür.

Hazar ve Peçeneklerin yanı sıra Kıpçaklar da belli ölçüde Hristiyanlığın tesirinde kalmışlardır. Ancak sözü geçen Türk topluluklarından farklı olarak, Kıpçakların farklı kolları, birden fazla Hristiyanlık mezhebiyle tanışıp benimsemişlerdir. Kısa veya uzun süreli olsun bu tanışmalar, Türkiyat araştırmaları için gayet önemli eserlerin yazılmasına sebep olmuşlardır.

Tarihten bugüne birçok farklı Türk toplulukları Hristiyanlığı benimsemiştir. Bunlardan biri de Gagauz Türkleridir. Gagauz Türklerinin varlığı, 19. yüzyılda bilim dünyasına duyurulmuştur. Gagauzların kökeni ile ilgili ilk araştırmalar, Gagauzların Kıpçak olduklarını savunmuşlardır. Kıpçaklar bir yana, daha geç bir çağda ortaya çıkan Karamanlıların da, Gagauz Türkleri ile yakından bağlantılı oldukları bilinmektedir. Karamanlı Türklerin dinî metinlerinin Gagauzlara ulaştıkları ve Gagauzlarca kullanıldıkları bilinmektedir. Hatta bazı araştırmacılar Karamanlılar, Kıpçak olduğu düşünülen Urumlar ve Gagauzların kökenlerinin ortak olduklarını savunmuşlardır (Anzerlioğlu 2002: 231). Gagauzlarla ilişkili olduğu düşünülen bu iki Türk topluluğunun Hristiyanlıkla münasebetlerine ve dinî eserlerine değinmekte yarar vardır.

2.1. Kıpçaklar Arasında Hristiyanlık ve Kıpçakların Dinî Eserleri

Yukarıda denildiği gibi Hristiyanlığı kısmen kabul eden bir başka Türk topluluğu, Kıpçaklardır. 11. ile 14. yüzyıllar arasında Kumanya (κουμανια) terimine, coğrafi terim olarak birkaç kere Bizans kaynaklarında rastlanmıştır (Moravesik 1983: 167). 11. yüzyılda Kıpçaklar, önceden Kafkasya dağlarının kuzeyinde bulunan steplerden güneye inerek Ruslarla ve Bizanslılarla tanışmışlardır. Moğol istilası

sırasında Kıpçaklar, başka etnik gruplarla beraber Moğollara karşı mücadele etmişlerdir ve yenik düştükten sonra, Kıpçakların bir grubu bugünkü Romanya topraklarında bulunan Comania denilen bölgede yerleşmişlerdir. Bu topluluğun bir kısmının Romen-Katolik Hristiyanlığı benimsediği ve 1227 yılında episkoposluğa sahip oldukları bilinmektedir (Aygil 1995: 24-25). Romen-Katoliklerin çevirileri ve bölgeye yönelik misyonerlik faaliyetleri bu yüzyıllarda başlamış olmalıdır. Katolik Hristiyanların Kıpçaklar arasındaki faaliyetlerinden kalan en önemli eser de şüphesiz *Codex Cumanicus*'(CC) dur.

“Kuman Kitabı” anlamına gelen gelen CC iki defter veya bölümden oluşturulmuştur: İtalyan ve Alman bölümü. Eserin toplam iki nüshası mevcuttur. Biri, İtalya'nın Venedik kütüphanesinde, ikincisi ise Floransa'da bulunmaktadır. Daha sonra ortaya çıkan ve Floransa'da bulunan nüsha, sadece İtalyan bölümünü ihtiva etmektedir. Kitabın yazılış tarihi tam tespit edilememiştir. İtalyan bölümünün başında 1303 tarihi verilmiştir, ancak araştırmacılar bu tarihin yazılış mı yoksa istinsah tarihi mi olduğunu tartışmışlardır. M. Argunşah ve G. Güner, farklı araştırmacıların versiyonlarını özetleyerek CC'un 1291 ile 1293 yılları arasında yazıldığını öne sürmüşlerdir (2015: 21-24).

Eserin yazılış tarihi tam tespit edilmediği gibi, eserin nerede ve kimin tarafından yazıldığı da tartışılmıştır. Argunşah-Güner bu konudaki görüşleri inceleyerek İtalyan bölümünün İtalyan kolonilerin yerleştiği Kırım civarında bir yerde, Alman bölümünün ise Hristiyan misyonerlik faaliyetleri ile tanınan Kıpçak şehirlerinin birinde yazıldığı görüşünü ifade etmişlerdir. Gene bu soruya ilişkin, Alman bölümündeki müstensihlerin sayısının birden çok olduğunu ve İtalyan bölümünün

yazarı hakkındaki görüşleri sıraladıktan sonra, CC'un tek bir yazarından bahsetmenin mümkün olmadığı sonucuna varmışlardır (Argunşah-Güner 2015: 25).

İtalyan bölümü veya defteri, Latince giriş ve Latin, Fars, Kıpçak Türkçesi olmak üzere üç sütun kelime mukayesesinden oluşturulmuştur. Alman bölümünde ise, grup içinde veya karışık olarak verilen kelime listelerinin yanında mensur metinler, bilmeceler, dinî metinler, kısa gramer bilgisi ve Kıpçak Türkçesi-Almanca kelimeler de verilmiştir (Argunşah-Güner 2015: 27-31). Dinî metinler arasında İncil'den ve Tevrat'tan seçilmiş bazı meşhur bölümler ile bazı dua, ilahî ve vaaz parçalarının Türkçe çevirileri yer almaktadır.

CC ile Gagauz Türkçesindeki metinleri ilk karşılaştıran Valentin Moşkof olmuştur. Etnolog, Gagauzların Kıpçak kökenli olmalarının mümkün olmadığını altını çizmek için metinlerdeki farkları göstermeye çalışmıştır (Moşkof 1904: XIX-XX). Buna rağmen, ehemmiyeti büyük olan bu eserin metinleri ile Gagauz Türkçesindeki karşılıklarına tekrar bakmakta fayda vardır. *Codex*'teki Tevrat ve İncil'den seçilen bölümlerin bazıları, Ortodoks Gagauz Türkçesine de aktarılmışlardır. *Çobanlara müjde* ve *Üç yıldızbilimci* ile ilgili İncil bölümleri, aşağıda ele alınan Gagauz dinî metinlerinde bazı ilahî ve dinsel ezgilerde yer almaktadırlar. Ayrıca bu İncil bölümlerini, Çakir'in İncil versiyonuyla kıyaslamak mümkündür. Kimi dualar ve diğer metinler ise, Gagauz Türkçesindeki karşılıkları ile tamamen örtüşmektedir. Bunlar arasında Rabb'in duası², iman açıklaması, on emir ve Melekten Meryem Ana'ya sesleniş metinleri bulunmaktadır. Aslında, Hristiyanlıkta

---

² *Atamız kim kökte-sên, algışlı bolsun sênîy atıj, kêlsin sênîy hanlıhıj, bolsun sênîy tilemekîj nêçik kim kökte, alley yêrde. Kündegi ötmekimizi bizge bugün bêrgil dağı yazuklarımıznı bizge boşatıl, nêçik biz boşatır-biz bizge yaman êtenlerge. Dağı yêknîj sınamakına bizni küvürmegil, basa barça yamandan bizni kut'hargıl. Amen.* (Argunşah-Güner 2015: 365). Ayrıca Bkz. *On Emir* a.g.e. 374s.; *İman açıklaması* a.g.e. 394; *Meryem'e sesleniş* a.g.e. 364

birer temel hükmünde olan bu metinlerin içeriği, CC ile Gagauz Türkçesindeki karşılıklarına bakıldığında neredeyse değişmemektedir. Ancak, CC'un Katolik misyonerlerin ürünü olmasından dolayı, tek tük bazı farklar ortaya çıkmaktadır. Mesela, iman açıklamasındaki son paragrafta bu tür bir mezhep farkı duada yansıtılmıştır.

Aynı zamanda, Alman bölümündeki ilahîlerin bazılarının Latince yazan papazlar; Venantius Fortunates ve Coelius Sedalius'a ait oldukları tespit edilmiştir (Argunşah-Güner 2015: 375-392). Her ikisi de 5. ile 12. yüzyılları arasında Latince eser vermişlerdir, ancak eserleri ölümlerinden sonra üne kavuşmuştur. Söz konusu kişiler ve eserleri, Katolikler arasında daha çok rağbet görmüşlerdir ve aksine, Ortodoks Hristiyanlar arasında nadiren görülmektedirler. Dolayısıyla CC'teki ilahi ve vaaz parçaları, Gagauz Türkçesindeki ilahi ve vaaz parçalarıyla pek örtüşmemektedir.

Codex Cumanicus'taki dinî terimler, Gagauz dinî metinlerindeki terimlerle karşılaştırıldığında kimi benzerlikler ortaya çıktığı gibi, kimi farklılıklar da ortaya çıkmıştır. Alman bölümünün dinî metinlerinde yer alan terimlerin küçük bir kısmı ile Gagauz Türkçesindeki karşılıkları aşağıda gösterilmiştir.

arı “aziz” (CC 62b/35); *arıĥ* (CC 73b/1) krş. *ayoz* (G.T.);

Yesus Kristus/Hristoz “İsa Mesih” (CC 63b/35) krş. *İsus Hristos* (G.T.);

Bëy Tëjri “Rab” (CC 61a/9) krş. *Saabi* (G.T.);

Maria “Meryem Ana” (CC 69a/3); *Mariam* (CC 62a/9); *Mariam katun* (CC 61a/7) krş. *Mariya Kız* (G.T.);

kopsagan “mezmur” (CC 74a/6) krş. *psalm* (G.T.);

frişte “melek” (CC 35b/8) krş. *angel* (G.T.);

Arı Tın “Kutsal Ruh” (CC 70a/11) krş. *Ayoz Duh* (G.T.);

Yerosolim “Kudüs” (CC 61a/38) krş. *İerusalim* (G.T.);

yazuĥ “günah” (CC 63a/27) krş. *günah*; *yanılmak* (G.T.);

yargıçı “Hakim” (CC 63a/18) krş. *Hakim*; *Yargıç*; *Sudiya* (G.T.);

tamuĥ “cehennem” (CC 63a/2) krş. *cendem* (G.T.);

Herodes “Herod” (CC 63b/18-19) krş. *İrod* (G.T.);

papas “papaz” (CC 62b/1) krş. *ayozlu boba*; *papaz* (G.T.);

paygambar “peygamber” (CC 63b/21) krş. *prorok* (G.T.);

yete “Rab’bin sofrası töreni; İsa Mesih’in kanı ve bedeni” (CC 63a/34-35) krş.

Taynalar (G.T.);

Yohan “Hz. Yahya” (CC 76a/7-8) krş. *Vaatiz Edici* (G.T.);

Cuhutlar “Yahudi” (CC 61b/39-40) krş. *çifut* (G.T.);

ave “selam” (CC 69a/9) krş. *şükür*; *selam* (G.T.);

Gabriel frişte “Cebrail” (CC 76a/2) krş. *Arahangel Gavril* (G.T.);

Yukarıda verilen örneklerden görüldüğü gibi CC’da dinî terimlerin bir kısmı, Türkçeye aktarılırken bir kısmı doğrudan Latince, Arapça veya Farsça’dan alınmıştır. Latineden alınan *ave* “şükür” gibi kelimeler, doğal olarak Ortodoks Türklerde kullanılmamaktadır. Diğer yandan, Gagauz Türklerinde kullanılan Yunanca ve Rusça

dinî terimlerin çoğu, CC'da yer almamaktadır. CC ve Gagauzların dinî metinlerinde kullanılan yabancı kökenli terimlerin nadiren örtüşüklerini söylemek mümkündür. “Melek” anlamına gelen *Frişte* ve *angel* kelimeleri, buna iyi bir örnek teşkil etmektedirler. Bunların arasında *ayoz* “aziz”, *Panagia* “Meryem Ana”, *dyakon* “papazın yardımcısı”, *prorok* “peygamber” vs. ortaya çıkan bu farkları, mezhep farkı ve buna bağlı olan metinlerin orijinaldeki farklılıkları ile açıklamak mümkündür.

Diğer yandan, Meryem Ana, İsa Mesih, Herod, İncil, Betlehem, Kudüs veya Cebrâil'den bahsedildiğinde, küçük yazım farklılıklarını bir yana bırakırsak, neredeyse aynı kelimelerin kullanıldığı göze çarpmaktadır. Bunlara ilaveten, *Codex Cumanicus*'un Alman bölümündeki dinî metinlerin söz dizimi, Gagauz Türkçesindeki metinlerle benzerlik göstermektedir. Özellikle, *kaçan* kelimesinin Gagauz Türkçesinde *açan* şeklinde olduğu ve aynı işleve sahip olduğu belli olmaktadır.

Bazı araştırmacılar, *Codex Cumanicus*'taki Kıpçak Türkçesi duaları, daha sonraki yüzyıllarda derlenen Karay Türklerinin dualarıyla karşılaştırarak Kıpçak Hristiyanlarının mirasının yıllarca devam ettirildiğini göstermeye çalışmışlardır. Seneler boyunca farklı araştırmacılar tarafından derlenen Karay Türkçesi duaların varyantlarının bazıları, İrina Dryga tarafından sıralanmıştır. Araştırmacı, aşağıda aktarılan duanın *Codex Cumanicus*'taki *Gökteki Babamız* (Rabb'in duası) duası ile aynı olduğunu ifade etmiştir: *Bizim atamız kim sen kkte, sentlessen ading, dznsen knlgn nicekim zerde alay kkte, bizim akmemizni ber bizge...* (Dryga 2010: 415).

12. yüzyılda Kıpçakların bir kısmının Katolik Hristiyanlığı kabul ettikleri bilinmesine rağmen, Kıpçakların bir grubunun Apkaz ve Gürcülerin yanında

savaşarak Ortodoks Hristiyanlığa, başka bir grubunun ise 13. yuzyıldan itibaren Hristiyanlığın Gregoryanlık mezhebine girmeye başladıkları kaydedilmiştir (Aygil 1995: 27).

Gregoryanlık, 449 yılındaki İznik Konsülünden sonra oluşan Ermenilerin millî mezhebidir. Gregoryanlık-Apostolik kilisesi, monofizit görüşünü benimsemiştir ve 451 yılında Kadıköy Konsülünde verilen kararları kabul etmemektedirler. Kabul etmemelerinin başlıca sebebi, 449 yılında çıkan savaşlar olmuştur. Bundan başka, Gregoryanlığın ibadet bakımından Ortodoksluktan neredeyse bir farkı yoktur (Avksentiy 2005: 491-492). 1850 yılına kadar Gregoryanlık bir cemaat olduğundan dolayı Türkler de bu cemaatin içinde yer almışlardır. 15. yuzyılda 40 bin Gregoryanın Kırım'ın Kefe bölgesinde yaşadıkları bilginlerce izah edilmiştir, ancak Gregoryan Kıpçakların Batı Ukrayna'ya gelişleri konusunda kabul edilen tek bir görüş yoktur. 18. yuzyılın sonlarında Kırım'dan 12.492 Gregoryan'ın göç ettirildiği kaydedilmiştir. Böylelikle Kırım'dan çıkarılan Gregoryanlar, Rostov yakınlarında köylerini kurmuşlardır. 19. yuzyılın sonlarında ise Gregoryan Kıpçaklar, Ermenistan'ın kuruluşunda rol almışlardır (Altınkaynak 2006: 10-11).

Gregoryan Kıpçaklarının kökeni hakkında farklı görüşler mevcuttur. 20. yuzyılın ilk yarısında eser veren ve Ukrayna Bilimler Akademisi'nin kurucularından biri olan Efim Krımskiy'in ve konuyla ilgilenen bazı diğer araştırmacıların görüşlerine göre Gregoryan Kıpçak Türkçesi kullanan herkes, Ermeni asıllıdır. Ancak Erdoğan Altınkaynak, Tuncer Gülensoy'un konuyla ilgili söylediklerini benimseyerek Gregoryan Kıpçak Türkçesini kullanan insanların sonradan Hayklaşmış Kıpçak ve Oğuz grupları olduklarını ifade etmiştir. Araştırmacı, Gregoryanlar'ın 12 hayvanlı Türk takvimini ve İslam öncesi gün isimlerini kullanmalarını işaretleyerek onların

eskiden beri Kıpçak Türkçesini bildikleri görüşünü savunmuştur (Altınkaynak 2006: 14-15).

Gregoryan Kıpçak Türkçesiyle yazılan en eski metinler, 1521 yılından kalma Gregoryan mahkemesindeki yeminler ya da and içmelerdir. Ağatangel Efim Krimskiy, Gregoryan Kıpçak metinlerini ilk ciddi araştıran ve 20. yüzyılın başında bilim dünyasına tanıtan kişi olmuştur. Krimskiy'den sonra SSCB'nin Türkolog'larından biri olan Timofey Grunin, 1967 yılında Gregoryan Kıpçaklarına ait 16. yüzyıldan kalma 298 eseri neşretmiştir ve Gregoryan Kıpçak dilinin Urum, Kırım-Tatar ve Karay Türkçeleri ile ortak yanlarını incelemiştir. Daha sonraki dönemlerde Gregoryan Kıpçak Türkçe metinleri üzerine Garkavets de bazı eserler ve çalışmalar ortaya koymuştur. Bugün Gregoryan Kıpçak Türkçesi metinlerinin sayısının 307 olduğu düşünülmektedir, fakat büyük ihtimalle bilim alemine ulaşmayan daha birçok eser bulunmaktadır. Gregoryan Kıpçak metinlerinin çoğu, Livov şehrinde 16.-18. yüzyılları arasında yazılmıştır, lakin bugünlerde bu eserler dünyanın dört yanına dağılmıştır. Böylelikle, Ukrayna'nın Kiev ve Livov şehirleri dışında, Avusturya, Ermenistan, Hollanda, İtalya, Rusya gibi ülkelerde de metinler bulunmaktadır. Garkavets, tarihi vakayinameler, kanun kitapları ve mahkeme sicil defterleri, sözlükler, dini kitaplar, elit ürünler ve tabii ilim çalışmaları olmak üzere Gregoryan Kıpçak metinlerini altı gruba ayırmıştır (Altınkaynak 2006: 13-19). Dinî edebiyat çerçevesinde 1 adet Pavlus kitabı, 5 adet Zebur, 9 adet dua kitabı, 4 adet vaaz kitabı, azizler hakkında kitap, 18 adet yıllık takvim, ilahiler ve marşlar da içeren bir kitap kaydedilmiştir (Altınkaynak 2006: 175).

Gregoryan Kıpçak Türkçe eserleri, Garkavets gibi araştırmacılarca incelemişlerdir. Gregoryan Türkçe dinî eserlerin kimileri yayınlanmıştır. Sözkonusu

çalışmalardan biri de, 2005 yılında Nadejda Chirli tarafından yapılmıştır. Chirli, *Algış Bitigi* adlı Gregoryan Kıpçak dua kitabını yayınlamıştır. Eser Ermeni harfleriyle yazılmıştır ve başta birçok mezmur, kimi Ermenice, kimi Türkçe bazı dualar ve az sayıda ilahi içermektedir. Araştırmacı, eseri Latin alfabesine aktarıp çevirmiştir (Chirli 2005: 16-20). *Algış Bitigi*’de bulunan dua ve ilahiler, *Codex Cumanicus*’takilerle örtüşmemektedirler. Ayrıca, bu eserde Rabb’in duası ve Hristiyanlıkta yaygın olan bir iki duanın sadece söylenmeleri gerektiği yer işaretlenmiştir. İçerik bakımından yaygın olan bir Meryem ilahisi, *Codex Cumanicus*’taki Meryem Ana’ya sesleniş gibi bazı diğer Hristiyan Kıpçak Türkçe metinleriyle kıyaslamak mümkündür³:

Vođcuyn k’éz Vođcuyn sanay mariam tolu řnorhk bila algıřli senden barça hatunlardan, da alglidir ýemiři ýurak’iniņ seniņ ys k’s anası t’eyrinin parêhos bol ýalđız ođluņa seniņ, sađla bizni sınahtaņtan da barça ek’sik’lik’imizdan bizim amen (Chirli 2005: 50).

Yukarıda değinildiği gibi, Kıpçakların bir kısmı da Ortodoks Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. Bazı araştırmacılar, küçük bir Ortodoks Türk topluluğu olan Urumların da Kıpçak kökenli oldukları görüşlerini ortaya atmışlardır. Bu araştırmacılara göre, Hristiyanlığı kabul ettikten sonra Urum Türkleri Ermenilerle kalmayıp, Bizans İmparatorluğunun himayesini kabul ederek Ortodoks Hristiyan olmuşlardır (Altınkaynak 2006: 10).

---

³ Gregoryan Kıpçak Türkçe metinleri, diğer Hristiyan Türkçe metinleri karşılaştırmak için Bkz. Zebur Altınkaynak 2006: 176. Özellikle, 50. Mazmur, Hristiyanlar arasında yaygın olduğundan kıyaslamak için münasip bir metindir: *Yeņmex üçün. Sağmos Tawit’niņ, xaçan keldi aņar Nat’an markarê, haçan ki barıp edi Persape xatına. Yarlığa maņa, Teņri, ululuxuņa köre yarlığama xıjıniņ seniņ, köplüxüņe köre...* (a.g.e. 236s.)

Anadolu'daki Ortodoks Hristiyan Türk varlığı, bazı bilginlerce Kıpçak oldukları düşünülen Kolhlarla başlamıştır. İranlı, Grek ve diğer halklarla beraber varlığını sürdüren Kolhlar, İslamiyet'in gelmesinden sonra genelde çoğunlukla Müslüman olmalarına karşın, Hristiyanlığı kabul edenler de olmuştur (Aygil 1995: 53). Osmanlı İmparatorluğunun kurulmasından sonra, 17.-18. yüzyıldan itibaren Grek harfli Türkçe Ortodoks dinî eserler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu eserler, Karamanlılar olarak bilinen topluluğun edebiyatının bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu topluluğun kökeni ile ilgili iki ana görüş mevcuttur. Yunan bilim adamları, Karamanlıların ana dilini unutan Helenler olduklarını düşünürken, Türk bilim adamları, Karamanlıların, ya Selçukluların Anadolu'yu ele geçirmesinden önce Anadolu'ya yerleşen ve belli bir süre Şamanlık inancını koruyan ve zamanla Hristiyanlığa geçen Peçenekler olduklarını, ya da Selçuklularla beraber gelen Türk soylu olduklarını savunmaktadırlar (Eckman 1950: 65).

Kendilerini sıkça sadece Hristiyan olarak tanıtan Karamanlılar, Lozan Antlaşması'nın kararlarının gereğince bütün diğer Ortodoks Hristiyanlarla beraber nüfus mübadelesine tabii tutulmuşlardır. Böylelikle, Kayseri Ortodoks Türk Patriğinin İstanbul'a taşınıp Baba Eftimi'nin sayesinde yürütülmesine rağmen, 1923 yılından itibaren, Ortodoks Türk temsilcilerinin büyük bir kesimi, Anadolu'yu terk etmiştir (Aygil 1995: 60-62).

2.2. Karamanlı Türkler ve Dinî Eserleri

Karamanlıların ismi ilk defa, 15. yüzyılda Batılı gezginlerin seyahatnamelerinde geçmektedir. 1553-1555 yıllarında İstanbul'u gezen Dernschaw, Yedikule yakınlarında bir mahallede oturan ve "caramanos" adı taşıyan bir Hristiyan topluluktan bahsetmiştir (User 2007: 90). Yukarıda değinildiği gibi Karamanlıların

kökeni ile ilgili iki ana görüş vardır. Fazla etnik tartışmalara girmeden, Karamanlı Hristiyanların Türk olduklarını savunan teoriye göz atmakta yarar vardır. Buna göre, 11. yüzyılda Bizans İmparatorluğunun Balkanlar'da bulunan Peçeneklerden 15 bin kişilik bir birlik kurup, Anadolu'daki Selçuklulara karşı gönderdiklerini anlatmaktadır. Bunun yanı sıra Karaman isminin, Peçenekler arasında kullanılan yaygın bir kişi ismi olduğu belirtilmiştir. Anadolu'ya gönderilen Peçeneklerin 4 başbuğlarından birisinin Karamanos olarak anıldığı ve aynı ismin Balkanlar'da ve İç Asya'da yaşayan Türkler arasında yaygın olduğu anlatılmıştır (Anzerlioğlu 2009: 141).

Karamanlîca olarak nitelenen kitapların basımı, 1718 yılında Neofilos Mavromatis'in *Gülzar-ı İmân-ı Mesihî* adlı dinî eseriyle başlamış ve 20. yüzyılın ilk 30 yıllarına kadar devam etmiştir. Bu Yunan harfli Türkçe edebiyat, çoğunlukla din ve dua kitaplarından oluşturulmuştur, ancak 19. yüzyıldan itibaren astronomi, coğrafya, matematik vb. kitaplar, dergiler ve romanlar yayınlamaya başlamıştır (Balta 2014: 105).

Grek harfli Türkçe yayınların bibliyografyası ile uğraşan Evangelia Balta, Karamanlı Türkçe eserlerin toplam 752 olduğunu, ancak bunlardan 124 tanesinin farklı sebeplerden dolayı Karamanlîca olarak sayılmaması gerektiğini ifade etmiştir. Bu sebeplerden biri eserlerin bazılarının iki dilli olup sadece Karamanlıları hedeflememesidir, zira bu 124 eser içinde Yunanca öğreten dilbilgisi, Yunanca-Türkçe sözlükler, şiir derlemeleri vs. gibi kitaplar yer almışlardır. Böylelikle, Karamanlı eserlerinin kaynakçasının toplamının 628 olduğu kabul edilmiştir (Balta 2014: 164-168).

Toplam üç yüzyıl süren Karamanlı eserlerinin basımı, iki döneme bölünmüştür. Birinci dönem 1718 yılından başlayıp 1830 yılına kadar devam etmektedir. İlk dönemde 70'i dinî, 9'u din dışı olmak üzere toplam 79 kitap yayınlanmıştır. *Ruh Afiyetliği, Yeni Hazine, Cümle Senenin Kiryakilerine, İmamı Mesihi, Kudüs-i Gülzar-i Şerif Ziyaretnamesi ve Zebur* gibi dinî kitapların 2. ve 3. baskıları olup 70 dinî kitabın büyük bir kısmını oluşturmuşlardır. Bu dönemde Antalyalı Serafim ve Kayserili Zaharias Agioritis adlı keşişler, çeviri faaliyetinde en fazla bulunmuşlar ve 30 kitabın önsözünde isimleri anılmıştır (Balta 2014: 173-176).

İkinci dönem ise 1831 ile 1935 yılları arasındaki basım faaliyetlerini kapsamaktadır. Bu dönemde, 270'i din içerikli, 279'u din dışı olmak üzere 549 kitap yayınlanmıştır. İlk döneme oranla bu dönem, Grek harfli Türkçe eserlerde ciddi bir artış görünmektedir. Dinî kitapların çoğunun, ya *Bible Society* gibi misyonerlik örgütlerine, ya da Rum Patriğine ait oldukları bilinmektedir. 1825-1835 yılları arasında çeviri faaliyetleri durmuş olan Rum Patriği, sonraki yıllarda Protestanlıktan koruma amacıyla yeniden Türkçeye din konulu eser aktarma faaliyetlerine hız vermiştir. Patriğin bu dönemdeki eserlerinde Protestan mezhebine eleştiri ve Ortodokslar arasında Helenlik zihniyeti oluşturacak bazı maddeler bulunmaktadır. Bu eserlerden bazıları şunlardır: *Tezkip-ul Protestan, Hami-i Ortodoksia, Aldatanlar ve Aldatılanlar*. Kayseri Metropoliti Paisios bu dönemdeki kitaplarda adı en çok anılan kişidir. Evangelinos Misailidis ise, din dışı konulu kitapların yüzde otuzunun yayıncılığını yapmıştır (Balta 2014: 180-182).

1853-1854 yılları arasında görev yapan Vretos adında bir Grek elçisi, 1830 yılında kadar Varna ve çevresinde ayinlerin Türkçe gerçekleştiğini kaydetmiştir. Bu görüş, 19. ve 20. yüzyılda farklı araştırmacı ve yazarlar tarafından da tekrarlanmıştır

(Kabakçiyev; Stepan Bulgar gibi). Ayrıca 19. yüzyılda birçok ülkeyi gezen ve halkları tanıyan İreçek, çalışmalarında Gagauzların kiliselerinde tıpkı Karamanlılar ve Ermenilerin bir kısmında olduğu gibi Pazar vaaz sırasında papazların insanlara Türkçe hitap ettikleri ve konuştuklarını belirtmiş, fakat din konulu kitapların eksik olduğundan da bahsetmiştir (Mateeva 2006: 59).

Buna rağmen 19. yüzyılda Gagauzlar'da Türkçe din kitapları bulunduğu tespit edilmiştir. Bunlar çoğunlukla, Karamanlıların Grek harfli kitaplarıdır. N. Dimitriyev, Karamanlıların Türkçesini Anadolu ağzı olarak değerlendirmiştir ve onların yazılı eserlerini Gagauzlar tarafından konuşulan Türkçe ile kıyaslayarak, birbirine çok benzediğini belirtmiştir⁴. Ünlü etnolog Valentin Moşkof, 20. yüzyılın ilk yıllarında Radlof için hazırladığı *Proben*'in onuncu kısmının önsözünde Besarabya'da yaşayan halkları sıralarken Karamanlıları da dâhil etmiştir. Onları Türkçe konuşan Grek Ortodoks halkı olarak göstermiştir ve Besarabya'ya ziyaretçi veya genelde demir eşyalar ve araçların ticaretiyle ilgili işçi olarak geldiklerini yazmıştır (Moşkof 1904: III). Moşkof, Beşalma köyünde Karamanlıca İncil, Zebur, dua kitabı ve apokrif metinleri gördüğünü, ancak herhangi bir kitabını elde edemediğini de dile getirmiştir. Kitapların kapaksız ve yayın yılı eksik olduğundan fizikî durumlarının çok kötü olduğunu ifade ettikten sonra, sadece bir kitabın Anadolu'da bir kasabada Amerikan misyonercilik vakfının desteğiyle yayınlandığını sözlerine eklemiştir. Ayrıca Moşkof, bu metinlerin gayet pahalı olduklarını belirttiği gibi, bazı papazların Gagauzlara, Karamanlıların *Bizim Bobamız* (Rab'bin duası) ve *İman açıklaması* gibi duaları kiliselerde okuttuklarını da kaydetmiştir (1901: (II) 42-44).

---

⁴ Bkz. N. Dimitriyev; *Materiali po osmanskoj dialektologiy. Fonetika "Karamanliyskogo" yazıkı*; 3. c.; 417-458s.

Etnografiçeskoe Obozrenie dergisinde Valentin Moşkof, Karamanlı dua kitabından bir Türkçe dua kopyalamıştır ve daha iki temel dua ile bir apokrif metnin örneğini vermiştir, lakin Gagauz Türklerinin telaffuzuna göre kaydetmiştir (Moşkof 1901: (IV): 29-30).

Ukraynalı araştırmacı İrina Dryga, Karamanlı ve diğer Hristiyan Türklerinin dinî metinlerinin özelliklerini kıyaslamıştır. Elde ettiği bütün Karamanlıca *Bizim Bobamız* duasının varyantlarını inceleyip, Moşkof'un aktardığı bir Karamanlı duasıyla karşılaştırmıştır. Araştırmacının derlediği Karamanlı dualarından bazıları şunlardır (Dryga 2010: 301-309):

1. Hacetname; yeromonah Antalyalı Serafim; 1756; Venedik

Köğlerde sakın olan bizim Pederimiz, senin ismin 'azizlensin, melkütliğin gelsin, hükümün teknil olsun senin köğ yüzünde ne şekillisse, yer yüzünde de ola, ver bizim bugün gündellik ekmek nafakamızı, ve bağışla bize borçlarımızı, niceki biz dahi bize borçlu olan kimselerin suçlarını bağışlarız. Ve bizi cefaya getirme, lakin bizi öl şer şeyitandan kourtar. Amîn.

2. Ruh Affietlii; Antalyalı Serafim; 1782; Venedik

Bizim Pederimiz, göğlerde sakın olan. Senin 'aziz ola, Senin melkütun gelsin. Senin Müracaadın Göğlerde nasıl icra olunurissa, yer yüzünde da öl şekil olsun. Her gün, ekmeğimizi bu günde bize ver. Ve borçlarımızdan bizî helas eyle. Niceki biz borçlularımızın suçlarını afv ederissek, ve bizî iğfaye getirme, lakin bizi na-pak fenalıktan kurtar.

3. Anadolu da yaşayıp Yunanca bilmeyen Grekler için...; 1836; Patrikhane; İstanbul;

Sen Semalerde olan Pederimiz, ismin mukaddes oluna, gelsin senin Padişahlığın; olsun senin emirin, nasıl olunursa Semalerde, keza olsun yer yüzündede. Ver bize bu gün gündelik ekmeğimizi, ve nasıl bizler bize borçlu olannarı af ederisek, sen dahi bizim borçlarımızı bağışlasün af edesin. Ve bizi 'iğsalara uğraştırmayiasın; ille bizleri şerden kultarasın. 'Amîn.

4. Tercüme Grekçeden Türkçeye; Londra; 1973

Ya göklerde olan Pederimiz, ismin mukaddes olsun Padişahlığın gelsin iradetin göğdeki gibi yer üzerinde dahi olsun. Her günki ekmeğimizi bize bu gün ver; ve bize borçlarımızı bağışla, nice ki biz dahi borçlularımıza bağışlarız Ve bizi İmtihana getirme, İlla bizi yaramazdan kurtar.

5. İbadetname; Atina; 1885

Ya Semalerde sakın olan Pederimiz. 'İsmin takdis oluna. Gelsin senin Padişahlığın, 'Emrin nasilki Semalerde icra olunup ise, yer yüzünde dahi icra oluna. Sen exsan eyile bize bu gün yevmiyemize yeterlik nafaka etmeğimizi, ve bağışla bize borçlarımızı, nasilki bizler dahi bizlere borçlu olanlara bağışlarız, ve bizleri mihnet içinde brahmayarak, gemlikden saklayüp helas eyile. 'Amîn.

Araştırmacı, bütün duaları sıraladıktan ve üslup farklarına göz attıktan sonra, Moşkof'un aktardığı duanın Londra'da yayınlanan varyantının tıpkısı olduğunu ifade edip Latin alfabesine geçirmiştir (Dryga 2010: 312):

'imti siz p(b)öyle t(d)oua etin': g(y)ia köklerde olan Peterimiz, ismin moukattes olsoun. Padişahlığın kelsin iradetin kökdeki gibi g(y)er oüzerinde dahi olsoun'. Her gounki ekmeyimizi bize bou goün ver' ve bize bordzlarımızı bagışla, nidze ki biz dahi bourzlarımıza bagışlarız ve bizi imtihana getirme, illa bizi g(y)aramazdan kourtart.

Moşkof'un araştırmalarında Gagauzlarda Grek harfli Türkçe Ahit, İncil parçaları, Zebur ve dua kitabı gibi Türkçe eserlerin bulduklarına değinilmiştir. Ancak bu eserlerin yanı sıra bazı Karamanlı Türkçe din konulu türkülerin de Gagauzlara ulaştıkları anlaşılmaktadır. Bunun en iyi örneği, risale olarak yayınlanan *Aleksios-Allahın adamı* türküsüdür. Bu risalenin bir nüshası halen Gagauzların Baurçi köyünde saklanmaktadır. Beşalma müzesinde ise Grek harfli Türkçe Zebur bulunmaktadır (Bulgar 2005: 4-8).

Kırım'da yaşıyan Türkler ve metinlerini araştıran İrina Dryga, Gagauzlarda bulunan ve 20. yüzyılın başına kadar kullanılan eserleri ele alıp Latin alfabesine aktarmıştır. Araştırmacı, Karamanlı dinî eserlerden İstanbul'da 1836 yılında yayınlanan *Avraamın kiorbanı*'nın ikinci baskısı, *Valiletullah Maryamin Lafları*, *Aleksios Allahın adamı* ve *Rabb'in duası*'nı bugünkü Gagauz Yeri'nin sakinlerinde tespit etmiştir (Dryga 2010: 229). Ukraynalı araştırmacı aynı zamanda bazı Karamanlı metinlerin, Urum Türklerine de ulaştıklarını bildirmiştir ve *Rabb'in duası*'nın Urum Türkçe varyantları, aynı duanın Karamanlıların varyantlarıyla karşılaştırmıştır. Garkavets'in kitabından derlenen bir Urum Türkçe dua varyantının, yukarıda 1. numara altında gösterilen Antalyalı Serafim'in 1756 Karamanlı varyantına çok benzediği sonucuna varmıştır: *Bizim patêrimiz köklerde sakin olan, ismin mukaddês olsun, melekütliğin kêlsin, köklerde emrin ne tarzaysa, yêrde de o Şekil olsun, gündelik aزیđımızı bugün bize ver ve bizim borçlarımızı af êyle, niçek biz dahı borçlu olannarımızı af êtêriz, ve bizi kaze hatêsine verme, lakin...*⁵ (Dryga 2010: 310).

---

⁵ İrina Dryga, aynı duanın birkaç Urum Türkçe varyantı daha Karamanlı karşılıklarıyla kıyaslamıştır. Bkz. Dryga, İrina; *Pontica*, 2010, Kiev, 310-312s.

Gagauz papazlarında ve halk arasında Karamanlıların bazı yazı kaynaklarının parçaları bulunsa da, genelde Gagauz Yeri'nde Karamanlıların yazıları çok nadir bir kaynak değerindedirler. Buna rağmen halk bilimciler, Besarabiya'da yaşayan Gagauzlarda bulunan bazı türkü, dua ve menkıbelerin Karamanlı metinlerinden geliştiklerini belirtmişlerdir. Dilbilimci Pokrovskaya ise, Gagauzların Osmanlı İmparatorluğunda bulunurken kendilerinin Arapça ve Farsça terminoloji türetmelerinin güç olduğu ve kuvvetle muhtemel hazır olan Arapça-Farsça dini terminolojiyi Karamanlılardan aldıkları görüşünü ortaya atmıştır (Bulgar 2005: 9).

Böylelikle, Valentin Moşkof gibi araştırmacıların yazdıklarına dayanarak, Karamanlıların dinî eserlerinin Gagauzlar arasında kullanıldıkları ve rağbet gördüklerini rahatlıkla söylemek mümkündür. Aynı zamanda Ana dilde dinî kitaplar okumak, şüphesiz Gagauzların dikkatini çekmiştir ve ilk Gagauz Türkçesi dinî kitapların yazılmasını teşvik etmiştir.

2.3. Gagauz Türklerinde Hristiyanlık

Tıpkı Karamanlılarda olduğu gibi, Gagauzların kökeni hakkında farklı görüşler, hipotezler mevcuttur ve hâlâ da bu konudaki tartışmalar devam etmektedir. Esasen Yunan, Bulgar ve Türk olmak üzere Gagauzların kökeniyle ilgili 3 ana görüş vardır. Her görüşün de 19. ve 20. yüzyıldan bugüne kadar takipçileri olmuştur. Bunlardan en yaygını, şüphesiz Gagauzların aslen Türk olduklarını savunan görüştür, ancak kendi içinde, bu ana görüş de farklı alt görüşlere ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, Kıpçak hipotezidir. 1869 yılında ortaya çıkan bu hipotez, V. Grigoroviç tarafından ortaya atılmıştır ve daha sonra tarihçi olan Konstantin İreçek ve ünlü Türkolog Radloff tarafından desteklenmiştir (Mateeva 2006: 29). Zamanla bu görüş, daha sonraki yıllarda çıkan Türk hipotezlerine nispeten, arka planda kalmıştır. 20. yüzyılın başında Valentin Moşkof, Gagauzların Oğuz, Peçenek ve Kıpçak boylarının karışımı olduklarını savunmuştur. Daha sonra bu hipotez, Atanas Manof, Zeki Velidi Togan ve konuyla ilgilenen birçok diğer araştırmacı tarafından benimsenmiştir. Aynı zamanda Bulgar araştırmacı Balasçev, Gagauzların kökeniyle ilgili üçüncü Türk hipotezinin temellerini de atmıştır. *Oğuzname*'ye dayanarak Halil İncılık, W. Zajaczkowski gibi araştırmacılar, Gagauzların asıl Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus'la beraber gelen Selçukluların torunları olduklarını iddia etmişlerdir. Ayrıca, aynı hipoteze göre Gagauz ismi de Keykavus'tan gelmektedir (Mateeva 2006: 33-34). Kowalski ise, Gagauzların hem Oğuz, Kıpçak ve Peçenek karışımı,

hem de Selçuklu Türkleri'nin torunları oldukları ifade etmiştir (Güngör-Argunşah 1991: 4)⁶.

Gagauzların menşeiyle ilgili bu kadar çok hipotez mevcut olduğundan, Gagauzların tam olarak Hristiyanlığı ne zaman kabul ettikleri de tartışmalıdır. Kowalski'nin köken görüşünü benimseyen Harun Güngör, bugünkü Gagauz Türklerini oluşturan Peçenek, Oğuz, Kıpçak ve Selçuklu Türklerinin farklı zamanlarda Hristiyanlığı kabul ettiklerini ve Hristiyanlığı benimsemelerinde önce Bizans İmparatorluğunun, 1770 yılından sonra ise Çarlık Rusyası'nın büyük etken olduğunu belirtmiştir (Güngör 2010: 117).

Gagauzların Besarabya'ya göç etmeye başladıkları tarihten itibaren artık kesin olarak Hristiyan oldukları bilinmektedir. Mihail Çakir'in sülalesinden olan Zahariy Çakir de (1770-1830) bir papaz olup, Gagauz halkının aydınlanması için çaba sarf etmiştir. Ayrıca 18. yüzyılda yaşayan Zahariy Çakir'in atası Yançu Çorbacıoğlu'nun da Ortodoks Hristiyan olduğu, papaz Dimitriy Çakir'in soy ağacı notlarından anlaşılmaktadır (Bulgar 2006: 27-55). Gagauzların 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başında Dobruca topraklarını terk edip yerleştikleri Besarabya, 1812 yılında Çarlık Rusyası'nın egemenliğine girmiştir. Böylelikle, bu olay Gagauzlar üzerindeki Grek tesirini azaltırken, Rus tesirinin güçlenmesine yol açmıştır. Bundan kısa bir süre sonra bu yörede eparhia⁷ kurulmuştur. O dönemden itibaren bazı Gagauzlar papazlık mesleğini öğrenmişlerdir ve bazı Gagauz köylerinde eparhia okulu açılmıştır (Hatlas

---

⁶ Gagauz Türklerinin ve Gagauz isminin kökeni ile ilgili mevcut görüşler hakkında daha ayrıntılı bilgi için Bkz. Güngör; Argunşah; *Gagauz Türkleri. Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı*; 1991; Ankara; 2-15s.

⁷ Eparhiya – Yun. *ἐπαρχία* Ortodoks kiliselerinde idari birim. Onun başında arhiyerey, başpiskopos veya metropolit bulunabilir. Her eparhiya'da birkaç enoriya bulunur. Enoriya bir veya birkaç papaz tarafından yürütülür. Katolik geleneğinde eparhiyaya *diocesis* denilmektedir (Mironov 2002: 13).

2011: 537). Belli siyasî olaylar ışığında⁸ 1920 yılında Besarabya eparhiyası yeniden oluşturulmuştur ve Romanya Ortodoks kilisesinin gözetiminde bulunmuştur. Sovyet döneminde 1940 yılından itibaren Besarabya, yeniden Rus Ortodoks kilisesine dâhil edilmiştir. Bugünlerde ise bütün Gagauz Ortodoks kiliseleri Kagul-Komrat eparhiyasına bağlıdır. Bu eparhia, Rus Ortodoks kilisenin bir parçasını oluşturan Moldova Ortodoks kilisesinin altı eparhiasından biridir. SSCB'nin dağılmasından sonra, Rus Ortodoks kilisesine bağlı kalmakla birlikte, 1992 senesinde alınan bir kararla Moldova Kilisesine özerklik statüsü verilmiştir. Aynı zamanda Moldova'da yaşayan Romen yanlılarını göstererek Romanya da, bu dönemde Besarabya başpiskoposluğunu kurmak istemiş, ama çabaları muvaffakiyetle sonuçlanmamıştır. Böylelikle, siyasi olaylarla dolu bu dönemin kilise hayatına da etkisi şüphesiz olmuştur. 2001 yılında Moldova hükümeti, bir kez daha Rus Ortodoks kilisesinin himayesini ve Metropolitliğinin statüsünü tasdik etmiştir. Bu karar, Moldova meclisinde ciddi tartışmalara yol açmıştır ve nihayet Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararıyla Romanya'ya bağlı Besarabya Ortodoks Metropolitliği kurulmuştur. Başka bir deyişle, Moldova'da iki paralel Ortodoks yapı açılmıştır. Özerk Gagauz bölgesi ise, Rus yanlısı olup Moskova Patrikanesine bağlı kalan Moldova Metropolitliğine sadık kalmıştır. Ukrayna'da bulunan Gagauz köylerinin çoğu da Moskova Patrikanesinin gözetimindedir (Hatlas 2011: 538-539).

Gagauz Yeri'nde en yaygın din Ortodoks Hristiyanlık olsa da, başka mezhep mensupları da mevcuttur. Onların başında çeşitli protestan kiliselerinin temsilcileri gelmektedir: Baptist, Pentekotist, Evanjelik Hristiyan, İnokentiy takipçileri ve 7. Gün Adventistlerinin evleri Volkanış, Komrat, Çadır-Lunga, Kongaz, Kirsov, Kriyet-

---

⁸ O dönemde Rus (Ekim) Devrimi ve Romanya'nın Besarabya ilhaki gerçekleşmiştir.

Lunga, Çokmeydan, Dezgince, Çeşmeköy’de bulunmaktadır. Gaydar ve Coltay köylerinde mezhep kavgaları sonucunda protestan Gagauzların bu köyleri terk etmek zorunda kaldıkları kaydedilmiştir (Hatlas 2011: 539). Ayrıca, bazı diğer araştırmacılar, *Yehova Şahitleri* adlı Hristiyan sektenin de Gagauz Yeri’nde faaliyetleri olduğunu bildirmişlerdir (Güngör 2010: 119).

Yunan dilinin etkisinin zayıf düşmesiyle 19. yüzyılın son çeyreğinde Gagauz Türklerinin gittiği kiliselerde ayin dilinin Kilise Slavcası olduğu bilinmektedir. 20. yüzyılın başında Gagauz Türkleri, kendi din literatürlerine sahip olmuşlardır ve hatta Türkçe daha sık kiliseye dâhil edilmeye başlanmıştır. Mihail Çakır’ın tercümelere, Gagauzların dinî hayatında dönüm noktası olarak nitelendirilmiştir. Ancak bu durum, 1918 ile 1940 yılları arasında Romanya işgali sırasında değişmiştir. Romanya’nın Besarabya’ya müdahalesiyle, her seviyede sadece Romence kullanılması, Çakır’ın Türkçeyi “Rab’bin sofrası”⁹ törenine (ayine) dâhil etme planlarını engellemiştir. Böylelikle iki dünya savaşı arasında yetiştirilen Gagauz nesilleri din bilgilerini Romence kaynaklardan almışlardır (Kapalo 2011: 240). O yıllarda Romence sadece zarurî kilise dili değil, aynı zamanda tüm devlet kurumlarında tek dil olmuştur. 14 Eylül 1941 yılında ise, Sovyet propagandasının önüne geçmek amacıyla Slavca tamamen kiliseden kaldırılmış ve yasaklanmıştır (Duminika 2012: 53-54). Yıllarca Gagauz Yeri’nde alan araştırmaları yapan Kvilinkova, Beşgöz’de bir Gagauz kaynak kişi “*Romında gagauz dili yoktu, rusta çıktı gagauz dili*” dediğini kaydederek, Slavca’ya getirilen yasağın yanı sıra, kilisede Türkçenin de ortadan kaldırıldığını ifade etmiştir (Kvilinkova 2013: 330). Rusça ve Slavcanın yasak olmasına karşın Slavca, Besarabya’nın birçok köyünde papazların tercih ettikleri dil olarak kalmıştır

---

⁹ Daha yaygın bilinen adıyla şarap-ekmek ayini.

ve ayin dili olarak veya başka bir şekilde aktif kullanılmıştır. Çadır-Lunga, Kirsovo, Ferapontevka vs. gibi Gagauz yerleşim yerlerinde papazların Kilise Slavcasını açıkça tercih ettikleri kaydedilmiştir (Duminika 2012: 55).

Sovyet dönemi, Ortodoks Gagauz Türkleri için güç bir dönem olmuştur. Bucak'taki kiliselerin çoğu kapatılmış, depo, müze vs. olarak kullanılmış veya doğrudan yıkılmışlardır (Beşgöz, Çeşmeköy). Hülasa, söz konusu dönemde, bugünkü Gagauz Yeri'ndeki köylerde bulunan kiliselerden sadece ikisi açık kalmıştır - Kongaz ve Çokmeydan'da olanlar-.

Ateizm ve dine karşı ilgisizlik hızla yayılmaya başlamıştır. Bu süreç Gorbaçov dönemine kadar devam etmiştir. İnanç özgürlüğü ilan edildikten sonra birçok kilisenin tamirine başlanmış, bazı yerlerde yeni kiliselerin inşaatı başlamıştır (Kongaz, Cotovskoe). 2000 yılında Çadır-Lunga kentinin yakınlarında kadın manastırı açıldığı da bilinmektedir. 2007 yılında 28 Gagauz yerleşim yerinden sadece Carbalia ve Çhioşelia Rusa köylerinde kilise bulunmamıştır (Hatlas 2011: 540).

Çağdaş dönemde, yani SSCB'nin dağılmasından ve Moldova'nın kuruluşundan sonra ayin dili artık papazın etnik kökenine, bildiği dillere veya kişisel tercihlerine göre değişebilmektedir. Buna rağmen kilisede en çok kullanılan dil, Slavca olarak kalmıştır. Ayinler ağırlıklı olarak bu dilde yapılmıştır. Belli bölümler, mazmurlar veya dualar için bazen Romence veya Türkçe tercih edilmiştir. Gagauzların ifade ettikleri gibi Türkçe, genelde ayin sonrası yapılan vaazlarda, çok nadir olarak Pazar ayininin tamamı için kullanılmıştır. Slavca'nın tercih edilen dil konumunda olması, Gagauz papazlarının Rusya ve Ukrayna'da bulunan din okullarından mezun olmaları ile ilgilidir. Bu sebepten dolayı, bazı Gagauz köy ve kasabalarında vaazlar bile Rusça

yapılmaktadır (Kvilinkova 2013: 331). Bir başka sebep olarak Gagauzların Rusça'ya karşı olan bağlılığı gösterilmiştir. Bu bağlılık, Çarlık Rusya döneminde Gagauz ve Bulgar göçmenlere toprak verilmesi ile başlamıştır. Bu bağlılığı SSCB döneminde yapılan iktisadî yatırımlar ve son dönem Romanya-Moldova birleşmesinin kavgaları gibi bazı tarihi olaylar da belirlemiştir¹⁰. Kilise seviyesinde bu bağlılık daha da güçlüdür, çünkü Rus Ortodoks kilisesinin, Ortodoksluğu en iyi şekilde muhafaza ettiği düşüncesi iyice benimsenmiştir (Kapalo 2011: 107-108). Buna ilaveten, 90'lı yıllarda Gagauz Türkçesi eğitim dili olarak kısmen okullara geri getirilmiş olsa da, genel olarak Gagauz Yeri'nde eğitim dili Rusça kalmıştır. Bundan hareketle, kimi Gagauzlar ayinin her üç dilini (Slavca, Romence, Türkçe) anlamakta sıkıntı çekmediklerini ifade ederlerken, kimi Gagauzlar, ayinin Slavca olması gerektiğini savunmuşlardır¹¹ (Kvilinkova 2013: 331-332). Gagauz kiliselerinde ayin sırasında genellikle Kilise Slavcası seçilse de Gagauz Yeri'nde Türkçenin de belli başlı bir yeri mevcuttur. Çoğu Gagauz kökenli papazların, Çakır'in çevirdiği Zebur ve kutsal ayin kitaplarına sahip oldukları yapılan alan araştırmalarından anlaşılmaktadır. Türkçenin kiliselerdeki kullanımı, SSCB'nin dağılmasıyla geri dönmüştür ve birçok Gagauz kilisesinde korolar Türkçe mezmur ve ilahiler söylemeye başlamışlardır. Bunun yanı sıra 90'lı yıllarda Gagauzların Anadilde dua bilgilerinin de arttığı düşünülmektedir, çünkü o zamana kadar sadece belli kişilerin Türk dilinde dua ve ilahi bildikleri kaydedilmiştir (Kapalo 2011: 110).

---

¹⁰ Bkz. ANGELİ, Fedor; *Gagauzskaya avtonomiya. Liudi i fakti.*; 2006; Kişinev

¹¹ Kvilinkova, Beşgöz'de yaşayan bir Gagauz kaynak kişinin "*Gagauzça laflarını annamersın, taa islâ rusça okusun klisâda*" dediğini ve Çadır-Lunga'da yaşayan başka birinin dualarının Rusçasını ezbere bildiğini, ancak Türkçe varyantlarını pek iyi bilmediklerini kaydedip aktarmıştır. Bkz. Kvilinkova 2013: 131-133.

Komrat şehrinin kilisesi 1988 yılında yeniden açılmıştır ve ilk yıllarda ayinlerin ve ilahilerin tamamı üç dilde söylenmiştir. Kilise korosunun eski üyelerinden birine göre Gagauz dilinde *Bizim Bobamız, İnanın Simvolu, 51. (50.) mazmur, 33. mazmur* ve ayin sonrasında *Tanrı'nın ezgileri* (türküler) söylenmiştir. Fakat aynı kişinin belirttiklerine göre son senelerde kilise korusu, Türkçeyi neredeyse kullanmamıştır, ancak *33. mazmurun* Gagauz dilinde söylenmesi devam etmiştir. Avdarma köyünde yaşayan bir başka Gagauz ise, ayin sırasında Türkçe İncil ve bir iki mazmur okuduğunu ifade etmiştir (Kvilinkova 2013: 332).

Protestanların ayin diline gelince, Kvilinkova'nın ifade ettiklerine göre ayin sırasında basit ve anlaşılır bir Rusça kullanılmaktadır. Baptirlerde vaaz Rusça, nadiren de Türkçe olmaktadır. Bu dillerde genellikle ayin sırasında sadece dinî ezgi söylenmektedir. Pastor sayfayı söylemekte, müminler ise söz konusu sayfada dinî ezgileri okumaktadırlar. Bazen Baptistler ve Pentekotistler, dini şarkıları söylemektedirler, piyes yapmaktadırlar (Kvilinkova 2013: 334).

Türkçe'nin Ortodoks ve Protestan kiliselerindeki yeri, Slavca ve Rusçaya oranla kısıtlı olsa da, Türkçeye önem veren din adamları, Gagauzlar arasında daima takdir görmüşlerdir. Buna en iyi örnek, Beşgöz Ortodoks kilisesinin başpapazı Petr'dır. Aslen Gagauz Türkü olmadığı halde papazın İncil ve Zebur'u Türkçe okuması ve Türkçeye önem vermesi, müminlerin gönüllerini alabilmiştir (Kvilinkova 2013: 332).

Günümüzde Gagauzların din inancı daha çok görünüştedir, ibadetini yapan Gagauzların sayısı sınırlı olarak nitelendirilmiştir. SSCB döneminin etkisi ne derecede olursa olsun, Gagauzlar ve Moldova'da bulunan diğer halklar için bu durumu yeni saymak doğru değildir. Bizzat Mihail Çakir, bugün Ukrayna'da bulunan

Gagauz köyü Kotlovina'daki (Balboka) insanların dine karşı ilgisizliklerini tespit etmiştir ve bunu değiştirmeye kalkışan İnzov adında bir Rus Generalin yöntemlerini anlatmıştır (Çakir 1934: 14). Hatlas, resmî rakamlara göre kırsal bölgelerdeki Gagauzların yüzde 90'ının, kentlerde ise yüzde 30'unun pazar ekmek şarap ayinine katıldıklarını hatırlatmıştır. Ancak araştırmacının tespitlerine göre, bu rakam hayli abartılmıştır ve Gagauzlarda inancı belirleyen etken herşeyden çok geleneklerdir. Böylelikle Hatlas, Gagauzların geleneksel din inancının Ortodoksluk olduğunu ve özdeşleştirilmenin Ortodokslukla gerçekleştirildiğini belirtmiştir (2011: 542). Bir yüzyıl geriye döndüğümüzde Gagauzların dine karşı tutumlarının, çok fazla değişmediği de göze çarpmaktadır. Moşkof *Etnografiçeskoe obozrenie* adlı etnolog dergisinde Gagauzların dine bağlılığı hakkındaki izlenimlerini paylaşmıştır. Ünlü araştırmacı, Gagauzların çoğunda okuma yazma olmadığından dolayı, Kutsal Kitab'ı okuyamadıklarını, okuyabilen Gagauzların ise Slavca, Romence veya Grek harfli Türkçe kitaplardan istifade ettiklerinden, herşeyi tamamen idrak edemediklerini yazmıştır. Dolayısıyla Gagauz Türklerinin din bilgileri, Tevrat ve İncil'den duydukları bazı olayların masallaşmış halleri, batıl ve halk inançlarından ibaret olmuştur. Mesela, o sırada Teslis'in üç siması (Baba, Oğul, Kutsal Ruh) üç ayrı Tanrı olarak algılanmıştır. Gagauzların Baba'ya *Koca Allah* dedikleri ve aksakallı bir ihtiyar olarak düşündükleri, Tanrı'ya daha "yakın" azizlere Slavca *sveti*, bu kadar yakın olmayanlara da *ay* ünvanlarını verdikleri de aynı makaleden anlaşılmaktadır. Buna rağmen etnolog, Gagauzların kiliseye gittiklerinde şapka, sopa vs. gibi eşyaları kilise dışında bıraktıklarını ve genelde yortular ve onlarla ilgili adetleri ciddi bir şekilde takip ettiklerini de belirtmiştir (Moşkof 1901: (IV) 1-31).

Günümüzde çoğu Gagauz evinde Kutsal Kitap ve diğer dinî içerikli kitaplar bulunmaktadır. Evde bulunan İncil, genellikle Slavca ya da Rusça, daha nadir olarak Türkçe olmaktadır. Gagauz Türkçesinde İncil'e sahip ailelerden bazıları, yazılan şeylerin hepsini kavrayamadıklarını, genellikle Rusça varyantından istifade ettiklerini kaydetmişlerdir (Kvilinkova 2013: 334). Türkçe İncil'lerin Gagauzlarda bulunmaları, onların millî duygularını ve dine karşı saygılarını işaretlediği gibi, Moşkof'un tespit ettiği bir sorunu ön plana çıkarmaktadır: Anadilin yetersiz kullanımı.

Çakir ailesinin soyunda olduğu gibi Gagauzlar arasında birçok papaz yetişmiştir ve çoğu Gagauz, Hristiyan kimliklerini daima ön planda tutmuşlardır. Buna rağmen, Moldova arşivleri incelendiğinde, Gagauz Türklerinin din adamları ile daima iyi geçinmedikleri ortaya çıkmaktadır. Önce, 19. asrın sonundan itibaren, Besarabya köylerinden Konsistoriya'ya¹² papazların ihlallerini tarif eden birçok şikayet dolu mektup gönderilmiştir. Bu ihlallerin daha çok papazların az paraya arazi satın almaları vb. olduğu kaydedilmiştir. Valentin Moşkof, o dönemdeki papazların açgözlülüğünü anlatan bazı atasözlerini gösterince bu konuya da dolaylı bir şekilde değinmiştir (Moşkof 1901: (IV) 28). Diğer taraftan, yine dilekçelere dayanarak bazı din adamlarının da, Gagauzların putperestliği andıran adetlerinden şikayetçi oldukları anlaşılmaktadır. Üstelik, Gagauzların lehçesinde herhangi bir dinî içerikli yazı bulunmadığından ve kilisede genellikle Türkçe kullanılmadığından mütevellit, Gagauz Türklerinin çoğu dinle ilgili en temel bilgilere sahip olamamıştır. Bu da onların kiliseye gidip gitmemelerine muhakkak tesir etmiştir. Müminlerle iletişime geçememesi, birçok papazı da zor hale sokmuştur. Bunu destekleyen birçok dilekçe

---

¹² Çarlık Rusyasında Episkopların bir araya gelmesiyle gerçekleşen idari ve yönetme başkanlığıdır.

mevcuttur. Mesela, Beşalma köyünde 1820 yılında Gonçarenko adlı bir papaz başka bir kiliseye aktarılmasını rica etmiştir. Sebep olarak kiliseye gidenlerle anlaşmazlık gösterilmiştir. Benzer bir şekilde Batka adlı papaz, 1823 yılında Bolgrad'da sakinlerin Bulgarca anlamayıp Türkçe konuştuklarından dolayı, Kışinev'deki Bulgar kilisesine yeniden tayin edilmesini istemiştir (Kvilinkova 2013: 316-317). Başka ilginç bir olay yine 1823 yılında Beşalma köyünde kaydedilmiştir. Köye papaz olarak atanan Simeon Kanevski, Gasan-Batır köyünde görevine devam etmek için dilekte bulunmuştur. Sebebi, yerlilerin Türkçenin bir ağzını ve Moldovanca konuşmalarınıdır. Beşalma sakinleri de bunu uygun bir fırsat bilip, papazın dilekçesinde Kopçak köyüne tayin edilen ve onların dilini bilen Ananiy Mahul'un Beşalma'ya geçmesi için talepte bulunmuşlardır (Kvilinkova 319-320).

19. asrın sonuna doğru gelince papazların Gagauz çocuklarının öğrenme kabiliyetlerinden şikayetçi oldukları İreçek ve Moşkof'un kayıtlarından da belli olmaktadır. Ortodoks dinî temellerini yerli Gagauz çocuklarına öğreten papazlar¹³ birçok güçlkle karşışarıya kalmışlardır. Bu durum papazların yazdığı mektuplardan belli olduğu gibi Kışinev Konsistoriyası'nın 1911-1914 yılları arasındaki kayıtlarında da izah edilmiştir. Kayıtlarda çocukların öğretim sürecinde ne kadar başarısız oldukları aktarılmıştır. Gagauzların yoğun olarak yaşadıkları yerleşim yerlerine gelince, raporlarda Gagauz Türklerinin çocuklarının içeriği tamamen benimsemedikleri bildirilmiştir. Bunun açıklaması da, Gagauz çocuklarının Rus dilini hiç bilmeden Kutsal Kitab'ın anlamını bu dilde öğrenmeleri mecburiyetidir (Moşkof; 1901: (II) 38)

---

¹³ Bu zamanda okullar, kilise ile yakından bağlı olmuştur.

Yukarıda bahsi geçen bazı vesika ve vakalar, Türkçe konuşan Gagauz Türklerinin 19. yüzyıldaki yaşadıkları ibadet sıkıntıları ve gündelik hayatlarında oluşan çelişkilerin altını çizmektedir. Bütün bu çelişkilerin kaynağı, dolaylı veya dolaysız bir şekilde dildir. Mihail Çakır gibi bazı Gagauz aydınları, din bilgilerini ve genel kültürlerini artırmanın tek yolunun dinî kitapları anadilinde okumak olduğunun farkına varmışlardır. Gagauz dilinde dinî metinlerin yayınlanması veya daha sık çevrilmesine elbette diğer bazı olayların da tesiri olmuştur. Bu olayların başında Karamanlı metinler, yakında bulunan Romen, Bulgar gibi diğer milletlerin de 18.-19. yüzyılda aynı ve benzer süreci yaşamaları ve kilisenin müminlerin Baptist ve benzeri Protestan faaliyetlerine başvurmalarını önleme isteği gelmektedir (Kvilinkova 2013: 313-317).

3. Gagauz Türklerinde Türkçe Dinî Metinler

20. yüzyılın başında papaz Mihail Çakır'ın dinî ve ilmî çalışmalarıyla başlayan Gagauzların basımı, SSCB döneminde dinî çalışmalarından mahrum kalmıştır. Gagauz Türklerinin ilk resmî alfabesi 30 Temmuz 1957 yılında kabul edilmiştir. Diyonis Tanasoğlu ve Liudmila Pokrovskaya tarafından hazırlanan bu alfabe, Gagauz yazılı edebiyatının başlangıcı sayılmaktadır (Şahin 2010: 182-183). Böylelikle bu tarihten sonra ilk Gagauz Türkçe ders kitapları, radyo yayınları yapılmıştır. İlk edebî eserler de, bu tarihten sonra ortaya çıkmaya başlamıştır, Türkçe dergi ve gazete yayını ise daha düzenli bir şekilde Gagauzların gündemine dönmüştür. 1985 yılında Dionis Tanasoğlu'nun *Uzun Kervan* adlı eseri, ilk Gagauz romanı vaziyetindedir. Bu yıllarda eser veren Gagauzlar arasında G. Gaydarcı, Nikolay Baboğlu, Stepan Kuroğlu, Stepan Bulgar ve Todur Zanet gibi isimler geçmektedir. SSCB'nin dağılımıyla, *Ana Sözü* ve *Sabaa Yıldızı* gibi gazeteler düzenli yayımlanmaya başlamıştır. Gagauzların Özerk bölgesinin oluşmasıyla ve Latin alfabesinin kabulüyle, 20. yüzyılın son yıllarında ve 21. yüzyılda Gagauz Türklerinin basım faaliyetleri bütün alanlarda gittikçe yoğunlaşmıştır (Şahin 2010: 184-186). Doğal olarak bu basım faaliyetleri, dinî kitapları da kapsamaktadır. Dinlerine bağlı Gagauzlar, ibadetini yapabilmek için dinin yasak olduğu dönemde Türkçe dinî eserlerini el yazma olarak çoğaltarak bugüne kadar ulaştırmışlardır. Böylelikle, 20. yüzyılda Gagauzların Türkçe dinî metinlerinin iki yöntem çerçevesinde yayıldıklarını söylemek mümkündür.

3.1. Gagauz Türkçesinde Dinî Kitap Basım Faaliyetleri

Yine Moşkof'un makalelerine baktığımızda Gagauzlar'ın ünlü aydını Mihail Çakır'ın, daha 1901 yılında dinî çevirilerle uğraştığı bilinmektedir. Valentin Moşkof,

bunu destekleyen iki Gagauz Türkçesi dua göstermiştir¹⁴. Buna rağmen kitapları basma onayı, ancak 6 sene sonra gelmiştir. 1907 yılında Tomay ve Beşalma köylerinden gelen Gagauzlar, Kişinev Piskoposluğuna dilekçe yazıp başvurarak, Gagauz dilinde dinî içerikli kitap basma haklarını arz etmişlerdir. Dilekçe, Kişinev'in Konsistoriyası'na ulaşmış ve tartışmalardan sonra Piskopos Vladimir, Sinod'a¹⁵ bu isteği sunmuştur. Böylelikle, 1907 yılında piskopos Vladimir'in aracılığıyla Gagauzların talebi onaylanmıştır ve Mihail Çakir'in önderliğinde tercüme komisyonu kurulmasına karar verilmiştir. 31 Ekim 1907 yılında bir bildirge yayınlanmıştır. Bu belgede Gagauz dilinde dinî içerikli kitapların basılacağı ve komisyonun lideri Mihail Çakir'in bu işle görevlendirildiği resmen ilan edilmiştir. (Kvilinkova 2013: 324-326).

İsa'nın doğumu adlı topluluğun gözetiminde kurulan tercüme komisyonuna sadece Gagauz Türkçesini iyi bilenler dâhil olmuştur. Bunlar şunlardır: Grek arhimandriti Sofronii, protoyerey Mihail Çakir, papaz Feodor Çakir, papaz Konstantin Statov. Sonradan bu komisyona din Konsistoriyası'nın üyesi Spiridon Muraneviç, protoy. Kiriak Topalov, ieromanah Nikanor de katılmıştır (Kopuşçu 2015: 108).

Bildirgeye rağmen basım işleri başta bazı engellerle karşılaşmıştır. 1908 yılında gerçekleşen 4. Rusya misyonerlik toplantısında yerli papazlar başka dilde okuma fikrini desteklememişler ve kilisede sadece Kilise Slavcasının kullanılması gerektiği gerekçesiyle karara direnmişlerdir. Ancak, bu süreçte yeteri kadar itibar ve takdir

---

¹⁴ Söz konusu dualar, daha sonra yayınlan dualarla neredeyse aynıdır. Bkz. (Moşkof 1901: (IV) 29-30)

¹⁵ Sinodos (σύνδος) "toplantı" (Yun.); Ortodoks kiliselerinde en yetkili kurumun adıdır (Sviridova 2014: 346).

kazanan Mihail Çakir'in sayesinde önce alınan karar, tekrar doğrulanmıştır (Kvilinkova 2013: 326-327).

1908 yılında basılmaya başlanan Gagauz Türkçesinde dinî kitaplar, 10'lu yıllarda çoğalmaya devam ederken, Romanya'nın Besarabya işgali sırasında 20'li yıllarda kesilmiştir. Gagauz Türkçesinde dinî kitapların basılmasında bu ilk dönem, 30'lu yıllarda Mihail Çakir'in birkaç Latin harfli kitabı yayımlamasıyla sona ermiştir. Ay Boba Çakir'in vefatı ve Moldova'nın SSCB'ye dahil edilmesinin ardından dinî kitapların basımı yeniden kesilmiştir. SSCB'nin dağılmasından hemen sonra birçok Protestan grup, çeşitli dinî kitap ve brşrler basmayı üstlenmişlerdir. 2000'li yıllarda Ortodoks kilisesi tarafından bazı dinî kitaplar yayınlanmaya başlanmıştır ve bunların sayısı son yıllarda artmaktadır. Tespit edilen eserler hakkında ayrıntılı malumat aşağıda verilmiştir.

Mihail Çakir'in başkanlığında Türkçeye yapılan dini eserlerin çevirileri şunlardır: (Kopuşçu 2015: 111-119):

1) *Kısa dua kitabı Slavyanca hem Gagauzça* – Gagauz Türkçesinde ilk kitap basma deneyimi sayılmaktadır. 1907 yılında yayına hazır olmasına karşın kitabın kapağında 1908 tarihi kaydedilmiştir. Sabah, akşam ve diğer gerekli dualar, "Ne mutlular"¹⁶, 12 yortunun troparları, İncil'den sonra okunan Pazar ilahileri, Paskalya kanonunun irmosları ve Allahın 10 emrini (sımarlamaları) içermektedir. Vurgular Slavca ve Türkçe kelimelerde gösterilmiştir. Çeviri komisyonu, evirileri Komrat ve Kıpçak'a göndermiştir. Bu yerleşim yerlerinde yaşayan protoyerey Feodor Zlatov ve papaz Andrey Dimitrov onaylarını vermişlerdir (Kopuşçu 2015: 109) Çakir, *Besarabiyalı gagauzların istoriyası* adlı eserinde misyonerlik yapmak amacıyla

---

¹⁶ *Ne mutlular* – Türkiye Türkçesinde *Bahtlılar* olarak tercüme edilen ve İncil'de geçen bir vaaz parçasıdır.

Asya'nın birçok yerine gidip Türk dilini de bilen Mitropolit Makari'nin 1907 yılında Besarabiya'ya geldiğini ve artık hazırlanmış çevirileri pek beğendiğini ifade etmiştir. Böylelikle din adamının dua kitabının basılmasına hız kazandırdığı sanılmaktadır. 2001 yılında ise, Çakir'in dua kitabı Selanik'te Kiril ve Latin alfabesiyle yeniden basılmıştır.

2) *Gagauzça Türkçe İncili* (1909 – 1911) – Bu İncil'in tercümesi sıra ile değil, Paskalyadan Paskalyaya kilise ayinlerinde kullanılan kısımları 8 sayfalı defter halinde basılmıştır. İlk defter 1909 Eylül ayında, sonuncu defter ise 1911 yılında bastırılmıştır. Toplam bir buçuk senede 24 defter basılmıştır. Başta sabah ayininde okunan 11 pazar kısmı çıkmıştır. Eşanlamlılar gösterilmiştir. Gagauz Türkçesinde bulunmayan bazı kelimelerin yer alması dikkat çekmektedir. Mesela, Türkiye Türkçesinde “ve” şeklinde olan “be” bağlacının kullanımının aslında Grek harfli Karamanlı metinlerden Gagauz Türkçesine aktarılırken yanlışlıkla meydana gelmesi kuvvetle muhtemeldir.

3) *Eski Baalantının Ayozlu İstoriyası* (1911) – Rusça ve Türkçe olmak üzere iki dilde basılmıştır. Kitap 72 paragraftan ibarettir. Her bir paragrafın sayısı ve adı mevcuttur. Her bir paragrafın sonunda nasihat verilmiştir. Kitabın son kısmında Tevrat'ta olup bitenlerin kronolojisi verilmiştir. İlk yirmi sayfa koparıldığından dolayı (Kişinev kütüphanesi baskısı) eserin tarihinin uzun süre 1907 yılı olduğu düşünülmüştür (Kopuşçu 2015: 115)

4) *Eni baalıntının ayozları istoriyası rusça hem gagauzça: Bessarabiyalı gagauzlara okumak için* (1912) – Meryem Ana'nın doğumu ile başlayıp İsa'nın göğe çıkması ile bitmektedir. Toplam 79 paragraf içermektedir. Ardından Hristiyanlığın kısa tarihi de verilmiştir. Havarilerin ve azizlerin hayatları anlatılmıştır. Sonda Kiev-

Peçer ve Teslis adına Serginin lavralarının¹⁷ kısa tarihine yer verilmiştir. Bu son kısım, ayrı bir kitap olarak değerlendirilmiştir ve 2000 yılında Kiev'in Goloseevo manastırında yeniden basılmıştır.

5) *Liturgia, Çası, Akafist gagauzca* (1911-1915) – 8 sayfalı defter halinde yayınlanmıştır. İlk defterde Liturgiya (Altınaazlı İoanın aynı) Rusça ve Türkçe olmak üzere iki dilde basılmıştır. Metne proskomidiya¹⁸, hazırlık ve papazların söyledikleri sessiz dualar dâhil edilmemiştir. Daha sonraki defterlerde ayinin prokimenleri¹⁹ nin bir kısmı verilmiştir. 1912 ve 1913 yılında birkaç defter daha sansür komisyonundan geçmiştir ve nihayet bütün defterler sayfa numarası olmadan yayınlanmıştır.

6) *Bizim Saabimizin İsus Hristosun Ai Evangeliyasa hani Apostol Matfeidean eazaea gecilmiş* (1932?) – Bu kitabın hangi yılda basıldığı belli değildir ve bu konuda birkaç görüş mevcuttur. Stepan Bulgar 1930 yılında, Borislav Arapoviç 1934 yılında basıldığını ileri sürerken, Romanya Bilim akademisinin kütüphanesindeki katalogunda 1932 tarihi kaydedilmiştir. Önsözde “*Evangeliyayı okuyacak gagauzlara nasaat*” bulunmaktadır. Çakır, Romen dilinde eğitim gören Gagauz çocuklarının dinî metinleri Anadilinde okuyabilmelerini amaçlamıştır. Önsöz kısmında İsa'nın sözlerinin yorumlarının bulunması gerektiği düşünülmektedir, ancak bugüne dek bu kısmı içeren sayfalar eksiktir. Sonda havari Matey ile ilgili malumat verilmiştir. Metin 104 bölüme ayrılmıştır, her bölümün başlığı mevcuttur. Yapısına göre bu kitabın evde okunmak için yazıldığı düşünülmektedir.

---

¹⁷ Ukrayna'da 11. Yüzyılda inşa edilen ve halen de çalışan meşhur bir manastır.

¹⁸ προσκομιδή (*Proskomidy*) (Yun.) – Rab'binin sofrası adlı törendeki ilk kısmı (Avksentiy 2006: 407).

¹⁹ προκειμενον (*Prokimenos*) “gelecek olan” (Yun.), ayin sırasında İncil okumasından hemen önce, mazmurdan bir bölümünün okunması için kullanılmaktadır. 4.-5. yüzyıla kadar tam mazmur okunuyormuş (Avksentiy 2006: 352).

7) *Ai Evanghelie Marcudan gagauzcea* (1935) – Kitabın kapağında basımevi ve ardından da kitabın başlığı İngilizce ve Romence olarak gösterilmiştir (*St. Markın Gagautzu*). Matei'nin İncilinde olduğu gibi metin paragraflara bölünmekte, ancak numara dizilişi eksiktir. Bu kitaptan ilk olarak Alman Türkolog Doerfer bahsetmiştir. Bu kitabın bir nüshası Romanya Millî Kütüphanesinde yer almaktadır.

90'lı yıllardan başlayarak Protestanlar, dinî türküleri bilgisayara geçirirerek kitap halinde düzenlemeye başlamışlardır. 1994 yılında *Gagauz Arfası*, 1995 yılında *Hristiyan arfası*, *Ruhlu türkü kiyadı* adlı kitaplar basılmıştır. 2000'li yıllarda ise yine *Gagauz arfası* adını taşıyan, fakat öncekinden farklı olan bir kitap daha basılmıştır. Söz konusu seçki Subbotniklere²⁰ hitap etmiştir. Pentakotistlerin²¹ de buna benzer bir kitap kullandıkları bilinmektedir (Kvilinkova 2013: 413-417). Bu kitaplar içerik bakımından neredeyse aynı olmasına karşın, Subbotniklerde daha değişiktir, çünkü hem evde söylenecek, hem de ayin boyunca söylenecek türküler bulunmaktadır. Subotniklerin ve pentakotistlerin kiliseleri Kiriet-Lunga, Dezgince ve Volkanest kasaba ve köylerinde bulunmaktadır. Bütün kitapları Kiril alfabesiyle yazılmıştır. Baptist ve pentakotistlerin kitapları, genellikle Amerikan misyonerlik parasıyla basılmıştır. Adventistler ise, kendi imkanlarıyla söyledikleri türküleri bilgisayara geçirerek yayınlamışlardır. Bütün kitapların baskısı çok sınırlıdır. Ayrıca Kvilinkova, derlemeleri yaptığı sırada Komrat şehrinde eski bir Protestan kitabı elde edilmiştir. Kitabın kapağında tercümanı mı, yoksa türküleri derleyen mi olduğu belli olmayan Vorontsov-Velya ismi kaydedilmiştir (Kvilinkova 2013: 415-419).

---

²⁰ 17. yüzyılın sonlarında Çarlık Rusyası'nda ortaya çıkan Musevilik ile Hristiyanlık arasında bir sekte. Subbotnikler, Teslis'i, ikonaları, İncil'i ve Talmud'u kabul etmiyorlar; İsa'yı peygamber olarak sayıyorlar, ibadetlerini Museviler gibi Cumartesi yapıyorlar. Bütün bunlar, Karaimlerin mezhebini andırmaktadır, ancak Karaimler ile Subbotnikler arasında belli yakınlık bulunsa da, farklı sektelerdir (Chermin 2007: 7-9).

²¹ Protestanlığın bir dalı olarak değerlendiren bir akım. Bkz. Sözlükçe

Baptist, Adventist vs. gibi Protestan mezhepleri misyonerlik kapsamında kendi kiliselerinde Gagauz Türkçesini kullanmaya başlamışlardır. Bu mezhepler, güney Moldova’da yayılmışlardır ve Gagauz lehçesinde dua, türkü söylemişlerdir. Ayrıca, Protestanlar İncil’i incelemeye öncelik vermişlerdir. Bilhassa, İncil’in Gagauz Türkçesine çevirisi ve Gagauzların arasına dağılması, Protestant mezheplerine birçok yeni takipçi kazandırmıştır. Bu çevirilerin başında Boris Tukan’ın *Eni Testament* ve Gagauz Adventisti olan Stefan Bayraktar’ın *Eni Baalanti*²² adlı Türkçe İncil çevirileri gelmektedir (Kapalo 2011: 111-112). Bunlardan ilki, 2003 yılında, ikincisi ise 2006 yılında yayınlanmıştır. Her iki çeviri Moldova Ortodoks kilisesi tarafından reddedilmiştir. Dolayısıyla, Çakır’ın çevirilerinden sonra Gagauz Türkçesinde kabul edilmiş bir İncil yazılmamıştır.

Yukarıda belirtildiği gibi 2001 yılında Mihail Çakır’ın *Kısa dua kitabı* adlı eseri Selanik’te yeniden basılmıştır. Bu baskıyı hazırlayanlar arasında protoyerey Dimitri Kioroglu, Dr. Stepan Kuroglu, Nikolas Luka, Dr. İgnat Baboglu ve birkaç kişi daha bulunmaktadır. Takip eden yıllarda Ortodoks dinî kitaplarının basımı artmıştır. Kopusçu’nun *Doorusaltanlı Dua Kiyadı* 2011’de Komrat’ta yayınlamıştır. Kutsal Kitap Çeviri Enstitüsü’nün sponsorluğuyla ve Komrat Episkoposunun onayıyla, 2010 yılında *Bibliya Uşaklara deyni*, 2012 yılında ise *Altı Psalmalık* adlı kısa kitaplar yayınlanmıştır.

İsmi geçen eserlerin hepsi, Besarabya’da yaşayan ve bugün özerk Gagauz Yeri’nde yaşayan Moldova Gagauzlarına hitap etmektedirler. Ancak sözü geçen çalışmaların dışında, Bulgaristan’da veya Yunanistan’da yaşayan Gagauzlar için yazılan bazı eserler de olmuştur. Bunlardan biri, Avusturya’da 1810 yılında yazıldığı

---

²² Bkz. <http://ibt.org.ru/ru/projects?id=GGZ>

iddia edilen Gagauz Türkçesinde *Psaltir* (Zebur) kitabıdır. Bir başka önemli dinî kaynak, 1875 yılında Varna’da Paniçkov tarafından yayınlanan *Gagauz dua kitabı*’dır. 1927 yılında ise Sofya’da papaz Todorov ve doktor Tomov tarafından Yuhanna İncili Türkçe yayınlanmıştır. Bu eser, Bulgaristan’da yaşayan Gagauzlar için yazılmıştır ve ABD’li bazı vakıfların parasıyla yayımlanmıştır. Eserin bir nüshası Sofya Millî Kütüphanesinde bulunmaktadır (Bulgar 2005: 15). Son yapıt hariç, diğer iki eserin sadece bibliyografik verilerinin mevcut olduğunu ve bugünlere dek araştırılmış olmadıklarını kaydetmek gerekir.

Bütün bunların yanı sıra birkaç örnek daha getirmek mümkündür. Ancak, bütün bu kitaplara ve emeklere rağmen, gerek SSCB’nin dine karşı baskıcı politikası, gerekse kitapların düşük baskıları yüzünden Gagauz Türkleri, uzun süre Anadilde dinî kitaplardan mahrum kalmışlardır. Böylelikle, Gagauzlar, bu eksikliği bir şekilde ortadan kaldırmaya çalışmışlar ve elde ettikleri Türkçe dinî metinleri farklı defterler, kağıtlar, notlar üzerine kopyalamaya başlamışlardır. Ayrıca, köylerde yaşayan bazı Gagauzlar, metinlerin tercümesini kendileri üstlenmişlerdir.

3.2. Gagauzların Dinî Metinleri El Yazma Olarak Çoğaltma Gelenekleri

İçeriklerine bakılmaksızın Gagauz dinî metinlerinin ilk varyantları, 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında tespit edilmiştir. Mihail Çakır’ın yoğun çeviri işleri sırasında elden ele geçen bazı metinlerin bulunduğu kaydedilmiştir. Metinlerin çoğu, apokrif veya türkü olup farklı kaynaklardan çevrilmiş veya kopyalanmıştır ve genellikle “defter” anlamına gelen *tetradka* içinde yer almışlardır. Doğal olarak, daha basılı din kitapları olmayan Gagauz Türklerinin bu metinleri nereden buldukları sorusu aklımıza gelmektedir. Öncelikle, Karamanlı metinlerinden bazılarının Gagauzlar arasında büyük rağbet gördüğü ve *Rabb’in duası*, *Aleksios Allah’ın adamı*

gibi bazı metinlerin Gagauzlar tarafından istinsah edildiği Moşkof'un makalelerinden bilinmektedir (Moşkof 1901: (II) 42). Ayrıca, Ortodoks kilisenin kurallarına uygun olmamakla beraber, bazı dinî metinler Romanya ve Rusya'da 19. ve 20. yüzyılda halk arasında yaygın olmuştur. Bu nitelikte olan metinlerin devam etmesinin tek yolu, el yazması olarak istinsah etmektir. Dindar olan Gagauzların bunun gibi metinlerle karşılaşmaları şüphesizdir. Haliyle kopyalama suretiyle bu metinler, Gagauzlara ulaşmıştır ve farklı araştırmacıların belirttiği gibi muhtelif kişiler tarafından Türkçeye çevrilmişlerdir (Kapalo 2011: 139). Gagauz köylerinde yapılan Türkçe çeviriler ağız özellikleri taşımaktadırlar. Dolayısıyla, bir köydeki Gagauzların metinleri kolayca algılamaları amaçlanmıştır. Köyden köye bazı ağız farkları gözlemlenmektedir. Ayrıca, bu çevirilerde basılı Gagauz Türkçe eserlere oranla fazla Romence, Rusça kelimeler kullanılmıştır. Türkçeye çevirenlerin sayısına gelince araştırmacılar, her köyden birkaç kişinin çeviriler yaptığı ve birkaç kişinin bu metinleri kopyalayıp yaydıkları yönünde görüş belirtmişlerdir (Kapalo 2011: 140). Aynı zamanda bu çeviri faaliyetlerinin, daha çok ilahiler (kanon, akafist vb.), apokrif metinler, vaazlar ve türküleri kapsadıklarını belirtmekte yarar vardır. Duaların çoğu, daha önce yapılan çevirilerden alınmıştır.

Çakır'ın 1908 yılında *Kısa dua kitabı* adlı eserinin basımıyla Türkçe dinî metinlerin el yazma olarak çoğaltmasına hız verilmiştir. Çakır'ın kitaplarının baskısı çok fazla olmadığından Gagauzlar edindikleri nüshaların içeriklerini defterlere ve ayrı sayfalara geçirmişlerdir. Gagauz etnolog Kvilinkova, uzun yıllardır Gagauz Türklerinin din içerikli "defterlerini" derlemeye ve bu defterlerin tarihini belirlemeye çalışmıştır. Sonuç olarak araştırmacı bazı defterlerde bütün "и" /i/ harfleri üzerine bir çizgi bulunup, "й" /y/ harfine benzediklerini tespit etmiştir. Aynı zamanda derlenen

defterlerden birinde “Ъ” (yumuşaklık işareti) sesinin tüm kelimelerden sonra geldiğini de belirtmiştir. Böylelikle bu yazımsal özelliklere dayanarak, defterlerden birinin 20. yüzyılın başında, birinin de 20. yüzyılın 40’lı yıllarında toplandıkları tespit edilmiştir. Yazımsal prensibe dayanarak arda kalan defterlerin çoğunun 1960 ile 1990 yılları arasında yazıldığı düşünülmektedir (Kvilinkova 2013: 346). Çoğaltma faaliyetlerinin tam bu yıllarda yoğun olmasının sebebi, SSCB’de dini genel olarak yasaklamasından kaynaklanmaktadır.

Çoğaltma geleneği, Gagauzların SSCB döneminde yetiştirilen nesillerin dinî duygularını pekiştirmek için kullanılan, olmazsa olmaz bir yöntem haline gelmiştir. Ana çizgilerle el yazma metinleri, en dindar ve mütaasıp Gagauzlarda gözlemlenmiştir ve doldurulan “defterler”, dindar kişiden dindar kişiye vasiyet edilmişlerdir. Çok fazla dindar olmayan Gagauzlar bile defterleri bir nevi muska olarak veya halk hekimliğinde kullanmışlardır ve hâlâ kullanmaktadırlar (Kvilinkova 2013: 374-375). Kiliselerin kapanışı veya yıkılması, Moldova’daki Gagauzların dinî ihtiyaçlarının karşılanmasına engel olmuştur. Geleneklerini ve ibadetlerini devam ettirmek için bazı dindar Gagauz ailelerinde “ev ayini” gerçekleşmeye başlamıştır. Bu “ayin”lerde insanlar, el yazma özel defterlerinden dualar okumuşlardır, bazen daha çok kişi bir araya gelip defterlerini doldurmuşlardır. Buna rağmen, kural olarak defterlerin içeriklerinin yenilenmesi, Gagauzların Rusya ve Ukrayna’da bulunan manastır ziyaretlerinden sonra gerçekleşmiştir (Kvilinkova 2013: 348-349).

Gagauzların bu özel koleksiyonlarının dinî içerikleri, ya Rusça, ya da Türkçedir, çoğu zaman iki dilin karışımıdır. Romence metinlere nadiren rastlanmıştır (Kvilinkova 2013: 350-373). Aynı zamanda defterlerde veya notlarda genellikle, yazma tarihi ve çeviren veya kopyalayanın kimliği ile ilgili herhangi bir not

bulunmamaktadır. Kapalo, bu konuda yaptığı derlemeleri sırasında defterin birinde bulduğu notu İngilizceye aktarmıştır:

“Moldovanca-Ruşçadan Türkçeye 1911 yılında tercüme komisyonunda yer alan Psalomşik Stefan Grozav tarafından tercüme edilmiştir. Ardından ben, Dobrioglu, İlia Feodoroviç, Ocak 1968 tarihinde kendisinden izin alarak kopyaladım. Çadır-Lunga köyünün Aziz Afanasiy kilisesinin takipçisi...”²³ (Kapalo 2011: 327).

Bu not, Gagauzların çoğaltma geleneklerinin sürecine ışık tutmaktadır. Buna benzer bir şey, Kvilinkova'nın Kazakliya köyünden derlediği defterlerden birinde tespit edilmiştir, ancak tarih kaydedilmemiştir: “Yabancı Matrona Mihaylovna tarafından kopyalanmıştır. Son.” (Kvilinkova 2012: 479). Bunlardan başka, bazı defterlerde tarih yazılmıştır veya yortuların takviminden hangi defterin ne zaman yazıldığı öğrenilmesi mümkündür. Ayrıca, yapılan alan araştırmalarında bir Gagauz kaynak kişi, SSCB döneminde papazların eksikliğinde apokrif metinleri dua olarak okuduklarını ve 1948 yılında Besarabya'daki kıtlığın²⁴ geri dönmesi korkusuyla *Dünyanın bitkisi*, *Panaiyanın düşü* gibi apokrif metinleri kendisinin çevirdiğini anlatmıştır (Kapalo 2011: 144-145). Bütün bunların yanı sıra metinlerin Türkçeye çevrilmesi veya kopyalamasıyla, genellikle orta yaşlarda, okuma-yazma bilen dindar kadınların uğraştıkları kaydedilmelidir (Kvilinkova 2013: 348).

Büyük ihtimalle Gagauzlar arasında 19. yüzyılın sonunda başlayan metin kopyalama geleneği, 20. yüzyılın ikinci yarısında kiliselerin yokluğunda zirveye ulaşmıştır. Gagauzlar, sıkça defterlerinde Çakir'in çevirdiği dua ve ilahilerin yanı sıra bazı apokrif metinleri, türkü veya bir nevi yapay duaları bulundurmışlardır.

---

²³ Bu not, İngilizceden Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

²⁴ 1946 yılında Besarabya'da büyük kıtlık ve susuzluk, ciddi can kaybına sebep olmuştur.

İncelemeye geçmeden, dinî metinlerin kökeni ve türleri üzerinde bazı açıklamalar yapmakta yarar vardır.

3.3. Gagauz Türklerinin Dinî Metinleri Hakkında

Araştırmacılar, defterlerde yer alan metinleri birkaç grupta tasnif etmişlerdir. Metinler, başta Ortodoks Hristiyanlığa göre kanunî veya kanun dışı olmalarına göre iki gruba ayrılmıştır. Kanunî olarak nitelendirilen metinlerin kullanımı, Ortodoks anlayışına ve kurallarına uygun ve çoğunlukla kilise içinde kullanılan metinlerdir. Kvilinkova, bu gruba dua, ilahi ve sayıca az olan vaazları almıştır. Diğer gruptaki metinler ise, ya Ortodoks kurallarına zıt, ya da kullanımı tavsiye edilmeyen apokrif metinlerdir. Bu kategori içinde özel bir apokrif türü olan epistoliyalar (kiyat gökten), her türlü apokrif dualar ve din konulu türküler (Allah'ın türküleri) yer almaktadır (Kvilinkova 2013: 347).

İlk gruptaki metinler, genellikle İncil'de geçen veya Hristiyanlığın ilk yüzyıllarında (4.-5. yüzyıl) yaşayan İoannes Hrisostomos, Basileios, Nenizili Gregor ve Macarius gibi azizlerin dualarıdır. *Rab'bin duası* İncil'de geçmektedir, *Amentü (İman Açıklaması)* ise 325 yılında gerçekleşen Birinci İznik Konsilinde kabul edilmiştir. Aşağıda verilen metin bölümünde sabah duaları, akşam duaları, *Rab'bin sofrası* ile ilgili duaların hepsi, yukarıda isimleri geçen azizlerin ve daha birkaç din adamının kaleminden çıkmadır²⁵.

Kilisede kullanılan ilahilerin durumu biraz daha farklıdır, çünkü İsa'dan önce de Musevilik'te ilahi söyleme adeti bulunmuştur, ancak Hristiyanlık'ın ortaya çıkmasıyla birçok yeni ilahi türü de kullanılmaya başlanmıştır. İsa'dan sonra ilk yüzyıllarda Hristiyanlar genellikle ilahi olarak Zebur'daki mezmurları

---

²⁵ Duaların büyük bir kısmı anonim değildir. Yazarlarının kimler olduğunu herhangi bir Ortodoks dua kitabından öğrenmek mümkündür. Bkz. Kopusçu; *Doorusaltanlı Dua Kiyadı*; 2011; Komrat

kullanmışlardır ve ikinci yüzyıldan sonra mezmurlardan *antifonları*²⁶ türetmişlerdir. 4. yüzyılın sonu ile 5. yüzyılın başında antifonların şekillerine benzeyen *troparlar*²⁷ kullanıma girmiştir. Kısa bir süre sonra, aziz Roman troparların konularıyla ilgili ve onlara bağlı *ikoslar*²⁸ ekleyerek *kontakionları*²⁹ da kiliseye dâhil etmiştir. Bizans geleneğinde 6. ile 7. yüzyıl arasında kontakionların en yaygın ilahi biçimi olduğu bilinmektedir (Avksentiy 2006: 345). Ancak 8. yüzyılda kontakionlar yerini *Kanonlara*³⁰ bırakmışlardır. Kanonların Bizans ayinlerindeki yapısı, 7. yüzyılın sonu ile 9. yüzyılın başında şekillenmiştir. Esasen kanonlar, birçok troparlardan oluşan diğer ilahilerden bağımsız bir ilahi türüdür ve bugüne dek Ortodoks kilisesinde oldukça yaygındır. Kondakion'dan türemiş bir başka ilahi türü, *Akathisttir*³¹. İlk akathist, 626 yılında olmak üzere 9. yüzyıla kadar birçok akathist daha yazılmıştır. Akathistler, Bizans ayin geleneğinde içerik ve kullanılan çeşitlilik açısından en zengin birimlerden biridirler (Avksentiy 2006: 341-350). Aşağıda verilen Gagauz Türkçe metinler arasında kanon, akathist, troparlar ve özellikle Pasha'da söylenen bir ilahi daha bulunmaktadır.

İlahilerin nazım biçimlerinin yanı sıra, Tevrit'ten beri ezgilerin kullanıldığı bilinmektedir. Hristiyanlar, kendi kiliselerinde farklı metinler uygulayarak bu ezgilerden istifade etmişlerdir, fakat çalgılar kilisede kullanılmamıştır. Hristiyanlığın

---

²⁶ Antifonos (ἀντίφωνος) “karşılıklı ses” (Yun.), genellikle büyük yortuların ayinleride karşılık olarak gelen korun söylediği metinlere denilmektedir (Avksentiy 2006: 343).

²⁷ Tropos (τροπάριον) “örnek” (Yun.), belli bir kutsal olayı yücelten kısa ilahi. Zamanla bu ilahi türünün oturan ve oturmayan tropar gibi birkaç çeşidi olmuştur (a.g.e. 344-345)

²⁸ İkos (ὀϊκος) “ev” (Yun.), başka bir ilahi türüdür. Önce *kondak ve kanonlar* içinde, daha sonraki yüzyıllarda *akafistlere* de eklenmiştir (a.g.e. 346)

²⁹ Kontakion (κοντάκιον) (Yun.), kiliselerdeki vaiz kürsüsünden söylenen ve İncil veya Tevrat'tan bir bölümü anlatan dizeli bir ilahi türü (a.g.e. 345)

³⁰ Kanon (κανών) “kural”, günümüzde imros, tropar ve katavasiyadan oluşan ve büyük bir dinî olaya veya azize adanan 9 ezgili ilahiye denilmektedir. 9 ezgiden 2.si sadece Pasha'da söylenmiştir (a.g.e. 348).

³¹ Akathistos (Ἀκάθιστος) “oturmadan” (Yun.), 12 kondak ve 12 ikostan oluşan bir ilahi türüdür (a.g.e. 346).

ilk yüzyıllarında kilisede herkes mazmur söyleyirken, daha sonra Hristiyan müminler iki ayrı gruba ayrılıp, ardı ardına ilahileri okumuşlardır (antifon tarzı). Bu ilk dönemde ezgiden çok, söylenenlere dikkat edilmiştir. I. Konstantin'in döneminde (272-337) Hristiyanlık, artık Roma İmparatorluğu'nun resmî dini olmuştur. Bu olayın sonucunda birçok yeni halklar Hristiyanlıkla tanışmaya başlamışlardır ve dolayısıyla kiliseye pek çok yeni kültürden gelen ezgiler girmiştir. Zamanla 681 yılındaki Konsülde verilen kararlarla, kiliseye gidip ilahi söyleyenler kısıtlanmaya çalışılmıştır. Böylelikle, Şam'lı aziz Yuhanna ve aziz I. Gregoryus, bu ezgileri derlemiş ve sadece sekizini kilisede söylenen ilahilere dahil etmiştir. Bu sekiz ezgi ve onlarla ilgili nağmeler, makamlar vs. *Octoechos* kitabında izah edilmiştir. 10. yüzyılda sekiz ezgi bütün Hristiyan kiliselerinde kabul edilmiştir. Bütün dinî ilahiler, bu sekiz ses veya ezgi üzerinden söylenmeye başlanmıştır ve daha sonraki yüzyıllarda ezgi sistemini daha iyi bir hale getirebilmek için farklı farklı düzeltmeler yapılmıştır (Avksentiy 2006: 357-358).

İlahilerin sistemi ile ilgili birçok ayrıntı daha mevcutken, aşağıda verilen Gagauz Türkçesinde vaazlar ile ilgili bilgi vermek güçtür. Buldukları defterlerde herhangi bir malumat verilmemiştir. Aynı zamanda metinleri derleyen Kvilinkova da metinlerin kime ait olduğunu işaretlememiştir. Söz konusu metinlerde İncil'de veya farklı azizlerin menkıbelerinde geçen sözler ve alıntılar göze çarpmaktadır. Kesin birşey ifade etmek güç olsa da, büyük ihtimalle aşağıdaki metinlerin çoğunun bir din adamının vaazları olduğu düşünülmektedir.

Kalan metinler, apokrif denilen gruba girmektedirler. Apokrif kelimesi (Yun. *ἀπόκρυφος*; apokrifos “saklı”) iki anlama gelebilmektedir: Kitabı Mukaddes'le ilgili, fakat Hristiyanlık kiliseleri tarafından reddedilmiş bir din eseri veya kökeni

bilinmeyen ya da şüpheli olan eser veya mektup. Aynı zamanda *apokrif*, kiliseye, kutsal olay ve kişilere yönelik, fakat Hristiyanlık din adamları tarafından Kitabı Mukaddes'e aykırı bulunan bir tür dini eser olarak tanımlanmıştır (Petkanova 1978: 19). Tarih seyirinde *apokrif* kelimesinin anlamı farklı algılanmıştır. Hristiyanlığın ilk senelerinde kelimenin Yunancada "gizli", "saklı" anlamına gelmesinden dolayı insanlar bu tip metinlerin özel seçilmiş olduklarını düşünmüş ve itibar etmişlerdir. Zamanla apokrifler, kanonik olmayan, fakat okunması kabul edilir yazılar, daha sonra da reddedilmiş, kilise tarafından yasaklanmış yazılar olarak algılanmaya başlanmıştır (Kvilinkova 2012: 33).

Esasen apokrif metinler, Hristiyan kutsal kitaplarına karşı ne derece çelişkili olduklarına göre 3 gruba ayrılmaktadır. Böylelikle kabul edilen 4 İncil dışında İsa'nın hayatı ile ilgili yazılanlar, kökeni kanıtlanmamış farklı azizlerin sözleri birinci gruba, konu ve yapı olarak Hristiyanlığa yakın, ancak belli unsurlarından dolayı onaylanmamış metinler (çoğu apokrif dualar bu gruba girmektedirler) başka bir gruba, sapkınlık ve Hristiyanlığın başka akımlarını savunan yazılar üçüncü bir gruba oluşturmaktadır (Kvilinkova 2012: 27-28). Apokrif yazıların hangileri olduğu 4. yüzyıldan itibaren tespit edilmeye başlanmıştır. İlk Hristiyanlık kilise Konsüllerinden biri, Laodikeia Konsülüdür. Laodikeia Konsülünün, 320-321 yılında gerçekleştiği düşünülmektedir ve Hristiyanlığı yakından ilgilendiren bazı kararlar alındığı bilinmektedir. Bu hükümler arasında Hristiyan müminlerin hangi kitap ve yazıları okumalarının ve yayınlamalarının caiz olduğunu açıklayan tebliğ de bulunmaktadır. Böylelikle, Konsülde, kiliseye uyan metinler tespit edildiği gibi, bazı metinlerin sahte ve zararlı olduğu bildirilmiştir ve özel indekslerde metinlerin isimleri kaydedilmeye başlanmıştır. Ondan belli bir süre sonra, makbul kitapların ve

yazıların indeksi de kurulmuştur. Caiz ve caiz olmayan yazıların kaydı, 496 yılında “*Decretum Gelasianum de libris recipiendis et non recipiendis*” adlı kararnameyle papa I. Gelasius tarafından onaylanmıştır (Petkanova 1978: 20). Buna rağmen, Kutsal Kitap’la ilgili bu tür metinler, İsa’dan önce oluşmuştur, bunun gibi indekslerden sonra ve yasaklara rağmen yayılmaya devam etmişlerdir. Özellikle, Maniheistler, Bogomiller gibi bazı diğer din mensupları arasında rağbet görmüşlerdir.

En yaygın ve çeşitlilik gösteren apokrif metinlerinden biri, İncil apokrifleridir. Bunlar arasında Elçilerin işleri, Havarinin mektupları ve Apokalipsis konusundaki apokrif yazılar en çok rastlanılanlardır. En yaygın İncil apokriflerinin örneklerinden biri, 2. yüzyılın başında yazıldığı tahmin edilen Petrus İncilidir (Kvilinkova 2012: 31).

Romanyalılar ve Moldovanlar arasında *Pazar günü epistoliyası*, *Meriyem Ananın Oğlu* gibi apokrif metinler, büyük rağbet görmüşlerdir. Bu apokriflerin en eski örneklerinin 16. yüzyıldan kalma olduğu düşünülmektedir. Bunlardan Romencede farklı isimlerle yayınlanan *Pazar günü epistoliyası’nın*³², en erken apokrif metinler arasına girdiği farz edilmektedir. Yaygın bir görüşe göre bu apokrif, 1391 yılında Săpănța-Peri manastırında müstensih keşişleri tarafından tercüme edilmiştir. Söz konusu metin, yerli din adamlarının Moldova bölgesinde Protestan akımlarıyla mücadeleleri esnasında 16. yüzyılda şöhret kazanmıştır. O sırada birleştirici ve inançları pekiştirici rolüne sahip olmalarından dolayı epistoliya ve bazı diğer metinlerin okunması bazı din adamları tarafından teşvik edilmiştir. Böylelikle,

---

³² Epistola (Yun.) “mektup, bildiri” (Petkanova 1978: 19).

Slavcadan birçok apokrif metin daha tercüme edilip istinsah edilmiştir (Kvilinkova 2012: 35-36).

Epistoliya bizim Saabinin Yisus Hristozun, ani yolladı Allah göktän adlı apokrifin iki varyantı olduğu bilinmektedir: Roma ve Kudüs varyantı (Petkanova 1978: 29-30). Birinci varyantında efsane kısmında apokrifin gökten Roma'ya, ikinci varyantında Kudüs'e düştüğünden bahsedilmektedir. Roma varyantının daha erken yazıldığı düşünülmektedir (nispeten 5-6. yüzyılda). Araştırmacılar, ikinci varyantın tarihinin ise 7. yüzyıla ait olduğunu ve Grekçe yazıldığını ifade etmektedirler. İlk varyantın, 11.-12. yüzyılda Grekçeden Bulgarcaya çevrildiği ve daha birçok dile aktarıldığı bilinmektedir. İkinci varyant ise daha çok günah içerdiği için daha tam olarak değerlendirilmektedir. Slav kaynakları arasında Kudüs varyantı daha yaygındır. 16. yüzyılda Romanya ve Moldova sahasında söz konusu varyant çok büyük rağbet kazanmıştır. Rusçada olduğu gibi Romencede de apokrif birkaç isimle tanınmıştır. Aynı apokrifin Türkçe varyantlarında çeviri sırasında terim seçimi ve üslup ile ilgili bazı önemsiz farklar göze çarpmaktadır. Gagauzlar, metni Türkçeye aktarırken Kudüs varyantını kullanmışlardır, fakat bir iki defterde Roma varyantı mevcuttur. Diğer dillerde olduğu gibi Türkçe versiyonlarında da birkaç ismi mevcuttur: *Epistoliya Bizim Sabinin Ys Hristosun, ani yolladı Allah göktän* (Çadır-Lunga); *Epistoliya Bizim Padişahımıs İsus Hristos, ani yolladı Allah göktän* (Beşgöz); *Epistoliya bizim Alahın olu İsus Hristos yoladı bizä göktän* (Gaydar); *Epistoliya Sabinin İsusu Bizim Hristozun, ani yolamış Alla göktän* (Beşgöz); *Epistoliya Domnuluy nostru İsus Hristos çe-o times Dumnezey unsu çerü* (Beşgöz); *Epistoliya. Allah. Bizim İsus Hristos, ane yoladı O bizä Göktean* (Komrat) (Kvilinkova 2012: 115-116). Epistolianın tam olarak ne zaman yazıldığını tahmin

etmek güçtür, fakat Kvilinkova karşılaştırma yöntemini kullanarak Türkçe versiyonlarının kaynak dilinin Romence olduğunu belirtmiştir. Bunun en iyi göstergesi, Gagauz Türkçesi nüshaların bazı yerlerinde Romence terimlerin çevrilmemesi veya doğrudan parantez içindeki bir metnin Romence ifadesinin çevrilmemiş olarak bırakılmasıdır. Ayrıca, yukarıda verilen başlıklardan birinin Romence olması bunu desteklemektedir (Kvilinkova 2012: 117-144).

Epistoliya, birçok Hristiyan milletlerde şöhret kazanan ve müminlerin Pazar gününde ibadet etmeyi teşvik eden bir apokrif yazısıdır. Epistoliyalar veya Türkçedeki ismiyle “kiyat gökten” yapı bakımından şu kısımları içermektedir: başlık; “mektubun” kökeni hakkında efsane; “mektubun” olağanüstü olduğunu kanıtlayan kısım; her türlü hastalıklardan, ölümden korunacağına ve günahların bağışlanacağına dair vaat; metne karşı gereken saygıyı göstermeyen insanlara tehdit ve beddualar. Metnin bir özelliği, birinci şahıs ağzından anlatımdır (Tanrı'nın insanlara hitap etmesi). Pazar gününe itibar etme konusu bütün epistoliyalarda bulunsa da, bazen kilit rolü oynamış, bazen arka planda kalmıştır. Başka bir deyişle, Pazar günlerinde ve yortularda herhangi bir iş yapılmaması ve o günde Hristiyanların ayine katılmaları gerektiği vurgulanmıştır. Metinlerde usluluk, akraba ve anne-babalara karşı saygı, yalan söylememe, dua ve Kutsal Kitabı okuma gibi ahlakî değerlere önem verilmiştir. Ayrıca, insanların ve papazların kilisede nasıl davranmaları gerektiğine de değinilmiştir. Epistoliyaların son kısmında “mektubu” kopyalayan, satın alan veya hediye verene sağlık, günahların bağışlanması vaat edilirken, bunu yapmayanların cezalandırılacağından söz edilmiştir. Epistoliya Allahın Anası da içerik bakımında buna çok yakındır. Efsane kısmında İsa'nın duayı Patrikaya verdiğini, patrikanın da düşmanlara karşı yardımcı olsun diye krala yolladığı anlatılmıştır. Bazı

araştırmacılar, yaptığı tartışmalardan dolayı efsanedeki kralın aslında şarlman olduğunu ileri sürmüşlerdir. Birkaç Gagauz köyünden derlenen defterlerde *Pazar günü epistoliyası*, *epistoliya Allahın Anası*, *Hojdeniye Bogoroditsa po mukam* ve *Son Bogoroditsi* adlı apokrifler yanyana kopyalanmıştır ve bazen halk arasında aslında tek bir parça olarak algılanıp kısacası hepsine *kiyat gökten* (epistoliya) demişlerdir (Kvilinkova 2012: 103-113).

Kapalo, bulduğu defterdeki tüm metinlere *epistoliya adını* vermiştir. Derlediđi metinlerden ikisini “vahiy” olarak değerlendirmiştir. Bunlardan ilki, Meryem Ana’nın apokalipsisi³³, ikincisi ise aziz Yuhanna’nın apokalipsidir. Meryem Ana apokalipsinin 8. – 9. yüzyılda yazıldığı düşünölmektedir ve Eski Slavca, Ermenice, Grekçe, Habeřçe varyantları olmuştur. Romenceki en eski varyantı 16. yüzyılda *Călătoria Maicii Domnului la İad* adı altında kaydedilmiştir. Romence varyantı, Slavca metinlere dayanmaktadır. Slavca metni ise Grek dilinden çevrilmiştir. Metinde Meryem Ana, Allah’a dua etmektedir ve cehennemdeki günahkârları görmeyi Allah’tan istemiştir. Onun isteği üzerine Allah, Cebrail’i göndermiştir; Cebrail de Meryem Ana’ya cehennemdeki insanların nasıl ızdırap çektiklerini teker teker gösterip anlatmaktadır (Kapalo 2011: 128) Bu metni, Rusçadaki ve Romencedeki versiyonu ile kıyasladığımızda Gagauz Türkçesi tercümesinin olduğuca kısaltılmış olduğu ortaya çıkmaktadır. İkinci apokalips metni, Yuhanna’nın apokalipsi olarak adlandırmak mümkündür³⁴. Bu apokrif, mevcut Gagauz Türkçesi çevirilerinde çoğunlukla *Dünyanın Bitkisi* adıyla kaydedilmiştir. Bu apokrifin, 5.

³³ Rusçada bu metin *Хождение Богородицы по мукам*; İng.’de ise *The apocalypse of the Mother of God* olarak tanınmıştır. Türkçede belli bir başlığı bulunmamaktadır.

³⁴ İngilizcede *Apocalypse of Saint John the Theologian* adı ile tanınmaktadır.

yüzılda yazıldığı yönünde görüşler vardır. Metinde havarilerden Yuhanna, Allah'a dünyanın sonunda neler olacağını göstermesini sormuştur (Kapalo 2011: 129).

Epistoliya İsusun, Epistoliya Panaiyanın ve Panaiyanın düşü adlı apokriflerin Gagauzlar arasında en yaygın apokrifleri oluşturdukları tespit edilmiştir. Aynı zamanda birçok defterde bunlar yanyana istinsah edilmiş bulunmaktadır. Araştırmacılara göre bunun sebebi, metinlerin 1862 yılında Romence olarak küçük bir kitap veya broşür halinde yayınlanması ve böylelikle şöhret kazanmalarındır (Kapalo 2011: 132). Epistoliya ve diğer bazı apokrif metinler, geçmişte Rusça ve Romence broşürler yortularda ve kilise meclislerinden sonra dağıtılırken, Türkçe varyantları Gagauz köy ve kasabalarındakilerin ana dile aktarma çabalarının sonucunda ortaya çıkmışlardır. El yazması defterlerde apokriflerin yanında kilisede kullanılan dualar, ilahiler, menkıbeler de bulunmaktadır. Bazı bilgilerin yaptıkları saha araştırmalarının çoğu, Gagauzların metinlerinin nereden alındıkları veya hangi dilden tercüme edildiklerini bilmediklerini göstermektedir (Kapalo 2011: 139). Buna rağmen, bunun gibi apokrif metinlerin 19. yüzyılda Gagauzlara ulaştıklarını ve ondan sonra gelişen el yazması çoğaltma geleneklerinin temellerinde bulduklarını tahmin etmek mümkündür.

James Kapalo, iki tür apokrif dua daha ayırmıştır. Bunlardan ilki, Gagauzlar arasında *dua etmäü* ismiyle tanınmıştır. Bunlar genellikle masa başında söylenen dualardır ve belli bir şekle bağlı değildir. İkinci türü ise, geleneksel olarak ezberlenip söylenen dualardır. Kapalo, bu tip apokrif dualara *arkaik dua* ismini vermiştir ve bu tip duaları ayırmak için Gagauzların *molitva* kelimesini kullandıklarını ifade etmiştir (2011: 234). Dolayısıyla burda da bir terim ayırımından bahsetmek mümkündür. Slavca kökenli *molitva* terimi yazılı veya ağızdan ağza

aktarılan dualar için kullanılmıştır. Slavca kökenli terimin seçilmesinin sebebinin, duaların kilise ile alakalı oldukları düşünülmektedir. Diğer yandan, kadeh kaldırma sırasında veya sofradayken söylenen temenniler için *dua* tercih edilmektedir (Kapalo 2011: 245). Birinci tür *dua* geleneğinin devam ettirilmesinin temel etkeni, üzüm ve şarabın Gagauz Yeri'nde aşırı derecede önemli olması ve Gagauzlar tarafından kullanılmasıdır. Bu önem, daha çok erkekler arasında yaygın olan *şerefine içme* âdetine yansımaktadır. Bahsi geçen gelenekte *dualar* söylenmektedir. Gagauzlar bir araya geldiklerinde şarap kadehini saat yönünde çevirmeye başlamaktadırlar. Şarap kadehi kimdeyse o *dua* etmektedir. Söz konusu *dualar* her zaman *Alla (h)* ile başlamaktadırlar ve kısa bir formülü takip etmektedirler. Ardından masadaki diğer kişiler, “*Alla versin*” diye karşılık vermektedirler ve şarap kadehi bir sonraki kişiye geçmektedir. *Dualardan* bazıları bu şekildedir: *Alla versin saalık, mir, bereket, yaamurcuk!*; *Allaa versin düüinedä olsun mir, annaşmak, cenk başka olmasın!*; *Allaa versin saalık, hep bölä buluşalım illeriyä da...* vs (Kapalo 2011: 246-249). Bunun gibi dualar, nispeten nadiren yazıya geçirilmişlerdir. Buna rağmen, Gagauzların derlenen defterlerinde birkaç örnek bulunmuştur.

İkinci tür dualar olan *Arkaik duaların* ise topluma kapalı oldukları, genelde aile içinde gerçekleştikleri ve kadınlar tarafından söylendikleri bilinmektedir. Bu tip destansı apokriflerin ismi, bilim dünyasında farklılık göstermektedir. *Arkaik dualar* okuma geleneği, Rus, Romen ve Macarlarınki ile büyük benzerlik göstermektedir. 20. yüzyıla kadar neredeyse hiç araştırılmayan bu gelenek, ilk macar halkbilimci Erdelyi tarafından ciddi bir şekilde incelenmiştir. Bazı bilim adamları *arkaik* terimini seçerken, diğerleri *halk* duası terimini seçmişlerdir. Bu tip apokrif duaların en ilginç yanı, ağızdan ağza aktarılmaları ve bitiş formeline sahip olmalarıdır. Dualarda Allah

tarafından gönderilen kutsal elçilerin insanlara doğrudan Allah'ın sözlerini aktarmalarına sıkça rastlanmıştır. Aynı zamanda Gagauz Türkçesinde kaydedilen varyantlarda bu kutsal kişilerin (aziz, melek) kimlikleri ile ilgili bazı soru işaretleri oluşmuştur. Genellikle bu karmaşıklıklar, apokriflerin ağızdan ağza aktarılması sırasında oluşmuşlardır (Kapalo 2011: 259-268). Bahsi geçen karmaşıklıkların iyi bir örneğini, Kapalo tarafından derlenen apokrif dualarda (EYKa. 318) görülen *Sevgim Cuma* teşkil etmektedir. Bu duaların bugüne gelme sebeplerinden birinin de bitiş formellerinin olduğu düşünülmektedir (Kapalo 2011: 277). Kapalo'nun derlemelerinde bazı örnekleri mevcuttur: *Kim benim bu duamı bilecek hem söylecek...* (Ka. 318); *Kim bu molitvayı bilecek...* (Ka. 319) vs. *Arkaik* dualar arasında en meşhuru, *Panayanın düşü* ve *Padişaa gitti İerusalima* adlı apokriflerdir. Aynı zamanda bazı dinî türkülerde de buna benzer kalıplar tespit edilmiştir: *Çok mu gitmiş, az mı gitmiş, üç yolcuylan* (Kvilinkova 2010: 191).

Buna benzer apokrif dualar, Gagauzlarda halk hekimliğinde kullanılan dualardır. Genellikle bu tip dualar, baş ağrısı, kulak hastalıkları, nazarların önüne geçilebilmesi için söylenmektedir. Duanın söylendiği anda bazı belli el kol hareketleri yapılmaktadır (Miçeva 2013: 65).

Ortodoks mezhebinin geleneği olarak algılanan apokrif dualar ve epistolaların yanı sıra *Allah'ın türkülerinden*³⁵ de bahsetmek mümkündür. *Allah'ın türküleri*, her zaman Ortodoks kilise kanunlarına aykırı değildir, fakat çoğunlukla kilise ilahilerinden daha basittirler ve halk özellikleri taşımaktadırlar. Dolayısıyla, ayin içerisinde yer almaları mümkün değildir. Bununla birlikte, Protestanların mezheplerinde oldukça işlektirler. Bu tip türküler, Ortodoks Gagauzlar arasında

---

³⁵ Terim Rusçadan gelmektedir: Духовные стихи.

rağbet gördükleri gibi Protestan mezheplerinde de oldukça yaygındırlar. İlk olarak hangi mezhepte kullanıldıkları sorusuna kesin cevap vermek güç olmuştur. Din konulu türkülerin küçük bir kısmının Karamanlı kitapların kullanılmasından sonra ortaya çıktıkları düşünülmektedir (Kvilinkova 2013: 395). Bunu, *Etnografiçeskoie obozrenie* adlı etnolojik dergide Valentin Moşkof, kendisi ifade edip *Avraamin türküsü* denen uzunca bir metin vermiştir. Bu türkü hakkında meşhur araştırmacı, Gagauzların Karamanlıların basılı kitabından sayıca çok imlâ hatası yaparak kendi lehçelerine aktardıklarını ve söylediklerini ifade etmiştir (Moşkof 1901 (2): 44-48). Metnin tam olmaması dikkat çekicidir. Manof, *Gagauzlar* adlı eserinde *Kudius türküsü* isimli kısa bir türkü parçasının örneğini vermiştir (1939: 114). Farklı araştırmacıların derlemelerinin sonucunda *Alekseyin hayatı* adlı türkünün varyantları Gagauz Yeri'nin farklı köylerinde ve Bulgaristan'da kaydedilmiştir. Bu türkünün orijinalinin de Karamanlılardan alındığı düşünülmektedir (Kvilinkova 2013: 395). Aynı zamanda bunun gibi dinî nazım şekilleri, pek nadiren kaydedilmiştir; çoğunlukla 20. yüzyılda Romence tesiri altında şöhret kazanmaya başladıkları ileri sürülmektedir. Bazı Gagauzlar, Tevrat'ta veya İncil'de yer alan bir olayı anlatan din konulu türkülerin kendileri veya babaları tarafından yazıldıklarını söylemişlerdir (Kvilinkova 2013: 396).

Bunun gibi nazım biçimleri, birçok kez Anadilde ve aynı zamanda anlaşılır üslupta olmaları birçok Gagauzun hoşuna gitmiştir. Kadınlar onları ya evde, ya da büyük bayramlarda kilisede ayin sonrasında söylemektedirler. Bazı Gagauz köylerinde papazların desteği ile kiliselerde ayin sonrasında dinî türküler söyleme âdeti kalmıştır. Bu olay, Kazakliya ve Karbaliya köyleri için geçerlidir. Bazı köyler ve kasabalarda ise, sadece belli bayramlarda bu türkülerin kilisede söylenmelerine

izin verilmektedir: Coltay, Gaydar ve adır-Lunga. En ok Noel'de İsa'nın doğumu ile ilgili türküler söylenmektedir (Kvilinkova 2013: 397-408).

Gagauz zerk bölgesinde yaşayan bazı Gagauzlar, cenaze sırasında türkü okuma olayının kaydedildiğini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda Protestan mezheplerine mensup olan Gagauzların da ayin sırasında koro şeklinde ve cenaze törenlerinde benzer veya aynı türküleri söyledikleri kaydedilmiştir. İçerik bakımından Protestanların kullandıkları ile Ortodoksların kullandıkları dinî türkülerin büyük oranda aynı olması dikkat çekmiştir. Protestanların kullandıkları kitaplarıdaki türküler esasen Ortodoks mensuplarının defterindeki türküler ile, bilhassa vaaz şeklinde olanlar ile aynıdır. İlahilerden farklı Allah'ın türküleri anonimdir ve önce Protestanlarda mı yoksa, Ortodoks Hristiyanlarda mı kullanıma girmişler sorusuna cevap vermek güçtür (Kvilinkova 2013: 411-412). Bazı defterlerin içerikleri tamamen din konulu ezgilerden (türküler) ibaret olsa da, bu tezde verilen metinlere din konulu türküler dâhil edilmemiş, sadece ilahî kısmında iki rneği verilmiştir.

4. Gagauz Türklerinin Dinî Metinleri

4.1. Kilise tarafından onaylanmış metinler

4.1.1. Dualar

Ei Göklerdä olan bizim bobamıs³⁶ Ko ayozlansın senin adın ko gelsin senin padişahlın ko olsun senin istedin erdäda nicä göktä ver bizä bojicim bizim her günkü ekmemizi hem başla bizä bizim borçlarımızı nice bizda başleris bizdän borçlu olanara hem götürmä bizi denemeyä ama kurtar bizi kötüdän Amin

(Gaydar k.) (EYKv. 718)

Ey göklerde Olan bizim bobamıs, ko Ayozlansın senin adın, ko olsun senin istedin, hem erdäda nicä göktä her günkü ekmenzi bizä bu gün ver, hem başla bizä bizim borçlarımızı, nice bista başlaeris bizä boorçlu ollannara hem bizi girdirmä denemeyä aama kurtar bizi kötüdä. Amin

(Beşgöz k.) (EYKv. 718)

Tatel Nostru³⁷

Ey Göklerde olan Bizim Bobamıs ko aiozlansın Senin adın, ko gelsin senin Padişahlın ko olsun senin istedin hem erdäda nice göktä, her günkü ekmemizi bizä bu gün Ver, hem baaşla bizä bizim boorçlarımızı, nicä bizda baaşlêrız bizä boorçlu olanara hem götürmä bizi denemeyä, amma kurtar bizi kötüdän. Amin

---

³⁶ MAT. 6: 9: Göklerdeki Babamız, Adın kutsal kılınsın. Egemenliğin gelsin. Gökte olduğu gibi, yeryüzünde de Senin istediğin olsun. Bugün bize gündelik ekmeğimizi ver. Bize karşı suç işleyenleri başladığımız gibi, Sen de bizim suçlarımızı başla. Ayartılmamıza izin verme. Bizi kötü olandan kurtar. Çünkü egemenlik, güç ve yücelik Sonsuzlara den senindir! Amin.

³⁷ Duanın başlığı Romence olup "Babamız" anlamına gelmektedir.

(Beşgöz k.) (EYKv. 719);

Saabinin duası

Ey, göklerde olan bizim Bubamız, ko ayözlansın Senin adın, ko gelsin Senin padişahlun, ko olsun senin istediin (İradetin) hem erdä da, nicä göktä, Hergünkü ekmemizi bizä bu gün ver; Hem baaşla bizä bizim borçlarımızı, nicä biz da baaşlaerıs bizä borçlu olanlara hem bizi girdirmä (sokma) denemeyä, amma kurtar bizi kötüdän. Zerä Senindir padişahlık, hem kuvet, hem şükür, daymalarınadak. Amin

(DKÇ. 9-10);

Saabinin duası

Ey, göklerde Olan bizim Bobamız! Ko ayozlansın Senin adın; ko gelsin Senin Padişahlun; ko olsun Senin istediin hem erdä da, nicä göktä. Hergünkü ekmeemizi bizä bu gün ver; hem baaşla bizä bizim borçlarımızı, nicä biz da baaşlêerız bizä borçlu olannara; hem girdirmä bizi denemeyä, ama kurtar bizi kötüdän.

(DKK 4)

İnanerım bir Alahı Bubay Cumlenin zapçısını. Gökü hem eri görüneneri hem görünmeenler yaradıçam hem bir Sabiya İsus Hristoza Alahın olu biricik duunan. ani Bobadan dudu cumlenin damlarından ileri aydıniktan aidına doru Alahtan Alaha doru Dumuşa ama dil yaradılmışa bubıylan bir simada olana angısının sivip Cumlesi oldu hani bizim için insanar içi hem bizim

Kurtulmamıs için Göklerden indi hem ayoz duhtan hem Mariya kırdan tenendi hem adam oldu hem hani bizim için Stavroza gerildin pontu piladin vakıdında hem ani zet çektin hem hani gömüldün he hani Dirildin öçncü gündä yazılara görä hem hani gökleri çıktı hem hani oturer bobanın Sa tarafında hem hani Slaviilan gelicek dava kesmä dirilerä hem ölüleri hem kiy onun Padişahlyn bitkisi olmuycek hem aöz duha Sabiya ömür eveici ani ani bubadan çiker babıylan hem ayoz duhlan barabar Saltanatlanarak hani sülerdi proraklarlan bir ayoz dernekli hem Apostolu Klisey açık inan ederim bir vatizli günahların ofolması için beklerim ölülerin dirimelerin hemda gelecek öbür Dünenin Yaşamısına Amin.

(Beşgöz k.) (EYKv. 719)

İnanerım bir Alahı Bubaya cumlenin zapçısını Gök hem eri görüneneri hem görünmeyäneri yaradıcaya hem bir sabiya İsus Hristoza Allahın Ooluna biricik: duyna ani dudu cumlelerin damlarından ileri haydinnıktan haidinnıka hakakat Allaha dumuşa ama dil yaradılmışa buoıylan bir simalı olana ...

(Çadır Lunga) (EYKv. 719);

Doorusaltanatlı inanın Simvolu İnanerım bir Allaha, Bubaya, Cumlenin zapçısına, gökü hem eri, görünäneri hem görünmäneri Yaradıcıya (Yapıcıya). Hem bir Saabiyä İsus Hristosa, Allahın Ooluna, Biricik douduna, Hani dudu cumlelerin daymalarından illeri, Aydınlıktan Aydınlıka, Hakikat Allahtan Hakikat Allaha dumuşa, amma deil yaradılmışa, Bubaylan bir simalı Olana, Onun sebebiplän cumlesi oldu. Hani, bizim bizim için, insanlar

için, hem bizim kurtulmamız için göklerden indi hem Ayöz Duhtan hem Mariya Kızdan etlendi (tenlendi) hem adamlandı. Hem Hani bizim için stavroza gerildi Pontlu Pilatın vakıtında, hem zeeçteki, hem gömüldü. Hem Hani dirildi üçüncü gündä kitabların yazularına görä. Hem Hani göklerä çıktı hem Hani Bubanın saatarafında oturuer. Hem Hani Saltanatlan gönä gelecek daava kesmeyä dirilerä hem ölülerä, hem ki Onun Padişahlun bitkisi olmayacak. Hem Ayos Duha, Saabiyä, Emürvericiyä, Hani Bubadan çıkier, Hani Bubaylan hem Oollan barabar temmalah kabuleder hem barabar saltanatlaier Hani sölärdi bilgiçlärlän. Bir Ayöz Dernekli hem Apostollu Kliseyä. Açikinenedeerim bir vaptizlii günahların ayfı-olması için. Bekleerim ölülerin dirilmelerini. Hem da gelecek dünnänın ömürünü. Amin.

(DKÇ 19-21)

İnanın simvolu

İnanêrım bir Allaha, Bobaya, Cümnenin Zapçısına, gökü hem eri, hepsi görünenleri hem görünmeyenleri Yaradıcıya. Hem bir Saabiyä, İsus Hristosa, Allahın Birduumuş Ooluna Ani Bobadan duudu hepsi daymalardan ileri; Aydınniktan Aydınnaa, hakikat Allahtan hakikat Allaha, duumuşa, diil yaradılmışa, Bobaylan Biroluşluaya Angısının sebepinnän hepsi oldu. Ani bizim için, insannar için, hem bizim kurtulmamız için göklerden indi hem Ayoz Duhtan hem Mariya Kızdan tennendi, hem adam oldu. Hem Ani bizim için Stavroza gerildi Pontlu Pilatın vakıtında, hem zee çekti, hem gömüldü. Hem Ani yazılara görä üçüncü günü dirilidi. Hem Ani göklerä çıktı, hem Ani oturêr Bobanın saa tarafında. Hem Ani saltanatlan genä gelecek daava

kesmää dirilerä hem ölülerä, hem ki Onun Padişahlunun bitkisi olmayacak. Hem Ayoz Duha, Saabiyä, Ömürvericiyä, Ani Bobadan çıkêr, Ani Bobaylan hem Oollan barabar başiiltmäk kableder hem saltanatlanêr, Ani sölärdi proroklardan (aşırı). Bir Ayoz, Dernekli hem Apostollu Kliseyä. Açık inanederim bir vaatizlii günahların af olması için. Bekleerim ölülerin dirilmeklerini hem gelecek dünnenin ömürünü. Amin

(DKK 5)

Sabaa Duaları

Bobanın. Oolun hem Aioz Duhun adına

Amin (3 kere)

Ey Saabi YS S Allahın Oolu hairla beni günahkeri, Ey Saabi YS S Allahın Oolu hairla bizi Senin pek pak Ananın hem cumle Aiozların duaları için amin. Ey Alla hair ol bana günahkerä şükür sana bizim Allahımız şükür sana Amin. Ey cumledä Aioz üçlü (Troitsa). hairla bizi, Saabi pakla bizim günahlarımızı zaapçi af et dinsizlimizi Senin adın içi, (Ey Saabi hairla 3 kere) Şükür Bobaya hem Oola hem aioz duha şindi hem hojma hem daymaların, daymalarına'dak. Amin

(Beşgöz) (EYKv. 722)

Ey cumledän Ayöz üçlü Troitsa hairla bizi: Saabi pakla bizim günahlarımızı: zaapçi aafet bizim dinsizliklerimizi Ayöz dolaş hem alıştır bizim kuvetsizliklerimizi Senin adın için, Ey Saabi Hairla (üç kere) Şükür Bobaya, -

206- hem Oola, hem Ayöz Duha şindi hem hojma, hem daymaların
daymalardänadan

(Beşgöz) (EYKv. 724)

Sabah duaları

Bobanın hem Oolun hem Ayöz Duhun (Uruhun) adına. Amin.

Dua Saabiyä İsus Hristosa

Ey Saabi İsus Hristos, Allahın Oolu, hairla (esirgä) beni günahkeri.

Gümrekçünün duası

Ey Allah, hairla ol bana günahkerä.

Şükür (Saltanat) Sana, Bizim Allahımız, şükür sana.

Dua Cümledänayoz Üçlüyü

Ey Cumledänayöz Üçlü (Üç İpostaslı; Üç sıfatlı), hairla bizi, Saabi, pakla
bizim günahlarımızı, Zapçi (Zapetedici), avfet bizim dinsizliklerimizi
(kanonsuzluklarımızı; şeriatsızlıklarımızı) Ayöz, dolaş hem ilaçla bizim
kuvetsizliklerimizi, Senin adın için.

Ey Saabi, hairla (3 kerä).

Şüküretmesi (küçük)

Şükür Bubaya, hem Oola, hem Ayöz Duha, hem şindi, hem hojma, hem
daymaların daymalarınadak, amin.

(DKÇ 6-9)

Sabaa Duaları

Uykudan kalkıp, başka iştan ileri kal allahlı korkuylan, duyarak kendini
Hepsinigörän Allahın önündä hem yaparak stavrozunu, de:

Bobanın hem Oolun, hem Ayoz Duhun adına. Amin.

Sora biraz duruklan, ki hepsi senin duyguların uslansınar, hem düşünmeklerin braksınar hepsi erdekileri, da ozaman alatsız hem ürek kuşkuluunnan dua et.

Harççının duası

Ey Allah, hayırlı ol bana, günahkerä.

Cümnedänayoz Üçlüyü dua

Ey, Cümnedänayoz Üçlü, hayırla bizi; Saabi, pakla bizim günahlarımızı; Zapçı, afet bizim dinsizliklerimizi; Ayoz, dolaş hem alıştır bizim kuvetsizliklerimizi, Senin adın için.

Ey, Saabi, hayırla (3 kerä).

Şükür Bobaya hem Oola, hem Ayoz Duha hem şindi, hem hojma, hem daymaların daymalarınadak. Amin

(DKK 3-4)

Ey Gök Padişahlı iylendirici hakikatın Duhu, ani hererdesin hem hepisini tamannêrsın, iliklerin haznesiisin, gel hem erleş bizim içimizä, hem her bir mindar'lıklar'dan bizi pakla em ey ilikli kurtar bizim canlarmızı Aioz Alla, Aioz kuvetli Aioz ölümsüs Hairla bizi

Amin

(Beşgöz) (EYKv. 722)

Şükür Sana Allaha şükür sana e İsus Hristos hairla beni günahkeri Şükür sana bizim Allahımız Şükür sana gökün Padişahı, imdü verecisi hakikatın

Duhu, ani her erdänssin -205- ani hepsini tamanaersin, iiliklerin haznesi, hem ömür vericisi, gel kem erleş bizim içimizdä, hem hertürlü mindarlıklardan bizi pakla, hem iyikli kurtar bizim canarmızı, Ayöz Alah, Ayöz kuvetli, Ayöz ölümsüz hairla bizi (üç kerä Şükür Bobaya, Hem Oola, hem Ayöz Duha şindi hem hojma, hem daymaların daymalarındak
(Beşgöz) (EYKv. 723)

Dua Ayoz Duha

Ey gök Padişahı, İilindirici (Teselverici), hakikatın (gerçekliin) Duhu, Hani her erdäy sin, Hani her şeyi tamam edersin (dolduruyorsın), eyiliklerin Haznesi, hem ömür Vericisi, gel hem erleş bizim içimizdä hem her türlü mindarlıklardan bizi pakla, hem ey Eyilikli, kurtar bizim canlarmızı.

Üç karet ayos.

Ayöz Allah, Ayöz kuvetli (kudretli), Ayöz ölümsüz, hairla bizi (üç keret).

Şüküretmesi (küçük).

Şükrü Bubaya, hem Oola, hem Ayöz Duha, hem şindi hem hojma hem daymaların daymalarınadak, amin.

(DKÇ 7-8)

Ey Gök Padişahı, İilendirici, hakikatın Duhu, Ani hererdäysin herbir işi doldurêrsın, iiliklerin Haznesi hem ömür Vericisi, gel hem erleş bizim içimizdä, hem hertürlü mindarlıklardan pakla bizi, hem, ey İilikli, kurtar bizim cannarımızı.

Üç kerä Ayoz

Ayoz Allah, Ayoz Kuvetli, Ayoz Ölümsüz, hayırla bizi (3 kerä).

Şükür Bobaya hem Oola, hem Ayoz Duha hem şindi, hem hojma, hem daymaların daymalarınadak. Amin.

(DKK. 3-4)

İsus Hristozun molitvas

her vakıta hem her sata göktä hem erdä te tem-malaholunan hem yalvarmaklan hristos Allah çok dayanan çok hairlı çok ratl hani doruları seversin hem günahkerleri Acersın ani cumleme çarırsın Kurtulmuş olucek iliker için Angilerin Adına Ei Sabi Kendin Kabulet bu sata bizim duaların Arasında...³⁸ hem ei sözlüdür senin Karnının mevası zerä sän bizim canarmızın Kurtarcısın dorudan. Amin.

(Beşgöz) (EYKv. 722)

Panaiyanın Türküsü³⁹

Ey Allahu duran kıs sevin kurlu kurulu alan Mariya Saabi Allah senilendi, hem ii sözlüdür Senin karnının meevası, zerä sän duurdun bizim canrmızın. Kurtarcısını..

(Beşgöz) (EYKv. 724)

Dua Kurtarıciya.

Her vakkıta, hem her saatta, göktä hem erdä temmalaholunan (metani kabuledän), hem saltanatlanan, Hristos Allah, çokdayanan, çokhairlı,

³⁸ Bu metin iki dua içermektedir: *Dua Kurtarıciya* ve *Selam Cümledänayoz Allahıdudurana*. Ancak defterin bir kağıdı eksik olduğu tespit edilmiştir. Bkz. (Kvilinkova 2013: 852).

³⁹ Başka bir defterde *Selam Cümledänayoz Allahıdudurana* duası bu şekilde kaydedilmiştir.

çokrahali, Hani dooruları seversin hem günahkerleri aciersin, Hani cumlemizi çairıyorsın kurtuluşa olacak eyiliklär için; hangılarnı adadın. Ey Saabi, Kendin kabulet bu saatta bizim dualarmızı hem doorut bizim ömürümüzü Senin emirlerinä, bizim canlarmızı ayözla, tenlerimizi (güüdelermizi) pakla fikirlerimizi doorut, düşünmeklerimizi pakla, hem kurtar hizi herbir kahırdan, fänalıklardan hem hastalıklardan; aulla bizi Senin ayöz angellerinlän, ki, onların askerinlän karaulluk hem üremek kabuledip, etişelim inanın birliinä hem Senin yaklaşılmaz saltanatın (şükürinlän) bilgışinä, zerä bereketliysin daymaların, daymalarınadak. Amin.

Seläm Cümledänayoz Allahıdoudurana

Ya, Allahıdouduran Kız (Panaieyä), sevin, bereketli Mariya, Saabi Seninländir: Sän eyisözülüysün karıların arasında hem eyisözlüdür Senin karnının meyvası, zerä (Sän) bizim canlarmızın Kurtarıcisını dourdun (doudurdun).

(DKÇ 23-27)

Panaiya Allahıduudurana seläm türküsü

Ey, Allahıduuduran Kız, sevin, / Bereketli Olan Mariya, Saabi Seninnän; / iisözülüysün Sän karıların arasında, / hem iisözlüydür Senin karnının Meyvası, // zerä duudurdun bizim cannarımızın Kurtarıcisını.

(DKK 9)

Molitva bobanın adı Ei Alahın Aiöz izmekeri adı duva eti Allaha benim için zerä bän çalışmaklan varierim sana çapuk yardımcıya hem benim canım için duvacıya.

Amin

(Beşgöz k.) (EYKv. 723)

Duvalar Aöz. Dimitriya

Alahın hatırlı izmetçisi. Aöz Dimitri duvaet Alaha benim için zerä bän sana varierım nicä bir çapuklu yardımcıya hem benim canım için duvacıya Aöz Dimitri duvaet Alaha benim için ey. Sabi Alah senin izmetçinin. Aöz Dimitrinin duvalarınan afet bizi hem pakla bizim günahlarmızı

Amin

(Beşgöz k.) (EYKv. 726)

Ei Alahın Aöz izmekär İlkzetçeken Arhidyakon Stefan, duvet Allaha benim için, zerä bän çalışmaklan varierım sana, çapuk yardımcıya hem benim canım için Duvacıya Amin!

(Çadır-Lunga) (EYKv. 727)

Ey Allahın Aez izmekeri zet çekän TRIFON duvaet Allaha benim için zerä bän çalışmaklan varierım sana çabuk yardımcıya hem benim canım için duvacıya Amin.

(Çadır-Lunga) (EYKv. 727)

Dua Ayoza, (Hangısının adını taşıersın)

Ey Allahın Ayöz İzmekarı (adı), dua et (duvaet) Allaha benim için, zerä bän çalışmaklan varıyorum (sunıyorum) Sana, çapuk Yardımcıya hem benim canım için duacıya.

(DKÇ 27)

Dua danışı ayoza, angısının adını taşıêrsın

Dua et benim için Allaha ayoz (adı), zerä bän şindi zaametlän Sana gelerim tezdä yardımcıya hem benim canım için duacıya.

(DKK 9)

İsus Hristos Ey Benim Hristozum sänsin cümlelerin iliklerini dolduran doldur benim canımı sevinmeliklen hem kurtar beni bir çok hairlı gibi Amin!

(Çadır-Lunga) (EYKv. 723)

Dua herbir işi bitirdiynän

Ey, benim Hristosum, Sän-sin cümlelerin eyliklerin doldurması (işlerin yapması) doldur benim canımı sevinmeklän hem şenliklän hem kurtar beni, Bir çokhairlı gibi.

(DKÇ 32-33)

Duva

Ko dirilsin Allah, hemda daalsınar onun duşmanarı hemda kaçsınar onun üzündän onar ani Allahu, sevmerlar, nice kaybeler duman hepelä onarda yok olsunar, nice erier ateşin üzündä balmuem eläda yok olsunar şeytanar

Allahın üzündän. Ani severlar Allahu -304- hemda yapaerlar kruça nişanı (stavrozunu) hemda şenniklen deerlar Sevin Saabinin cumledän ikamlı Kruça (stavroz ani kolaersın) şeytanarı, Bizim Saabimizin İsus Hristozun kuvedinän ani gerilmiş stavroza hemda inmiş cendem içinä, hemda basmış çinemiş dyavolun kuvedini. Hemda başlamış bizä kendi ikramlı kruçasın kuvolama der her bir duşmanı hem her bir karşı durucuyu Ey cumledän ikramlı Ool hem ömür verän Saabinin Kruçası (stavrozu) yadimet bana Sabiy kaylan Allahu duuran kızlan barabar hemda cume Aiözlarlan barabar

Amin, Amin

(Beşgöz) (EYKv. 723)

Nişanna kendini Stavrozlan hem sölä Ayoz Stavroza duayı

Ko dirilsin Allah, da daalsın Onun duşmannarı, hem ko kaçsın Onun üzündän Ondan azetmeyennär. Nicä kaybeler tütün, ko kaybelsinnär; nicä mum eriyer ateşin önündä, ölä ko yok olsun şeytannar onnarın üzündän, kim Allahu sever hem Stavrozlan nişannanêr, hem sevinmäklän deer: “Sevin, Saabinin Çokikramnı hem Ömürverän Stavrozu, ani şeytannarı koolêersın Sendä gerilän bizim Saabimizin İsus Hristosun kuvedinnän, Angısı cendemä indi hem şeytanın kuvedini yıktı, hem verdi bizä Seni, Kendi İkramnı Stavrozunu, herbir duşmanı koolamaa deyni”. Ey, Çoksaygılı hem Ömürverän Saabinin Stavrozu! Yardım et bana ayoz Zapçıykaylan, Allahıduuduran Kızlan, hem hepsi ayozlarlan barabar daymalaradak. Amin

(DKK 21)

Pek Ayöz Troitsanın Sabah duvası:

üykudan kalktıynan sana şükür ederim Ayöz Troitsa ki sän üvkelenmedi bana haylaza, hem günahkerä Senin çok iyleklerin için, hem dayanmak için. Hemdä beni yok etmedin benim dinsizliklerim için, ama adetinä görä yaptın insan sevaci gibi. Hemda beni umutsuzlukta, yatırak kaldırdın ki Saba haloem, hemda açan edeem senin devletini, hem işindä aydınlıklandır benim aklımı gözlermi aç benim aazımı ki ürenem -108- sözlerini, hem annaem senin tembihlerini, hem yapaerım senin istedini, hem sana çalaem üremin için inanınan hem metedim Senin cumle Ayöz adını Bobanın, hem Oolun, hem Ayöz Duhun adına Şindi hem her zaman, hem daymaların doymalarından.

(Beşgöz) (EYKv. 724)

Sabah duası 1-i.

Ey Ayöz Üçlü, uykudan kalktıktansora, Sana şükür ederim, ki Sän üfkelenmedin bana haylaza hem günahkerä Senin çok eyilikliin için, hem dayanmaklun için, dabeni yoketmedin benim dinsizliklerimlän, amma adetinä görä insanisevdi, hem beni, umutsuzlukta yatırkan kaldırdın, ki sabahlaim hem şükürsözleim Senin devletini: hem şindi aydınlıklandır benim akıl gözlerimi, aç benim aazımı, ki üreneim Senin sözlerini hem annaim Senin emirlerini hem yapaim Senin istediini, hem Sana çialaim üreemin açkınanınlan hem metedeim, Senin cumledänayöz adını, Bubanın hem Oolun, hem Ayöz Duhun (adını) şindi hem hojma hem daymaların daymalarınadak. Amin

Gelin, başuralım (metani yapalım, temalah edelim,başıldelim) bizim Padişahımıza, Allaha. Gelin, başuralım hem sunalım Hristosa, bizim Padişahımıza, Allaha. Gelin, başuralım hem sunalım Kendi Hristosa, Padişaha hem bizim Allahımıza. (3 metani).

(DKÇ 13-14)

Cümnedänayoz Üçlüyü dua

Ey, Ayoz Üçlü, uykudan kalkıp, Sana şükür ederim, ani Senin çok iiliklerin hem saburluun için üfkelänmedin bana, haylaza hem günahkerä, hem yok etmedin beni benim dinsizliklerimnän; ama adetinä görä insansevici oldun hem beni, duygusuzlukta yatani, kaldırdın, ki sabaalayım hem metinneyim Senin devletini. Hem şimdi da şafklandır benim fikirimi, aç benim aazımı, ki üüreneyim Senin sözlerinä hem annayım Senin sımarmalarını, hem yapayım Senin istediini, hem üreemin açık inanında metinneyim Seni, hem metedeyim Senin heptänayoz adını, Bobanın hem Oolun, hem Ayoz Duhun, şimdi hem hojma, hem daymaların daymalarınadak. Amin

Gelin başiüldelim bizim Padişahımıza, Allaha!

Gelin başiüldelim hem düşelim Hristosa, bizim Padişahımıza, Allaha!

Gelin başiüldelim hem düşelim Kendinä Hristosa, bizim Padişahımıza hem Allahımıza!

(DKK 4)

Ayöz Ayözsun, Ey Allah Allahu duuran için miluit (hailan) biz bizim Aksızdan hakim -107- gelecin hem her bir birisinin işlei açılacaklar ama Korkuyulan

*çaraeris, gecä yarasında Ayöz Ayöz Ayözsun Ey Allah duuran için hairla
bizi⁴⁰*

(Beşgöz) (EYKv. 724)

Sabah Troparleri

*Uykudan kalktıktansora, Sana sunaeris, ey Eyilikli, hem angellerin türküsünü
baarieris Sana, Ey kuvetli: ayöz, ayöz, ayöz sın, ey Allah, Allahıduuranlan
(Panaiyaylan), hairla bizi. Şükür Bubaya, hem Oola, hem Ayöz Duha.
Yataktan hem uykudan kaldırdın beni, Saabi, benim akıllımı hem üreemi
aydınlıklandır hem benim dudaklarımı (aazımı) aç, ki çialaim Sana, Ey Ayös
Üçlü: ayöz, ayöz, ayöz sın, ey Allah, Allahıduuranlan, hairla bizi. Hem
şindi, hem hojma, hem daymaların daymalarınadak. Amin.*

*Ansızdan Hakim (Daavakesici; kadi; sud'ya) gelecek, hem herbirisinin işleri
açılacaklar, amma korkuylan çaarırıs gecäyarısında: ayöz, ayöz, ayöz sın, Ey
Allah, Allahıduuranlan, hairla bizi. Saabi hairla (12 kerä).*

(DKÇ 10-12)

Cümmedänayoz Üçlüyä Troparlar

*Uykudan kalkıp, ey, İilikli, Sana diz çökeriz hem angellerin türküsünü üüsek
seslän Sana çalêrız: “Ayoz, Ayoz, Ayozsun, ey, Allah, Allahıduuranın
dualarınnan hayırla bizi”.*

*Şükür: Döşektän hem uykudan kaldırdın beni, ey, Saabi, benim aklımı
şafklandır hem benim üreemi hem aazımı aç, ki çalayım Sana, ey, Ayoz Üçlü:*

---

⁴⁰ Bu metin, *Sabah Troparları*'ndan bir parçasıdır. Sabah dualarıyla beraber söylendiği için dua bölümünde yer almaktadır.

“Ayoz, Ayoz, Ayozsun, ey, Allah, Allahıduuduranın dualarınnan hayırla bizi”.

Hem şindi: Ansızdan Daava Kesici gelecek, da herbirinin işleri açılacak, ama korkuylan gecä yarısında çaaralım: “Ayoz, Ayoz, Ayozsun, ey, Allah, Allahıduuduranın dualarınnan hayırla bizi.

Ey, Saabi hayırla (12 kerä)

(DKK 4)

Duva Ayöz Allahı duurano. Panaiya.

Pek Pak iysözülü -301- Allahlı duuran Mariya iylikçi Padişahın. iylikçi Anası, ek Senin Oolunun hem bizim Allahımızın hayırını benim ampli canıma hem Senin duvalarınan üret beni ii işlerä ki benim elürümün kalan kakıdını kabatsız geçirim hem senin ray Allahlı duuran kıs ani biricik paksın hemdä ii Sözlüisün

(Beşgöz) (EYKv. 724)

Dua Cümledänayöz Allahıduurana

Ya, Cumledänpak hem eyisözülü Allahıduuduran Mariya, eyilikli Padişahın, eyilikli Anası, dök Senin Oolunun hem bizim Allahımızın hairını benim yanık canıma, hem Senin dualarınlan üüret beni eyi işlerä, ki benim ömürümün kalan vakıtını kabaatsız (kusursuz) geçireim hem Seninlän bulaim ceneti (ray), Allahıduuduran Kız, Hani biricik paksın hem eyisözülüysün.

(DKÇ 49)

10-cu dua, Panaiya Allahıduudurana

İlikli Padişahın ilikli Anası, Pekpak hem İisözlü Allahıduuduran Mariya, Senin Oolunun hem bizim Allahımızın hayırını dök benim zeeetlenän canıma hem Senin dualarınnan doorut beni ii yaptıklara, ki benim ömürümün kalan vakıdını kusursuz geçireyim hem Sendän aşırı cennet bulayım, bir Pak hem İiszölü Allahıduuduran Kız.

(DKK 19)

Duva Allahı duurano:

çok met çok metinni daym kıs hristos Allahı Anası, getir bezim Allahımıza ki seninen kurtarsın bizi canarmızı Bütüin umudumu sana koerum Allahın Anası senin örtünü altında kooru beni Duva Hristoza Allaha hrista. Allah aydınlıklandır benim gözlermi, ki hiç bir kere uyumaem ölümä -303- ki hiç bir kere demeiin benim duşmanım kuvetlendim onun üstündä, Ey Allah al benim canma arkoci zere çok tudakların arasında gezerim çıkar beni anardan hem iylikçi gibi, hem insan sevän gibi kurtar bizi. Benim umudum Boba. benim sunmamdır Ool. Benim örtümdür Ayöz Duh, Ayoz Troitsa gion şükür sana.

(Beşgöz) (EYKv. 724)

Ya, Cumledänsaltanatlı Daymakız (Kız-olan Kız), Hristos Allahın Anası, bizim duamızı Senin Ooluna hem bizim Allahımıza götür, ki Seninlän kurtarsın bizim canlarmızı. Herbir umudumu Sana koerim, Allahın Anası, Senin örtünüin altında koru beni. Ey Hristos Allah, aydınlıklandır benim gözlerimi, ki hiç birkerä uyumaim ölümä, ki hiç birkerä dämesin benim duşmanım: kuvetlendim onun üstünä. Ey Allah, ol benim canıma Arkaci, zerä

çok aguların arasında gezeerim, çıkar beni onlardan hem, ey Eyilikli, İnsansevân gibi kurtar beni. Benim umudumdur Buba, benim sunmam dır Ool, benim örtüm dür Ayöz Duh: Ayöz Üçlü, şükür Sana. Şükür Bubaya hem Oola, hem Ayöz Duha hem şindi, hem hojma, hem daymaların daymalarınadak. Amin. Ey Saabi, hairla (3 keret). Ey Saabi, aulla (dolayla; çitlä; koru) beni Senin, pak hem ömürverân Stavrozunun kuvetirlän, hem koru beni herbir fänalıktan.

(DKÇ 51-52)

Troparlar, 2-ci ses

Ey, Hristos Allah, aydınnat benim gözlerimi, /ki uyumayım ölüüm uykusunnan, /ki demesin benim duşmanım: //üsteledim onu.

Şükür: Ey, Allah, ol canıma arkalayıcı, / zerä çok kapan arasında gezerim; / koru beni onlardan, İilikli, // hem, İnsansevân gibi, kurtar beni.

Hem şindi: Allahın pek saltanatlı Anasını/ hem ayoz angellerdän taa ayozluyu, / susmaksız metinneneyelim ürektän hem aazdan, / açık inanederäk Onu Allahıduudurani, / zerä aslı duudurdu bizä tennenmiş Allahı // hem durmaksız dua eder bizim cannarımız için⁴¹.

Ayoz İoannikiyin duası

Benim umudum – Boba, benim koruntum – Ool, örtüm benim – Ayoz Duh; Ayoz Üçlü, şükür Sana.

(DKK 20-21)

---

⁴¹ Son üç metin içerik bakımından neredeyse aynı olsa da, son metin bir nevi ilahi biçimindedir. Her üç metin akşam dualarında yer almaktadır.

Avşam duvası Angelä Koruycuyä

Ea Hristozun Angeli benim Ayöz. Koruicum, hem benim tenilit ertücüsü. Avfet bana hepsini nekadar günah yaptım böönkü gündä hemdä kurtar beni bana karşigelän duşmanın her bir kötülüündän, ki bän üvkelendirmim -302- benim Allahımı hiç bir günahlan Ama duvaet benim için, ki Aiöz Traitsanın hem benim Saabimin Anasının hem cumle Ayözların iilinä hem hairına, beni İlik uygun göstereyin

(Beşgöz) (EYKv. 725)

Dua Ayoz Angelä koruyucuya.

Ey Hristosun Angeli, benim ayöz korucum hem benim canımın hem benim güüdemın örtücüsü, avfet, bana hepsini, nekadar günah ettim büünkü gündä hem bana karşigelän duşmanın herbir kötülüündän (yaramazlından) kurtar beni, ki (bän) üfkeletmeim benim Allahımı hiç bir günahlan: amma duvaet benim için günahker için (izmekärın; kulun) ki Cumledän ayöz Üçlüün hem benim Saabimin İsus Hristosun Anasıın eyiliinä hem hairına beni uygun (uyär; şayan; yakışık) gesteräsin. Amin.

(DKÇ 49-50)

11-ci dua, ayoz koruyucu Angela

Ey, Hristosun angeli, benim ayoz koruyucum hem benim canımın hem güüdemın örtücüsü, afet bana hepsini, ne günah ettim bu gündä hem bana karşı gidän duşmanın herbir kötülüündän kurtar beni, ki bir da günahlan gücendirmeyim benim Allahımı. Ama dua et benim için, günahker hem yakışiksız, izmetkerin için, ki gösteräsin beni uygun Cümnedänayoz Üçlüün, hem hairına beni uygun gesteräsin. Amin.

*hem benim Saabimin İsus Hristosun Anasının, hem hepsi ayozların üliinä
hem hayırına. Amin.*

(DKK 20)

Ei Alahın Angelär

*benim Ayoz korucum ani beni koruma verildi Alahtan gök üstüdän
mikaetliklän yalvarêrim sana sän bu gün beni haidınandır hem her bir
fenalıktan koru hem her işä üret kurtulmak yoluna dorut*

Amin;

(Gaydar) (EYKv. 725)

u duva Angil Korucu

*Ki Allahın Angeli enim Aiöz Korucum Ani beni Koruma verildi Allahtan
göküstündän muketliklan yalvarierim sana sän beni bu gün Aidinklatr hem
her bir fenalıktan koru işlän üüret hem Kurtulmak yoluna dorut Amin*

(Beşgöz) (EYKv. 725)

Duva Angelä koruiucuya

*Ey Allahın Angeli benim Ayöz korucum ani Allahtan verildin gök üstündän
beni korum deimıkaytlıklan yalvaraerım sana sän beneyä bu gün -204-
aydınnıklandır hem her bir fenalıktan kooru, işä ürt, hem kurtulmak yoluna
doorut beni*

(Beşgöz) (EYKv. 726)

Dua Angelä (Melekä) Koruyücüya

Ey Allahın Angeli, benim ayöz Koruyucüm, Hani beni korumaa verildin Allahtan, göküstündän, mukaetliklan yalvarıerım sana: sän beni bugün aydınlıklandır hem herbir fänalıktan koru, eyi işä üüret, hem kurtulmak yoluna doorut. Amin.

(DKÇ 26)

9-cu dua, ayoz koruyucu Angela

Ey, ayoz angel, ani koyuldun korumaa benim mutsuz canımı hem günahlarda zeetlenän yaşamamı, brakma beni, günahkeri, hem uzaklanma bendän benim zapsızlum için. Brakma kötü şeytana kullansın beni bu ölümnü güüdemı zeetlemäklän; kaavilä benim mutsuz hem yufka elimi hem çıkar beni kurtuluş yoluna. Ey, Allahın ayoz angeli, benim yoksul canımın hem güüdemın koruyucusu hem örtücüsü, hepsini afet bana, neylän bän gücendirdim seni bütün yaşamamın günnerindä, hem, eer günah ettiysäm geçmiş bu gecedä, arkala beni büüinkü gündä, hem herbir duşman denemesindän koru beni, ki bir da günahlan gücendirmeyim Allahı, hem dua et benim için Saabiyä, kaavilesin beni Kendi korkusunda hem göstereyin beni Kendi iiliinä yakışıklı izmetkär. Amin.

(DKK 8)

***Trupuluy. Ayoz metin prorok.*⁴²**

İliya örtulu ölä vardı injer güdtlän. Proroklar korkardı ondan onun geländän ikinci gelmesindän İsus Hristos. İliya metin. İlisey göktän kuvet verdi

---

⁴² Bu metin dua kitaplarında yoktur. Esasen, Aziz-Peygamber İlyas'ın menkıbesinin başında yer alan bir nevi ilahidir (tropar ve kondak).

hastalıkları kolama, yaraları paklama. İlisey neçin bu kim buna ikram yapıcek ona. Alah zedelicek salını nicä izvorda su zedelener. Prorok kondak ileri gidärkänä görünän bu işleri ani var bizim. Allahımız. İliya bük hatulan kendi lafinan durgut bulutları hem oakan suları duvaet bizim için insanı sevän. Amin

(Beşgöz) (EYKv. 726)

Troparlan⁴³

Miluit (hairla) bizi em Saabi miluit bizi zerä her-bir cuvap için fikaredämeris, bu duva çorbaciya gibi bis günahkerlär getireris miluit hairla bizi Ey Saabi miluit (hairla) -207- bizi zere Sana imu-etik, bizä pek üvkekenmä hem de anma bizim dinsizliklerimizi Ama şindida şı ürekli gibi bak hem kurtar bizi bizim duşmanarmızdan zere sänsin bizim Allahımız, hem bis senin elinin işlermis hem ep senin ardına çiraeris. İisezli Alları duuran haiirlun kapusun açi ver bizä ki bis sana umut-edinär yok olmailım. Ama Senilen Kurtulalım belalardan zere Senin hristiyanlı senselenin kurtuluşu Ayöz büük

(Beşgöz) (EYKv. 726)

Troparlär

Hairla bizi, Ey, Saabi, hairla bizi, zerä hertürlü cevap için şaşırmakta (şaşıırıp), bu duai Sana, Zapçıya gibi, günahkerlär getirieris, hairla bizi. Şükür: Ey Saabi, hairla bizi, zerä Sana umut ettik, pek bizä üfkelenmä, hem da anma bizim dinsizliklerimizi (kanonsuzluklarmızı), ama şimdi da, eyiürekli

---

⁴³ Akşam dualarıyla beraber söylenen bir ilahidir.

gibi, bak hem kurtar bizi bizim duşmanlarımızdan: zerä Sänsin bizim Allahımız, hem biz, Senin adamlarınız, hepsiniz, Senin elinin işleriis hem Senin adını çarieris. Hem şindi. Ya eyisözlü Allahıduduran, hairlun kapusunu açiver bizä, ki Sana umut edenenlär (umutedänlär) yokolmayalım, amma Seninlän kurtulalım belalardan (zorlardan): zerä Sänsin Hristianlı dininin kurtuluşu (kurtulması).

(DKÇ 43-44)

Troparlar

Hayırla bizi, ey, Saabi, hayırla bizi, zerä bir da cuvap bulmayarak, bu duayı Sana, nicä Zapçıya, günahkerlär getireriz: “Hayırla bizi!”

Şükür: Ey, Saabi, hayırla bizi, zerä Sana umutlanêrız, pek üfkelänmä bizä hem anma bizim dinsizliklerimizi, ama şindi da bak İürekli gibi, hem kurtar bizi bizim duşmannarımızdan, zerä Sänsin bizim Allahımız, biz da Senin insannarın, hepsimiz – Senin ellerinin yaratmaları, hem Senin adını çaarêrız. Hem şindi: Hayırlun kapularını aç bizä, iisözlü Allahıduuduran, ki Sana umut edennär, kaybelmeyelim, ama Seninnän kurtulalım kahırdan, zerä Sänsin hristiannarın kurtulması.

Ey, Saabi, hayırla (12 kerä).

(DKK 16)

Makarinin avşam duvası

Ea daymalı Allah hem bir yaratmanın Padişahı ani yardım etti bana etişeim ta bu sada ofet -208- bana günahları angıların bän yaptım bu gün işlän laflan

hem neetlen Hem pakla ey saabi benim uslu canımı hem tenimi fena duhun mindarlıklarından hai ver bana ey saabi bu gecä uykuyu raata geçirim, ki alçak konulu deşeklerdän, kaaktınan iy hatır yapaem senin cumälä Ayöz adına, ömürümün her bir günüündä hem çinimetli hem etsi etsis buuşan duşmanarı hem kurtar beni ey Saabi baş netlerdän düşünmeklerän ani beni mindarlaer hemda kurtar beni kötü havezliklerdän, zere Senindir Padişahlık hem kuvet hem İvan Bobanın hem Oolun hem Ayöz Duhun Şindi hem her zaman, hem daymaların -209- doymalarındak, Amin, Amin. Amin

(Beşgöz) (EYKv. 726-727)

Ayoz Büük Makariinin avşam duası

Ey, daymalı Allah hem herbir yaratmanın (yapılmanın) Padişahı, Hani beni akışıkladın etişeim taa bu saata, avfet bana günahları, hangıların bän yaptım bu gün işlän, laflan, hem nietlän, hem, ey Saabi, benim uslu (alçakkonulu) canımı pakla etin hem duhun her bir mindarlıklardan hem ver bana, Saabi, bu gecä uykuyu rahatta geçireim, ki alçakkonulu döşektän kaltiktansora eyihatır yapaim Senin Cumledänayöz adına ömürümün herbir günüündä hem ki erä uraim etli (güüdeli; tenli) hem etsiz duşmanları, hem ey Saabi boş nietlerdän, hani beni mindarlıklar hem kötü havezliklerdän (düşünmeklerdän) kurtar beni. Zerä Senin dir padişahlık hem kuvet, hem şükür Bubanın, hem Oolun, hem Ayöz Duhun hem şindi, hem hojma, hem daymaların daymalarınadak. Amin

(DKÇ 45-46)

1 dua, ayoz B  k Makariyin, Allaha Bobaya

Ey, daymalı Allah hem herbir yaratmanın Padişahı, Ani yakışıkladın beni taa bu saadadan etişeyim, afet bana g nahlarımı, ani yaptım bu g n işl n, laflan hem fikirl n, hem pakla, ey, Saabi, benim alçaklı canımı herbir g  d  hem can mindarlundan. Hem ver bana, ey, Saabi, bu gec  uykuyu raatlıkta geirm , ki, d şemd n kalkıp, ii hatır g deyim Senin pekayoz adına benim  m r m n herbir g n nd  hem enseyim benim  st m  kalkınan tenni hem tensiz duşmannarı. Hem kurtar beni, ey, Saabi, boş d ş nmeklerd n hem beni mindarlayan k t  istemeklerd n. Zer  Senindir padişahlık hem kuvet, hem saltanat, Bobanın hem Oolun, hem Ayoz Duhun, şindi hem hojma, hem daymaların daymalarınadak. Amin.

(DKK 16)

Ey Allah salver brak ovfet bizim istey n hem ist mey n, yanılmaklarmızı ani szlen, ani belmem  klen ani g nd s, hen ani gec , akıl akıllan, hem ani netl n g nahlandık hepsinni biz  afet  ilikli gabi hem insanı sev n iobi Ey Saabi bizim Allahımız ne g nah ettisam bi g n laflan işlen hemd  d ş nm kl n avfet bana bir iylik keçi gibi hem insanı Sev n iym Raatlı hem şamatasın uiuy  baaşla bana senin Angelin Koruycuyu yolla bana  rts n g zletsin beni her bir fenalıktan zere S nsin bizim canarmızı hem tennermizi - 300- koruicusı hem sana İvan İkarı yollaerıs Babaya hem Oolu hem Ay z Duha şindi hem her zaman, hem daymaların daymalarındak

Amin

(Beşg z) (EYKv. 727)

3-ü avşam duası

Ey Allah, salver, brak, avfet bizim isteyän hem istämeyän yanılmaklarımızı (günahlarımızı), hani sözlän hani işlän, hani bilmäklän hem bilmemäklän, hani gündüs hem hani gecä, hani akıllan, hem hani nietylän (günahladık): hepsini bizä avfet, eyilikli hem İnsansevän gibi.

2 avşam duası

Ey Saabi, bizim Allahımız, ne günahetiysam bu gün, laflan, işlän hem nietylän, avfet bana, bir iyilikli (gibi) hem İnsansevän gibi. Rahatlı hem şamatasız uyku baaşla bana. Senin Angelini korucuu yolla bana, ki örtün hem göz etsin beni herbir fänalıktan, zerä Sän sin bizim canlarımızın hem güüdelerimizin Korucusu, hem Sana şükür yukarı yollêrız Bubaya, hem Oola, hem Ayöz Duha, şindi, hem hojma, hem daymaların daymalarınadak, amin.

(DKÇ 46-48)

Dua

Ey, Allah, ilinnet, brak, afet bizim istenän hem istänmeyän günahlarımızı, ani laflan, ani işlän, ani bilmäklän hem bilmemäklän, ani gündüz hem gecä, ani fikirlän hem neetylän yaptık: hepsini bizä afet, İi hem İnsansevän gibi.

5-ci dua

Ey, Saabi, bizim Allahımız, hepsini, ne günah yaptım bu gün laflan, işlän hem düşünmäklän, İi hem İnsansevän gibi, afet bana. Raatlı hem uslu uyku ver bana. Arkalayan hem koruyan beni herbir kötüdän Senin koruyucu angelini yolla. Zerä Sänsin bizim cannarımızın hem güüdelerimizin koruyucusu, hem

Sana şükür yollêêrız, Bobaya hem Oola, hem Ayoz Duha, şindi hem hojma, hem daymaların daymalarınadak. Amin.

(DKK 18-21)

Ayez simunun Allahu kabul v edennin duvası⁴⁴:

Zaapçi çörbaci Şindi salverisin senin izmekänını (çiranı) çiraak senin sezünä gerä zere binim gözlerim gördülär senin kurtuluşunu, ani sän hozırladın cumle halkırın özlernin önündä. Aidının halkları açıklama dey hemdä senin insanını İzrailin Şanı na saltanatını

(Beşgöz) (EYKv. 727)

Ayoz Simeonun Allahıkabuledänin duası.

Ey Zapçi, şindi salverirsın Senin çiraanı barışlan (selemetlän) Senin sezünä görä, zerä benim gözlerim gördülär Senin kurtuluşunu, hani (Sän) hazırladın cumlä halkların suratların önündä, aydınlık halkları aydınlıklamaa hem Senin insanınun, İzrainlin, şükürünü (saltanatını).

(DKÇ 47-48)

Duva Allahın hem Boban

Ei sabi. Kurtar senin insanarnı hem sözlä senin varlın bizim inanan Padişamız, Nikolay Aleksandroviç, ensemäk başlasın duşmanarın üstünä hem senin stavrozuna senin memleketin koruyrak Amin

(Beşgöz) (EYKv. 727)

---

⁴⁴ “Ey Rabbim, verdiğin sözü tutun; Kulunu şimdi esenlikle salıveriyorsun. Çünkü senin sağladığın, Bütün halkların gözü önünde hazırladığın kurtuluşu, Ulusları aydınlatıp Halkın İsrail’e yücelik kazandıracak ışığı Gözlerimle gördüm.” LUKA 2: 29

Dua Padişah için hem vatan için

Ey Saabi, kurtar senin insanlarını hem eyisözlä Senin varlunu (varietini; malını), bizim eyinanlı (dooruinanlı) Padişamıza Nikolay Aleksandroviça ensemäk baaşlayarak duşmanların üstünä, hem Senin stavrozunlan Senin memleketini koruyarak.

(DKÇ 27-28)

Tropar Stavroza hem vatan için dua

Ey, Saabi, kurtar Senin insannarını / hem iisözlä Senin varlunu, / duşmannarın üstünä ensemäk baaşlayarak // hem Senin Stavrozunnan bizi koruyarak.

(DKK 9)

Duvalar salar için

Ei sabi Kurtar hem hairla benim canımı bobamın Adı hem olun Aiyoz dualarınan Aafet benim günahlarım I mitani

Ei sabi Kurtar hem hairla benim duduranarmı onarın Atları kardaşlarım hem Kısıkkardaşlarım hem ten tarafından hısımlarım hem hepsini benim senselemi yakın olanarı hem dostlarımı hem başla onara o dünnänin dünä korsunu iiliklerinän

Amin I mitani

(Beşgöz) (EYKv. 728)

Dualar saalar için

Ey Saabi, kurtar hem hairla benim can bubamı (adı) hem onun ayöz dualarınlan avfet benim günahlarımı (1 metani). Ey Saabi, kurtar hem hairla benim douduranlarımı (Atalarımı, bubamı-anamı), (onların atları), kardaşlarımı hem kızkardaşlarımı hem ten tarafından hısımlarımı hem hepsini benim senselimä yakın olanları hem dostlarımı hem baaşla onlara dünnänın hem dünnäyukarsının eyiliklerini. (1 metani).

(DKÇ 28-29)

Saalar için dua

Ey, Saabi, kurtar hem hayırla benim ayozlu bobamı (adı) hem onun ayoz dualarınnan afet benim günahlarımı. Ey, Saabi, kurtar hem hayırla benim anamı-bobamı (adları), kardaşlarımı hem kızkardaşlarımı hem hepsi senselemä yakın olannarı, zaabitlik edenneri, üüredicileri, ilik yapannarı (adları) hem hepsi doorusaltanatlı hristiyannarı.

(DKK 9)

Duva her bir işi çeketireciken

Ey sabi İsus Hristos sän dedin senin Apstollarna ki bensis yapmayasınus bişe bunun için sana ilikliyä yalvarerım yardım et bana yapım bu işi Amin

(Çadır-Lunga) (EYKv. 728)

Dua her bir işin başlamasından illeri.

Ey Saabi, İsus Hristos, Sän dedin Senin apostollarına ki Ben-siz yapamasınus bişey: bunun için, Sana Eyilikliyä sunerım, yardım et bana yapaim bu işi.

(DKÇ 32)

Herbir işin önündä dua

Ey, Saabi İsus Hristos, Sän dedin Senin apostollarına: “Bensiz bişey yapamazsınız” – bu üzerä Sana, İlikliyä, gelerim, yardım et bana, yapayım bu işi.

(DKK 11)

Molitva Komka için

-305- Ey adam istersin kabuletmä güüdesini İsus Hristozun: Korkuylan yaklaş ki yakmasın zere ateştir istersin kanından Allahın içmä ki bir olasın onunan, ilkin baariş onarlan kimi küstürdün gücendirdin da sora yakışıklı olasın kabuletmä bu tayna İlin komkay Taa İlleri birleşmedinen bu korkulu kurbanan, bu pak güdesinän Saabinin ömürvericinin o vıktı belmä duva-etim Allaha büük korkuylan titiremäklen Allahın önündä Ey Saabi Allah İsus Hristos, Allahım benim, Sänsin yaşamanın İzvır sızıntısı ani ölüm süzsün, ani bütün dünney yaratın görünän erlerihem -306- görünmeyän ermer arleri hem Bobanın Oolunsun ani diilsin başladımma şindi, ama veçnikalardan verikalardak illeriysin, hem onunnan biläisin ani diylsin çekedilmä şindi Hem ani Senin o çok iiliklerni için, hem o çok aciyannın için Sonunku vakıtlarda kabletin güüdü, da sora Kruçaya gerildin da gömüldün bizim için günaya nerlär için ani hiç diylsin mınşamit var senin o pak Ayöz kanınan bizim o prost tabetlerimizi ivkalatın yavaşıtık ani günah ederis senin önündä Ey gök Padişahu ani ölümsüzsün Kulanı bana hem işit benim laflarmı yanıldım

Allahım senin önündä, hem hiç diylin uygun bakaem senin -307- o büyük gök üseklilina, zere çinedim senin porunkalarını, Ama sän Allahım ani hiç bir fenaliksızsın, hem saburlusuyusun, hem çok iylikçinsin hem vermedin beni kaybelim benim o çok yaplmaklarım için ama hep bekledin benim ki dönüm sana zere sän dedin ey saabi insan sesici senin Proroklarna. istämerim adam ölsün günahker Alla pek isterim dönsün da pokoit olsun günahlarından da yaşasın zere Sän Allahın istämersin kaybetmä bizi senin elinin yaptıklarını. Ama istersin bizi hepsimizi. Kurtarma da bista tanelım senin dooruklarını, senin o iliklerini. Bunu için bända makarki kiilim uygun Senin önündä -308- bu benim yaşamamda zere günahın ardına kaçtım, hem oldum evdän iraaak izmekäri, hem senin o pak hem gözäl adını bulaştırdım. Ama bän senin yardımınan umutlanmaerım benim o prostuklarıma, ama umutlanmaenim benim o büyük adciyannına senin o çok iyliklernä hem sana yaklaşaerım, hem yalvaraerım, kablet benida ey insan sevän Saabi nice kabletin kurvar Oolunu kurva karıy, hem hırsızı, ölä kablet benida günahkeri, hem senin o yakışsız esirini. Hem prost-et benida nica prostettin kaldırdın bütün dünänın günahını yanıldıkları kan döktün bizim için hem alıştırarsın insanın kuvetlinsizlerini, hem -309- çikaersın bizi o ergunarı ani dolu günahlan, hem raatlandırarsın bizi zere sän gelmedin çarma sana o doruları ani yok günahları Ama geldin çarma bizi günahkerleri da raatlandırarsın bizi Ey Saabi yalvarierım sana pakla benim canımı hem güüdemi hertürlü mindarlıktan, hem üret beni senin korkuna senin o Ayöz adına Ki pak üreklän hem korkuylan kabledeem senin o pak hem palı kanını hem güdeni. Hem Seninen birleşim hem seninän bilä olaem benim yaşamamda, Bobanın hem Ayöz Duhun adınan dorunsun sän

Allahım her kere her-kere Ama -400- bis kabattis senin önündä almasın bana fena için ama benim iyilimä yardımci olsun senin bu pak hem Ayöz Komkan hem olaem İvka canımlanda güüdämlenda senin eniündä, zere hiç diydim uygun bän onnarı kabletmä ...⁴⁵ canımıbenim te ne işlär -405- açıklarım hepsini beki hodul oldum, beki baş laflar lafetim, güldüm deliyçä, sevdim yalanı. Ama dooru sevmedim, yalancılık ettiim beki süüdüm senin o gözül adını, beki yalanci svidetellik ettiim, beki betva ettiim bir kimseyä, beki küstürdüm gücendirdim bir kimsey beki üvkelendim boşuna bir kimseyä da söledim kötü laflar, ani hiç düşmäzdi sölemä beki hırsızlık ettiim beki kurvalık ettiim, beki saklı edim beki bir musafir geldi bana dostum, da geçirmedim onu nice läazım, ama suparat ettiim onu beki duva edärkän senin önündä eki metedärkän senin adını o benim kötü aklım gezleri başka erlerdä düşündüm başka kötü ... beki lafetim ... kimsein gezölinä sevdim da üreemi bozum, onun ardına akıl gezdirdim. Beki haylazlandım da sana Allaim duva etmedim, beki seslämedim bizim Batüşkanın laflarını smarlamalarını, ama lafetim baş laflar ani düşmäzdi lafetmä bana tekolazo. Osa taa çok kötülöklär ettiim bunardan taa zeedä ani tutmeerim benim aklımda. yalvaraerım sana ey Saabi hem prost etbenim hepsini günahlarlı, ani yaptım işlen, yaki bilmäklen bilmemäklen yaki gıduilan, hepsini bana prost et bir işlikçi hem insan sevcı gibi ...

(Beşgöz) (EYKv. 728-729)

Dualar komkaalmaktan ileri.

---

⁴⁵ Metnin birkaç kısmı eksiktir. Bu kısımlar iç nokta ile işaretlenmiştir.

Ey Saabi, inanırım hem açikinanedeerim, ki Sän sin hakikat Hristos, Allahın Oolu, hani dünneyä geldin kurtarmaa günahkerler, onlardan sa ilkindisi bänim. Hem taa inanırım, budur Senin kendi cumledänpak Güüdän (Tenin) hem budur Senin kendi gerçek (dooru; ikramlı) Kanın Bununiçin Sana dua edeerim: hairla beni, hem avfet bana benim isteyän hem istämeyän yanılmaklarımı (yannılıklarımı), hani sözlän, hani işlän, hani bilmemäklän, hem yakışıkla beni mahnasıs komka alaim (kurban ielim) Senin cumledänpak Taynalarından (Saklıklarından) günahların avfetmesi için, hem daymalı ömür için. Amin.

Ey Allahın Oolu, bugün kabulet beni Senin saklı sofranın komkacısını: zerä bän Senin duşmanlarına Taynai (Saklai) sölämeycäm, hem da Yuda gibi, sana öpmäk vermeycäm, amma hırsız gibi, açikinanedärim (ikrar edärim) Seni: Ey Saabi, an beni Senin Padişahlunda.

Ey Saabi, ko Senin Ayöz Taynaların komkaalması bana deil mahna (daiplık) için, amma cana hem güüdeyä ilaçlanmak için olsun.

(DKÇ 35-37)

Ey, adam, Zapçının Güüdesini imää isteyerek, korkuylan yaklaş, ki yanmayasın, zerä ateştir. İsteersin Allahın Kanını içmää, Onunnan birleşmää deyni, ilkin seni gücendirennärlän uzlaş, sora kıyışmaklan saklılı imektän dat. Bu korkulu kurbandan, Zapçının ömürverän Güüdesindän, komka almaktan ileri titiremäklän bölä dua et:

1 dua, ayoz Büük Vasiliyin

Zapçı İsus Hristos bizim Allahımız, ömürün hem ölümsüzlüün izuru, görünän hem görünmeyän yaratmanın Yaradıcısı, başlantısız Bobanın barabar daymalı hem başlantısız Oolu, Ani bitki günnerdä pek çok iiliin için güüdü kablettin hem gerildin, hem bizim için, şükürsüzlär hem kötü tabeetlilär için, gömüldün, hem Senin Kanınnan bizim günahdan bozulan oluşluumuzu eniledin! Kendin, Ölümsüz Padişah, kablet benim da, günahkerin, pişmannımı hem ilt bana Senin kulaanı, hem işit benim laflarımı. Zerä yanıldım, ey, Saabi, yanıldım gökâ hem Senin önündä hem diilim yakışıklı bakmaa Senin saltanatının üüsekliinä, zerä üfkelendirdim Senin iiliini, tamannamayıp Senin sımarmalarını, hem seslämeyip Senin izinnerini. Ama Sän, ey, Saabi, çok saburlu, üfkesiz hem çok hayırlı Olan, brakmadın beni, kaybeleyim benim dinsizliklerimnän, saburlu bekleyerek benim dönmemi. Zerä Sän, İnsansevän, Senin proroondan aşırı dedin: “Hiç istämeerim günahkerin ölümünü, ama isteerim, ki dönsün da yaşasın”. Hem istämeersin, ey, Zapçı, kaybelsin Senin ellerinin yaptıkları, ne da var havezin insan kaybelmesi için, ama isteersin, hepsi kurtulsun hem hakikatın tanınmasına gelsin. Onuştan bän da, makarki diilim yakışıklı gökâ hem erä, hem bu kısa vakıtlı ömürä, bütünnä kendimi günaha zaabıtlää verip hem havezlenmeklerä esirleyip, hem kendimdä Senin simanı bulayıp, ama, Senin yaratman hem yaptın olarak, kendi kurtulmam için umudu kesmeerim bän, mutsuz, hem kıyısmaklan gelerim Senin ölçüsüz iiliklerinä. Ey, İnsansevän Saabi, kablet beni da, nicä kablettin hayırsız karıyı, hırsızı, harççıyı hem kayıp oolu, hem al bendän günahların büük aarlını Sän, Ani alêrsın dünnä günahını hem alıştıreersin insan kuvetsizliklerini, zaametlileri hem üklü olannarı Kendinä

çaarêrsin hem raatlandırêrsin, Ani geldin çaarmaa diil dooruları, ama günahkerleri pişmannaa. Pakla beni da herbir ten hem duh mindarlundan hem üüret beni ayoz yaşamaa Senin korkunda, ki, pak esaplan kablederäk Senin ayozlularının komkasını, birleşeyim Senin ayoz Güüdännän hem Kaninnan, hem Sän bendä olasin hem yaşayasın Bobaylan hem Ayoz Duhunnan barabar. Ey, Saabi İisús Hristos, benim Allahım, hem ko olmasın bana Senin pekpak hem ömürverän Saklılarından komka alması daavaya, hem bän da olmayım canımnan

hem güüdännän kuvetsiz onnardan yakışksız komka almak için, ama ver bana benim bitki soluk almamadan maanasız kabletmää Senin ayozlularının komkasını, Ayoz Duhlan bilişmää deyni, daymalı ömürün çeketmesinä deyni hem Senin Korkulu Daavanda dooru cuvap için, ki bän da hepsi Senin ayırılmışlarınan pay alayım Senin bozulmaksız iliklerindän, ani hazırladın Sän, ey, Saabi, Seni sevennerä, angularında saltanatlıysın daymaların daymalarınadak. Amin.

2-ci dua, ayoz Altınaazlı İoannın

Ey, Saabi, benim Allahım, bilerim, ani diilim yakışıklı, ne da uygun, ki benim canımın örtüsünün altına giräsin, zerä o boş hem daanık, hem yok bendä uygun er, neredä başını üldäsin. Ama nicä Säm bizim için Kendini alçaklattın, yukardan inip, in şimdi da benim alçakluma. Hem nicä istedin yatmaa damda, sözsüz hayvannarın ahırlarında, ölä buyur benim da fikirsiz canımın ahırına hem mindarlıklı güüdemä girmää. Hem nicä Sän yakışıkladın girmää hem avşam ekmeeni imää günahkerlärlän yaralı Simonun evindä, ölä benim da alçaklı, yaralı hem günahker canımın evinä

buyur girmää; hem nicä çevirmedin bana benzeyän hayırsız hem günahker karyı, angısı geldiği hem diidiydi Sana, ölä hayırla beni da, Sana gelän hem diiyän günahkeri. Hem nicä atılmadın onun mindar hem diil pak Seni öpän aazından, ölä atılma benim da ondan taa pis hem diil pak aazımdan, ne da pustie hem diil pak dudaklarımdan, ne da mindar hem en prost benim dilimdän. Ama ko olsun Senin pekayoz Güüdenin hem paalı Kanının kooru bana ayozlanmaya hem şafklanmaya, hem benim alçaklı canımın hem güüdemini saalına, benim kötü hem prost alışıklarımın brakılmasına hem zapedilmesini, günahlı zeetlenmeklerin kaybelmesini, Senin sınırlamalarını tamannamaya, Seninn allahlı bereketinin zeedelenmesini hem Senin Padişahlını kabletmeyä. Çünkü bän Sana gelirim, ey, Hristos Allah, diil savaşmamazlıkkan, ama kıyışmakkan Senin yazdırılmaz iiliinä, ki olmayım duhlu yabanyılan kapılmış, eer Seninnän bilişmektän uzaklanarsam. Bu üzerä yalvarêrim Sana: bir Ayoz gibi, ayozla, ey, Zapçı, benim canımı hem güüde mi, fikrimi hem üreemi, hem içimi, hem karnımı, hem beni bütünnä enilä, hem benim güüdemdä Senin korkunu kökleştir, hem Senin ayozlanmanı bendän ayrılmaz yap. Hem Yardımcı hem arkalayıcı ol bana, selemettä doorudarak benim yaşamamı, ki yakışıklı olayım Senin saa tarafında durmaa hepsi Senin ayozlarınnan, Senin pekpak Ananın, tensiz izmetkerlerin hem pekpak kuvetlerin, hem dünnenin başlantısından Sana ii hatır güdän hepsi ayozların dualarınnan hem yalvarmaklarınnan. Amin.

3-cü dua, ayoz Metafrast Simeonun

Bir pak hem bozulmaksız Saabi! Yazdırılmaz acıyannın hem insansevmin için bütünnä bizim karışık oluşluumuzu Kendinä kabledän pak hem lekesiz

Kızın kannarından, Angısı Allahlı Duhun inmesinnän hem daymalı Bobanın istediinnän fikirdän üüsek duudurdu Seni, ey, İsus Hristos, Allahın Ariflii hem selemet, hem kuvet! Sän, Ani kabledilmiş Senin teninnän ömürverän hem kurtuluşlu zeetleri çektin: Stavrozu, enserleri, mızraa, ölümü, - yok et can kaybedän benim güüdü günahlı zeetlenmeklerimi. Senin gömülmännän cendemini padişahlunu esirleyän, ii düşünmeklärlän benim kötü havezlerimi göm hem kötülük duhlarını daat. Üçüncü gündä Senin ömürverän dirilmännän düşän dedemizi kaldıran, günaha kayanı, beni da kaldır, pişmannaa deyni kolaylık vererek bana. Saltanatlı Senin gökä çıkmannan kabledilmiş güüdeyi allahlı ayozlayan hem Bobanın saa tarafında oturmaklan onu hatırlayan, yakışıkla beni da Senin Ayoz Saklılarından komka almaklan kurtulannarın saa tarafını kabledeyim. İilendiricinin inmesinnän Senin ayozlu üürenicilerini paalı kap yapan, Onun gelmesinin kabı göster beni da. Genä isteyän gelmää dooru daava kesmää bütün dünneyä, Senin ii istediinnän yakışıkla beni da hepsi ayozlarılan göklerde karşılamaa Seni, daava Kesicimi hem Yaradıcımı benim, ki bitkisiz saltanatlayım hem metinneyim Seni Başlantısız Senin Bobannan hem Cümnedänayoz hem İi, hem Ömürverän Senin Duhunnan barabar şindi hem hojma, hem daymaların daymalarınadak. Amin.

4-cü dua, ayoz Damasklı İoannın

Ey, Zapçı, Saabi İsus Hristos, bizim Allahımız, Angısında Birindä var kuvet afetmää insannara günahları; ii hem İnsansevän gibi, brak hepsi benim bilmäklän hem bilmemäklän yapılan günahlarımı hem yakışıkla beni maanasız komka almaa Senin Allahlı hem käämil, hem pekpak, hem

ömürverän Saklılarından diil aarlaa, ne da zetà, ne da günahların zeedelenmesinä, ama paklanmaya, hem ayozlanmaya, hem gelecek ömürün hem Padişahlın kazanmasına aullanmaya hem yardıma, duşmannarı ensemeyä hem benim çok günahlarımı yok etmeyä. Zerä hayırlı hem acıyannı, hem insansevän Allahsın Sän, hem Sana şükür yollêêrız Bobaya hem Ayoz Duha barabar şindi hem hojma, hem daymaların daymlarınadak. Amin.

5-ci dua, ayoz Büük Vasiliyin

Ey, Saabi, bilerim, ani Senin pekpak Güüidendän hem paalı Kanından komka yakışksız alêrim, hem kabatlyım, hem kendimä daava iyerim hem içirim, düşünmeyeräk benim Allahımın hem Hristosun Güüdesi hem Kanı için. Ama, umut ederäk Senin acıyannına, kıyışmaklan gelerim Sana, Ani dedin: “ Benim Tenimi iyän hem Benim Kanımı içän Bendä bulunêr, hem Bän da onda”. Acı, ey, Saabi, hem açıklama beni günahkeri, ama yap bana Senin hayırına görä. Hem ko olsun bana bu ayozlular alışmaya hem paklanmaya, hem şafklanmaya, hem korunmaya, hem kurtulmaya, hem güüdä hem can ayozlanmasına; herbir düş gütmesindän hem kötü yaptıklardan, hem şeytanın karışmasından, ani fikir aşırı benim ten paylarımında olêr, uzaklanmaya; Sana kıyışmaya hem sevgiyä yaşamanın doorulmasına hem kaavilenmesinä, iilikliin hem tamannun zeedelenmesinä, simarlamaları tamannamaya, Ayoz Duhlan bilişmeyä, daymalı ömürün başlantısına, Senin Korkulu Daavanda dooru cuvaba – diil maanaya ya da daavaya.

6-cı dua, ayoz Eni Allhlisözlü Simeonun

Hristosum, benim pustie dudaklarımdan, kötü üreemdän, diil pak dilimdän, bulanık canımdan kablet dua etmemi hem atma benim ne laflarımı, ne

tabeetimi, ne da utanmaksızlımı. Ver bana kıyısmaklan söyleyim, ne isteerim, benim Hristosum, hem üüret beni, ne düşer bana yapmaa hem söylemä. Yanıldım bän taa zeedä o hayırsız karıdan, angısı, üürendiynän, neredä bulunêrsın, satın alıp miru, kıyısmaklan geldi yaalamaa Senin, benim Hristosumun, Zapçımın hem Allahımın, ayaklarını. Nicä bütün ürektän geleni, atmadın onu, atılma bendän da, ey, Söz! Hem Senin ayaklarını brak bän hem öpeyim, hem yaş akmalarinnan, nicä paalı miruylan, kıyısmaklan onnarı yaalayım. Yıka beni benim yaşlarımnan, pakla beni onnarlan, ey Söz! Hem benim günahlarımı da brak, hem af olmak ver bana. Bilersin benim kötülüklerimin çokluunu, yaralarımı da benim bilersin, hem yara nişannarımı da görersin, ama inanımı da benim bilersin, hem savaşmamı da görersin, hem yalvaramı işidersin. Sendän, benim Allahım, Yaradıcım, Kurtarıcım benim, diil saklı ne bir yaş damnası, ne da damnanın bir payı. Benim bitirilmedik işlerimi Senin gözlerin gördü, hem Senin kiyadında taa yapılmadık işlär da yazılı. Bak benim alçaklıma, bak benim zaametimä da hepsi günahlarımı afet bana, Cümnä Allahu, ki pak üreklän, korkulu fikirlän hem pişmannı kannan komka alayım bän Senin pak hem pekayoz Saklılarından, angularinnan dirildiler hem allahlanêr herbir pak üreklän iyän hem içän Onnarı. Zerä dedin Sän, benim Zapçım: “Herbir benim Tenimi iyän hem Benim Kanımı içän Bendä bulunêr, hem Bän da onda”. Hakınä dooru benim Zapçımın hem Allahımın lafı, hem, komka alarak allahlı hem allahlandırın Vergilerdän, bän hakına diilim yalnız, ama Seninnän, benim Hristosum, dünneyi aydinnadan üçlü güneşli Aydınnıklan. Bu üzerä, ki kalmayım yalnız, Sensiz, Ömürvericisiz, benim soluumsuz, ömürümsüz,

sevinmeliimsiz, dünneyä kurtuluşsuz, bän Sana geldim, nicä görersin, yaşlarlan hem pişmannı kannan, yalvararak, ki kabledeyim benim günahlarımın af olmasını hem maanasız komka alayım Senin ömürverän hem lekesiz Saklılarından, ki, dediin gibi, Sän olasın benimnän, üçlü mutsuzlan, ki yalancı, bulup beni Senin ilikvermensiz, saklı kapmasın beni hem, aldadıp, uzaklaştırmasın Senin allahlandırın sözlerindän. Onuştan Sana düşerim hem candan üüsek sesederim: nicä kayıp oolu hem Sana gelän hayırsız kariyı kablettin, ey, Hayırlı, ölä kablet beni da, kaybeleni hem diil paki, pişmannı kannan şindi Sana geleni. Ey, Kurtarıcı, bilerim, ani başkası, benim gibi, Senin önündä günah etmedi hem yapmadı yaptıkları, nesoy bän yaptım. Ama bunu da bilerim, ani ne yanılmakların aarlu, ne da günahların çokluu geçmeer benim Allahımın çok saburluunu hem büük insansevmesini, - ama acıyannınan Sän candan pişman olannarı hayırlı paklêersın hem aydinnadêrsın, hem şafka birleştirersin, cömertli yaparak Senin Allahlunun komkacıları onnarı; hem – ne angellerä da, insan fikirinä da şaşılacak – dayma onnarlan lafedersin, nicä Senin aslı kafadarlarınnan. Bu verer bana girginnik, bu üreklendirer beni, benim Hristosum. Hem, kıyışmaklan umut ederäk Senin zengin bizä ii yaptıklarına, sevineräk hem barabar titireyeräk, bän, ot, ateşä birleşerim, da – şaşılacak iş – hoşlu yıslanêrim, nicä evel tiken gümesi, ütölmeyeräk, yanardı. Şindi şükür edän fikirlän, şükür edän üreklän, şükür edän can hem güüdü duygularımnan başiilderim Sana hem büükleerim, hem sözlän saltanatlêêrim Seni, benim Allahımı, şindi hem hojma iisözlü Olanı. Amin.

7-ci dua

Ey, Allah, ilinnet, brak, afet bana benim günahlarımı, ani yaptım Senin önündä: ya işlän, ya düşünmäklän, isteyäräk yada istemeksiz, bileräk yada bilmeyeräk, hepsini bana prost et, İi hem İnsansevän gibi. Hem Senin Pekpak Ananın, tensiz izmetkerlerinin hem hepsi başantudan Sana ii hatır güdän ayozların dualarınnan ii istediinä görä ver bana maanasız kabletmää Senin ayoz hem pekpak Güüdeni hem paalı Kanını can hem güüdü alışması için hem benim kötü düşünmeklerimin paklanması için, zerä Senindir Padişahlık hem kuvet, hem saltanat Bobaylan hem Ayoz Duhlan barabar şindi hem hojma, hem daymaların daymalarınadak. Amin

8-ci dua, hep o ayozun

Ey, Zapçı Saabi, diilim yakışıklı, ki Sän giräsin benim canımın örtüsünün altına. Ama Sän, İnsansevän gibi, isteersin bendä yaşamaa deyni, bän kıyışmaklan yaklaşêrim. Sän buyurêrsın, açayım kapuları, angularını Bir Sän yarattın, da giräsin Sana yaraşan insansevmäklän, giräsin hem şafklandırasın benim karannık fikirimi. İnanêrim, ani bunu yapacan, zerä kuumadın yaşlarla Sana gelän hayırsız karıyı, ne da pişman olan harççıyı çevirdin, ne da Senin Padişahlını tanıyan hırsız kooladın, ne da pişman olan koolayıcı Savulu braktın ölä, ne vardı. Ama hepsini pişmannıklan Sana gelenneri Senin kafadarların alayına birleştirdin, Bir İisözlü Olan hervakit, şindi hem bitkisiz daymalaradak. Amin.

9-cu dua, hep o ayozun

Ey, Saabi İisus Hristos, Allahım benim, yufkala, brak, pakla hem afet bana günahkerä, hem diil uygun, hem yakışksız Senin izmetkerinä, yanılmaklarımı hem günahlarımı, hem günaha düşmeklerimi, ani gençliimdän beeri bu

günadan hem saadadan yaptım: bilmäklän yada bilmemäklän, ya laflan, ya işlän, ya fikirlän, ya düşünmäklän hem istemäklän, hem hepsi benim duygularımnan. Hem adamsız Seni duuduran Pekpak hem Daymakız Mariyanın, Angısı benim bir kaavi umudum hem koruntum, hem kurtuluşum, Senin Ananın dualarınnan yakışıkla beni maanasız komka almaa Senin pekpak, daymalı ömür için, ayozlanmak, aydınnanmak, kaavilenmäk, can hem güüdü alışması hem saalu için, benim kötü düşünmeklerimin hem fikirlerimin, hem istemeklerimin, hem karannık hem kötü duhların gecä görünmesinin kaybelmesi hem dübüdüz yok olması için. Zerä Senindir Padişahlık hem kuvet, hem saltanat, hem hatır, hem başılıtmäk Bobaylan hem Ayoz Duhlan barabar şindi hem hojma, hem daymaların daymalarınadak. Amin.

10-cu dua, ayoz Damasklı İoannın

Senin klisenin kapularının önündä durêrım, ama kötü düşünmeklerimi brakmêêrım. Ama Sän, Hristos Allah, Ani harççıyı dooru yaptın, hem hananeyalı karıyı hayırladın, hem hırsıza cennet kapularını açtın, aç bana da Senin üreenin insansevmesini hem kablet Sana geleni hem diiyeni, beni da, nicä hayırsız hem kan akmasınnan hasta olan karıyı: zerä biri, Senin rubalarının kenarına diiyip, kolay alışmak kabletti; öbürü da, Senin pekpak ayaklarına düşüp, günahların af olmasını kabletti. Bän sa, mutsuz, isteyerek kabletmää bütün Senin Güüdeni, yanmayım, ama kablet beni, nicä kablettin o karıları, hem aydınnat benim canımın duygularını, yakarak benim günahlı yanılmaklarımı, Seni adamsız duduran Ananın hem hepsi ayozların dualarınnan, zerä iisözlüysün daymaların daymalarınadak. Amin.

Ayoz Altınaazlı İoannın duası

Ey, Saabi, inanêrim hem açık inanederim, ani Sänsin aslı Hristos, aslı Allahın Oolu, Ani düüneyägeldin günahkerleri kurtarmaa, angılarından bän ilkindisiyim. Taa inanêrim, ani buydur Senin paalı Kanın. Sana dua ederim: hayırla beni, hem afet bana benim istenän hem istänmeyän günahlarımı, ani yaptım laflan, işlän, bilmäklän hem bilmemäklän, hem yakışıkla beni maanasız komka almaa Senin pekpak Saklılarından, günahların af olması hem daymalı ömür için. Amin.

Yaklaşarak komka almaa, aklınca sölä Metafrastın bu peetlerini:

Te, yaklaşêrim allahlı Komkaya;

Ey, Yaradıcı, birleşmäklän yakma beni, Zerä yakışiksızları yakan ateşsin.

Ama herbir mundarlıktan pakla beni.

Ey, Allahın Oolu, bu gün kablet beni, Senin Saklı Avşam Sofranın komkacısını Zerä Senin duşmannarına Saklıyı sölämeyecäm hem, İuda gibi, Sana öpmäk vermeyecäm. Ama, hursız gibi, açık inanederim Seni: “Ey, Saabi, an beni Senin Padişahlunda!”⁴⁶

(DKK 47-52)

İduşei v tserkov⁴⁷

Ei sabi senin gök hairlin için bän senin evinä gelicäm hem korkuılan senin Ayos Klisenä baş ildicäm. Dorut beni sabi senin doruluk yoluna benim duşmanarım için hem uzlaştır benim önümdä yolunu, senin aniki bän hiç

---

⁴⁶ Bu dua kitabında Rab'bin sofrası dualarla beraber çok sayıda mezmurlar ve ilahiler de verilmiştir. Bkz. DKK 41-46; Ayrıca kitapta içerik bakımından çok yakın arınma sonrası şükür duaları da yer almaktadır. Bkz. DKK 53-57.

⁴⁷ Başlık Rusça olup *Идущие в церковь* “kiliseye girenler” anlamına gelmektedir ve insanların kiliseye girdiklerinde söyledikleri duayı işaretlemektedir (yaz. n.).

*birdä köstexsis metediim seni bir olan Alahı. Bobii em Olu em Ayoz duhu
şindi hojma daimalarından daimalarınadan*

Amin, pisalma

(Gaydar) (EYKv. 729)

Kliseyü gitmäü deyni dua

*Sevindim bana deyennär için: “Saabinin evinä gidelim!” Bän sa, ey, Saabi,
Senin hayırlun çokluuna görä girecäm Senin evinä, başildecäm ayoz klisenä
Senin korkunda. Ey, Saabi, Senin hakikatınnan doorut beni, benim
duşmannarım için Senin önündä doorut benim yolumu; ki engelsiz
saltanatlayım Bir Allahlu, Bobayı hem Oolu, hem Ayozu Duhu, şindi hem
hojma, hem daymaların daymalarınadak. Amin.*

(DKK 12)

*Ei sabi⁴⁸ bük bereketinän iliklerinän Anadılmas Aciyansın yolersın bizä
bereketi Acıyanını Acersın bereketli ilini iliklärlän gör beni Ei sabi benim
zorumu ne varı benim üstümdä benim canımın güceniklimi gör uslu çirani
senin yola yamurnu Aidinat gününü durgut ölümü hastalı Ani yaraler bizi
günahkerlär yalvarmaklan duva ederis sana ei İsus Hristos Allahın olu doru
yardımcı dünenin Kurtarucusu Kurtar beni günahkerim ei Allahı duduran Kıs
Çorbacika duvaet benim için günahkeri için sevgili oluna senin yalvar Alaha
benim için gerçeklikni Angilerinä zet çekenerin muçeniklerin şükürlü
Anadıçıların göstermesin Allahın işilerni çorbacika Kıs yardımcı ol bana*

---

⁴⁸ Duanın kökeni tespit edilmemiştir. Kvilinkova bu duayı dört farklı defterlerden derlemiştir. Bkz. EYKv. 721.

*bitkinci sata Ačan canım Ayrılcek fakir tenimdän İsus Hristos ver bana
bralma günahdan hem yakıcı günaha girmekermdän bän inanırım bunu Ani
ne üreder Klisä Aiöz Ama sän ei Allahım zet çektin ölümdän Kruçadan benim
günahlarım için ol benimnän Aiöz Kruça İsus Hristozum İraklat bendän her
bir Keskin Kezlemei Ayoz Kruçası İsuzum dök bana hepsini iliklerini Aiöz yap
ölä Ani bulim Kurtulmak yolunu Aiöz Kruça İsus Hristozum iraklat bendän
ölüm dinenmesini Aiöz Kruça İsus Hristozum iraklat bendän her bir sluçiyäyi
zararsız Kurtulmuş olsun benim canım hem tenim benim da bän inkinat olım
senin Aiöz Kruçana İsus Hristozumun diveç nazarale İsus gerilän Acı bizi yap
elä Ani fän duh kaçısın bendän hem dolailamasın veki vekov beni diveçi hem
olsun baim Aiöz Kanından İsuzun hem ikramnansın dinenmesinin yolu Ani
var nicä götürsün bizi doru Ani dudu İsus Hristos Kolada günüdä A gerilmiş
oldu bük cumada Amin*

okuyun her gün

(Beşgöz) (EYKv. 719-720)

*Ei İsus⁴⁹ Hriste Aez duva ederim sana Aez Allah Aez Kuvetli Aez ölümsüs
hairla bizi hepsimizi sän senin Kanınan sıtın aldın bizim canarmızı ey doru
Allahım göster bük iliklerini senin yalvarerım prostet günahlarımızı bizim
senin pek pak kanın için şindi hem hojma hem daymaların daymalarınadak
Amin!*

(Çadır-Lunga) (EYKv. 721)

---

⁴⁹ Duanın kökeni tespit edilmemiştir .

Ei İsus hristos Aiöz duva ederim sana Aiöz Allaa Aiöz Kuvetli Aiöz ölümsüs hairla bizi hepsimizi senin dünäni Koru hem her bir Kaibelim-ektän sän senin Kanınan satın Aldın bizim canarmızı günahdan ei doru Allahım göster bük iliklerini sana yalvarerım prostet günahlarımızın bizim senin pek pak Kanın için şindi hem hojma hem daimaların daimalarından Amin

(Beşgöz) (EYKv. 721)

Ey⁵⁰ Sabi kablet beni pişman olanı, Ey Saabi brakma beni. Ey kolvermä beni denemeyä Allahım ver iy düşünmäk. Ey Saabi ver bana yaş ölümü aklıma getirmäk hem münüzlük Ey Saabi ver ölä ürek ani sölim hepisini günahlarmı, Ey Saabi ver bana sabur hem ensemäk kaillik hem yalpaklık, Ey Saabi ver usluluk, paklı hem seslemäk, Ey Saabi kekleştir bendä ilikleri Senin Korkuna benim üreemi, Ey Saabi ilêik et beni sevim bütün canımlan, bütün fikirim 'län, hem heptän Senin dedini yapım. Ey Saabi ört beni dolaştırıcı adım 'nardan hem tenin belasın 'dan hem hepsindän cumle yakışksız alannardan, aniki ko bendäda günahkerdä olsun Senin dedin zerä iy siozlüüsün divecä Amin

(Beşgöz) (EYKv. 722)

Vo imä ottsa i sına i svyatogo duha Amin yardım et Allahım bana günahkerä Svetitel Nikolay çudotvorets kurtar benida günahkeri yardım et benim yaşamama sendä umudum brama beni kaipla Amin.

(Çadır-Lunga) (EYKv. 727)

---

⁵⁰ Bu metin, *İnokentiyevtsi* adlı Ortodoks sekteine mensup bir kaynak kişinin defterinden alınmıştır (Kvilinkova 2013: 852).

Yalvarêrim⁵¹, Allaham, Senin kuvedin büük, biz Erin küllüz, ama Senin kuvedinnän doorut onu diil benim işlermä görä, ama Senin işlärnä görä, Senin o iyi hayırna görä

(Çadır-Lunga) (EYKv. 728)

Her-bir akafistä okuner 13 kondak 3 raza üç kerä sora 1 ikos sora bitki molitva⁵².

GOSPODY İYSUZUM HRİSTOZUM BENYM ALLAHIM: MİLUYT-ET BENY GÜNAHKERY HEM PROSTET BENY İLİKSİS ÇYRANI: ANY BÄN GÜNAHA GYRDYM BÜTÜN ÜREKLÄN VAKITLAN DA BÜNKÜ GÜNÄDAN HEM NYCÄ BU ADAM GÜNAHA GYRDY İSTÄR İSTEMÄS İŞLÄNDA LAFLANDA AKILANDA FYKYRLÄNDA HEM HER ÇOK BENYM HAYRSIZLIKLARMI HEM DÜŞÜNMEKLERYMNÄN: HEM BÄN SENYN ADINA EMYN ETYM HEM ANY YALANCI EMYNETYM HEM ÜFKÄ ETYM YA MIRILDADIM HEM GÜCENDYRDYM HEM ÇALDIM HER KURVALIK ETYM HEM ALDATIM HEM SAKLI İDİM HEM DOSTUMU ÇOK GÖRDÜM HEM KARDAŞIMI GÜCENDYRDYM HEM ACILADIM HEM ANY DUVADA DURUKAN PYSALTYRYN ÇALMASINDA BENİM HAYRSIZ FYKYRYM HAYRSIS ERÄ GYTY: YADA KAPMAKLAN DOYUNDURMEKY FYKYRSYS GYBY GÜLDÜM YADA HAYRSIS LAFETYM YADA ÜSEKLENDYM YADA HODULANDIM EKYDA BAŞKASININ VARLIYNA ALDANDIM ANY BÄN DUVADA DURMADIM NYCÄ LÄZİM HEM

---

⁵¹ Bu dua, *evelki dualar*'dan (Gagauzların kendi sözleriyle söyledikleri bir dua türü) biridir (Kvilinkova 2013: 853).

⁵² Bu dua, bir ilahinin (akaphist) sonrasında yer almaktadır. Bu defterdeki bütün metinler büyük harflerle yazılmışlardır (Kvilinkova 2013: 853)

*DUHOVNIY BOBAMIN ZAPOVETLERNY TUTMADIM NYCÄ LÄZİM:
HEM BOŞUNA LAFETYM HEM ANY HERBYR HAYRSIZLIY YAPTIM ANY
TUTERIM AKLIMDA ANÍ TUTMERIM PROSTET ALLAHIM DA BU
DÜNEDÄN GEÇYM SANA UMUT EDERÄK HEM SEVYNERÄK SENYN
DUHUNA ŞYNDY HEM HERKERÄ AMYN:*

(Çadır-Lunga) (EYKv. 749)

Dua Cümledänayoz Allahıduudurana

*Ya Allahıdouduran, Sana İmdatcimıs olan Seraskera, biz senin çirakların
(kulların), üstülediin için, getireeris şükürlü çalgıları, ki kurtulduk
fänahlıklardan, amma çünkü Sendä var yenilmöz devlet, kurtar bizi hertürlü
zorlardan (belalardan), ki Sana çaaralım: sevin, güveesis Gelin.*

(DKÇ 25)

Allahıduudurana kondak

*Sana, Ensenmöz Askerbaşına, / kötülerdän kurtulan Senin izmetkerlerin /
ensemäk hem şükür etmäk çalgılarını yollêêrız, Allahıduuduran. / Ama Sän,
Angısında var ensenmöz kuvet, / herbir beladan kurtar bizi, ki üüsek
sesedelim Sana: // “Sevin, ey, Gelinniksiz Gelin!”.*

(DKK 20)

Dua raametlilär için (ölülär için)

*Ey Saabi, an rahmetlilerin Senin çiraklarının benim douduranlarımın
(bubamın-anamın) (onların atları) canlarını, hem hepsini güüdedän*

hısımlarımını, hem avfet onlara herbir isteyän hem istämeyän günahlarını, baaşlaip onlara Padişahlık hem, Senin daymalı eyiliklerindän komka payını hem Senin bitkisis hem mutlu ömürünün hoşlukluunu. (1 metani).

(DKÇ 29)

Raametlilär için dua

Ey, Saabi, raatlandır Senin izmetkerlerinin cannarını: anamın-bobamın, soylarımın hem hepsi benim yakındakılarımın (adları) hem afet onnara herbir istenän hem istänmeyän günahlarını, baaşlayarak onnara Gökteki Padişahlı hem daymalı iiliklerdän pay almak.

(DKK 9)

Dua sofradan ileri

Ey Saabi, hepsinlerin gözleri Sana umutedeerlar hem Sän veriersin onlara imek eyivakatında, Sän aciersın Senin comertli elini hem herbir yaşayan dolduriersın hairliklan (hoşnutluklan).

(DKÇ 31)

Dua sofradan sora

Ey, Hristos bizim Allahımız, şükür edeeriz Sana, ki doyardun bizi Senin er eyiliklerinlän; hem airma bizi da Senin gök padişahlundan.

(DKÇ 31-32)

Ekmek imektän sora dua

Şükür ederiz Sana, ey, Hristos bizim Allahımız, ani doyurdun bizi Senin er iliklerinnän; hem ayırma bizi Senin Gök Padişahlundan da, ama, nicä Senin üürenicilerinin arasına geldin, selemet vereräk onnara, gel bizä hem kurtar bizi.

(DKK 12)

Dua ürenmektän ileri

Ey Cumledäneyikli Saabi, yukardan yolla bizä Senin Ayöz Duhun bereketini hani verieer hem kuvetlendirier bizim canlarmızın kuvetlerini, ki gözdikeräk ürenmeyä bizä taalimedilenä, biz büelim Sana bizim Yaradıcımıza (Yapıcı) saltanat için, bizim sa douduranlarımıza yelendirmäk için, kliseyä hem vatana kär için.

(DKÇ 33)

Üürenmektän ileri dua

Ey, Cümnedanii Saabi, yolla bizä Senin Ayoz Duhunun bereketini, ani maana verer hem kaavileer bizim can kuvetlerimizi, ki biz, annayarak bizä verilän üürenmeyi duhlan büüyelim Senin, bizim Yaradıcımızın, saltanatına, bizim analarımıza – bobalarımıza sevinmelää, Klisenin hem Vatanın faydasına.

Amin

(DKK 12)

Dua ürenmektän sora

Şüküredeeris Sana, ey Yaradıcı, ki verdin bizä Senin bereketini, ki gözdikelim ürenmeyä, Eyisözlä bizim zaabitlerimizi, douduranlarımızı hem üredicilerimizi,

hani götürüerlar bizi eyilik tanmasına, hem ver bizä kuvet hem kudret ileri çekmeyi bu ürenmei.

(DKÇ 34)

Üürenmektän sora dua

Ey, Yaradıcı, şükür ederiz Sana, ani yakışıkladın bizi kabletmää Senin iilikvermeni, üürenmeyi akıla almaa deyni. İisözlä bizim nasaatçılarımızı, analarımızı-bobalarımızı hem üüredicilerimizi, ani götürerlär bizi iiliin tanmasına, hem ver bizä kuvet hem saalık bu üürenmeyi ileri dooru götürmää deyni. Amin.

(DKK 12)

Siriyalı Ayöz Efremin büük oruç duaları.

Ey Saabi hem benim ömürümün Zapçısı, aylaklık, mihlanmak, zaabitliksevmäk, hem boşlaflık duhunu vermä bana. (Metani).

(DKÇ 34)

Optina bobaların duası

Ey, Saabi, ver bana can usluluunnan karşılamaa herbir işi, ne getirecek bana gelän gün. Ver bana heptän kasmaa kendimi Senin ayoz istediinä. Bu gündä her saatta, her iştä üüret hem kaavilä beni. Nesoy da haber kabletmesäm gün uzunnuunda, üüret beni kabletmää onnarı uslu kannan hem kaavi inannan, ani herbir işä var Senin ayoz istediin. Hepsi laflarında hem işlerimdä kullan benim fikirlerimi hem duygularımı. Hepsi görünmüz oluşlarda brakma unudayım, ani herbir iş Sendän yollanma. Üüret beni dooru hem akıllı

işlemää hepsi benim yakındakılarımnan, engel etmeyeräk hem kimseyi gücendirmeyeräk. Ey, Saabi, ver nama kuvet geçirmää gelän günün zorluunu hem hepsi oluşları günün uzunnuunda. Kullan benim istediimi hem üüret beni dua etmää, inanmaa, umut etmää, dayanmaa, prost etmää, şükür etmää hem sevmää hepsini. Amin.

(DKK 9)

Yolcular için dua

Ey, Saabi İisus Hristos, bizim Allahımız, hakikat hem diri yol, Ani Senin sanma bobana İosifa hem Pekpak Kıza Senin Anana Egipetä yolcu olmaa istedin, Lukaylan hem Kleopaylan Emmausa gittin. Hem şindi da uslu yalvarêrız Sana, Pekaayoz Zapçı, te bu Senin izmetkerlerinä (adları) Senin iilikvermännän yolcu ol. Hem nicä Senin izmetkerinä Toviyyaya, koruyucu hem üüredici angelini yolla, angısı koruyacak hem kurtaracak onnarı herbir görünän hem görünmän duşmannardan, hem doorudacak Senin sımamlamalarını yapmaa, usluu hem saa-selem, hem saalıkta geçirecek, hem geeri bütün hem kahırsız getirecek; hem ver onnara kendi ii istediklerini iiliktä Sana yakışıklaa hem Senin metinniinä deyni yapsınnar. Zerä Senindir adetin hayırlamaa hem kurtarmaa bizi, hem Sana şükür yollêêrız Başlantısız Senin Bobana hem Cümnedänayoz, hem İi, he Ömürverän Senin Duhuna barabar şindi hem hojma, hem daymaların daymalarınadak. Amin.

(DKK 12-13)

Hastalar için dua

Ey, Cümnä Zapçısı Saabi, Ayoz Padişah, Ani cezalêêrsın, ama kaybetmeersın, düşkünneri kaavileersın düşenneri kaldırêrsın, insannarın güüdü kahırlarını doorudêrsın, yalvarêrız Sana, bizim Allahımız, kuvetsizliktä olan Senin izmetkerini (adı) Senin hayırınnan dolaş, afet ona herbir istenän hem istänmeyän günahlarını. Ey, Saabi, Senin imdatlı kuvedini göktän yolla, dokun tenä, südür yangını, zapet zeetlenmeyi hem herbir saklı olan kuvetsizlii, ol İmdatçı Senin izmetkerinä (adı), saa-selem hasta döşendän hem gücenmäk patından kaldır onu hatır güdän hem Senin istediini tamannayan ver onu Senin Klisenä. Zerä Senindir adetin hayırlamaa hem kurtarmaa bizi, bizim Allahımız, hem Sana şükür yollêêrız, Bobaya hem Oola, hem Ayoz Duha, şindi hem hojma, hem daymaların daymalarınadak. Amin.

(DKK 13)

Kapanda olannar için dua

Ey, Saabi İsus Hristos, bizim Allahımız, Ani Senin ayoz apostolunu Petriyi sincirlerdän hem kapandan bir da zararsız boşandırdın, hayırlı kablet, uslu dua ederiz Sana, Senin kapanda olan izmetkerinin (adı) bu yalvarmasını, günahların af olması için hem onun duaları için Senin heptänkaavi elinnän nicä İnsansevän herbir kötü basmaktan hem bollaa çıkar.

(DKK 13)

Nafra hem ayazma almaa deyni dua

Ey, Saabi benim Allahım, ko olsun Senin ayoz vergin: nafra hem ayazma, benim günahlarımın af olması için, aklımın aydınniklanması için, benim can

hem güüdü kuvetlerimin kaavilenmesi için, canımın hem güüdemın saalı için, benim günahlı zeetlenmeklerimin hem kuvetsizliklerimin basılması için Senin bitkisiz acıyannuna görä Senin Pekpak Ananın hem hepsi ayozların dualarınnan. Amin.

Mındarlanmaktan dua

Ey, Saabi bizim Allahımız, Bir İi hem İnsansevän, Bir Ayoz hem ayozlarda bulunan, Ani Senin baş apostolına Petriyä görmektä açtın Sendän yaradılannardan insannara imeeyä hem raatlanmaya bişey mindar yada diil pak saymamaa; hem Ani Senin ayırılmış kabından, apostol Pavlidän, paklara deyni hepsini pak sımarladın saymaa; Sän Kendin, Cümedänayoz Zapçı, Senin pekpak hem korkulu Adını çarmaklan hem Ayoz hem Ömürverän Stavrozunu nişannamaklan iisözlä hem pakla beni, Senin izmetkerini (adı), ani mindarlandım herbir yabancı duhtan, herbir düş gütmesindän hem zehirli yulandan, herbir dinsizliktän hem yaltakçılıktan, herbir yapılıştan hem herbir boşna izmettän, hem herbir hastalıktan, hem herbir yaradan, hem şeytanın herbir iirenç kötü yaptıundan. Hem şindi beni, Senin yakışksız izmetkerini (adı), yakışıkla Senin ayannuna görä izmet etmää Senin Saklılarına. Hem taa ileri pakla benim canımı hem güüdemi herbir mindarlıktan, hem afet herbir istenän hem istänmeyän günahı, ani yaptım hepsi benim ömürümün günnerindä, işlän, laflan hem fikirlän, gündüz hem gecä, hem şindiki zamanadan. Hem ver bana, ey, Saabi, korkulu izmet etmää Gökteki angellär gibi, hem maanasız komka almaa Senin Pekpak Saklılarından diil daavaya, ama olsun günahların af olmasına hem Ayoz Duhun gelmesinä, hem daymalı

ömürä, angısını hazırladın Senin aslı izmetkerlerinä. Ey, Cümnedänkaavi Zapçı, koru beni herbir günahdan hem üfkedän, şeytanın herbir iirenç yarasından bulaşmaklısız hem kusursuz; hem ver bana, ey, Saabi, izmet etmää Sana ayozlukta hem doorulukta benim ömürümün bitki gününädan hem saadınadan, zerä Sänsin iisözleyän hem ayozlayan hepsini, Hristos bizim Allahımız, hem Sana şükür yollêêriz Başlantısız Senin Bobana hem Cümnedänayoz hem Ömürverän Senin Duhuna barabar şindi hem hojma, hem daymaların daymalarınadak. Amin.

(DKK 13-14)

4.1.2. İlahiler

*Psalom 50*⁵³

Ey Allah, hairla beni Senin büyük hairına görə, hem Senin comertliklerin çokluuna görə pakla benim dinsiz liimi (kanonsuzluumu). Taa zeedä ika beni benim dinsizliimdän, hem pakla beni benim günahımdan. Zerä benim dinsizliimi bän bilirim, hem hem benim günahım hojma benim önümdä dir. Sana biriciinä günahettim, hem Senin önümdä kötülük işledim, daa ki sözlerindä kusursus bulunasın hem üstüleyäsin, açan Sän daava kesecän. Zerä ştä dinsizliklär içindä başlandım (göbeyä tutuldum) hem günahlar içindä beni doudurdu benim anam. Zerä ştä sän hakikatlu (gerçeklii) sevin: hem Senin akılunun belli olmayanlarını hem saklı olanlarını gösterdin bana. İssoplan beni serpecän hem bän pak olacam, ikaycan beni hem kaardan taa biyaz olacam. Benim işimeimä (kulaama) verecän sevinmäk hem şenlik; sevinceklär uslu (alçakkonulu) kemiklär. Çevir Senin suratını benim günahlarımdan, hem benim cumle dinsizliklerimi pakla. Ey Allah, pak ürek yap bendä, hem dooru duh enilet (enilä) benim karnımda. Senin üzündän atma beni hem Senin Ayöz Duhunu bendän alma. Ver bana Senin kurtarmak sevinmenini hem Zapçının Duhunlan kuvetlendir (temelleştir) beni. Üredirim Senin yollarına dinsizleri hem günahkerlär (dinsizlär) da Sana döneceklärdir. Ey Allah, ey benim kurtarmaklıma (kurtuluşuma) Allah; beni kanlardan kurtarasın, Senin dooruluuna benim dilim sevinecek. Ey Saabi, benim dudaklarımı açasın, hem benim aazım Senin metinniini haberverecektir. Zerä her istäädin kurban, vereceydim; bütünyanmadan hair buyurmasın. Allaha

---

⁵³ Bkz. 51. Mezmur. Davut'un mezmuru; Mezmurlar: 50-51; (İncil 2014: 601-602). Bu mezmur oldukça yaygın olup sabah dualarının arasında yer almaktadır.

kurban kırılmış duhtur: kırılmış hem ezilmiş ürei Allah alçaklatmaz. Ey Saabi, Senin hairınlan mutlu yap Sionu, hem ki İerusalimin da duaları apılsınlar. Ozaman hairbuyuracaksın hakikatın kurbanını, kaldırılmışı, hem hem bütünyanmışkurbanı: ozaman koyacaklar Senin altarına (kurban sofrasına) buzaaları (danaları).

(DKÇ 14-18)

50-ci psalom

Ey, Allah, hayırla beni Senin büyük hayırına görä hem Senin acıyannun çokluuna görä pakla benim dinsizliimi. Taa zeedä yıka beni benim dinsizliimdän hem benim günahımdan pakla beni; zerä benim dinsizliimi bän bilerim, hem benim günahım herkerä benim önümdä. Sana Birinä günah ettim hem Senin önündä kötülük yaptım; ölä, ani sözlerindä kusursuz bulunacan hem enseyecän, açan Sän daava kesecän. Zerä te, dinsizliklär içindä başlandım, hem günahlar içindä beni duudurdu benim anam. Zerä te, Sän hakikatlı, sevdin, Senin arifliinin bilinmüz hem saklı olannarını açtın bana. İssoplan (feslennän) bana serpecän, da pak olacam; yıkayacan beni, da kardan taa biyaz olacam. Verecän benim kulaama işitmää sevinmäk hem şennik; sevinecek uslu kemiklär. Çevir Senin üzünü benim günahlarımdan hem hepsi benim dinsizliklerimi pakla. Ey, Allah, pak ürek yarat bendä hem dooru duh enilä benim karnımda. Atma beni Senin üzündän hem Senin Ayoz Duhunu alma bendän. Çevir bana Senin kurtarmak sevinmeliini hem zapçı Duhunnan kuvetlendir beni. Üüredirim dinsizleri Senin yollarına, hem günahkerlär da Sana döneceklär. Kurtar beni kannardan, ey, Allah, benim

kurtulmamın Allahı; benim dilim Senin dooruluuna sevinecek. Ey, Saabi, benim dudaklarımı açacak, da benim aazım Senin metinniini haberleyecek. Zerä, eer istäydin kurban, vereceydim: bütünyakmaları istemäzsın. Allaha kurban – pişmannı duh; pişmannı hem uslu ürää Allah alçaklatmaz. Ey, Saabi, Senin hayırınnan mutlu yap Sionu, hem ko İerusalimin da duvarları düzülsünnär. Ozaman iiliktä buyuracan hakikatın kurbanını, kaldırılmışı hem bütünyakmaları; ozaman koyaceklar Senin kurban sofrana buzaaları.

(DKK 4-5)

Pashanın troparı

Hristos dirildi ölülerdän, ölümü ölümnän tepeleyip hem mezarlarda olannara ömür baaşlayıp.

(DKÇ 56)

Paskellenin troparı

Hristos dirildi ölülerdän, / ölümü ölümnän basıp / hem mezarda olannara // ömür baaşlayıp (3 kerä).

(DKK 23)

Tropar Paskeläda

Dirilmäk günü ey insannar, aydınanalım, Paskesi Sabinin Paskelä H-s Alla geçirdi bizi, ani çalêris ensemäk türküsü. H-s ölmüşlerdän dirildi. Gelin içelim eni içki minuniya yapan, ani dil kısır taştan, ama Hristos Mezardan angısını hazırladı, çürümüz çeşmesi, onun sebepindän bis kuvetleneris. H-s

ölmüşlerdän dirildi. Ko Allah söleyän Avvakum, dursun bizimnän karaulda, hem göstersiz aydinnik dünneyä kurtulmuş şafklandı, zerä dirildi H-s ümledän, kuvetli gibi. H-s ölmüşlerdän dirildi.

Aydinnik ver, aydinnik ver eni Erusalim, zerä Sabinin slavası senin üstündä şafklandı, ya Sion şindi sevin hem şennen, hem sända pak Allahı duduran, sevin senin Duduranın dirilmesi için.

(Beşgöz) (EYKv. 750)

Angel baardı yapak bereketli olan, sevin hem genä derim sevin, zerä senin olun üçün ü gündä dirildi. mezardan, hem ölüleri kaldırdı. insannar şen olun.

(Beşgöz) (EYKv. 751)

Paskellenin kanonu

Türkü 1. Dirilmäk günü, ey insanlar, aydınlıklandırılalım: Pasha, Saabinin Pashası: zerä ölümdän ömür hem erdär gökä Hristos Allah bizi getirdi ensemäk çialgısını çialanları.

3 t. Gelin, içelim eni içki hani çıkarılıyor deil akımız taştan, amma Hristosun mezarından, hangısı hazırladı çürümezliin çöşmesini, Onun sebepinlän biz kuvetleneeris.

4 t. Ko Allahısöleyän Avvakum dursun bizimlän Allahlı nebettä, hem göstersiz aydinnikgötürän angeli, hani açik seleer: şindi dünnää kurtuluş: zerä dirildi Hristos, cumledän kuvetli gibi.

5 t. Kalkalım çin-sabaa, hem mira erinä getirelim Zapçıya türkü hem görelim Hristosu, dooruluun Güneşini, hani hepsinä ömürü şafklandırır.

6 t. Ey Hristos, Sän indin erinin enaşaasına, hem kirdın daymalı bukaaları, hani tutarlardı baalıları hem üçüncü gündä çiktın dirildin mezar içindän, nicä İona kitin içindän.

7 t. Çocukları fırından kurtaran, adam olup, zeet çekeer, ölümlü gibi, hem zeetinklän ölümlüyä giidireer çürümsüzlüün gözelliini, bir dir öyisözülü hem cumledänsaltanathı bubaların Allahı.

8 t. Bu nişanlıhem ayöz gün, biricik subbotaların padişahı hem Saabisi, hem yortuların yortuları hem gözelliin gözelliidir (büzürgünün büzürgüsüdür), bunda Hristostosu dayma eyisözleelim.

9 t. Aidınlık ver aydınlık ver, ey eni İerusalim, zerä Saabinin saltanatı Senin üstündä şafklandı: Ya Sion, şindi sevin hem şenlen: hem Sända, Pak Allahıdouduran, sevin Senin douduranın dirilmesi için.

9 Türkünün piit. Angel baarırdı Bereketliyä.

Angel baarırdı Bereketliyä: Ya Pak Kız, sevin: hem genä deerim: sevin! Senin Oolun üçüncü gündä dirildi mezardan, hem ölüleri kaldırdı: insanları, şenolun.

(DKÇ 60-64)

Ayoz Paskellenin Saatları

Varsa popaz: İisözlyüdür bizim Allahımız...

Dünnedän adam: Bizim ayoz bobalarımızın dualarınnan, ey, Saabi İsus Hristos, bizim Allahımız, hayırla bizi. Amin.

Paskellenin troparı

*Hristos dirildi ölülerdän, / ölümü ölümnän basıp / hem mezarda olannara //
ömür baaşlayıp (3 kerä).*

Pazar türküsü

*Hristosun dirilmesini gördüynän, / başiildelim Ayoz Saabi İisusa, / yalnız
günahsız. / Senin Stavrozuna başiilderiz, ey, Hristos, / hem Senin ayoz
dirilmeni çalarak metinneeriz hem saltanatlıêrız, / zerä Sänsin bizim
Allahımız, / Sendän kaarä başkasını bilmeeriz, / Senin adını çaarêrız. / Gelin,
hepsiniz inanılar, / başiildeli Hristosun ayoz dirilmesini, / zerä te geldi
Stavrozdan / sevinmelik bütün dünneyä. / Hervakit iisözleyeräk Saabiyi, /
metinneeriz Onun dirilmesini, / zerä, gerilmeyi dayanıp, // ölümü ölümnän
yıktı (3 kerä).*

İpakoy, 4-cü ses

*Karılar, ani geldilər Mariyaylan karannıktan / hem taşı buldular aktarılmış
mezardan, / angeldän işittilər: “Daymalı şafkta Bulunanı / ne aarêersınız,
nicä insanı? / Bakın ölümnük bezlerinä, / gidin da dünneyä habirläyin, / ani
dirildi Saabi, yok edip ölümü, // zerä O Allahın Oolu, Ani kurtarêr insan
soyunu”.*

Kondak, 8-ci ses

*Makarki indin mezara Sän, Ölümsüz, / ama yok ettin cendemin kuvedini / hem
dirildin enseyän gibi, / ey, Hristos Allah, / Ani miru götürän karılara dedin:
“Sevinin!”, / hem Senin apostollarına selemet verdin; // Sän, Ani verersin
düşennerä dirilmäk.*

Troparlar, 8-ci ses

Mezarda tennän, cendemdä kannan, nicä Allah, / cennettä sa hırsızlan, / em padişah skemnesindäydin da, ey, Hristos, / Bobaylan hem Duhlan barabar, // ey, Kenarsız, Ani herbir işi doldurêrsın.

Şükür: Ey, ömür saabisi Hristos, / aslı cennettän taa käämil / hem herbir padişah evindän taa şafklı / açıkladı Senin mezarın, // bizim dirilmemizin başlantısı.

Hem şindi: Yukardakının ayozlu Allahlı erleşmesi, sevin! / Zerä Sendän aşırı, Allahıduuduran, / verildi sevinmelik çaarannara: / “İisözlüysün Sän karıların arasında, // Heptänlekesiz Zapçıyka!”

Ey, Saabi, hayırla (40 kerä). Şükür, hem şindi:

Ani Heruvimnerdän taa hatırlıysın / hem Serafimnerdän, benzetmesiz, taa saltanatlıysın, / Ani bozulmaksız Allahı Sözü duudurdun, / Seni, aslı Allahıduuduranı büükleyeriz.

Saabinin adınnan iisözlä, boba.

Popaz: Bizim ayoz bobalarımızın dualarınnan, ey, Saabi İisus Hristos, bizim Allahımız, hayırla bizi. Amin.

Hem 3 kerä troparı

Hristos dirildi ölülerdän, / ölümü ölümünän basıp / hem mezarda olannara / ömür baaşlayıp. İisözlä, boba.

Dünnedän sa deer: Ey, Saabi, İisus Hristos, Allahın Oolu, Senin Pekpak Ananın, Allaha benzeyän hem Allahı taşıyan bizim bobalarımızın hem hepsi ayozların dualarınnan, hayırla bizi. Amin.

(DKK 23-24)

Saabinin Vaatiz olmasının tropari

Ey Saabi, Sän Yordandanda vaptizolurkan, Üčküün temallası (mitaniyası) gösterildi, zerä Bubanın sesi şaatlık getirdi Sana, Sevgili Ool adını söleeräk hem Duh, Guguş görünüşündä inandırdı Sözün kuvetlenmesini, ey Hristos Allah, hani göründün hem dünnei aydınlıklandın, şükür Sana.

(DKÇ 54)

Saabinin karşıçıkmasının tropari

Ya Bereketli Allahıdouduran Kız, sevin, zerä Sendän şafklandı dooruluun Güneşi, Hristos bizim Allahımız, Hani aydınlıklandırır karanlıkta bulunanlarını: şenlen sän da, be dooru İhtiyar, Hani kabul ettin kucaana bizim canlarımızın Kurtarıcısını, hani bizä baaşlaer dirilmäk.

(DKÇ 54-55)

Süüt pazarın tropari

Ey Hristos Allah, ortaklı dirilmei inandırırkan, Senin zeeçkeindän illeri, Lazarı ölüerdän kaldırdın. Bunun için biz da, uşaklar gibi ensemäk nişanlarını taşıyarak Sana, ölümü Ensediciya, çaaralım: Osanna yukarlarda, eyisözlüdür Saabinin adına gelän.

(DKÇ 55)

Saabinin Yukarıçıkmasının (Gökäçikmasının) tropari

Ey Hristos, bizim Allahımız, yukarı çiktın saltanat içindä, sevindirmäk uçeniklerinä yapıp ki adadın Ayöz Duhu, hani inandırıldı, onlara verilmiş eyisözlüklän, ki Sänsin Allahın Oolu dünnänın Kurtarıcısı.

(DKÇ 56)

Ayöz Duhun İnmesinin yortusunun tropari

Ey Hristos, bizim Allahımız, eyisözlüysün, hani cümledän arifleri avci gösterdin, onlara yollaip Ayöz Duhu, hem onlarlan dünnei avatutup İnsansevici: şükür Sana.

(DKÇ 56-57)

***Saabinin Suratdeıştirmesinin tropari*⁵⁴**

Ey Hristos Allah suratınideıştirdin bairda, gösterip Senin uçeniklerinä Senin saltanatını, nekadar olabilirdi: ko Allahıdouduranın dualarınlan şafklansın (iluprımlansın) bizäda günahkerlerä Senin daymalı aydınlıklun, Aydınlıkverici, şükür Sana.

(DKÇ 57)

Cumledänayöz Allahıdouduranın doumasının tropari

Ya Allahıdouduran Kız, Senin douman Sevinmäk haberledi büyün dünnä, zerä Sendän şafklandı douruluun Güneşi Hristos bizim Allahımız, hem çözüp kırıp betvai, verdi eyisözlük, hem ölümü ikıp, baaşladı bizä daymalı ömür.

(DKÇ 58)

Cumledänayoz Allahıdouduranın Kliseyä girdirişin tropari.

Bugun Allahın hairlun illerdän haberlemesi (ilerdänsaitması) hem insanların kurtuluşun bildirmesi (bildirişi), Allahın klisesindä aydınlık görünüpgeliler Kız, hem Hristosu cumlelelerä bildirier, Ona biz da büyük seslän baaralım: Sevin Yapıcının uydurmak Tamamı.

(DKÇ 59)

---

⁵⁴ Saabinin Suratdeıştirilmesi yortusu, (Türkçesi İsa'nın Görünümü Değişmesi) Moldova Gagauzları arasında Slavcadan alıntı olan *Probrejene* (Преображение) terimi de kullanılmaktadır.

Cumledänayoz Allahıdouduranın Eyihaberliin tropari

Bugün bizim kurtuluşumuzun başlantısı hem hani daymadan Taynänın bildirmesi: Allahın Oolu Kızın Oolu oluer, hem Gavriil bereket eyihaberleer. Bunun için biz da onunlan Allahıdoudurana baaraim: Ya bereketli sevin, Saabi Seninlän

(Beşgöz) (EYKv. 725)

Cumledänayöz Allahıdouduranın Eyihaberliinin tropari

Bugün bizim kurtuluşumuzun başlantısı, hem ani daymadan Taynanın bildirmesi; Allahın Oolu Kızın Oolu oluer hem Gavriil bereket eyihaberleer. Bunun için, biz da onunlan Allahıdoudurana baaralım: Ya bereketli, sevin, Saabi Seninlän.

(DKÇ 59-60)

Cumledänayöz Allahıdouduranın Uykuvarişinin tropari

Ya Allahıdouduran, doudurmakta kızlını korudun, uykuvarişinde dünneyi brakmadın: geçindin ömürä, ömürün Anası olup, hem Senin dualarınlan kurtarıyorsın ölümdän bizm canlarımızı.

(DKÇ 60)

Pek tatlı bizim İsus Hristozun Akavisti

ey arcı arka olan bizä hem bük Sabi ensicisi cendemin neredän kurtulduk divec ölümdän sana metinik getirerim yaradılmışık hem izmetçilerin zere

*çünkü sendä acıyanık saısıs her bir nivoyadan kurtar bizi sän İsus Oolu
Allah hairla bizi Amin*

(Çadır-Lunga) (EYKv. 730)

Pek tatlı bizim İsus Hristozun Akafist

1 kondak

*Ey arkaci hem büyük Sabi. Eisei gisi cendeminedän kurtulduk diveç ölündän
Sana metinik getirelik yaradılmışın hem izmekerin zere çünkü sendä var
acıyanın saısıs her bir nivoyadan kurtar bizi angıns barieris sana belä İsuse
olu Alahın Hairla bizi!*

İkos 1

*İnçerlerin yanıışsı hem kuvetlerin sabisi aç benim fekirlenmeyän aklımı hem
dimini metedein Senin pek pak adını nicä açtın o Saarın hem çoktankı peltän
işitmesini hem dilini angısı baarıp dyärdi belä İsuss pek şaşmalı inçerlerin
şaşması İsuse pek kuvetli kurtumu senilerin. İsuse pek tatlı büüklü
Patriarhların*

İsuse pek metin kavili Padaşahların

İsuse pek sevgili Prorokların:

İsuse pek şaşmalı kavili muçeniklerin

İsuse pek duruk sevinmesi Kalugerlerin

İsuse pek hairlı tatyası Papazların

İsuse pek acıyan südürügüsü Oruçların

İsuse pek paklı o bütün fikili kızların larin

İsuse veklerdän ileri kurtulmuş günahker

İsuse Oolu Alahın hairla bizi

Kondak 2

*Görün Sabi odul karın ani pek aalardı hem nice ozaman açiin diriltin onun
olunu angısını gömä gömä götürülärdi benidä ölä acisanä insan. sevecim
dirilt benim canımı ani günahlardan öldürüldü ani sana baraerin Aliluya*

İkos 2

*Anaması anamayan filip arain ardını annama dedi göster bizä Boban genä
sän dedin ana bunca vakit benimlen olup acita tanımadınmı ani Boba
benil'en bända Bobamlan Hakikat bu ani dirilsin geri korkulan
baraeris:İsuse pek kuvetli Padişah*

İsuse çok saburlu çorbacı

İsuse çok acıyan Kurtarıcı

İsuse benim hep et koruicum

İsuse pakla benim günahlarmı

İsuse kaldır benim dinsizlimi

İsuse prostet benim doruksuzlumu

İsuse benim umudum brakma beni

İsuse benim yardımım atılma bendän

İsuse benim yaradıcım unutma beni

İsuse güdücüm kaybetme beni

İsuse Oolu Allahın hairla bizi

Kondak 3

*İsuse ani gidirdin Apostoları yukarı Kuvetlen ani oturularda İerusalimdä
gidärsäne benida ani çiplakın her bir yy şitän ver bana çalaem havezlän
Aliluya*

İkos 3

*İsuse ani var pek büük acıyanın ani gordın vameşi o hem günahkeri hem o
hep inansızı şindi benida geçme görmezdän ani o para benzeeriş ama nice bir
çok palı Miruyu kabulet bu çalçın: İsuse enselinmäs kuvet İsuse hair bitkisis
İsuse gerçeklik ani pek aydınık İsuse Sevgi Anadılmas*

İsuse diri Allahın Oolu

İsuse hairla beni günahkeri

İsuse işit beni ani çeketmendän dinsizlim

İsuse pakla beni ani dudum günahlar içindä

İsuse üret beni yanışksızı

İsuse aydınat beni karannı,

İsuse pakla beni mindarı,

İsuse çıkar beni kurvarı,

İsuse Oolu Alahın hairla beni günahkeri

Kondak 4

*A üzgerlı düşünmäk karık ürekli olun Petri batardı gene görüp Seni İsuse
güdeynen su üsündä yorur kan tanıdı seni ani hakikat Alahsın hem etiştirin
elin kurtuluma dedi Aliluya*

*Geşti ker dumuş seni eldan geçärkan barıp dedi İsuse davidin Oolu hairla
beni hem çarıp açtın onun lözgerni aidınat senin hairınan benimda üremin
gözlerin fikirni ani sana baraerim hem deerim*

İsuse yukardaakıların yaradıcısı

İsuse aşadakıları satın alıcısı

İsuse hem altındakıları kaibedicısı

İsuse cumle yaratmakların gözlerecesi;

İsuse canımın ilikleri;

İsuse fikirlin aidıncısı;

İsuse yuremi şeenii;

İsuse güdemin saalı;

İsuse benim kurtarıcım kurtar beni

İsuse benim aidınım aydınat beni

İsuse koru beni her bir zeeän

İsuse kurtar beni inansızı

İsuse Oolu Alahın Hairla bizi

*Nice satın aldın bizi Evelni zakunun betvasından Alahlı sızan. kanınan isuse
ölä çıkar bizida ne steptän angısını ilan köstekledi bizi o gündä belalarlan
hem kurvalık hızlandırær hem fenala hem mikaetsızla angısı biraer sana.*

*Görüp çiftların uşakları insan sımasında angısı ani adamı yaratı kendi
elinen hem tanınip onu ani çarbaci selacek süt dolarınan haşlandılar ona
barıp hana bizda sana çalaerıs deeräk İsuse hem dooru Alahımız*

İsuse Davidin Oolu

İsuse pek metin Padişah

İsuse kabatsıs kuzu;

İsuse pek aidınık güdünü

İsuse küçüklümün kurumcusu

İsuse gençlimin doruducusu

İsuse ihtiyarlımık metinni

İsuse ölüümdada umudum

İsuse ömür ölümdäda umudum

İsuse serinim benim senin sudunda

İsuse istedim benim utandırma beni ozman İsuse Oolu Alahın Hairla bizi

Habercili hem anatması nasatcılar hani gezerlärdi Alahın laflarına

tamahladılar İsuse erdä Göründän hem insanan bilä yaşadın etişilmeyä

acilarmızı kaldırdım hem senin yaracarınan bizi alıştırđın sınaştın çalma

Aliluya

İkos 6

Dorulun güneşi dudu düneyä da koladı şetanını aldadım ani idolordaya

koladılar kurtarıcımıs senin kuvedinän düştülär bista kurtulmuş edinin sana

baraerıs İsuse dorulup ani aldadışı koloersın İsuse aydının cumle yusek

aidıklardan İsuse Padişah düdüdüs kuvetlerdän üsek İsuse Alah acimaklan

genirersin İsuse yaşamak ekmeni dünor benim açımı İsuse finirlerin

sızınıtısinan doyur sula benim susuzlumu İsuse sevinmeklerin rasası gidir

beni komuşu, İsuse şeniklerin ertüsü ert beni ilaiksızı. İsuse isteenerin vericisi

ver bana göz yaşı alaim günahlarım için İsuse bulucu angısını araersın

bulbenimda canımı, İsuse günahkerleri satın alan pakla beni dinsizlimi, İsuse

kapuya uronora atici aç benimda tikolos canımı İsuse olu Allahın hairla bizi

İstedin açma sıklı tanai ani veklerdän ileri saklandı bir koyun gibi getirildi

İsuse hem sesis koyun gibi önerindä durdun nice kırılma onu hem bir Allah

*gibi ölülerdän hem Slovoilan Göklerä kaldırıldın hem bizida kaldırdın hem
ani barær sana*

*Gesterdin şaşmalı işa bizä yanış ani tohumşus kızdän tenendin hem peçatları
bozmadan dirildin hem Apostolara, kitli kopulara girdin hakına ani barærıs
İsuse lafın lapanmos*

İsuse lafın görünmäs

İsuse kuvet etişilnäs

İsuse fikirlin etişilmäz akıla

İsuse Alahın yazaylan kaplanmaz

İsuse saisis çorbacılık

İsuse Padişahlık ensenilmäs

İsuse bitkisis çorbacılık

İsuse üsek kavilik

İsuse diveç kuvet

İsuse beni yaradan yardımcıim beni aci

İsuse benim kurtarıcim kurtar beni

İsuse Oolu Allahın hairla bizi

*Görün yabancı tenekmesini Allahın yabancinalın bu yalan dünädä hem
fikirmizä alalım işleri kaldıralım zerä bunun için Allah indi erä ani bizidä
kaldırsın göklerä angımıs ona çalaces Aliluya*

*Bütünä erdiklerdän hem yukardakılardan bir vakıt airımadı ani lafsıs açan
istedin bizim için zeet çektin hem kendi ölümünen bizim ölmüzü ördürdün
hem kendi dirilmänen ömür başladın kimmär çalaer*

İsuse üremın tatlısı

İsuse güdemın kaavılı

İsuse canımın aydını

İsuse tanımak fikirlik hızlılı

İsuse tatımaklın sevinmesi

İsuse tatımaklın sevinmesi

İsuse tanın umut

İsuse diveç anılmak

İsuse üsek metinik

İsuse benim üsek saltoytım

İsuse istedin benim atılma bendän

İsuse benim çobanım gözlet beni

İsuse kurtarıcim benim kurtar beni

İsuse Oolu Allahın Hairla bizi

Cumle Angılar hepsi İsusum durmamancä Metederlar senin göktä Ayöz Adını

baarın Ayöz Ayöz Ayöz bizdä günahkerlär günahker azlan baraerıs Aliluya

A zıgılar kondurunu kondurunu çok laf ustaet görerıs nice bir sesıs balık seni

İsuzum benim kurtarıcim: Zerä aklım erier sölämä nısı Alah dişilmedän

geçirer hem bütün Adam gene bizdä bölä saklı taynaya inannan şaşın

baraerıs İsuse padişahların Padişaisın İsuse çorbacıların çorbacısın.

İsuse sudiyasın dirilerä hem ölülerä

İsuse umutsuzların umudısın

İsuse alayanarın ilindiricisi

İsuse fikarelerin şükürlü

İsuse kesmä benim sudumu işlerä görä

İsuse pakla beni senin hairla görä

İsuse koola bendän benilmedi

İsuse aydınat üremin saklı gındularnı

İsuse ver ölümün aklımdan çıkmasın

İsuse Oolu Allahın Hairla bizi

*İstein kurtalma düney didin düneyä gün dusundan gün batısından bizim
karanık kısmetimizä delu ürekli oldun ölümä kadar doru ani ürekli oldun
ölümä kadar doru ani adın kalktı dübüs her bir atan yukarı her bir
senseledän hem erdän işidilersin Aliluya*

*Diveç Padişah hem doru ilindirici pakla bizi her bir mundarlıklardan pakla
bizi nice pakladın 10 yaramın hem alıştır bizi nice alıştırdı parai sevän canı*

Zanj mitarı ani usluluklan çararak söläimen İsuse baaşanımış müli:

İsuse zenginın korunmuş.

İsuse fikarelerin iyli

İsuse duların faydacısı.

İsuse nevoilerin korusuysu

İsuse savaşanarın yardımcısı

İsuse kavi imäk:

İsuse çıkariyamas Suu

İsuse yanancılarnın doruducusu

İsuse denizdä üzenerin kulanıcısı

İsuse tulbrat olanarın Serinedisi

İsuse Allahım koldır beni düşeni

İsuse Oolu Allahın Hairla bizi

*Bütün gücenik üremnen sana çallı getirerim bän İlansıs hem baraerım
hanoneiki gibi İsuse hairla beni zere dilem Kız ama güdü seni sıkletlen
belalorlan hem fenalıklan tutuşukum hem var bana alışmak ani angısı
baraerım Aliluya*

*Aydın an aydını karanıkta olanarı fikirlenmeyän Pavel angısı ilkindän kalardı
seni hesaplain seni ani Alahtan fikirlendän. Duruldu canınan sertli banada
ölä aidinat karanık canımı ani çaroerım İsuse benim hem kavi Padişahımsı
İsuse benim hem kuvetli Allahım*

İsuse benim ölümsüs saabim

İsuse benim hem metin doruducun

İsuse benim hem üseek güdücüm

İsuse benim hem aciyan çorbacım

İsuse benim hem kuimayan kurtarıcım

İsuse aydınat benim fikrimi ani balalardan karanık

İsuse alıştır benim tenimi ani günahlardan yaralandı.

İsuse pakla benim fikirimi o baş gündulardan

İsuse koru benim üremi o kötü laflardan

İsuse Oolu Allahın hairla bizi

*Başla bana doru cumlelerin borçlarını gözäl İsuse hem kabulet beni ani
pişman olaerım nice kabuletin Petrii ani sendän atıldıdı hem çaar beni
haylazı nice çardın Paveli ani kolardı seni hem işit kim sana baraer Aliluya*

*Metedelim senin tenelin hem hepsimis inanaerıs Ooma lan İnanaerıs ani
Saabi Alahın ani oturaersın Bobailan barabar hem sut kescän dirilerä hem
ölülerä ozaman yakışıkla canımı benim saa tarafına ani baraerım İsuse*

Padişah Veklerdän ileri acibeni İsuse gerçik çiçek iy kapula beni İsuse Veklerdän ileri örtü örtsäne bene İsuse gidini rubo-gerçiklet beni İsuse çok ikramlı hem palı gözelik gözelet beni İsuse palı taşsın yalabat beni İsuse doruluk güneti aydınat beni İsuse Ayozlu aydının şavklandır beni İsuse can hem güdä acıların da kurtar beni İsuse karşı durucuların elindän çıkar beni İsuse sünmök ateşlördän hem başka diveç munkadan başandır bana İsuse Oolu Allahın Hairla bizä

Ey pek tatlı hem hepsindän aciyan kabulet mindi bu kısacık duvamızı bizim nice kabuletim o dul korınık 2 parasınan görünän hem görünmeyän duşmandan üstümüzä gelän yabancı senseledän kuvetsizliktän hem açlıktan her bir kahırdan hem ölüm gitirän yaralardan hem gelän zetlerdän hepsimizi ani angımıs baraerıs sana Aliluya

13 kondak üç kere oku. sora 1 ikos sorada 1 kondak sorada Molitvasını Duva İsus Hristoza: Ey sabi çorbacı İsuse Hristos Alahım benim ani annadısaissenin insansevişlimik ani dünänın başlantısından tenendin pek pak kızdän Mariyadan metedeili senin...

(Beşgöz) (EYKv. 730-735)

...açan⁵⁵ atıldıydı sendän, hem çar beni da atılmışı nicel çardın ileri Apostol Paveli açan kolardı seni, beni da işit sana yalvararak. Aleluya.

İkos 12.

Türkü çalaerıs sana sabi senin adamolmaniçin, metederis hepsimis hem inanerıs Fomaylan barabar, zere sänsin bizim Allahımıs, hem sabimis, hem

---

⁵⁵ Önceki metnin bir başka nüshasıdır ve ilk kısmı eksiktir. Kvilinkova'nın derlemelerine göre bu defterde alan dua ve ilahilerin hepsi kaynak kişi ve başka Beşalmalı kadınlar tarafından tercüme edilmiştir (2013: 853).

*otururısın Bobaylan hem sut görecän dirilerä hem ölülerä, ozman yakışıkla
beni senin sa tarafında da durêim, sana çararak.*

İsuse Padişa bitkisiz acı beni.

İsuse çiçek kokusu kokula beni.

İsuse sıcak sevgysin ısıt beni.

İsuse senin bitkisis Aioz klisenän koru beni.

İsuse şavklı rubaysın donat beni da

İsuse palı şavklı taşsın şavklandır beni

İsuse doru güneşsin aydanat beni

İsuse Aidanlı Ayoz donat beni.

İsuse canımın hem güdemin hastalıklarından koru beni.

İsuse duşmanın elindän kurtar beni.

İsuse sünmäs ateştän hem her bir veçnika zetlerdän kurtar beni

İsuse olu Allahın hayrlä beni

Kondak 13

*O pek tatlı hem acizgan İsuse kabulet şindi bizim bu ifka küçük duvamızı
nicel kabletin o dul karının, 2 şaanı hem koru senin hakikatlınan. Görünän
hem görünmeyän duşmanardan, hem üstümüzä gelän padişahlardan, hem
dertlerdän, acıktan, her bir kahırdan hem ölümlü yaralardan, hem senin
kufedinän sarıp zetlerdän hepsini sana çaranarı Aleluia:*

(Beşalma) (EYKv. 735-736)

İlkinki statya⁵⁶

⁵⁶ Bu metin sadece Pasha'nın son haftasındaki Cuma gece ayininde okunmaktadır. Metnin Bulgarcadaki ismi, *Opelo Hristovo* "İsa ağıtı"dır. Büyük ihtimalle metin, Yunancadan çevrilmiştir.

1 yaşaman mazara konuldu Hristozum! ayozların askerleri tittinmişlär! aşainmeni metinedilär senin.

2 Ürektän nicel yolersin mezarda dayanersın! ölümin padişahlını dadêrsın mı! cendemdän ölüleri kaldırersımı.

3 bükleris – seni – İsus padişahımıs! saerıs gömülmeni zetlerni senin angularınan kurtardın ölümdän bizi.

4 Ölücülen eri sän kurdun! küçüktä – yaşêrsın İsus padişahımıs! Mezarlardan ölüleri kaldırersın.

5 İesus Hristozum padişahı hepsinin! geldin arama günahkerleri cendemä kurtarma cümle insanarımı.

6 Çorbaci hepsinä ölü görüner! eni mezara o konulêr! göçmüş ölülerin mezarları.

7 Ömürnü mezara koymuşun Hristozum! seninin elmänän ölümi ensedin! hem kurdun dünedä yaşamay.

8 Duşmanardan Hristozum sän atıldın! arka oldun hepsimize! İlk duşmanardan kurtardın bizi.

9 Gözül simasının airi insandan! nice insan görüner ölü siması! ani her bir canı gözeleştirdi.

10 Cendem – nicel dayanacek Kurtarıcı gelmenä! nice – datmıycek bizi – karanık – çöktünen! senin keskin şavkından kör olunacek.

11 İsusuzum – tatlı – benim Kurtarıcım şavkım! mezara nice karana kapandın! sölenmedik saburna dayanmana.

12 Darser akılı insanar! hem çok güdesis Hristos! Saklı sölenilmedik gömeni senin.

13 Etişmedän – şaşılacak o eni işlerä! Soluyumu verän benim – soluksus götürer! gömüler elerinen İosifin.

14 Mezara girdin sän, Hristozum! Bobanın koltuyu altından – ayırlmadın! buu fasıl saltanatlınan.

15 Halis gökteki hem erdeki padişa! Küçük mezarda sän kitlendin! dirilärlän tanıştın İisuzum.

16 Seni – koydular – mezara Yaradıcımıs – Hristos! Ceendem temeli bolandı! mezarları açıldı insanarın.

17 Dünei o aucunda tuter! öldü-güdüilen er-altında bulunêr! ölüleri kurtarer cendemdän.

18 Ölümdän – dirildi – ömür kurtarıcım benim! sana ölmüşä hem ölülerä gelän! kurdu cendemın kapularını.

19 Nice – aydını şavkı, şindi! Allahın güdesi er altında saklanêr! da – kolêr cendemdän karannı.

20 Fikirlilerin – askerleri ta çoyu! akışer İosiflen Nikodimnen gömä! seni sınımazısı o küçük mezara.

21 Öldüinen – kendilindän konuldun er-altına! doru yaşamanan İzuzum benim! diriltin ölüleri hacı kabıtan.

22 Dişildi – kurt-kuş senin çalışmanan! hepsi sana – Lafım zeet çekän! Zaaıçı götürän hepsini ileri.

23 Ürindä taş içinä – sän kabuletin! Cendemdän her bir otravadan! il ildan ölüleri diveç üder.

24 Eni mezara koyuldun sän Hristozum! hem insanın simasını eniledin! hem dirildin ii ölülerdän.

25 Erä indin kurtarma Adamı, da – erdä – bulmadın onu Çorbacı! daa – indin cendemä arama.

26 Titiredi – korkudan – Lafım bütin diinnä! hem gözün günüin oklarını sakladı! bük palı toprakta senin şafkın.

27 Adam – geçiner kendilindän, Kurtarıcı! nicel Alla ölüleri kaldırır! mezarlardan derin günahlardan.

28 Yaşlan alamak döktüm sana! Anaycına – İsusı gücenik – dizmäklä! nicel gömecäm seni olum.

29 Nicel – enin – tenesi, er içindä kökleşip! başaklı bereket o verer! ölä da Adamdan insan zidelener

30 Er altında saklandın nicel güneş şindi! aar ölümnän sän öldürüldün! ama şavk – et – hendän Kurtarıcıms

31 Nicel – günü aydan Kurtarıcı saklêr! hem senin da mezarını şindi sakladı! Ölümü kabuledän güdäilän.

32 Ömürdä ölüm datı Hristos! ölümdän ölüleri kurtardı! hepsinä başlêr şindi ömür.

33 Ölmüş ilk Adam günahtan! kaldır – ömürä ölmeni – eni Kurtarıcı! güdäylen! gelsin Adam.

34 Fikirlü seni gerdilär görür – ölü bizim için korkudan! Örtün kanatlarınan Kurtarıcı.

35 Sän – lafım açtan ölü mezara! İosif onu şindi koydu! Kaldır kurtar hepsini Allahım.

36 Ayozlu – Kurtarıcı – sevinmelik getirdi! şindi kahır oldu kabêtlü! Görüner ölü güdä soluksus.

37 Kaldırıldın sän stavroza! Diri – adamnarlan er-altında – bulundun!
ölüleri divecindän diriltin.

38 Nicel – aslan – Allahım uyudun güdänän! nicel aslan yavrusu ölü kalktın
bradın – arlui ihtärlara.

39 İelernä – sapladılar – Admın iesindän! Evay yaratın da kolverdın! onara
pak yaşamak verdin.

40 Saklı – durer – kuzu sän – ama dudun açık! benilinmedik hepsini dirileri!
paklayan sän Kurtarucu.

41 Kim – söliceğ – başkasına olduynan Sabii! dirilər kabuletsin – gündüs –
çirkin zet! hem ölüm kabuledän bizim için.

42 Diri görer ölüleri! çirkin – korker – Ayozları da çarer! a nicel Saabi
kitlendi mezarda.

43 Kılıçlan – sapladılar Kurtarucu – iendän! Senin ömürünän kurtardın bizi!
dirilmänän ani yaşailım bilä.

44 Gerildin – sän – stavroza topladın insanarı! ieleridän – saplı – yaşamak
sızıntısı! başlêrsın yaşamak İsuzum.

45 Yalpak simalı Kurtarıcı! zetlerlar – çirkin – gömerlar nicel – ölüü! o gözäl
teninän – korkêrlar üzündän

46 Er-içinä – isteışli – girdin nicel ölü! dirildin da çıktın topraktan! gökteki
padişahla İsuzum.

47 Makarki ölü görünärdin sän! ama – diri – Allahım – çıkardın topraktan!
gökteki padişahla İsuzum.

48 Makarki – ölü – görünärdim ama – dirildim! nicel Alla ölü insanarı
diritin! öldürdüün benim öldürücülermi.

49 Pek sevinmeliklär çak tatlılıklar! onarlan cendemida doldurdun! o – derin – karanıkta, şavkta tutuştu.

50 Baş – ilderim – isteişlerä, metederim – gömülmei! büklerim – gospodarını insan – sevicini! kolverdini prost ölüm duygulardan.

51 Sana kılıç çıkarıldı Hristozum! ama keskin kılıçlar körlendilär! da o duşman Edemä döndü.

52 Gördünen – toklu kuzusunu kıymış! kahıra düştü, can acısından! bütün süriyäh ah eder gücensin.

53 Mezara da seni koydular! cendemä da – gitin tabutları açtın! cendemida bildirdin Hristozum.

54 Kendilindän – girdin – er-içinä – Kurtarıcı! ölüleri diriltin da kaldırdın! Bobai da sän metinedin.

55 Üçlüdän biri angısında var güdä! bizim – için – çekti, o – kötülü – ölümü! korkudan titiredii toprakta.

56 Nice bir hacılı çöşmedän! İyudanin izmekerleri kuyuyäh konuldu! iimäk Hristoza vericilär.

57 Dava kesti Pilat Hristoza! kabıtlı – braktı sabii dorulusus! ölüm kabuleti açtan stavroza.

58 Hodul – İzrail – insan öldürücü! angıları zatlendi – Varavai – kolverdi! Kurtarıcı gerdinis stavroza.

59 Elinen – senin – yaratın – Adamı topraktan! onun – için halizdän oldu insan! da gerilindin güdänän kendilindän.

60 Sesleip Lafını senin Bobam! ta o fenalı cendemä indim! da diriltim bütün cumlei.

61 Vay dünenin şavkı vay benim şavkım! İsum benim dizardı Anası! hacı almaklan yalvarmaklan.

62 Haset öldürücülär, hodul insanar! Plaştanitsadan sabiyadan utanın! da dirildäcäm Hristozu.

63 Gel – fena – satıcı – öldürücü – ürenicü! açıkla senin üfkeli tabetlerni! göster nicel sän Hristozu satın.

64 Sansın – insan, seveci yapılersın! kör kaybedici doruluksus! sän dünei saatan paraya.

65 Gökteki – Padişahlık çok palıdır! açan kabuletin – karşı ilaylık! İnsanı kaybein betvalı Dyavul.

66 Ta – fıkıra – seveci, kendini saersın mı! can pakliüçindä kahırlanersın mı! satın altına şavklı teney.

67 Oh Allahın – Lafı, oh sevgili benim! nicel dayanacam – üçgünü gömülmenä! şyndi alêr Annasının içi kopêr.

68 Kim bana – verecek su, yaşın sızıntısını! pek yalvardı onun pak Anası! alım sevgili tatlı İsumumu.

69 Ah bairlar hem yamaçlar! insanar – alaynıs – hepsinis dizinis! Annaylan bilä Allahınızı sizin.

70 Nezman görecäm seni Kurtarucu! ılsıs şavk – canımın – sevgili tatlısı! Annası pek gücenik dizer.

71 Nicel bir kesilmedi – taş Kurtarıcı! kabuletin zetleri ama yaratın! diri selcäs – yaşamanın – sızıntısı.

72 Nicel bir çöşmä birleşik deräylen! iendän senin sizer palı içki! ölümsüs kabulederis yaşamak.

73 Kendilindän geldin Lafim! Mezarda ölü göründüm ama diri! insana söledin senin dirilmeni.

74 Metederis çalmaklan lafim! seni – saabi Bobai – ayoz duhunu! hayrlêris Ayozlu gömülmeni.

75 Ne mutlu Allahı duduran pak kıs! ani saydı – üç günnük gömülmesini! Senin olunu doru Allahımızı.

76 Yaşaman Mezara konuldu Hristozum! Ayozların askerleri titsinmişlär! seni aşa inmeni metinedilär.

İkinci statya

1 İluik var metini! sän yaşamak verän sabii! stavroza elerini sän gerdin! ensedin heptän duşmanın kuvedini.

2 İlaik var metini! Kurtarıcı senin zetlerinen üüreklilinän sän kurturdun! ölümdän hem da erimektän.

3 Titsilendi! toprak hem gün Kurtarıcı! kaybeldi – sana gün kauşurkan şavkım! mezara kolverdın güdänän.

4 Uyudun sän Hristos! halis ömür uykusunan! mezarda o ar günahlı düştän! çeketirdin cümnei dünei.

5 Bän ilkin dudurdum! acısıs seni olcızım! acılarna şindi dayancam ecelinä dayanamicam.

6 Kahırın – senin Kurtarıcı! Bobadan ayrılmadın Allahım! ama – ölü – gerildin – toprakta! titsinerlar görän serafimär.

7 Topran çeketmesi! dolayı kurdun soluksus! nicel insan topra gömüldün! titsin gökâ bakarak.

8 Kopêr klisenin! perdesi senin gerilmänän! şavklarda sündülär lafım! sana şavk gün saklandı er-altına.

9 Girdin er altına! elinen senin yaratın Adamı! da kaldırdın düjmesindän insanarı! soborlarını kavi Padişahlını.

10 Toplaşın çalalım! ölü Hristozu – Ayozlu – alamaklan! nicel – karlar – çoktan barışmak getirdi! da onarlan bilä sevenerim.

11 Dünä halis lafım! sän düneida getirdin! nicel ölülärlän dirileri! kahırlar dünei getirenär.

12 Gömülecikan – Hristozum! cinktin cendemin padişahlını! hem ölümü ölümnen öldürdün! senselei dinsizliktän kurtardın.

13 Yaşamak yoladın! fikirli Allahım mezarlara! girdinen yaşamak başlêrsın! kim buluner cendemin derinindä.

14 Tazelicän! ii insanarın canarını! angıları geçindi güdüylän! Anacim zetlenme alamaklan.

15 Girdin sän! er-altına şafk – doruluyu – taşıyan! da – ölüleri uykudan kaldırdın! kuladın karanı cendemdän.

16 Ekin – iki –kere büver! ömürlü – toprak – içinä ekiildi! gücenik – yaşlarlan – üzä urdunan! bütün – dünei sevinderdin.

17 Korktu Adam! Alla rayda gezärkana! sevendi cendemä o indinen! hem inandı nicel şindi kaldırdı.

18 Getirdi sana kurban! yaşlarını duduran seni Hristos! gördünän güdeni – mezarda – bardı! diril olum nesoy kıydın kendini.

19 Eni mezara! İosif inikunu indirdi! Allahın türkülerni çaldı sana! karışık alamaklan Kurtarıcı.

20 Enserlän! Stavroza seni kaktılar! Anan Lafım – gördünen – o enserleri!
kahırından geçti canından kılıç.

21 Hepsinä! tatlı ilinenmäk Anna görer! Hacı içikilen o sulanmış! yaşaları
üzünä döküler.

22 Pek – kahırlanerım! hem koper içimdä Lafım! görärkän – senin –
doruluksus zetlerni! dedi pek pak Annası alaişlan.

23 O tatlı gözlerni! dudacuklarını – nice kapıcam! nicel – seni – ölü gömecäm
Lafım! bardı İosif titiriräk.

24 İosif hem Nikodim! ölü türkülerini çalerlar- şindi! ölä Hristoza onarlan
bilä çalêr gökün Aiozları da.

25 Girersin – er-içinä! Kurtarıcı günü dorulu! duduran seni – ani – kahırlı
dizer! üzünü senin kaibetinen.

26 Titsindi – cendem! gördünen seni ömür verici! zengini onun ani satılmış!
dirtti diveç ölüleri.

27 Günün şafkı! duvêr gecä geçtinen Lafım! ölümndän – dirildin şafk etin
ölümä! açık – tapek nekadar Dyavol.

28 Toprak – seni Yaradıcı! koynusuna – kabul etinen! salandı Kurtarıcı
titiredi! ölüleri kurtardı titirärkana.

29 Miruladı – seni Hristos! Nikodim hem iisuratlı! şindi ieni senin yaladılar!
titsilendi bütün toprakta.

30 Girdin Şafk – Yaradıcı! Seninän girdi günün şavkı da! titiremäk aldı her
bir canı! senin inaninan Yaradıcı.

31 Taş köşedä! kesilmedik taş örter Adam ölümünü ölü Alla örter mezarda!
titsindi bütün toprak ta.

32 Bük – ürenicini! onu sevârdin – hem – Annası olum! söläsänä – sän bir
tatlı lafcas!dizdi hem aladı pak Annası.

33 Sän Lafım! nicel ömürünü verdin! İyuda stavroza – gerdi – öldürmedi
seni! diriltin sän hepsini ölüleri.

34 İlikçi Lafım! Kaybeldidi senin gözelin! açan sän zetâydin ama dirildin!
şafk – etin Allahça donatın – sän – bizi.

35 Girdin sän! topra kauşmadık! şafk taşıycı dayanamadın! dün dusun
karanıktan.

36 Gün hem ay! tutuldı Kurtarıcı! iizmetçilärin akılanıp! kara rubalara
ginmişlär.

37 Gördünen seni! Allahım üzüncü ta ölüda! nicel – Allahım suvazlıcam
elerimnen! titsindi dizdi İosif.

38 Uyudu Adam! ama ölüm iesindän çıkarer! sän da şindi uyukladın –
Allahım – benim! ama – senin – iendän ömür – sizer.

39 Uyudun sän as! diriltin sän ölüleri! dirildin diriltin uykudan! diveç –
ilerdän ilikçimis.

40 Alıma topraktan! ama sizer Kırtarıcı şarap! oo dirii kırılıgadan!
Metederim stavrozu.

41 Nicel akıl verän! Kurtarıcı düdülär çiplak! kananmış suditedili dayandın!
O zetlernä – stavroza – gerenerin.

42 Stavrozu! iygunsus Evrey senselesii! bilärdin Kliselerin kalkınmasını!
neçin suud kestin Hristoza.

43 Gülütü! rubalarlan gimni Sabii! ama herersini o donatı! Gökü – kaviledi
topra – gözeleti.

44 Nicel Pelikan! senin saplanmış iendän Lafım! senin ölmüş ollarını dirildersin! şindi damnadêrsın ömür üstlernä.

45 Günü ilkin! açtın sän Hristozum! baaşka dindän sän sän saklandın! cinktin karanı başkanarnı.

46 Hiç ayırlmadın! Bobanın koynusundan Allahım! hem insan oolma sän istedin! hem cendemä indin Hristozum.

47 Alındın gerilmä! su üstündä topra tutêrsın! hem soluksus onda şindi yatêr! dayanamêr da – titirer üfkeli.

48 Of benim Olum! Adamdan datmayan – dizeräk – söledi! dünä padişa – olacan umutlandım! şindi sa stavroza seni gerdilär.

49 Kendi Gavriil! oo beni haberledi! geldi – göktän Padişa – diveç söledi! Ooluma benim İisuzuma.

50 Hem – Simionun! tamanandı okuması! senin kılıcın geçti benim canımdan! hem etişti Emanuilaya.

51 Barım ölülerdän! uutanısınis çiftlar! onara ömür verän kaldırdı onu sis hasetliktän – öldürdünüs.

52 Titsilendilär! gerenär görünmedik Şavkı! ama Hristozum benim mezarda saklı! soluksus – karanıkladı günüün – şavkı.

53 Acılı aladı! senin pek – pak Annan Lafım! açan seni gördü Mezarda! söylenmedik çeketirilmedik Ala.

54 Öldürülmeni – Hristozum! o pek – pak anan senin gördü! acılı duva eti o sana! dimä ürinä ölüler – arasında.

55 Kötü cendemi! korku aldı açan gördü seni! gün metini ölümsüs kolverdın! onarı ani balydılar.

56 Bük hem titsi! görünmä şindi görner! ürektän kim kabıtlı ölüm kabuledän!
kendilindän – dirilti hepsini.

57 İelernä saplamışlar! eilerni enserlemişlär sabii! elerin – cıranı iendän
alıştırersın! hem denülmedik elerni dedelerin.

58 İleri Rahilinin! olunu alardı hebiri evdä! gidärkana olunu pak kızın!
ürencilär – ahırak – anasinnan – bilä.

59 Şamar urdular! Hristozun suratını düdülär! elinen Adamı yarätü!
çenelerni duşmanarnın foladı.

60 Türkürlän! seni – Hristozum stavroza – germenü! hem gömülmeni –
hepsi – dorular yortulêr! kutlêrsın – ölümdän – gemänän – senin.

61 Çeketmesis! Alla dayma benim Lafım! hem Ayozlu canım – benim! kavilä
padişahlını nicel ii.

62 Yaşamai duduran! Cumledän lekesis pak kıs! kurtar kliseleri
aldanmaktan! Da – ver barışmaklık zere eiicisin.

63 İlaik çok metini! sän yaşamak verän saabi! stavroza elerini sän gerdin!
ensedin heptän duşmanın kuvedini.

Üçüncü statya

1 Senselelär – hepsi – türküleri gömülmenä Getrerlar Hristozum benim.

2 Arimafiya – indirdi seni açtan! Plaştanitsailan sarıp mezarda gömdü.

3 Miruyu taşıyanar! getirdilär miru sana Hristozum benim.

4 Hepsi dirilär –bitki! türküleri – getirecis yaşamak verenä.

5 Nicel ölü diri! Miruyu taşıyanar – miruladılar akılı.

6 Pek inancı İosif! gömer – Hristozun – güdesini ömür vereni.

7 Kim – doyurulmuş Manailan! karşı koer sana Hatır verenä.

- 8 Kim – doyurulmuş Manailan! getirer – Kurtarıcıya safra hem sirkä.
- 9 Ah fikirdän bozuklar! Hristozu – öldürücü prorokları – öldürän.
- 10 Nicel – akılsız izmetçi! satı – üreniciy – hepsindän akılı.
- 11 Kurtarıcıdan atılıp! zapa – sän düştün ikiyüzlü İuda.
- 12 Solomonda yazılı! derin koyu doruluksus çiftlara.
- 13 Doruluksus – çiftların! buruk öları nicel canavar plasada.
- 14 İosif Nikodimnen! gömerlar ölü görünen Alahımızı.
- 15 Yaşamak – verän Kurtarıcı! şükür – senin – padişahlına cendemi dadan
- 16 Ölüni – senin – pek – pak kıs! gördünen Lafin gücenik dizdi.
- 17 Ah – tatlı – benim ilkyazım! tatlı – Olum benim nerii kauştı iliklin.
- 18 Bük – alaiş – pek – pak senin Annan çeketirdi sana Lafım ölenä.
- 19 Miru – getirenär – geldilär Hristozu yaalama Allahtan miruylan.
- 20 Ölümü ölümnen – sän! öldürersin Allahım – kuvedinnän senin.
- 21 Kurtulêr – adanmış kötüdän! kurtulêr ariflinen senin Allahım.
- 22 Cendemın dibinä düşer! duşman satıcı o kül zengininä.
- 23 Nicel canavar plasada! sarılı – evdän – irak – akılsız İyuda.
- 24 Seni – görenär kaybeler Lafım! Olu – Allahı – hepsinä padişah.
- 25 Hepsi bilä kaybeler! derindä çürer adamnar zetçilär.
- 26 Olu Allahın padişa! Yaradıcım – nice dayanacan – zetlerä.
- 27 Genç – Anası gördüne güdei asılı açta pek baardı.
- 28 Güdei – ömür taşıyan! İosif gömer Nikodimnen bilä.
- 29 Gücenik ses verdi pak kıs! sıcak yaşları aktı can acısından.
- 30 Gözüüm – şavkıım – benim tatlı! olum nicel yatêrsın şindi mezarda.
- 31 Adamı – Evai kurtardım Annam alama bän zetleenerim.

- 32 *Şükür – ederim sabuluya olum – benim ani dayanersın zetlerä.*
- 33 *Evledän –bradın datmai! Sirkäilen – sulandın hacı safrailan saabi.*
- 34 *Stavroza enserlendin sän! nicel – bir bulut örtü seni insanar.*
- 35 *Miruyutaşıyanar – Kurtarıcı! mezarna geldilär miru getirdilär.*
- 36 *Kalk o bol üreklam! bizi kurtar cendemdän hem karanıktan.*
- 37 *Diril ömür verän! dururan – senin Annan – yaşlarını döker dizer.*
- 38 *Alatla dirilmä! brak kahırları – Lafım – pak – duduran seni.*
- 39 *Gökteki kufetlär! Titsindi – korkudan seni ölü gördünen.*
- 40 *Sevgilen hem kokulan seni sayanarın prost et günarlarını.*
- 41 *Ah – titsi fasıl görünmä Allahın – Olu – nicel – toprak seni örter.*
- 42 *Taşerlar – açta – kurtarıcı İosif kaçner şindi başkası gömer.*
- 43 *Alêr – hem – dizer pek pak! Anan – senin – Kurtarıcı benim – öldürülmäm.*
- 44 *Titsiner – akıllılar – fasıl titsi – gömektän – sän hepsini yaradıcı.*
- 45 *Miru dökerlar! Mirutaşıyanar – mezarna urkenä – geldilär.*
- 46 *Uygunuk Kliselerä! insanarna senin – kurtulmak baaşla kalkmanan.*
- 47 *Ah – Ayozüçlü – Allahım! benim Bobam Olum canım hayrla dünei.*
- 48 *Gördünen senin Olumun! dirilmesini – kıs oldu senin izmetçin.*
- (Beşalma) (EYKV. 736-743)

Akafist Ayoz Angil Korucuya⁵⁷

Kondak, 1

---

⁵⁷ Koryucu meleğin ilahisidir (akathist). Rusçadaki ismi, *Акафист Ангелу-Хранителю*. Bu ilahi, Filumen adlı bir rahip tarafından yazılmış olup 1864 yılında Rus Ortodoks kilisesi tarafından onaylanmıştır (www.akafistnik.ru).

*Ei Aiöz Angel Ani hairılaisın saabi Alahtan benim canımı hem güdemi
Koruma bän senin iliksıs çıran metiniklen çalaım mikaetlıkıan sana sända
büük sözünen olup Gök Padişah-hına. Kurtar her bir nivoyadan kahrıdan
hem görünen hem görünmeyän duşmandan, hani sana barerım Sevin sabinin
Angili benim uikusus koruıçum*

İkos, 1

*Ei Aiöz Angilim Ani göktän yolanmışsın Koruma benim bütün ömürümü sana
iilerım hem yalvarıerım sän Kendin Kullan hem fikirlendir beni ani bütün
ürektän sevgiilen uslulukıan yolandıraım getirmä metinik çalgılarıı Sevin
Allahın Angili benim düniürüm Aiez üçlüyä Sevin güdesis saldat
Padişahların Padişahına Sevin gök izmetçisi çorbacıların çorbacısına Sevin
Akılı izmetedän yaradana Arıflärlen Sevin ani herkere tamamnaersın
çorbacının istedini Sevin ani Allahtan izin Aldın, hem Kuvet benim canımı
Koruma Sevin ani biri kere bile bendän günahkerdän Airılmaersın Sevin ani
her vakıt gezeersın o zarıflen Sevin ani benim her bir yolardıı koruersın Sevin
ani her bir fenalıktan Koruersın Sevin ii koruicum hem Kulan-nıcım Sevin ani
bana Allahtan Kullanıcı verildin yaşamak yolardıı Sevin ilikçi hem Kulanıgım
benim sevin Sabinin Angili benim*

uykusus Korucum

Kondak, 2

*İnsan sevän saabi görüp Adamın günaha girmesini o bizim derdimizä görä
ani ölä insan düştü günaha onun Annadıılmas ilikleri için yolladı düneyä Aiöz
Angileri hem her bir Adama Angel Koruicu verdi zere Angil tamamner*

*çorbacının izinerni her vakit hazır Sevgiilän yardimetmä Allaha yakışıkla
çalalım Aliluya*

İkos, 2

*Ei Aiöz Angilim istä ükardan benim Aklıma Aidınık ani Anaim Allahın
sımarlamalarını ani islä hem benilän hem doru üreklän hem girginiklän
tamannaim Ama durgunmaim metetmä benim Koricumı bölä seslen Sevin
ani üremidä tutuşturaersın sevgililik Allahıma benim yaradan Sevin ani beni
Kızıştıraersın her bü her sat Alaha duva etmä yalvarma hem inkinat olma
Sevin ani can evimä aul gerersin Allahın, Korkusunan bir inan Karaul, gibi
sevin ani benim her bir, gındularmı Kurtarıcıya dorudaersın ani gerildi
dünnänün günahları için sevin ani onun zetlerni hem Kruçada ölümnü Aklıma
geirim erleştireersın Sevin ani onun zetlerni Kurtarıcının Aklıma, getirersin
Korunaim gınahtan üredersin sevin ani beni duvada Kulanaersın hem
yardım istemä ükardan hem Aiöz Duhun dorunun serinini istemä Sevin ani
inandıraersın ani Kurtarıcı Araer hairına o münüzü hem uslu üreklileri Sevin
ani fikirmä Koersın ani hererdä Alah dolaylear bizi, sevin ani her bir
görmeklermi Aklıma üz be üz getirersin sevin ani bana ii ürek verersin Ani
onun bereketinen günahlarımdan pokait olalım sevin ani canıma Kahr
Koersın o taş ürekli olanar için Ani pokoit olmerlar titsinem Sevin Saabinin
Angili benim uikusus Korucum*

Kondak, 3

*Ei Aiöz Angelem benim Aiöz Korucum ani Allahtan verildin ver bana Kuvet
hem kısmet ani bir Kösteksis Aımsı bişeyä ilişmesin da gezim Kurtuluş*

*yolunda hristozun simarlamalarında geneda üreimin hem Azımlan metedim
Allahımızın pek Aiöz Adını durmamainca çalalım Allaha Aliluiya*

İkos, 3

*Sänsin benim örtüm ani Airımaısın Allahtan Aidınık şafkımsın ani Aidınık
eder benim Karanık canıma hem ani dadaer Karanı ama Kırık üreklen
yalvarım paklayasın benim her bir duıglarmı ani belalardan Karanık da
şaşırmam günä Karanına da pak olaim da gezim Karanıkta da senin
şanımlan Aidınınan çalalım bölä sana sevin Kaulimas ıldıs şavklı ani üç katlı
şavklı Alahın hem benim da daima Aidından sevin pek Aidınık savk ani benim
üremın gözlerni Adınadersın ani benim üremın gözleri günahıtan karanık
sevin ani isteersın beni şaşırın dınsızlıktän şaşırımışım sevin ani fikirmä
koersın ani Allahın simarlamalarını benim bütün ömürümdä tanıem seviin ani
ölä yapaersın Allahın zakonu doru mumsun Ayaklarma hem üremä Aidınık
edersın sevin ani laflarını Evangeliyanın hristozun tatlı seslemä üredersın
sevin ani şüpesin inanma üredicinin sabinin üertmeklerni üredersın sevin
ani Kavilersın kail olim Aiöz Klisenin Adetlerni inanna sevin ani
Kulannaersın kail olma ne doruluklar bradı Aiöz bobalar sevin ani kavilersın
nasatları doru hakikat inanna sevin ani inandıraersın bu nasatları hazır olma
kär ölmüda ölümdä Kabul etmä sevin ani Kulanaersın bu erdekilärleñ ani
dini brakmı bir balantı olmasın sevin sabinin Angili benim uikusus Koruicum
Kondak, 4*

*Dünä işlerni deniz dalgalarını dadıersın Dualu gemiilen sıkletli dünä
Kısavetlerni geneda barışmaklık zerä benim yanık hem fakir canım bulaner
zere yok bulma duruk gölcük Kurtuluşa ama sat Allah için sade Angilimä*

*hem benim Koruicuma umutlanaerim zerä edindin Kulanıcı Koruicu ama
benim uigın gındularmı ani bilandıraer beni ama şükür ederim Allaha çalıp
Aliluiya*

İkos, 4

*o fena duhlar ani Gek Altında işidip hem görüp Allahın Angieli ani pek kavi
üzleri dinner sokulma senin pek pak şavkına hem fenalık yapana benim
canıma yalvaraerim usluluklan Airılma bendän sabur suzdan ani Koruersin
beni daima nivoiyadan onarın Kötü Kemetlerindän ani tutma savaşerlar
müniüzlüklän söleerim sevin ani Kolaersin benim aklımdan hasetli hem fenail
sevin ani gölgä edersin hem örtersin Kavi Kanatlarınan sevin ani her vakit
cenk edersin Ateşli Kılıcinan benim dolaimda sevin ani bna yardım edersin
ensemä onarı sevin ani Kolaersin bendän o gelici kuşların Kapanı gibi can
Kaibedici evdän iraklarını sevin ani fikirlendirersin tanıma nice bir yabancı
tanıma gibi o kötü şeytanarın şetan prinkasından sevin ani dadiersin benim
fikirimdän üstümä gelän canavarların onarın üretmeklerini ani canım zarar
yaperlar sevin ani benim üremdä onarın Atlarnı köktän çıkaraersin dikli hem
hasetli sevin ani beni üredersin kuuma hem silyahlanma stavroz nişanı inan
sevin ani Kuvetlindirersin çinemä Aspidam hem vasıliskanın üstünä sevin ani
var ensenilmäe Kuvedin silyahın cumne duşmanarma sevin sabinin Angili
benim uikusus Koruicum*

Kondak, 5

*Sana ei benim ii Koruicum kişaeerim bentsetmä o ildıza ani götürdü
Kulanarak hem şavk ederäk maçları sabiya baş urma dünänın Kurtaricısına
ani dudu Vifliemdä zere senda durmamainca benimlen gezersin hem şavkınan*

*bana ölu gösterersin ani götürer ükarkı viflemä Gök Padişahlına zere orda
Arhangilärnen hem Angilärnen Askerlerinen barabar bända ilaik olaim çalma
bitkisis Aliluiya*

İkos, 5

*sana ei benim ii Koruicum sana Kuşerım canımın Aiez Kulanicısına görüp
bnim Aldanmamı Ani patimailan Karanıkta bulunduımu örtülü Acılam hem
körlemä da bän da gideim Kurtarıcının Ardına onarlan Kızıştırıp pokoit olma
ta gözlerim yaştan derä döküncä hem ikainca canımın paksızlını bunun için
yalvaraerım hem sana deerım sevin ani götürersin Allaha günük gibi duvalar
benim günahker için sevin ani her kerä Aracılık edersin bana yaradan ani
kurtarsın beni durgunu sevin ani Aracılınan çevirersın onun güdesini bendän
günahkerdän sevin ani baş ildersın onun iliklerinä ani Kaibetmedi beni
benim dinsizlemlen sevin ani durmamainca yalvarıersın beni ölä Alana sevin
ani beni yolandıraersın pokayaniyalan ömürmün her bir günümü sevin ani
bana havez üfleersın her kere pişman olma sabimin önündä benim düsümin
günahlarım için sevin ani fikirlendirersın daima hem her vakıt Aklımı
hesaplam hem Anadaim günahlarmı sevin ani dürtersın Alaim hem Kahır
düzersın üremdä ani olmama üfkelendirmämä benim pak Aiöz Allahımı sevin
ani uiyandırersın Aalama benim o fena hem günahker Vyatsamı sevin benim
Aidink hem susmas Aracım benim canım için sevin sabinin Angili benim
uikusus Koruicum*

Kondak, 6

*Ei Aiöz Angel benim benim Aiöz Koruicum Açık inan ederim bükü seslän sän
Kasavet Koyan benim için o günahker için herkere ani bulandıraer canımı bu*

*dünännın dalgalardan çapuk şındirersın hem tes fikirlendirän Ani bunar hepsi
yolanma pek rahatı yaradıcıdan zerä bunar hepsi şaşır canıma zayıflıma zere
zorlar üreder gökün doftorna çalma Aliluiya*

*İkos, 6 Benim o Karanık hem yanık canımı gücenik hem belalar sardı çok
günahların sebepindän Ei Aiöz Angilim durur Aidınık içimdä nurlu olan
işenen şamarır hem doldur üremi sevinmeliklen hem şeniklen ani durmaksıs
havez olaim senin ürtlinenä Karışerım barma vameş gibi bereketli Allaha
Acıyan olsun benida hem prostetsin günahlarmı ama susmaksıs Ei benim
Kulanıcim ilerlet benida baraim havezlen sevin ani yardımnersın
tamamnama o ii boyuduruyu Kurtulmuş saburnu sevin her bir nivoyada
canımın bulanıklında Kavilersin umudumu sabı Allaha sevin ani
üredersingirginiklen ensemä Kahırları hem Acıları sevin ani kuvaersın bedän
Kahırları hepsini hem hazetin benim üremdän sevin ani girginedersin Karşı
Koıma düşmana ani ister tutma beni umutsuzluk prinkasından sevin ani
yolandıraersın inanma Apostolun laflarını dayanacak sailar kim istärsa
yaşama Allahın sözünän dayansın Kolaişa sevin ani üflersin Prorokların
örneni hem Apostoların saburnu hem çok daiyanmai sevin ani ilendirip
göstersin hristozun muçeniklerin nasatçılarını Angıları kail oldu kanı dökmä
sevin ani Koersin benim gözlerimin önünä hem Aklıma saabinin Kurtarıcanın
zeetlerni sevin ani üremi tatlılaersın umutlan gelecek ödek için sevin ani
canımı dirildersin sevinmäklen beklemä veçnika iliklern sevin benim ii hem
Aklılı ilendiricim sevin saabinin Angili benim ukusus Koruicum*

Kondak, 7

*Ei benim saabim yaradıcım isteip hepsini inansın senselesini Kurtarma
yoladın Kendi Anilini nicel bir inannı bekçii hem öla Koyan bütün ömürümdä
herzaman yardımlasın senin Aiözlu soolunnan Kurtarsın oinaklı şeytanardan
hem hazırlayasın ii işlärlän girmä Gök konaklarını odalarını o arif gençlären
hem Allahın gerçek çalgıllarınan çalma Aliluiya*

İkos, 7

*Ei benim zapçım hem saabim gösterdin bir eni iilik benim üstümä ani
dübüdüis izmekerlarından ifkaim hem hepsindän günahkerim zere görüp o
çirkin fänalıklarımı Kaibetmedin beni benim dinsizlimi ta bönkü günädan hem
bu sadadan ani şindi önümüzde çok dayanıp beklersin bereketinen benim
dönmemi hem ürektän pokoit olmama inanaerım benim Aiöz Koruicum ani
senin dutunmaksıs Aracılınan Allaha bän Korunmuş oldum şindiyädan bunun
için sevgiilen hem havezlen barerım sevin ani elini uzadaersın yardıma da
beni Kapaersın dinsizlik kuyusundan sevin ani silkersın günahker uikuyu
benim günahker haylazlımdan sevin ani Aldınık Ayak Aidınadaersın karanın
Kasavetsizlimi sevin ani senin duvalarınan Aidınadaersın yardımnaersın
benim o suuk üremi hem Kızıştıraersın ani yakın sünmä sevin ani beni her
kerä Koersın metedim Allahımı sevin ani çalgılarda seslim duduraersın zerä
iilik hem doruducuisun metetmä cumleleri yaradanı sevin ani üredersin
slavaslovit etmä benim saabimi diilsat Aazlan ama bütün üreklän sevin ani
yolandıraersın tamamnama pek Aiöz Oolunun sımarmalarını sevi ani
istersin beni sınaştırma fenalık apanardan Atılma ilik yaparak onara sevin
ani istersin halizdän Kazanaim guguş ylnızlını hem Kuzu yalpaklını sevin ani*

*Aracılık, edersin uşak fenalık-sızlınu hem ihtiyarların doru ustalıkların sevin
Sabinin Angili benim uikusus Koruicum*

Kondak, 8

*yabancidir benim gölgelemenmäm bu er üzündä benim yaşamama boşa hem
Kısa vakıda bän günahker hem makar Aazıcık düşünmerim o habersis ölümä
neda Korkulu suda neredä duracam o doru dava kesicinin önündä ani cuvap
isteecek hepsini işlermi hem laflarmı bunun için yalvaraerım sana canımın
Koruicusu uiyandır günah uikusundan ani etişmesin beni ölüm saadı
dorulmadan ani iilik olaim istemä pek Aiöz Allahtan prost olunmak benim
dinsizliklerimi ani sevinmäk sesinän çalaim Aliluiya*

İkos, 8

*Cumlerlerin zapçısı hem benim yaradıcım Açan nişan verecän şansora salık
brama bu dünayadan sänsın benim Aiöz Korucum ileri görüp o titsi
munkaları hazır o fena duhlar için hem günahkerlär için ani pokait olmamış
Angısı benida bekleer ört senin o Kuimetli Kanatlarınan niceyä Kartal örter
kendi yavrularını geneda Açan canım Airılacak bendän seni yakında göreim
Koolaip o duşmanı evdänira bunun için münüzlüklän yalvaraerım deip sevin
ani ileri aklına getirersin o Korkulu saadı ölümün Acılarını sevin ani her kere
Aklıma getirersin o gerünmäs hem bilinmäs saadı sevin ani üredersin
hesaplama her gün o hen bitkinci ömürümü sevin ani her kerä hazır edersin
öbür düneyä gitmä sevin ani bendä duduraersın canımı düşünmä hem ürek
paralamai boşuna işlär için sevin ani her kerä istersin bän pakoit oluim o
bitki günümdä ileri sevin ani durgudersin dünä havezli –klerinden hem dünä
işlerinden sevin ani yardım edersin köklemä ürämdän o bozulan Varlıkları*

*sevin ani bana gösterersin ani hepsi erin sevinmelikleri boşa kısıdır tatlısı
hem tes geçer sevin ani fikirlerin bu dünânın gözelii kır çiçâ gibidir tez geçer
kurur sevin ani durgudaersin insandan metinik Arama ani gölgâ gibi geçer
sevin sabinin Angili benim uikusus Koruicum*

Kondak, 9

*Bu benim yaşamamda her bir günahı yaptım hem bütün ömürümü bol işlerle
geçirdim ama şnânsora bitikiyâ yaklaştım da gene duşmanar Kalkaerlar
üstümâ çalışıp tamahlıklan Kapma da cendemin derininâ atma ama
yalvaraerım Ei Aiöz Koruicum ol bana Kurtarıcı Açan geçecam o Korkulu
vamalardan hem götür beni Korkusus ta Gök Padişahlına Kapusuna Raiya
neredâ Karşı gelecem inçerlein üzlerinen Angılar çaherlar Aliluiya*

İkos, 9

*Filisaf dilerni, söylemäs nelâr yaptım bân Ei Aiöz Koruicum benim bütün
ömürümdä zerâ ta Aiöz Vatizlik ikanamasından Kabuledip sän benim canımı
Korudun uşaklamı üredip fikirledirdin bük olunca Korudun günaha girmeem
gençlik boyumu Korudun insanık yaşamamı Kulandım ömürümün her bir
yolarnı Korduun ta ihtiyarlainca her kere beki Azarmadında ama gene
ilindirip gene yardımnaip dorusun Kurtuluş yoluna bunun için şükür ederim
hem çalaerım sana sevin ani bir kere bile bramaersın yardımni hem
koruntunu benim, üstümdän sevin ani uikudan kaltınan beni yolandıraersin
Allaha şükür etmä ani vereer Kuvet sevin ani üredersin sfintsit olma
Duvailan her bir günün çeketmesindä sevin ani bramaersın bir iş bile
çektirmä duva etmeinca o pek Aiöz Allaha sevin ani istersin heptän Köklemä
üremdän Kendimä umut Koimaim sevin ani beni girginedersin her kerä*

Anama pek tatlı bizim sabi İsus hristozun Adını sevin ani her vakit fikirimä Koersin lafetmä sat lüzümlü gem faydalı Allahın işlerni sevin ani durgudaersin çok boş çübüşeri nedän Allahı Azetmer sevin ani her Kere benimlensin iyärkan içärkän yada başka iş yaparkan sevin ani var kasavetin beni sınaştırma ölcüm olsun imemdäda içmemdäda sevin ani Koruersin uiku vakıdında hem Koruersin denemä isteyän duşanardan ani Aldader düşümdäda ani çok vakıda geçireim uikuilan sevin ani durgudaersin güdä tutuşukluinu hairsızlık patimasını ani üredersin beni Aiöz Angel oruç tataim hem trimur o prostlu ensemäk için sevin ani önümä Koersin utanmak doru Karaul hem içmei tütün zerä Angel Aiöz Aalaer zere Kokudan yaklaşamaer zere Aiöz Angil dolu Duhlan miru Kokusunan sevin sabinin Angili benim uikusus Koruicum

Kondak, 10

Ei benim pak Aiöz Aiöz Aiöz İsus Allahım ani geldin cumleleri Kurtarma Kırık üreklen yalvaraerım senin bük hairınan prostet benim cumle dinsizlimi ölçüsüs Kusurlarmı senin Alahlı izmekerinän duvaları için ani dil hısımdan Angısını verdin uşaklımdan Koruicu verdin Senin insana sevgilinä görä ani ilik göstereisin girmä Konaklarına Kudretinä hem çalma o doru Duhlarlan Aliluiya

İkos, 10

Ei Aiöz Angilim her vakit bana bir Kavi dayaksın benim fena duşmanarma Karşı Angıları Aaraer beni diveç Kaiçılıımı hem hailazlıkı ifkalaer canımı hem unutmaklan ama yalvaraerım Koruicum sana sevin senin düniürçülünen İlaik benim canvermemi hem benim raim olsun pak güdesindän hem pek pak

*Aiözl Kanından benim Kurtarıcımın ani Kavileşim o bozulmas giitilän öbür
düneyä hem o ii ilikçiyä çalma bölä sevin ani sana çorbacılık verildi daatma
benim üstümdän gelän duşmanı sevin ani Allahtan Kuvet Kabuletin ensemä
benim görünmäs duşmanarmı sevin ani fünalıktan hem şeytanın çarpıklıktan
Kurtaraersın sevin ani sarılısın Arfilıklän hem var umudum ölüim sadımda
Korkmaim o Kara suratlılardan o fena duşmanardan sevin ani sendän
Korunmuş olup var umudum geçmä, gökteki vamalara bir zarası sevin ani
senin yardımınan Kuvetlenip umutlanaerım ani Kalmıcam dışarda Rain çok
sevgili Kapusunda sevin zerä senin Aracılın, pek Kavidir Allaha benim zerä
Atılmaıcan dışardakı Karana sevin zerä daima benim fikirlimi Koersın ani
pokoit olaim günahladımdan da Kurtulaim cendemin Ateşindän sevin benim
şaşırmıs hem Arif Koruyucum Sevin ani beni gecä gündüs yalvarmaya
yolandıraersın olmaim Kolanmın şetanarlan munkaya sevin benim Kavi
düürücüim hem çapuk yardımcıım sevin sabinin Angili benim uikusus
Koruicum*

Kondak, 11

*Ei benim Aiöz Koruicum bilerim ani çalgı diliyä tamam makar münüzlüklen
getirerim sana bütün üreklän şükürlük senin cumne ii hairna Angelim nelär
yapaersın bu dünädan hemda bu sadadan genä ta yalvaraerım Acıyan
yardımcım sevineim Allahın Korkulu sudunda Kurtarsın sol taraftan hem ilik
etsin cumleyä Aiözlarlan çalma Aliluiya*

İkos, 11

*sänsin benim Kandilim günümün Kauşmasından iliklerimin zehin yayı yok ya
neyanı bän Kaçaim ani günahlardan Arlaştım günah uikusunan Açan*

*habersis etişecäm gecä yarısına bitki sada ama işitmeim bän o Akılsız Kızlar
gibi Korkulu sesini Güvenin ani bilimerim Kimsini yardım et benim uikusus
Koruicum canımın Kaplarını doldurma hairların zetin yainän hakına
ilıklärlen ileri doru Kalan vakıdımı geçirim ilikçi aciyan hem seslici da
Kabulet bendän bu çalgı sevin ani bir Allahu Aklında olsun Koersin herkere
sevin zakonnu hem sevgililini onun hem ilikçinin üremä enilersin sevin ani
sevim onun yaradanarı fikirlimnen hem düşünmämän uyandıraersin sevin
ani yakınım benim halis sevgilen her zaman Aklıma getirem da Alahada
yakışıklı olaim üredersin sevin ani sevim onarı dil sat laflan ama işlen hem
doruluklan beni üredersin sevin ani her bir zorlarında onara yardım edim
Koersin sevin ani Kahırlı olannara saburlun vereim güceniklerä Arka olaim
beni üredersin sevin ani benim Varlımdan pay vereim üremin umışadaersin
sevin canımı benim Kurtarıcısın zakona görä dostum için uyandıraersin sevin
ani gözlermi benim Kapaersın Kardaşımın günahını görmeim sevin ani
brakmaersın suditedim bän yakınımı benim sevin ani durgudaersın beni dini
hem inanı bozmak için ani sölerlar sevin sabinin Angili benim uikusus
Koruicum*

Kondak, 12

*Ei Aiöz Koruicum sana verildi doru hem Kuvetli Alahtan ani Koruyasın
benim her bir ölärmü sürçmesin Adımınarım bir köstek taşına ta hristozlan
karşı gelinceyädak Allaha Kuvetliya ani çalaerıs Aliluya*

İkos, 12

*metederim Seni şaşmaklı comertlini çapucak fikirlisin saabinin güdesi
izimeker hem bük erä Koiulan zerä Kucunmaersın benim mindar*

*günahlarımдан durgutma Aiöz duhları getirmä Alahın önündä benim için o
günahker için ani Kaibelmim divcinä ama Gök Padişahın da mera edinim da
canımın mülkindä ii hoşlanan Kabuleti çalgıları sevin ani Allahın Korkulu
suduna hazırlaersın beni sevin ani canımı hazırlaersın bir eni gelin gibi
Karail çıkma o güzel güveyä hristoza sevin ani istersin her vakit çalışkan
olaim güvü Konaklarna hem Kızıştıraersın canım Kandilni yakma o Akılı
Kızlarlan getirelim doru canarlan girem hristozun içeri sevin ani çalışersın
gineim pak kızlık rubasına benida Kızıştıraersın soyunma güdenin günaa
rubasından sevin banada ilik yapaersın delikanı paklık rubasına sevin ani
yalvarersın Allaha cömertli bereketli olana benida saısın saısıs seçilmşlerin
çatasına sevin ani Allaha duvacıların bilä onu Padişahlına çalışı sevin ani
senin gibi güdesizlärlän yaklaştırma onarlan bilä Allahın Padişahlına sevin
benim ii hem şen Koruicum sevin hoşlan yalvarıcım benim için o günahker
için ii hem çapuk Arıcım sevin ani Allah için hem Allahu duduran için bana
Kavi umutsun sevin sabinin Angili benim uikusus Koruicum*

Kondak, 13

*Ei sabinin Angili Anılmış aidınık hem Arif kabulet bu duvai hem şükürlü
çalgi geneda Açan gideces er üzümün suda göster senin cömertlini dur
benim yanımda duruk dolu sevgiylen yannaştırıp Korkuyu Kurtuluş olersın
umudunan hem da ilki olaim seninän Rain erlerinä divec vakıdadn çalaim
bitkisis Padişahın saltanatına Aliluiya*

(Beşgöz; Çadır-Lunga⁵⁸) (EYKv. 743-749)

---

⁵⁸ Kvilinkova, iki farklı köyde aynı ilahiyi derlemiştir. İki nüsha arasında herhangi bir fark tespit edilmemiştir (2013: 853).

Paskelä troparı.

1 Hristos dirildi / insan şen olalım / Zerä haydınnik göründü / mezardan o gün gibi

2 H-s güneşi dudurdu / bütünä dünei şavketti / H-s Paskelii sevdi / zerä o başlêr ömür

3 H-s dirildi / ni ya (skripturada) yazılarda söledi/ eömür için o verdi / onun hairını içki

4 Ama dil kısır taştan / ani Moisey yardıydı / diri suu iesindän / verdi bizä içelim

5 H-s dirildi / yortulanalım Allahlan / kaçalım bis günahdan / nedän Saabi gü ener

6 H-s dirildi / Kötü havezli gömelim / yortulanalım paklıkta / direlelim Hristozlan

7 Erin danaklını unudalım / dirilmei beklelim / açan günahı ensincis / ozaman diveç diri olıcıs

8 Her bis braksak dünnei / Saabi saa yanına koycek bizi / hem orda kardaşlar sevgili / Rain danaklını siredin / Benimnän bilä gömüldünüs / Benimnän diril inis / Rain mevasından iynis / diveç Angellärlän çalınıs

9 H-s dirildi / diveç yaşamak verdi.

(Beşgöz) (EYKv. 750)

Hristozun duması. Tropar⁵⁹

1 Göktä bir bük nişan oldu / Filozoflar görüp tanıdı / Misesyâ geldi (2)

---

⁵⁹ Bu metin ilahi değil, halk tarafından söylenen türkülerden biridir.

- 2 Onar evlerini bradılar / Hem gün dusundan geldilər / Hristozu arama (2)
- 3 Onar gidip görürlärdi / Göktä ildız da gidärdi / Onarlan barabar (2)
- 4 Erusalimä girdilər / o ildızı kaibetilär / Allahtan izindir (2)
- 5 Onnar insannara sorsunar / hepsi narot bilisin / Hani Hristoz dudu (2)
- 6 Onar pek kahırlanardı / Gidip insana sorardı / Neredä hristos dudu (2)
- 7 İnsan şaşıp durarlardı / filosoflarda sölärdi / Ani Hristoz dudu (2)
- 8 Sora irot kendi duydu / Filosoflara sordu / Nerädä Hristoz dudu (2)
- 9 Gidin halizini ürenin / Gelin selein / Neredä Hristoz dudu (2)
- 10 Bändä ona gidecäm / hem ona baş ildicäm / bütün kuvedimnäm (2)
- 11 Filasoflar gidip buldu / ahır içindä Hristoz dudu / onar pek sevindi (2)
- 12 Hristoza inkinat oldular / hem bük başış götürdülär / Altın smirna günük
(2)
- 13 Filosovlar pek sevindi / Angel düşlärinä geldi / hem haber verdi (2)
- 14 Başka yolan geri gidin / Padişah İrod bilmesin / o pek üfkeleni (2)
- 15 Angel İossifa dedi / Al Mariya uşaklan / Gidin ira Egipedä
- 16 İrot pek üfkeli gezärdi / bir bük Asker yolier / Gorod Vofleemä
- 17 Bir gecä kıyp doradı / 1400 can erkek evlat / İki yaşından (2)
- 18 Hristos bizim Allahımız / Göktä Bobanın saa tarafında / Hristoz slava
sana (2)
- 19 Boba Hristozu korudu / Hristoz vardı kendi olu / Boba slava sana (2) Amin
(Çadır-Lunga) (EYKv. 751)

Gün duusunda ildis dudu⁶⁰

1 Gün duusunda ildis dudu / Bütün dünyä haber oldu / Vifleemdä Hristos dudu / Vifleemdä Hristos dudu

2 Çobannayara haber sad gildii / Angel Bojiy bölä dedi / Vefleemdä Hristoz dudu / Vefleemdä Hristoz dudu

3 Filosoftar gidip buldu / Ahır içinde Hristos dudu (3)

4 Filosoftar pek sevindi / Saabilän onnar geeledi (3)

5 Filosoftar pek sevindi / Angel düşünä geldi / Angel Bojiy bölä dedi (2)

6 Başka yoldan geri gidin / Padişa İrot bilmesin / Vefleemdä Hristoz dudu (2)

7 Bütün dünnä pek sevindi / Angel İosifa geldi / Angel Bojiy bölä dedi (2)

8 Al Mariya uşe im / Kaç iraya Egipetä (3)

9 İrot pek üfkeli gezer / Bir bük asker o yollaer (3)

10 Bir ge ya kaip doradı / 14 bin an erkek evlat (3)

11 Saabinin adına onar / İlk muçenik oldular (3)

12 Gün duusunda ildis dudu / Bütün dünyä haber oldu / Vifleemdä Hristos dudu (2)

(Kazakliya) (EYKv. 754)

Yalvarmak kanonu Panaiya Allahıduudurana

8-ci ses. 1 türkü

İrmos: Sudan geçip, nicä kurudan, / hem egipet bozgunnuundan kaçıp, / izrailli deyardi: // “Kurtarıcımızı hem Allahımızı bizim metinneyelim”.

Refren: Panaiya Allahıduuduran, kurtar bizi.

⁶⁰ Bu metin ilahi değil, halk tarafından yazılan din konulu türkülerin bir örneğidir. Bu iki türkü ile ilgili fazla bilgi verilmemiştir. Metinlerin Ortodoks veya Protestan Gagauz defterlerinden derlendiği de bilinmemektedir.

*Denemeklerin çokluundan yorulmuş / Sana gelirim, kurtulmak aarayarak. /
Ey, Sözüün Anası hem Kız, // kahırlardan hem basmaklardan kurtar beni.*

*Günahlı zeetlenmeklerin basmakları beni korkudêr, / büyük darsıklıklan benim
canımı doldurarak. / Uslandır benim canımı, Heptänlekesiz Kız, // Senin
Oolunn hem Allahının usluluunnan.*

*Şükür: Sana, Kurtarıcıykaya hem Allahu duudurana, / Kıza, yalvarêrım,
belalardan kurtulayım, / zerä, Sana şimdi geleräk, // hem canımı, hem fikirimi
açêrım.*

*Hem şimdi: Beni, güüdüylän hem kannan hastayı, / Senin allahlı dolaşmanı /
hem düşünmeni kabletmää yakışıkla, bir Allahanası, // ii hem İilikliyi
Duuduran gibi.*

3-cü türkü

*İrmos: Gökteki dolayın Yaradıcısı, Saabi / hem Klisenin Düzücüsü, / Sän beni
kaavilä Sana sevgidä, / istemeklerin bitkisi, dooruların kaavilenmesi, // Bir
İnsansevän.*

*Korumak hem ömürünmün örtüsü / Seni sayerım, Allahıduuduran Kız. / Sän
beni Senin koruntuna doorut, / iliklerin Sebepi, dooruların kuvetlenmesi, //
bir Cümnedänmetinni.*

*Ey, Kız, yalvarêrım, can karışmalunu / hem benim darsıklık boranımı
daadasın, / zerä Sän, bir Heptänpak Allahgelini, // usluluun Başını, Hristosu,
duudurdun.*

*Şükür: İiliklerin Sebepini, İilikliyi, duuduran, / iliklerin bolluunu hepsinä
ver, / zerä herşeyi var nicä yapasın, / kuvettä kaavi Hristosu duuduran gibi, //
Allahta mutlu Olan.*

*Hem şindi: Bana, ani aar hastalıkların / hem dertli zeetlärlän denenerim, /
Sän, Kız, yardımna, / zerä Seni bilerim, Heptänlekesiz, nicä imdatın bitmäz //
hem yavaşımaz izurunu.*

*Kurtar Senin izmetkerlerini kahırlardan, Allahıduuduran, / zerä hepsimiz
Allah için / Sana geleriz, // nicä yıkılmaz duvara hem korunmaya.*

*Cümnedänmetinni Allahıduuduran, / Senin iürekliinnän / bak benim
güüdemin büük zeetlerinä // hem benim canımın hastalını alıştır.*

Tropar, 2-ci ses

*Kaavi Yalvarmak hem ensenmäz Duvar, / hayırlun izuru, dünneyä koruntu, /
çalışmaklan Sana iüsek seslän yalvarêriz: / “Allahıduuduran Zapçıyka,
alatla / hem kötüdän kurtar bizi, // bir tezdä Koruyucu”.*

4-cü türkü

*İrmos: İştittim, ey, Saabi, / Senin düşünmenin saklılını, / annadım Senin
yaptıklarını // hem saltanatladım Senin Allahlını.*

*Benim zeetlerimin dalgalarını uslandır, / yol gösterän Saabiyi duuduran, /
hem benim günah boranımı yavaşıt, // Allahlıgelin.*

*Senin acıyannın bitkisizliini ver bana, / yardıma çaarana, / İürekliyi hem
hepsi Seni metinneyennerin // Kurtarıcısını Duuduran.*

*Raatlanarak, Heptänpak, / Senin vergilerinnän, / şükür etmäk türküsünü
çalêriz, // bileräk Seni, Allahanasını.*

*Şükür: Hastalık hem kuvetsizlik döşeendä yatana / yardım et bana,
Allahıduuduran, / nicä Allahlı sevgili, // bir Daymakız.*

*Hem şindi: Ey, Cümnedänmetinni, / Sän, bizä umut hem kaavilenmäk, / hem
dürtülmäz kurtulmak duvarı olarak, // herbir zorluktan biz kurtulêriz.*

5-ci türkü

İrmos: Aydınnat bizi / Senin izinnerinnän, ey, Saabi, / hem Senin üüsek elinnän // ver bizä Senin usluluunu, İnsansevän.

Doldur sevinmeliklän benim üreemi, / Senin geçmüz sevinmeliini vereräk, // sevinmeliin Sebepini duuduran, ey, Pak.

Kurtar bizi kötüdän, pak Allahıduuduran, / Ani daymalı kurtuluşu hem usluluu // duudurdun herbir akıldan üüsek.

Şükür: Benim günahlarımın karannını daat / Senin şafk etmenin aydınunnan, // Allahlı hem daymalı Aydınnu duuduran Allahlıgelin.

Hem şimdi: Alıştır benim can kuvetsizliimi, ey, Pak, / yakışıklayıp beni Senin uuramana, // hem saahk Senin dualarınnan ver bana.

6-cı türkü

İrmos: Saabiyä duamı doorudacam / hem kahırlarımı Ona annadacam, / zerä fenalıklan benim canım doldu / hem ömürüm benim cendemä yaklaştı, / hem dua ederim, nicä İona: // “Kaybelmektän, ey, Allah, kurtar beni”.

Onu, Kim ölümdän hem kaybelmektän kurtardı / ölümnän hem kayıplan kaplı olan benim oluşluumu, / Kendi Kendini verip ölümä, / Saabiyä hem Senin Ooluna, Kız, yalvar, // duşmannarın kötü işlerindän kurtarsın beni.

Ey, Kız, ömür Arkalayıcısını, / hem dooru korunmayı, / hem denemeklerin çokluunu bozani, / hem şeytan kötülüünü koolayanı bilerim Seni; / hem herkerä yalvarêrım // benim çok zararlı günah zeetlenmeklerimdän kurtar beni.

Şükür: Ey, Kız, Sän bizä nicä korumak duvarıysın / hem cannarın bütün kurtuluşu, / hem belalarda ilinnik, / hem Senin şafk etmendä herkerä

sevineriz. / Ey, Zapçiyka, şindi da bizi // günah zeetlenmeklerindän hem kahırlardan kurtar.

Hem şindi: Döşektä şindi kuvetsizliktä yatêrım, / hem yok alışmak benim güüdemä; / ama, Allahı hem diinnä Kurtarıcısını duuduran, / Sana, İilikliyä, dua ederim, // ölüim hastalıklarından kaldır beni.

Kondak, 6-cı ses

Hristiannarın kuvetli koruması, / Yaradıcıya düişilmeksiz İsteyici, / brakma işitmeksiz günahkerlerin yalvarmak seslerini, / ama, İi gibi, tezdä gel yardıma bizä, / inannan Sana üüsek sesedennerä: / “Alatla arkalamaa hem kaavilä yalvarmayı, Allahıduuduran, // Ani Seni büükleyenneri hervakit koruyersın”.

Başka kondak, hep o ses

Yok bizdä başka yardım, / yok başka umut, Sendän kaarä, Pekpak Kız. / Sän bizä yardım et, / Sana umut ederiz / hem Seninnän metedileriz, / hem alçaklanmayacez, // zerä Senin izmetkerleriniz.

Stihira, hep o ses

İnsan korumasına brakma beni, / Pekayoz Zapçiyka, / ama Senin izmetkerinin duasını kablet, / zerä kahir sardı beni, / duşman hızlanmasına dayanamêêrım, / örtüm yok benim, mutsuzun / ne da koruntum; / herkerä ensenerim, hem iilenmäm da yok, / Sendän kaarä, diinnä Zapçiykası, / dooruların umudu hem koruyucusu, / dönmä benim duamdan, // ama faydalı olannarı yap bana.

7-ci türkü

İrmos: İudeyada gelän evladlar / Vavilonda bir zaman / Üçlüyä inannan çüinedilär fırın ateşini, çalarak: // “Bizim bobalarımızın Allahı, iisözlüysün Sän”.

*Bizim kurtulmamızı isteyip yapmaa, / Kurtarıcı, erleştin Kızın karnısında, /
Angısını Korumak dünneyä gösterdin. // Bizim bobalarımızın Allahu,
iisözlüysün Sän.*

*Acıyannu seveni, / Angısı Sendän duudu, pak Ana, yalvar, / kurtulalım
günahlardan / hem can mindarlundan biz, / inannan üüsek sesedennär: //*
“Bizim bobalarımızın Allahu, iisözlüysün Sän”.

*Şükür: Kurtulmak Haznesini / hem ölümsüzlük İzurunu / gösterdin Sän Seni
Duuduranı, / hem kuvetlenmän dayaanı, hem pişmannık kapusunu üüsek
sesedennerä: // “Bizim bobalarımızın Allahu, iisözlüysün Sän”.*

*Hem şindi: Ey, Allahıduuduran, sevgiylän gelenlerin Senin örtünä / güüdü
kuvetsizliklerini hem can hastalıklarını / alıştırmaa yakışıkla, // Hristos
Kurtarıcıyı bizä duuduran Kız.*

8-ci türkü

*İrmos: Gökteki Padişahu, / Angısına angel askerleri çalêr, / metinnäyin hem
büükläyin // hervakıtlarda.*

*Ey, Kız, brakma / Sendän yardım isteyenleri, // Seni türküylän
metinneyenleri / hem büükleyenleri daymalaradak.*

*Ey, Kız, benim can kuvetsizliklerimi / hem güüdü zeetlerimi alıştırêrsın, / bu
üzerä, Pak, // Seni saltanatlêêrim daymalaradak.*

*Şükür: Ey, Kız, inannan metinneyennerä / hem Senin yazdırılmaz duudurmanı
üüsekleyennerä // alıştırmak zenginini Sän bol verersin.*

*Hem şindi: Denemäk basmaklarını / hem günah zeetlenmeklerin
hızlanmasını, / Kız, Sän koolêêrsın, // onuştan daymalaradak Seni
metinneeriz.*

9-ci türkü

İrmos: Pak Kızı, hakikat Allahıduuduranı, / Seni açık inanederiz, / Seninnän kurtulannar biz, // tensizlerin alayınnan Seni büükleyeräk.

Benim yaş akmalarımndan / dönmä, Kız, Ani duudurdun // herbir surattan herbir yaşı silenü – Hristosu.

Sevinmeliklän benim üreemi doldur, / sevinmeliin bütünnüünü kabledän, // günahlı kahırı sa yok edän Kız.

Koruntu hem korumak / Sana gelennerä ol, Kız, / hem ensenmäz duvar, // hem kurtulmak eri, hem örtü, hem sevinmelik.

Şükür: Senin Şafkının dannarınnan aydınnat, / bilmezlik karannını daadarak, Kız, iuduacılıklan Seni, Allahıduuduran, // açık inanedenneri.

Hem şindi: Ey, Kız, hastalık zeetlenmeklerindän / uslanmışı alıştır beni, // kuvetsizliktän saalaa geçireräk.

Stihiralar, 2-ci ses

Göklerdän taa üüsek / hem gün şafkından taa pak olanı, / bizi betvadan kurtaranı, // dünnä Zapçıykasını büükleyelim.

Çok günahlarıma görä / kuvetsiz olêr benim güüdäm, / kuvetsiz olêr canım da; / Sana danışêrım, Bereketliyä, // umutsuzların umudu, Sän bana yardım et.

Zapçıyka hem Kurtarıcının Anası, / kablet Senin yakışksız izmetkerlerinin dualarını / hem danış Sendän Duumuşa; // ey, dünnä Zapçıyka, ol isteyici.

Sevinmeliklän çalêrız türkü şindi, çalışarak, / hepsindän metinnenän Allahıduuduran, / Saabinin Önündägideninnän // hem hepsi ayozların yalvar Saabiyä, acısın bizi.

*Hepsi angellerin askerleri, / Saabinin Önündägideni, / apostolların onikisi
hem hepsi ayozları, / Allahıduudurannan dua edin // bizim kurtulmamız için.*

(DKK 30-34)

4.1.3. Vaazlar

*Nemutlular (Baatlular; saadetlilär)*⁶¹

*Ey Saabi, Senin padişahlında an bizi, açan gelecän Sevin padişahlına.
Nemutlu canca fukaara olanlara, zerä göklerin padişahlu onlarındır.
Nemutlu alayanlara, zerä onlar ielenmäk bulacaklar dır. Nemutlu uslulara,
zerä onlar ermerası edineceklär. Nemutlu doorulua acikanlara hem
susayanlara; zerä onlar doyunacaklar. Nemutlu hairlılara; zerä onlar da
hair bulacaklar. Nemutlu pakiirekli olanlara, zerä onlar Allahı görecekler.
Nemutlu barıştııcı olanlara, zerä onlar Allahın evlatları deniceklär. Nemutlu
dooruluk için kuulmuş olanlara, zerä göklerin padişahlu onların dır.
Nemutluysunus açan sizi benim için azarlayacaklar hem kuaceklar hem benim
için hertürlü fäna laf seleyceklär sizin hakınızda yalandırırkan. Sevinin hem
şenlenin, zerä göklerde sizin baashişiniz çok-tur.*

(DKÇ 37-39)

Ne mutlular

*Ey sabi senin padişahlıynda ani bizi açan gelicän senin padişahlına
Ne mutlu cana fukarä olannara zerä göklerin padişahlıy onnarındır.
Ne mutlu alayannara zerä onnar şennenmäk bulduceklardı
ne mutlu dorula acıkana hem susayannara zerä onnar doyunuceklardır.
Ne mutlu hayrlara zerä onnar hair buluceklar, ne mutlu pak ürekli olannara
zerä onnar Allahı görüceklär.
Ne mutlu barıştııcı olannara zerä onnar alahın evlatları deniceklär.*

---

⁶¹ İsa'nın havarilere yaptığı bir öğretiler. *Gerçek Mutluluk* adı altında Matta İncilinde yer almaktadır - Matta 5: 3-10 (2014: 1013).

Ne mutlu dorulukçin kuulmuş olannara zerä onar gök padişahly kazanıceklardır.

Ne mutlu açan sizi benim için hazırlanceklar hem kuvuceklar hem benim için hertürlü fena laf söliceklär a sizin hakınızda yalandırırkan, sevinin hem şennenin zerä göklerde...

(Beşgöz) (EYKv. 761)

Ne Mutlu

Ey Saabi senin Padişahlında an bizi, açan gelecän Senin Padişahlına

1 Ne mutlu cannara fikirä olannara

Zerä göklerin Padişahlı onnarındır.

2 Ne mutlu alıyannara

Zerä onnar ilinmelik bulacklar

3 Ne mutlu uslulara

Zerä onnar er marası edenecklar

4 Ne mutlu dorulukçin acıkmuş olannara hem susayannara

Zerä onnar doyunaceklar.

5 Ne mutlu hayrlı olannara

Zerä onnar hayr bulaceklar

6 Ne mutlu pak ürekli olannara

Zerä onnar Allahı gereceklär

7 Ne mutlu barıştıricı olannara

Zerä onnar Allahın evlatları denecekler

8 Ne mutlu doruluk için kulmuş olannara

Zerä göklerin Padişahlı onnarındır

9 Ne mutluysunus açan sizi Benim için azarlayceklar hem kuvaceklar hem Benim için her türlü fâna laf yalandırıl seleyceklär sizin üzlerinizä. Sevinin hem şennenin, Zerä geklerdä sizin başışiyniz çoktur. Amin

(Gaydar) (EYKv. 761)

On êmir Allahın kanonundan⁶²

1 Bän Senin Saabi Allahınım: Bendän kayrä başka allahların olmasın.

2 Kendin için saaizm (sanem) hem hiç birinin benzärmäsini hani göktä ükarda hem hani erdä aşaaada hem hani erin altındaki sularda yapmayasın hem da onlara başuramayasın hem da izmetetmeyäsin onlara.

3 Senin Allahının adını boşuna almayasın.

4 Akılinda tutasın subbota gününü, ayozlamak için onu altı gün işlä hem herbir işlerini onlarda yapasın (bitiräsin), amma edinci gün subbota Saabiya Senin Allahına (olsun).

5 Bubana hem anana ikram edäsin (ikram edäsin), ki sana eyi olsun hem da erdä uzun ömürlü olasın.

6 Eldürmeyäsin.

7 Zina etmeyäsin (kurvarlık yapmayasın)

8 Hırsızlık yotmeyäsin (Çalmayayasın)

9 Dostuna karşı yalan şaatlık etmeyäsin.

10 Tamah etmeyäsin komşunun karısına tamah etmeyäsim komşunun evinä, ne onun tarlasına, ne onun izmekärına ne onun izmekärkasına, ne onun

---

⁶² Tevrat'ta iki yerde geçen *On Buyruk*'tur. İki varyant arasında bazı küçük farklar bulunmaktadır. Bkz. *Mısır'dan Çıkış* 20: 1-17 (2014:76-77) ve *Yasa'nın Tekrarı* 5: 1-21 (2014:189-190)

*öküzünä, ne onun eşeenä, neda hiçbir hayvanına, neda cumlesin, ne var dir
senin komşunda.*

(DKÇ 65-67)

Pisaltirin Molitvası

*ordan aretän kimseylär gelmicek hiçta işitmicek kimsey kurtarmıycek yok
nicä anatma laflan ordaki zorları durmamıynca o oflamaları günahkerlerin
kimsey işitmer günahkerlär halis dyaulun üzünü görüceklär, Günahsızlar Gök
üstündä, Günahkerlär satanıylan bilä, neredä günahsızlar, Allahın elindä
günahkerlär erin altında neredä zetlener hodulluk, neredä üsek yapılar
neredä portalar neredä korkusus yaşamak, korkacis baracis uluyup of
kahırlar: ya fikirmizin ne görecemis var, bizim birlenicek küçüçüda bündän,
hepsimis cuvar verecis, doru sudıyanın önündä hepsimis o sata orda
bulunacis canar Allahada sevgili oluceklar bu soy başış, padişah dicek kalkın
satarafımdan sevgili evlatlarım da gelin benim ardıma, Bobamızın
padişahlına ani hazırlandı sizin için dünnä kurulmasından, ani hazırlandı
sizin için dünnä kuruları ozaman o sevgili evlatlar göricek ne gös gördü ne
kulak işiti bir kimseinda fikirinä gelmedi Bu laflar onnar işidicek enikunuca
hem şeniklän hem ta ne iş dicek sol tarafımda olannara, hem üfkilen hem
kü sülen, barıcek çıkın dışarı kaçın bendän betfalılar içinä ani hazırladı dyaul
sizin için, ozaman Allahtan sıbıldıldınıs da duşmanar kabul edicek, Vay korku
nesoy çirkin nesoi hastalık Barış açan hepsi, Allahın Ateşleri, baracis hepsi
günahkerlär cendemin kahırlarından kahır nesoi çirkin aldiraceklar
günahkerleri, nesoi yakıcı erlär, vai canım vay canım ne çirkin işlär darter,*

orda kendi dyavulmuş, of kahir sünmäs ateşlär, alın kurtları koyu kanıkları, acımas izmetçilär o zaman munkada olanar barıcek, Allaha ama Alla işitmicek ozaman aklımıza gelecek, bizim ani erdeki yaşamak boşuna, ani hairsıs işlerin ilikleri kaybeder, yaşamışık da neyä bilmemişik neyä, vay günahkerlär açankalkaceklar sol tarafımdan, ne mutlu sa tarafımda olanara günasızlara şenneniceklär, günahkerlär gelmicek, günahsızlar sıcakta, günahkerlär ayazda günahsızlar herkere tol olacek günahkerlär herkere aç olucek günahsızlar Allahın slavasında, günahkerlär cendem dibindä, günasızlar veçnaya kabul olunmuş, günahkerlär veçnaya kulmuş, günasızlar işidecek gelin benim evlatlarım benim padişahlıma, günahkerlerä dicek cendem olun bendän, prokletlär, günasızlar Raya günahkerlär cendemä, günasızlar sevinecek, günahkerlär balanıcek, günahsızlar serinicek, günahkerlär kızıcek, günahsızlar şaşıceklar Allahın gerçiklinä, günahkerlär korkucek duşmanarın çirkinindän, günasızlar haydınnanıcek, günahkerlär karanıklanıceklar günahsızlar altın, günahkerlär koray günahsızlar Allahın evlatları, günahkerlär duşmanın evlatları, günasızlar Angellärlän çalaceklar, günahkerlär şeytanarlan alıyceklar, günasızlar aydının ortasında, günahkerlär karanın ortasında, günasızlar halis Allahın üzünü görüceklär günahkerlär halis dyaulun üzünü görüceklär, Günasızlar Gök üstündä günahkerlär erin dibindä, günasızlar Allahın elindä, günahkerlär satanıylan bilä, ne mutlu angı can bilmiş, nice yaşama, da geçirmemiş buşuna, geçirmemiş ömürünü boşuna, ilikiçin kaybetmemiş cannını herkere, Vai günahkerä açan airiceklar günahsızları Vai günahkerlerä, açan Allahın Ayozlari onardan kaçıcek, nesoy bük utanmalık olucek, Vay onara kim onarı

yanılmış, bönkü günädän düşünecek onarı. Allahın Adamı ani gözäl duva etmiřlä, sabur etmiřlä horuqlarda, hem ani uyku ensemiş hem dis çökmüş, Allahın enündä, hem ani üzünü erä kapatmış hem ani gözlerinen Gökä bakmış, hemda prestolunda oturukan Allahıda aklına getirmiş neredä serinemiş karnısında tok olmuş, bölelerida doyunucek Allahın. İliklerindän, Pisaltirin okumaları te ne türlü, adamın canını görücek angellär çirer yardıma, duşmanarı koler karana yok eder. Pisaltirin bük faydası var. Günahker Adama günahlarını örter nice ikanmış oler, duşmannarnı çarper, bir vakıtta varmış Manastıra bir keşiş, evdän irak aldadırmış onuda gider da seler svyatoy Makariya. benim var filan manastırda bir kardaşım nice isterim öläda çeviririm, svyatoy Makari açan bunu işider da der olmas bizim hramdan bu can kaybelsin da kalker da gider! Svyatoy Makari o Manastıra ani yaşarmış o kardaşlan, ya okut sän Pisaltiri da git sölä duhovny Bobaya, bu günahker, kardaş başlamış Bölä yapma: Allahada yakın olma, karşi geller Svyatoy Makari gene evdän iraklan, da sorer nice hep ölämi yaşersın o kardaşlan o manastıra, da o zıman evdän irak der, proklet olsun sizin o okumaklarıns aklımızıda çarptınıs hepsinizdän da ta beter oldu, tä nice Duvalar koler duşmanarı Ama Pisaltirin pek bük faydası var, günahker Adama, gün gibi yalabıder su gibi iker yaa gibi imşader, ama duşmanı Pisaltir Ateş gibi yaker, ama üfki Pisaltir yavaşıder inatlı durguder, kıskançlı braktirer, her bir gözäl işleri düzer, Pisaltirin okumaları cana bal gibi tatlı tatlı geler, ihtiyaşlara saburluluk gençlerä gerçiklik, zerä kendi Prorok David yazdı onun günahları ikansın dini, Troitsa dünneyä yaradana yardım etsin, Svyatoy David bütüin fikirinen bütüin üreklän hem řeremetliklän, dä bista

kalahım Allahın saa Tarafında, olup airılmak adamnarlan bilä, olalım gelin bista bütün üreklän, bütün canımızlan, gelin baş ildelim Hristoza Allaha, gelin baş ildelim kendinä İsus Hristoza Padişaha, Allaha: Amin

(Çadır-Lunga) (EYKv. 754-755)

Ey o üredici İsus Hristos söelä sän bana ne iilik bän yapım birda hem daymalı ömürä girim ysus ona dedi neçin bana lidersin, bir Allahtan -47- karı başka kimsey diyldir, her sän daymalı ömrä girmä İstärsän birdan. ozaman sän kooru Allahın o büyük İzinerni bu erdü O İsuza dedi angılarını bäm koruem. İsus ona dedi bunarı öldürmä Hairsızlıkta yapma, yalanda sän kimseyä bu erdü sölämä Bobanı hemda Ananı İkramlayasın sän bu erdü. Komşularnıda kendin gibi seväsın o gene İsusa dedi bunnarı bän Koorudum benim gençlimdän beri, a taane etişmeer bana İsus ona dedi, her kuilmalı olsa istärsän gitmä sat sän varlını hemda var fukaralara ozaman sän göklerde -48- kozyäip edenecän

(Beşgöz) (EYKv. 755-756)

Hristos Sabi der ya kardaşlar o kin tutan adamlar sorunda sölesinär ne sebebi için kin tuterlar da istämerlar barışma komuşusunan yada duşmanınan o seni südü dinimi, osa hırsıs dedi dinimi, olmas üfkei bültmä açan görersin, açan görersin bir duşmanını aklına getirmä onun kabatını, zere o kabat dildir onun a şetanındır her bis ölä yapsak, tek kurtulurus karezdän, hem duşmandan, bunun için gelin ya kardaşlar biri birimizi yardımluilim, da barışalım da o duşman şetani, aramızdan kuvalım bütün fänlıklar hepsi şetanın bunun için

gelin kardaşlar Őetanın iŐini brakalım, da Hristozun ardına gidelim zere canarmızıda tenermizida, olacek ihtärlık kuvetsizlik ara gelir öliim o korkulu sat ani cümlemis onu bekleris, da o sadın içindä Őenikliktä bulunurus can tendän airılan açan seftä, bileris da bis o sadın içindä dilimista tutuler bir laf sölemä, halın yoktur yanında hısmnarnı da tanyasın ama bir laf sölemä kadar alayamersın, ozaman sat yaş dökeräk, airileris da gideris üfkelenmiş günahlan karşısında oflycis, nice baricis Allaha alıycis, Allahlan Angel erä kabul edicek bizleri, ozaman Angel Ayozlar gelecek da bis telbihliktä bulunursak nası Alla bilirsa o vakıda deicis, Ayöz Angellär brakın beni ta bir kaç vakıda bända elä dorula gelim, Aez Angelär bu lafları işitinen o sendän diceklär, hey günahker can bütün ömürü tempihliktä geçirdin ya Őindimi elä ihteberä dönmä istersin hem günahker can senin ömürünün günüri biti, airıl git senin pain te bu her yaptıysan islä hem onu hem kendini gūnahtan kurtarısan ozaman hem onu hem kendini inkyar edärsan kazırsın demä ona bir fäna ürekli adamdır nekadar da desän genä saul padiŐahlyndan beter sad padiŐah davidi her zaman öldürmä arardı, da gene david ona kin tutmadini Allahu nası gidirdi bir keret Davit nası duŐmannı dyaulu maza içindä razgeldi da kesti etindän bir parça da çekindi geri da seseti ona, padiŐahlına saul dedi etin parçası elimdädir her istädım senin etinin başını kesecidim bundan tanyasın ani benim sana bir karezim yoktur, Saul kalktı da sarıldı Davidin koynusuna, da eptü onu da dei Davit nemutlu canına olum itä nice Davidin milaylı Saulun karezliklini çözdü Davit adını istemä istemäsken canavarkan koyun oldu kanın inan oldu Őtä bölä yapın sista duŐmanın kabatını başla seninda başlasınar bän canavarları hem tutupta inan gelersinis ama bis

duşmanarmızı başlasak Alahta bizim kabatmızı başluicek her bis kendimizi doru tutsak fänalı kuvarıs içimizdän bu iş için nice derim kalsada yapma ölä afet onun kabatını geçirmä üfkenin yarasını kes onu zere üfkä ölümde getirer her o günü geçirsan üfkilen barışmasan duşmanınan ta çok üfkä zedelener günneri geçirisan üfkilen barışmasan sana ta çok kabat hem utanmak olur günüeri geçirisan ta çok iliklerindän uzak olursun duşmanından ta çok kalırsın ölümdän ansızdan geliveri da Allahın önünä karşısına günahker, gidärsin, her bir dostun duşmana, barışmak için sölesä ona, da ayaklarna, düşsä da yalvarsa Allaha da duva etsin o adam canavarda olsa mileylim almazmı kurtarıcı oydur Allahın laflarını tutan mavi gök üzünü padişahlını kazanır ona lüzim duva etmä şindi hem hojma hem daimaların tükenmäz vakıtlaradak Amin

(Çadır-Lunga) (EYKv. 756)

Hristos Sabi der:

gelin selim sizä benim alçak gömülümü, bän alçak gömülü olmuğım, sizin aranıza gelmicidim hem sırtımı dürtmicim, sizin için süldüm hem düldüm, hem çirkin ölümdän öldüm Hristos Sabi der, sizin için Göktän erä indim erdända gökâ çıktım, sizi kurtarmak için derim, sizda aklınızda tutun, getirin Aklınıza R-Sabi bizim için zetleri çekti için her bunarı aklımıza getirisak R-çektiklerini karezliktän kurtuluruz da gözäl Gök üzünü Padişahlını kazanırıs, Hristos boba bizim için çirkin ölüm kabuleti eti için gelin ona duva edelim şindi hem hojma hem tükenmäz vakıtlaradak Amin

(Çadır-Lunga) (EYKv. 757)

Sölim Hrisozun Laflarını:

ya sevgili kardaşlar, nekadar salıynda yapacak günahları, bradıysan gene kalebini, çevirmä onnarı zere ta çok üklersin günahlan, zerä zenginikte birer gözelikte kaibeler, bu düş gibi geçer hepsi insan bilermi bu toplamai alıp götürmür kendinnen hepsi birda kaler, da Hristozunn Sabinin önünä çir çıplak çıkarıs her bir korkuylan hem titiremäkden orda Aez Angellärda titirer orda duvalar görölücek kihatlar açılacak her kezın etikleri gibi sünmür ateşlär korkulu zetlär hem diş gıcırdaması, orda olucek hem hem tükenmäs gös yaşları dökülecek orda, gimäk yok islä, alamak bük korku olacek, er gök geçecek, islä bu laflar, hepsi acılı çıkacak ıldızlar düşecek güneş kararıcek, er Gök salanıcek bairlar ikılacak denizlär dökülecek, sarafimlär barışacak, onun korkusundan mezarlar açılacak ölülär dirilecek ozaman korku hem titiremäk bük olacek, o saklıdan ölä canar hepsi üzä çıkacak, hepsi allahın önündä olacek, o vakıta yalan geçmicek biri birini kurtarmak olmycek pişmannık başlanmycek nice bu yalan dünnedä, o ölümdän yok nice başkası senin mezarını doldursun ozamanda her bir can kendi günahları için cuvap verecek ölä geçmicek, acaba nası dayanacıs, o keskin ateşlerä, gördünän o boynumuzda günahları kimä brakıcıs, bir serinnik bulmıcıs, ozaman neredä bobalar ozaman neredä sacı çekän Analar neredä dostlar hem komuşular, neredä padişahların kuvedi neredä dava kesenerin bükleenmesi neredä rubaların dinanması hem altınların gümüşleri neredä saraylar hazıyainär neredä fukarä hem sakada bakannar, acımayanar, neredä çalgıcılar, iip içennär, yarın ölecıs, dilmi desinär Allah idir güna yazmas cendemä

yollamas, deenär of nekadar pişmanık ta kalırıs bölä därsak bu Aez vakıt için tükenmäş sevai kaibedir, şindi alerıs barerıs ama bir şindän yoktur neda bir kurtaran bunun için gelin yalvaralım Allaha Bobaya ta güneş batmadan zere kaybeliris eleldän yaşasak ekida üs yaşıylım sora gene ölecis bu dünnedän gene airılacıs bu yalan dünnedän diveç er kabuledecıs ama ne türlü erä gidecis Amin

(Çadır-Lunga) (EYKv. 757)

Allhın bitkisi gelmesi nice olacek dünenin bitkisi hem ne nişan olacek o bitki günnerdä İsus Hristos söledi bölä nice oldu Noyanın günüündä hem ölä olucek Allahın Oolununda gelmesi insan olucek fäna Alahı unudaceklar ieceklär içiceklär evlenän evlenecek brayan braicek hiçta Alah kimsein azında olmycek da bir iş gösterer bizä an yakın Apostol Pavel kendi yazdı ani gelicek vakıt insan seslämiycek Allahınlaflarını hem doruluk dünnedä olmyecek yaşıycek angısınin nice aklı buyuracek bizä çoktan kihatlar sölerlar ani Allahın Gelmesi olucek Ansızdan nezaman bizim aklımıza gelecek uyanalım kardaşlar toplulim ilikleri bireri da beklilim niice gelin bekler güvei, zere hepsimis orey gidecis, ya ilik ya munka görücek işidersinizmi kardaşlar kim yapmış ilik o ilikta kabuletmiş kim yapmış fänalık fänalıkta kabledecek, unutma canım orasını da düşünäsin burasını İvan Blagoslov söledi kendi ne mutlu dedi kim herkere iker Hristozun kanını iker günarlarını açan görecek dünnenin almasını onar korkmycek deiceklär ko devirilssin bayrlar ko taşsın denizlär bizim alahımıs kurtaricek geler sudit etmä Gökü hem eri. Allah yolyecek Harahangeli trubalarlan dünenin dört tarafından

ölülärda, olacek dirilär gibi bu palı peremena, İvan Blagoslov kendi söledi neci kendi. Allah dedi kim beni sevindirecek bända onu sevindirecäm, Allahın bu gelmesinä deniler, ani ansızdan, olacek nice hırsıs geler adamın başına, hiç nezaman aklımıza gelicek Allahında gelmesi elä. olacek, iki kişi bir döşektä, biri çıkacak, biri kalacak karı, koca, ol boba biri birindän airılacak, zere Hristos kendi dedi, ani benim koyunnarım, benim sesimi tanycekler, da benim ardıma geleceklär ozaman Allah dicek, satarafta olanar gelin benim Padişahlıyma, sol tarafımda olannara dicek gidin bendän cendemä of ne straşnyı olucek bu progovor, işitinen Allahtan, ozaman dicek günahkerlär. Allahım, bis sandık ani sän bizida prost edecän, sänsa istersin bizi ateşä atma, ta ii biz dumımışik, neyä sän bizi yaratmışın, ozaman Allah dicek, çölmek devirilmiş, çölmekçi, neyä sän beni yapmışın, ama sis istärsanus bilmä diyini neyä yaratım bän sizi, olasinıs, benim evlatlarım, deyni, da benimlän bilä padişahlık edinäsinsis, veçnikaya. bir kertmi bän sizä seledim, bän kanımı döktüm, sizin için, süldüm, kuldum, düldüm, da ölüm kabletim, günahkerlär için, demin bana neredä bis seni gördük, neredä karşıladık, doru dedim, ne yaptınıs benim kardaşlarımın birinä, onu yaptınıs bana da, ozaman deicis. Allahım bizim yoktu umudumus ne sän yapacan, bizä ozaman dicek, o doru adamnar nası bildilär doru izmet etmä, osa benim iliklerim, sade onnaramı geründü, yamurda verdim bereketta nice onnara, nice sizä, ama sis tutmadınıs, atkas oldunıs bendän, benim sizä canım acımermi, günahkerlär dünneyä, kuruları, nekadar bük padişahlık hazırladı, bobam sizä anatarlarıda verdi elinizä, da Bobam sizä da dedi dil zor Ray kapusunu açma sade usluluk, hem saburluluk, biz da Balandık ölä, ta Vatizliktä emin verdik,

ani ölä yapacis, ordan çıktınan, döndük başka türlü, sevdik ta çok cendem kapusunu, of veçnika veçnika, bitkisis veçnika, bırda nekadar il yaşasak, hep gelecek bitkisis, Binän Bin karannık, Bir orda bitkisis, Bırada da nası sirek aklımıza getireris, orasını ama orası, hepsimizi bekler, hem ölümnü Adam makar kimda olsa zenginmi, fukarämi, padişamı, çırakmı, aklımıza getirdikmi, Sän o temel eri, aklımıza getirelim, Kardaşlar, pazarları, Boyarı angısı, ne pai kabul etmiş, zenginik hem hodulluk, Bırda geçer, Allah Baker kimin, canı zengin, Bırada Biras zor geldinen deris, nezaman avşam olacek, avşam oldunan deris, nezaman saba olacek, ama orda Veçnika, Allahın gelmesi, ansızdan, olacek, tes olacek hem onu bis şinänsora aneris, kendi aptıklarımızdan, ama var çok fikirsizlär, derlar kaç bin illar, geçmiş, hep söläner, da hep olmamış, da kâr şindimi olacek, ey fikirsis, Adam edi bin il olsun, geçer yazılan işlär, üzä çiker, Allah ani kendi dedi, insan fäna oluceklar, Allahı unuduceklar

(Çadır-Lunga) (EYKv. 757-758)

Şeniklerdün canımda aklımada getirmediim yaşadım, illarlan aylarlan da görerim ani boşuna, geçirmişim, aklıma getirmediim ne görgülär, var cana ne korkular, ne titiremeklär, acan gelecek vakıt cana henden airılma, gelecek ozaman Gökün askerida, hem cendeminda, hem kendi adam, öldürücü dyaul keskin üfkilen, zerä var kuvedi, onunda, o sata götüreceklär küçücük günahlarından, bük günahlarnadan, görünennerä da görünmeeneräda, duduynadak bitkiyadak, nesoy korku, nesoy korku var cana geçirmä, o günädan açan görücek o utanmas, hem fäna hem acımas, hem titsi, hem kara,

şetanarı, onarın o görünüşündän, zormuş, her bir munkalarından, açan can onarı görücek, korkucek, dünecek, dolaylanıcek, saklanıcek, Angelerin dolayanına, tutunacek, onardan da bakacek, acaba angısı, onu kapıcek, da neri onu götürecek, of canım, vay canım, çekedicek ilkinki vama, of ne korkulu erlär, ne çirkin işlär, ne anatma var nice ne yazma, o bük işleri, ne görücek, her bir can, vai ozaman, günahker cana, neda uzun ölü var, ne da çok işlär istenicek, neda zor yolu var, ne da çok işlär istenicek, neda zor yolu var ilkinki vama, bölämi sudit etmäk olacek, nice süümäk için, var vama ta beter yalancılık için, vama haylazlık için, vama şiretlik için, vama kurvalık için, zenginik için, her bir günahların var vamaları, öldürmäk için, falcılık için, hasetlik için, her bir vama can titiricek, acaba angısında onu brakacek, Ayöz Angelär, her can günahsısa, onu alacek Ayoz Angellär da götüreceklär onu Allahına annadılmas şeniklernä, Allahın Slavasına, neredä hastalık yok, kahır yok, ama can yaşadıysa hairsızlıkta, hem kurvalıkta onar işidecek bölä ses, alın günahkerleri Allahın üzünü görmesinnär, ozaman güç günnär gelecek onnarın üstünä, karannik günnär düşecek onarın üstünä da braecek onarı Allahın Ayoz Angeleri da kabledecek onarı evdän iraklar ani hiç açılmas düveceklär da balıpta atıceklar erin dibinä neredä günahkerlär kitli neredä dünnä kurulmuş, ama hastalık veçnaya, ama kahır beskanеçnaya, aliş durmamınca, içinä çekmäk soluyamamınca orda kahır orda kahır i aliş barıpta kimsey işitmicek, çirasakta kimsey gelmicek orda kimsey kurtarmıycek yok nice anatma laflan, ordaki zor ları yok nice yazma, yazıylan çirkin erlär durmamınca oflerlar kimsey da işitmer alerlar çarerlar kimsey kurtarmer ozaman neredä senin hodulun neredä zenginin neredä üseklin

neredä, içmän dünän neredä, varlın ratlın, neredä gözelin neredä üsekin
kolaylın faydasıs işlerin neredä, ozaman günahsızlar şaşacek Alahın
gerçiklinä günahkerlär korkucek duşmanın çirkinnindän, günasızlar
haydınıklanıceklar günahkerlär korkucek duşmanın çirkinnindän, günasızlar
haydınıklanıceklar günahkerlär karanıklıceklar, günahsızlar altın,
günahkerlär koray, günasızlar Allahın evlatları, günahkerlär dyaulun
evlatları günasızları Angelyarlän çalaceklar günahkerlär şetanarlan
alıyaceklar günahsızlar haydanın ortasında, günahkerlär karanın ortasında
günahsızlar halis alahın üzünü görüceklär, günahkerlär halis dyaulun üzünü
görüceklär günahsızlar Gök üstündä günahkerlär er altında günahsızlar
Allahın elindä günahkerlär satanıylan bilä ne mutlu kim bilmiş nicel yaşama,
da geçirmemiş boşuna ömürünü beş on il için kaybetmemiş canını her kere
vay günahkerä, açan airılacaklar günahsızlardan vai günahkerä açan
çekilerä itireceklär vay günahkerlär Allahın Ayozları onardan ireniceklär vai
günahkerlär açan Allahın adamnarı si onardan kaçıcek, vay ozamaki zorlar,
vay ozamankı kahırlar nesoy güç airılmak Ayozdan pek güç airılma onardan,
ani barabar yaşamışek da onar nice başış kabul edecek sanada nice pek
utanmalık olacek açan ellerini ayaklarını balyceklar da cendemä
sıbidaceklar güç olucek, erdä yanma, zor olacek açan dilini keseceklär, güç
gelecek açan isticeän bir damna suda vermiceklär zor gelecek cendemdä
yanma, da kimseydän ilik görmemä, kararsıs bitkisis erlär geçilmäs duvalar
açılmas tokatlar, gözülmäs balantılar kopmas sincirlär anatması çirkin
rezeleri keskin hem kırılmas turnaklar çetin sinirleri koyu smolyılan kairlar
keskin kömürlärlän sünmäs ateşlärän fäna kurtlar prost olunmas sudya

acımas sudya Vay günahkerin canında mindar olucek, nice teneri, açan onar güdelerni korumadılar canarnıda mindarladılar, korumadılar o rubai ani Ayoz vatizliktän kabuletmişlär, nice bük utanmalık sarfoşlukta kurvalık etmäk, canına zehir koymak o kendinäda Allahın öniündä cuvap edecek, nesoy bük cuvap edecek, nesoy bük güna zenginä tamahlanmak tatlı gözäl yaşamak onun elindä domuzlar batac içinde yuvarlanıcek, aylarlan hem illarlan, nesoy geçirmişik vyatsiy, hairsıs laflan boşuna gezmeklerdä hem kurvalık türkülerindä nesoy bis çevirmişik canımızı da nesoy atılmışık Hristozda da verilmişik dyaula, nası da atılmışık doru yoldan da karannık erdä gezmişik da cendemin dibindä buluneris, nısı atılmışık Allahın haydinnından da sevmişik kara günahları nası gezmişik hairsıs geniş yollarda da unutmuşuk Allahın İsus Hristozun gelmesini, hem onun anadılmas iliklerini, paklık o Ayoz Vatizliktän, Allahın suyunnan hem onun Aez duhunan hem miruylanda gerçekler, da bis hairsıs hem mindar işlärlän atılmışık Allahtan zakonarından, umutları kim klisedän hem komkadan atılacak sailacak Allahın düşmanı dyaulun dostu, ko utansınar Allahsıs olanar, ko utansınar Allahsıs olanar, ko utanmazlar utansınar her canını düşünmemişlär da teniyan airılan oturacak sudiyada gösterecek da görecän nice sän tenini korumuşun yoktur cannar, ani Alahın önünä çıkmasınar, ama hepsi çıplak yavitsya olaceklar, Alahın zakonnarnı tutursan düşmanara karşı koyursak günahları ensicek ama pak ürek bakacıs dayanmak pak horuçlar, doru paklık ürektän sevlmäk bütün ürektän duvalar gözäl yaşamak Allahın türkülerini çalmak, durmamınca mitani yapma, doru laflar mırıldamasıs vergilär hoduluksus üreklär da ne korkacek ölümdän ı doru airicek canı tenindän korkma o ölümdän ani canı

airicek, Allahtan bu ölüm şaka gibi o ölüm, gerçek olucek duşman gecä gündüs kaçer aldatma da pekta çok aldader Allahın Askerini kar gözelini gösterer sarfoşlukta üreder karvarlı üreder hepsini zapetmä savaşer sade bir Allah bizim kurtarıcı sade o umut eder evdän iraklı kaip eder te onuştan bis toprak altında, ölümdän korkmıylım ama, Allah korkusunu tutalım üremizdä ölüda aklımda, makar hepsi duşman kalksın bizim üstümüzä, zarar yapmyceklar, Allahın duvalarından geçämiceklär kilitleri kıramıyceklar, ama ta ii umut etmä, Allaha her kerä zere ani yaşer slava hem çest vonik Rıçkov Amin

(Çadır-Lunga) (EYKv. 759-760)

4.2. Kilise tarafından onaylanmamış metinler (Apokrifler)

4.2.1. Epistoliya (Kiyat göktän)

*Epistoliya*⁶³

Bizim allahın Oolu Hristos yolladı bizä göktän sesläyin, hristiyannar blagosloveniya korkulan hem titiremäklä, ki ani aslı var: düştü taş din Göktän küçük görüner, ama aar kaldırmaa, kimsey onu kaldıramêr. ozaman gün batısından harhirlär hem svätoy çitetsi Allahtan hem dübüdüz oça polesinä toplandılar hepsi Mitropolä hem vladıklar da yaptılar duva hem deniya svätoy slujbılan svintit ettilär üç gün hem gecä. Ozaman geler ses göktän da demiş: “Alın taşı, blagoslovit edin sizin elinizdän da yardıktan da yarı bulacınız içindä bu Allahın laflarını”. Hem demiş Atı, ki bän verdim sizä ilkinke Epistolayı, hem siz dönmediniz tabeetlernizdän sizin, ne da pokoit oldunuz, nicä sımarlêrım size, ne da seslediniz benim svätoy laflarımı. da bunun için yolladım sizin üstünüzä pagın dinnerini, robit etti sizi, acımadılar da hem pokoit olmadınız o hayırsız hem mindar taabetinizdän, paranızdan, hem gelmediniz o doru yola hem seslämediniz benim laflarımı, ki dedim sizä: “Gök hem toprak geçecek, ama benim laflarım geçmäs”. Hem genä kim yaptısa islä, o adam kaybelmäs yoladı yşyti sizin günahlarnıs hem Pazar günü için, ani Tutmêrsınıs ikramnan. Yoladım üstünüzä sizin ar kışlar, keskin ayazlar, büyük lüzgerlär hem gök gürlär, hem korkulu yamurlar, hem kararsız çıktı sular başkalarından dışarı, hem kıtlık, hem ölüm. Naprasna, ki yoladım sizin aranıza hem hayvanarınıza, hem büyük er tepremesi toprak üstünä, hem

---

⁶³ Kvilinkova, *Pazar günü* Epistoliyanın on bir nüshasını ve *Epistoliya Allahın Anasının* on nüshasını derlemiştir. Bu varyantlar arasında bazı farklar mevcuttur. Karşılaştırmak için Bkz. Kvilinkova 2012: 406-479

çok nişan gösterdim, ki üzüm sizin istünüzä sizin fenalıklarınız için hem benim svyatoy pazarlarım için, ani tutmêrsınıs pak hem korkmêrsınıs. Dyavul yardım eder, da bulamêrsınıs başka iş kendinizä (railor şı lenitsilor şı pîgaritsilor ce sîntetsi voi).

Hem genä tanımêrsınıs, ani verdim çok ekin hem şarap, eşilik sizin külernizä da genä brlmêrsınıs sizin hairsıs hem mindar tabetlernizdän da bunu için İstedim kabetmä dübüdüis insanı toprak üzündän Ama döndüm benim anamın Duvaları için Ani durur da postoyano yalvarır dübdüs dünä için fakir fukarä için ani isterlär Aranızda Miluyt edäsinis onarı da sizi miluit edim prost edim Günahlarnızı sizin da gene sölerim sizä bir kokoy olmarsênis alcam berekedi toprak üstündän. Sizin günahlarnıs için ani tutmêrsınız toprak üstündä. Bereket olmas balarlarnıs kurur hem balarlanıza verdim çok roda da sord kurudurum hem alırım suyu toprak üstündä ondan sora biläsinis ki yazın Munkasında miluit olacınıs veçnika Zere oldunus pek fena hem yalancı biri birinizi yok gözünüs göräsinis hem biri birinizi tutêrsınıs ki biri birinizin içerlernizdä seslersinis da sora gülersinis ama kazanmadınızdan birär parça vermersizis hem bir fukari Miiluit etmersinis klisi korumêrsınıs pek fena hem pek pagın oldunus dininizdän atıldınıs biri birinizi obijat edersinis zere bän sizä verdim svyatoy gün pek fena oldunus da kendinizi korumêrsınıs da seslämersinis benim nasat etmemi da tanımêrsınıs da pek fena oldunus ki ani bän svyatoy pazarda dinenerim dübdüs benim işlermi braerım da Pazar günü yoladı bobam Arahangel Gavriili da eti benim pak anama benim bubam için Da bazar günü Kalktım da kaldırdım adamı yazın munkasında da Pazar günü sudit edecäm dübüdüis dünei hem dirileri hem ölüleri günahlarna görä da

ondan sora kim yaptısa islâ benim. O adamı koyacam bubamın yanına benim padişahlıma da ölä yolıcam ray içinä olsun Muştına veçnikaya ama kim yaptısa fenalık kuvacam benim üzümdän gidin blastmatlar veçnika ateş içinä Ani hiç sünmer munkaya hem Uikusus kurtlar içinä neredä sizin eriniz hazırlanmış Dyavular hem pagınnarlan da genä Sölerim sizä her bir pokoit olmarsênis Günahlarnızdan ani yaptınıs hem Klisei korumadınıs i Kramlan hem: Güniüklen yolaiham sizin üstünüüzä benim küsülü hem nezamandan Aklınıza gelecek hem blastmat olursa o Adam Kim İşlärsa Cumaertesi veçneredän sora ta pazarertesi o vakit günä da genä Derim sizä Cumai hem çarşanba tutasınıs pak hem horuçlan zere bu günnär sizi çikarcek kıyat İçindän bän bedim sizä dübdüs eşilik İyäsiniis topak üzündä da hep etişmedi sizä da balık Cuma çarşanba biyäsiniis Ki bundinç bän yanı yolamam

(Gaydar) (EYKv2. 292-294)

Başka Epistoliya o ilinkisi gibi hem Aklınıza Getiricenis Açarım gökün Kapularını da veririm ateşly yamur Fevral aynda da yakar Sizi diridän toprak üstündän da olur büük karannık yolarım Gök gürlemäk hem İldırım çakar da sizi yakar ozaman gidecenis ölülärin. Mezarlarına da baracenis çıkın ölülärimazarın içindän girelim bis dirilär zere dayanamêris Munkayaara hem nedäpsolara ani yoladı bizä Alla bizim günahlarmız için da bän dönärim üzümü sizdän da yşytmyım sizi da bitiririm sizi vsyapına zere pek fena hem yalanci oldunus da biribirinizi sevmersiniis do oldunus sudemleni seversiniis para vermä faidanan da fukarleri robit edersiniis Dininizdän sıbidıldınıs klisey korumêrsiniis Duvayanan hem Liturgilan da sizin günahlarnıis ikansın

oh nası yok sizin korkunus zere er acılar da üdar sizi ozman ne cuvap
verecinis o göndä duvada neçin pokoy olmêrsınis dönün dininizä olmêin
tsaramoniya ama oln smyrna oh vay ocana kim süver popazları hem
kalugerleri. O adam sümer Popazları hem kalugerleri o adam sümer
Popazları hem Kalugerleri ama süver Alahı hem kimda süver padişahın
slugasını o sümer sluhai ama o süver padişa süver ozaman oh vay onarın
canarna Ani inanmêrlar bu svyatoy lafları oh vay onarın canarna ani yapêr
güna kumitsasınan vai oh Draginkun canına Ani yapêr güna bulısunan o
eništenin canına ani yapêr güna baldiskasınan hem vai onun canına kim
bakêr kapmaklan zenginemä vai onunda canıma kim lafeder klisenin içindä
seslämer svyatoy slujbay o popazında canına ani slujbai yapêr sarfoş hem
başkasına uruldu Oh ne mutlu canına kim sesler nice onun azı yanılaer zere
dil yalnıs dübdüs Ayozlar dolayanda hem biläsinis ki bu kiat dil yapılma
toprak üstünä insandan Ama gök üzndän yolanma olasınis fiül dünedä hem
vai o popazın hem kalugerin hem o Daskalın dyakonun canına angısında olsun
her bir adamın evindä da yolasın nerelärdä yok zere bük faidası var adamın
evindä olsun hem genä kim yazarsa propustit edärsa vay bir slovo onun
içindän ne mutlu Canına kim satın alırsa bu svyatoy kihadı da başlarsa o
Adamın günahları prost olur Da moştına olur Gök üzndä hem tamana tutarsê
Alahın laflarnı Avramlan hem İsaklanhem Yakovlan hem ne Mutlu canına
kim seslärsa bütün üreklän hem ne mutlu Canına kim yaparsa ilik bir
fukareyä hem kabuledirsa bir yolcuYu evinä o adamın olacek milası Alahın
padişahlından hem vay o bobanın canına angısı demer proşeniya kihät
ürensın da klisey korusun zere vercinis cuvabını onar için doruluk ta öldünen

haivan gibi da gezärsin Duhovnyların ardına Marturisin prostedäsin günahlarımızı ama çalışmadın İssus Hristozun Tainalarından da olsun faydası sizin canınıza da sevinmäklen Alasın svyatoy nafran da bunun için bän İoniki patriahulä svyatoy acının Dualarınan hem Alahın yardımınan hem svyatoy Duhtan çalıştım da çödüüm bu Alahın laflarını ani şimdi bunar saa gene yalverêrim Alaha hristiyanar blagoslovişa Ki açılsın canarnıs hem Gözlernis da satın Alasınıs bu kihadı zere küçük pası var onun ama bük faydası var Adamın evindä da Alla başladı gökün padişalına Alahın hem Olun hem svyatoy Duhun Kuvedinen veçnikaya Amin:

(Gaydar) (EYKv2. 297-299)

Epistoliya Allahın anası

Bu kihadı adı Epistoliya smarlanma bizim Alahtan İssus Hristozdan bizä ürenmein fenalık yapma zere bän sizi yaptım hem yoladım sizä hem gen smarlêrı biri birinizdän koimain zem o haram have (rilä) kimseyä buyur etmin eveinzdä tutmain hem genä dilencileri hem fukarleri uratmain nekadar bulunursaidı elinizdä Miluit edin hem Ananıza bobanıza laf çevirmein bu kihat Alahın smarlamasından bizä da bizim fenalıklarımız için nice deer kendi İssus İssus Hristos Alahın Olu yazmış bizä bu Kihadı da okurkan stavrozumuzu yapalım hairsızlıklardan bralalım bu kihadı kim okursa hem sevärsa hem selärsa yapsın nişan svyatoi kruçaya ona desin voimya Otsa i sina i svyatogo Duha Amin: bu laflar Alahtan kendisindä Ani bitirer bizä İssus Hristos vermiş svuntul Patriahulä da Patriahulada yolamış Kardaşına Krayulä yardımcı olsun onun duşmanra bu kihadı bük kufedi var hem genä

Kim okursa da tamana tutarsa bu lafları o Adamın günahları prost olur hem fenalık yapmarsi hem angı karıda tırsırsa yanında ilin (duracek) dudurucek. O sata hem makar kimda taşırsa koinusunda olacek milası Alahtan İssus Hristozdan hem çevirir onun Duşmanarnı hepsini Der bu duvalarlan Hristos seslä Ei Hristozum koru beni Gecä Gündüs hem her bir sata yalvarêım Alahım İssus Hristozum benim senin Anılmış duvaların İçin hem hiç dil Kabatı ani seni dudurdu bu güdüilen Hristozun hem senin İkramını hem pal Kanın için Ani döktün Kruça üstünä bizim günahlarmıs İçin İvanın duvaları İçin ani gider İleri hen Aani vahtis etti Yordanın suyunda propoveduet eti narodu hem dedi prost et Alahın Kuzusunu onarın Duvaları için Alahım İssus Hristozum koru benim Canımı dübdüs fena İşlerdän ani geler evdän İraktan zere sända suyu dirdän Alahın hem bizim bobamızın Svyatoy Duh ama. bizim Kihat gösterdi İhtärların Karşısında Maslin Muntesinde Asılımış bu svyatoy Arhangel Mihailın İkonasında kihat Asılımış maslinerdä da kim ister okusun O kendi acıarmıs da bu laflar yazılı var onun içindä İssus Hristos Alahın olu bizim bobamıs ani gök üstündä hem genä sınırlêım sizä svyatoy Alaah kuvedimlen ki bu kihadı inanasınıs sınırlêım sizä hristiyanar işlâmäsini Svyatoy pazarda Svintit edin pazarı bir iş yapmarsınıs başçelernizdän bir ot bile çıkarmasınıs sizin Ananızın afolması için tutasınıs hem İnanassınıs bu dünedä fenalıklardan sakınasınıs da yapın ilik zere bän verdim sizä Altı gün bir afta da dübüdüis işlär için A edinci günü svintit etim duva edäsini her bir yapmarsıdınıs ne sınırladım munçit edecäm sizi Kutlıklan hem holerlen hem çekirgilen ondan sora Kim kalırsa bük ölümnen zetlicäm da kalkacek Padişa padişa hem Boyar da boyar da pek

çok kan dökülecek sizin aranızda da ondan sora hepsini smyrit Edecäm hem sizin Mindar yanınızı alacam sizdän da Nakazat Edecäm sizi Gök çatlıcek da bunun için tanyasınıs ani var küsüm sizin üstünüzä sizin günahlarnıs için var Anamın milasi bän sizä sımırladım kalkasınıs da Pazar günü kliseyä gidäsiniis da duva edäsiniis sizin fenalıklarınızdan bralasınıs da hem pokoy olasınıs ölycam sizin üstünüzä gökün fena kuşlarnı da İerlär sizi da ondan sora toprak üstündä da genä sımırlêrım sizä Veçernedän sora dübdüs işlerdän bralasınıs benim Anamın İkramı için zere o yalvarmêdi bän sizi çoktan kaibedirdim da genä sımırlêrım sizä İhtärlar hem Gençlär yapmayasınıs fenalık neda bir kimsei lafedäsiniis fena da sora veririm Gökün padişahlına veçnik da sizin günahlarnıs prost olur da genä derim sizä oh hristiyanar pravslavny kim inan mar sıdı bu kıyadı Proklet olsun da gökün padişahlını görmäs hem kimda Alahın laflarnı tamana tutarsa hem pokoit olursa nice lüzım o adamın Günahlarnı prost edärim nekadar oldıs göktä hem denizin içindä Kum hem yaprak kotru Acında hem çimen toprak üstündä ama kimdä bulunursa bu kihad da göstermärsa kimsä o proklät olsun da günahları Prost olmas Da genä sımırlerım sizä benim veçnika eminimlen benim laflarmı tamana tutarsınıs nice sımırladım sizä Akına bän Alahım ani yazdım bu kihadı (de laefıntsa sa Dumnezey) hem svyatoy düşünü Panaiyanın açan uyumuş Maslin bairında gelirmiş yanına Alah Hristos gördü da dedi oh benim sevgili Anam uyudunmu da açan uyandı fakir çiram verdi İsus Hristoza da dedi gördüm sevgili olumu hem genä uyandım hem seni gördüm balı hem satılmış diridä Kakılmış hem kruçaya Gerilymyş hem senin svyatoy pak güdenän kanın akarkan da demiş İssus Hristos oh benim sevgili Anacım

senin düşünüyü ani gördün bän bu patsit olacam Bizim hristos yanımıe için hem onarın Günhları için hem kim gösterirsa da yazarsa bu kihadı Alahtan pravintsası Dübüdüis insandan hem o sata açan yoluican bän kendim görünecäm da yalvarcam dübüdüis Ayozlarınınan o adamın canı için hem kimda yazarsa hem başkasına da gösterirsa hem yanında taşırsa bu svyatoy kihadı onu götürüm gökün padişahlına Amin

(Gaydar) (EYKv2. 302-304)

Bu kihad⁶⁴ bulundu Gorod Rimdä Haltar içindä Svyatoy Arhangel Mihail bir kimsey bilmedi neredä bu yazılar, altın yazılı başladı sölemä yazılar presvyataya troitsa ottsa İ Sına i svyatogo Duha. Bän var Allahın Olu – İsus Hristos inanırsanı kimsey gidecikan yapmayasınıs bir bela Doljna erinizdän kıpırdamayasınıs bän sizä verdim altı gün işlenir a edinci günü bradım presveşatsya hem bän yoladım sizä Duha Svyatogo inanasınıs islä işlär Dorulur ama hem Aranızda bulunacak hem hairsızlar bän Alahın Olu Hristos Dirildim sizä nakazat edecäm açlıklan hem stalıklan hem pokoit olasınıs ozaman her olmasanıs olacenis proklät da vezgeçmecäm zetlemäklän ama ta güreştirecäm padişahıtan padişaha kasabadan o kasabaya ol bobaya kalkacak hem kız anaya hem ta beter olacak aranızda çok kan dökülcek ne sis düşünersini da pokoitsya olasınıs hem nakazıvat edecäm gök çatlamaklan hem çimçirıklän hem toluyulan hem söylerim sizä yortuları inanasınıs ama bendän bunu tamama tutasınıs Dininizä hem sana söylerim ölä ta ne takım

---

⁶⁴ Bu metin *Pazar Günü Epistolıyanın* ikinci (Roma) varyantıdır. Kazakliya defterindeki metinleri istinsah eden kişi, kendi ismini defterin sonunda kaydetmiştir: *Yabancı Matrona Mihaylovna*. Bkz. Kvilinkova 2012: 465-479

*hem okuyamasanı tutasını cöbünüzä da bän korurum sizi her bir
Duşmandan*

Amin-Konets.

(Kazakliya) (EYKv3. 465)

Dünänın Bitkisi

*Hristiyanar kardaşlar seslein Aiy İvanı ani o lafeti Allahlan nasıl gösterdi
bizim bubamıs emeten onun semnalanı nezaman ani gelecek diünänın bitkisi
Aiy İvan dy ben pindim o bük bairla neredē İsus Hristos gösterdi kuvetini ei
Allahlan epsinden ileri uçeniklendende ben o bük bair daidım ani gök üzünä
kaldırdım elemi dedim üle Allahım İsus Hristozum aidınat benim canımı em
sesle benim duvalarmı süle bana nezaman istisin sut kesmä ölüle em dirilä
em süle bana ne olacak erde ozamankadar ne olacak erlen em göklen günen
em aylan em ildızlarlan aidınat beni da bende göreim epsini onarı Aiy İvan
orada yalvardı edi gün edi gece gördü osat bir bulut gitmiş doru o bairın
üstüne gök üzünde Allahın enüne ani o epsinden ileri ...*

(Zina Georgieva; Kurçu köyü) (EYKa 304)

4.2.2. Apokrif dualar

*Bu⁶⁵ kihat gösterer hristiyanar nice zetlener öbür dünedä Göstermiş
Arhangel Mihail svyatoy paştıra Alahtan da Görsünär nerädä zetlener
hristiyanar Canarınan da dedi Alahın nekadar Munka var*

---

⁶⁵ Bu apokrifin Rusçası *Hojdenie Bogoroditsı po mukam* “Meryem Ana’nın cehennem ziyareti” (Kvilinkova 2010: 308).

Mihail dedi bän sölerim zere saisis var da ozaman ayozlar açer Kapularnı yanınada gördü orda bunca çok zetlenär çok Adam hem Karı da bük Alayş hem bariş da sorêr Alahın Anası sordu ne güna yaptılar bunar didi Mihail bunar ani çok hairsızlık yaptılar hem angısı inanmadı Alahı da Alahın Anası Alamış bük Cileinen da görmüş başka erdä bük Karanık da dedi Alahın Anası Mihaila ne güna yaptılar da zetlenerlar bukadar karanıkta Mihail dedi bunar korkmadılar Alahtan da güna yaptılar hem güdelerni gördülär hem genä dedi Mihail ürenmäidinis bu munkay hem kalkısın bu karanık da göräsinis zere var Bırda Alahtam görmeim da soktular burai görmesinär haidını dünedä milostvit Alaer Alahın Anası da bakaer gökâ yalvarêr oluna hem svyatoy duha ozaman kalkar karanık da görer orda bunca çok zetlenirken hem uludurkan genä Alahın Anası Alaer hem der onara Oh zavalılar ne yanıldınıs da birey soktular sizi hem Ayozlar ani korkuerlar bu munkadan derlar sesetmersinis Alahın Anasına Alahım biz görmedik dünä nezamandan geldik buray zere bakamêris ükarı Kâr Kalınır rısına hem ya bizim üstümüzä yolamış hem demiş onara Alahın Anası Oh Milosti veçnika neçin gelmedi Avram neda Apostol Pavel nada İvan Krestitel Lafetsin bizimlen ozman sorêr Alahın Anası Mihaila bunarın ne günahları var bu kadar munkada rısına hem ateşlän da dedi Mihail bunar inanmadılar Ayoz troitsan hem prorokların laflarnı seslämedilär ani Duduracan İssus Hristozu sendän da aladı Alahın Anası hem da dedi oh zavalılar nece aldandınıs da inanmadınıs ani Dudurucam İsuzu bendän ozaman genä düşer karanık onnarın üstünä

Da dedi Mihail: Sabika gidelim gün dusuna ekida gün batısına nani doru senin istedin var da aler inçerlär da götürerlär ülenä doru da Ateştän derä çıkırkan hem durdu onun içindä çok insan; Adam hem karı Kimsi ta boinusunadak ateş içindä Ama kimsi ta belädak ateş içindä ama kimisi ama kimisi ta boyunca da Aliş da dedi Alahın Anası Mihaila nedir bnar angılar belädan ateş içindä

Mihail dedi bunar onar ani betfaladı bobaları Anaları da bölä zetleneceklär veçnika ama bunnar Ani boinusnadak Ateş içindä Da dedi Mihail: bunar var kurvalar da bölä zetleneceklär veçnika ama bunar ani boyunca bunar onnar ani idilär Adam yanısı Dedi Alahın Anası nicä idilär Adam yanısı

Mihail dedi karı açan öldürer evladı karnısında ekida yapêr hem ani doidürer ekida üreder Başkasında kaibeder da onar bölä zetleneceklär veçnika: Da genä gördü Alahın Anası bir karı asılı Tırnaklarından da dedi Alahın Anası bu karı ne yaptı bu sesledi başkasını pencerelelerinden başkalarında gitledi da öldürdülä biri birini da bölä Zetleneceklär veçnika da Aladı Alahın Anası hem dedi ta i dumımışlar görsünär bölä da dedi Mihail ta görmedin o bük hem o acı zetlerida gitilär gün batısınada da gördü Alahın Anası bir bük bulut Biyas hem haidınnık hem onun ortasında hem patlarında yatarlardı çok adam hem karı hem ilanar üstlerindä gezärdi hem Ateş üstlerindä yanardı da sorêr Alahın Anası bunarın nedir günahları dedi Mihail bunar istämedilär Pazar günnü kliseyâ gitmenär da bölä zeteceklär veçnika

da dedi Alahın Anası her bir olursêidılar hasta da çikamarsalar dışarı
Mihail dedi olsunar hasta nekadar evleri üstleriyä tutuşsun da çikamarsalar
çikarırseidi başkası o adam prost olucek genä gördü

Alahın Anası başka erdä skemnelär ateştän da oturdu üstlerindä çok adam
hem karı da dedi Alahın anası nedir günahları bunnanın?

O dedi bunar kalkmadıla popazların önündä açan geldilər kliseyü da yatpılar
Liturgii da bölä zetleneceklär veçnika da başka erdäda gördü Alahın Anası

Bir bük fidan da vardı demir dişleri da var dişlerdä Adam hem karı asılı
dilerindän da aladı Alahın Anası hem sordu Mihaila bunarın nedir günahları

bunnar onnar ani (volno) korkusus ekida boşta yaşadılar da kardaş
kardaşlan çekiştirler hem komuşu komuşulan da bölä zetleneceklär veçnika da

gördü Alahın Anası Başka erdä insan asılı tırnaklarından hem dilerindän
hem hepsi balımışlar da çıkarmış Azlarından ateş da deyämazmişler hairla

bizi Alahın Anası da der Alahın Anası nedir günahları bunnarın da der
Mihail bunnar Duvaetmedilər yukonaların enündä ama güldülär onnarı

kliseçin düşünmedilər hem nice yaptılar öläda edek aldılar da dedi Mihail

Alahın Anasına gidelim da görelim neredä zetlener popazlar asılı dilerindän
hem parmaklarından hem altlarında ateş yanêr da der Alahın Anası ne yaptı

bu Popazlar Mihail der bunar Mındarladılar Liturgi hem düştü parmakların
arasından kırıntı erä da böle zetleneceklär veçnika

hem gördü Alahın Anası başka erdä bir adam da İirdi onu bir gadına
kanatlan okikida kafılan iki Başında onun eleridi ama dört başında onun

Azlarıidi üç başından süzürdü güslerindän da sorêr Alahın Anası Ama bunun
ne günahları var

Mihail der bu adam kihatçidi angısı okurdu İvangeli da hem laflarnı İssus Hristozum seslämedi nice söledi kihada da iecek o gadina veçnika da genä gördü Alahın Anası bir kihatçı zetlenärkenä hem dedi ama bu ne yanıldı bu sölämedi ne yazılı kihatlarda ama söledi başka yalan da bölä zetlenecek veçnikaya da der Mihail gidelim

Alahın Anası nerede zetlener kardaşları Apostolların da çıktılar başka erä da gördülär Alahın Anası çok Adam iirdi onnari uyukusus kurtlar da der

Alahın Anası ama Bunar ne yanıldı der Mihail bunnar patriahlar ani gezdilär apostollar gibi hem onnarın çinlerindän denmedi onara popas toprakta hem çinlelini taşımadılar nice kalugerlär ama yaptılar nice onarın zakonundiidi

Bunuştan zetleneceklär veçnika da genä gördü Alahın Anası başka erdä çok karı da iirdi onnari uikusus kurtlar hem azlarından yalın çıkardı hairla bizi

Alahın Anası hem sorêr Mihaila ama bunnarın nedir günahları o der bunnar

Popazların karıları angıların öler popazları da onnar evlener bunuştan

zetleneceklär veçnikaya Da genä gördü Alahın Anası başka erdä neredä çok

karı da iirdi onnari uikusus kurtlar da zetleneceklär hepsindän ta zor da dedi

Mihaila: Ama bunnar ne yanıldı Mihail dedi bunnar kalugerkalar Angıları

yaptı kurvarlık toprakta da bunuştan zetleneceklär veçnikaya bölä Amin:

Da genä gördü Alahın Anası bir yalın Ateştän hem vardı çok insan asılı da

sorêr Alahın Anası ama bunnarın ne günahları var Mihail der bunnar

kurvalar hem ani iriyä emin etilär hem epsi kim istämedilär Alahın istedini

yapa neka fukareyä ola eki zengin olan ekida gümüşü sevenär hem angısı

istämedi hair yapma

*Da dedi Alahın Anası oh vay sizä nicä aldatı o aldangaç dünnä hem geçän
dünnä Da genä gördü Alahın Anası başka erdä neredä zetlenärdilär sabilär
çorbacılar da yanardı ateş içindä gecä gündüs da Aladı Alahın Anası
hristiyanar için da dedi Mihaila ama bunnarın ne günahları var?*

*Bunar sabilär (çorbacılar) hem toprakta hem kimlä (dava) kesenär
acımayannar iki üzlüklän da bölä zetleneceklär Daimaların Daimalarınadak
Amin*

(Gaydar) (EYKv2. 308-312)

Bobanın adına hem olun hem Ayoz duhun

Amin.

Ayoz Ayoz Ayoz sabi

so=vo=of

*Bän Ayoz Arhangel Mihail Gökün Askerlerin Voevodu (serdarı) Elion
bairlarından inirken karşıladım Avizuhiy satananın kanadı hem pak titsindi
kafasının saçları ta ökçelernüadak hem eleri demirdän hem Ayaklarıda orak
gözleri nicä ıldızdı da sorê Arhangel Mihail: nerdän gelersin dil pak duh hem
neri doru gidersin hem nedir senin adın am o dedi bänim vaşka Avizuha
satananın kanadı da giderim Vifleemä yudelerin zere yşytim ani ister düşün
İssus Hristos Anna kızıdan Mariyadan da giderim yanıldım onu ozaman aler
Arhangel Mihail kafasının saçlarından da koer demir sincirler hem koer
kılıcını onun yanarına da pek düver ani sölesin hepsini şiretliklerini onun
genä o dedi bän olêrim tazı hem kurba garga hem goguş hem sinek hem
payak hem ıldırım pek titsi da ölä giderim insanın evlernä hem yanıldırım*

adamları hem hastalandırım karıları da evlatlarını öldürüm birdän hem haivannarnı hem var 19 adım ilkinki adım Vestitsa, 2.ci navadariya, 3.cü solonomiya, 4.cü solina, 5.ci linikojda, 6.ci Avizuha, 7.ci skarmila, 8.ci Miha, 9.cu Lepiha, 10.ci slaya, 11.ci nakuza, 12. ci Ataya, 13.ci hubib, 14.cü huba, 15.ci giona, 16.ci glubina, 17.ci gripa, 18.ci ispra, 19.cu tihan hem neredä bu atlarım beni azılı bän o evä yaklaşêrim okadar nekadar 70 hotar er ozaman der o Arhangel Mihail tä sölerim hem derim hem balêrim bizim sabinin İsus Hristozun yaklaşma Allahın izmetçilerin evlernä (AA) neda ollarına (AA) neda haivanarına neda kazançlarına onara verilmiş Alah der gidäsin pustiya bairlarına neredä insan yaşamêr Kurak taşlara orda olsun senin erin divecä hem genä betfalêrim bizim sabinin İsus Hristozun Adınnan hem pak pak Anna daima kıs Mariılan hem vatis edän İon hem o 12 Apostlan hem o 12 Proroklan hem o 3 Erahlan hem bük Vasiliyanan hem Grigorilen Bogoslovlan hem İvan 3 lotouslan Metfelen Luka Marku hem 4 dört İvangelisten hem 318 Bobılan Nikeyadan Ayoz bük Muçenik Gergil Ayoz Dimitry hem Aez Erah Nikolay Fedor Stratilat hem eni İonlan suçävadan, hem hepsinen Ayozlarlan kimlärlän kämilliklärlen muçeniklärlen hem hepsinen Ayozlarlan şindi hem hojma hem daimaların daimalarnadak Amin (Gaydar) (EYKv2. 319-321)

Hasta duvası

İsus hristozun Adına angınıs zet çektinis İsus için ta ölümädäk Yalvarêrim pek ilikçi Alaha Allahın izmekleri için (AA) çıkarsın hem alıştırısın güdenin

hastalından başlasın salık hem günahlarına afolmak şimdi hem hojma daimaların daimalarnadak Amin

Betfalerım Arhangel Mihailın Satananın üstünä De Saka betfalêrım seni fenalıkların çeketicisi hem çarıcısı fenalıklan Betfalêrım seni sıbıdılmış deriniklen karanın üseklenmäk için Betfalêrım seni hem bütünnä kuvedini ani düştü senin istedin izlener Betfalêrım dil pak duh Allahlan SA=VA=OF hem bütün Allahın inçerlerin sürüsünen hem kuvetlisinen çık hem iraklan Alahın İzmekrsindän (AA) Betfalêrım seni Alahlan Angısı Laflan epsini yaptı hem bizim sabi İsus Hristozlan angısı daimalardan ileri laf edilmedik hem belası dudu hem Ayozluktan hem yaptı bu görünän hem görünmeyän işleri angısı yaratı Adamı kendi simasına görä ani bu zakonda yaratmaktardan ileri inçerli Dorutmaklıklan suilan bultu Gökün altından o dernnikleri = airdı hem urışları angıları yaptı dil paklık kırdı hem mindarlıkların kubesini faladı hem ileri sodomanın hem Gomoranın ateşlen hem kükürtlän yaktı angısının tütün nasatı sünmäs tüter angısı bastonunan denizi airdı hem narodu geçirdi ayakları islanmadık hem zetlici faraonu hem Askerleri anguları Allaha karşı durdular (cenk etilär) dalgıulan divecä bultu Betfalêrım seni onunan Angısı vatis oldu Erdanda hem verdi bizä hem verdi bizä bozulmaksıs simasını su içindä bereketinä görä Betfalêrım seni onunan ani çekişti lüzgerä hem vazgçtirdi boranı denizin Betfalêrım seni Alahlan hem Kuvetlisinen angısı Allah sesinen üfledi da çardı insanı kork kaç kaç iraklan mindar hem dil pak duh dyavul hem ani deriniklerinen altarından aldadicı siması iraklan hem dişil utan o simadan ani yarıldılmış hem gözälenmiş Allahın elinen Kork Allahın benzeşindä ani gözelenmiş hem saklanma Alahın izmekerinä (AA)

*Kork kaç sus hem dönmä neda saklan barabar başka kötü hem dil pak
duhlarlan hem git sus pustiya erlerä işlenmedik neredä insan yaşamêr Alah
kendi dolaşer hem ani baler hepsini hem ani bozer hem fena üreder onun
simasının üstünä Angısının karanın sincirlerinen verdi tartora (cendemä)
Amin*

(Gaydar) (EYKv2. 323-324)

Todur cumasını tutan alah koruicek

1 onu baş tutmasından, em acıdan

Blaguşteni cumasını tutan

2 Alah koruicek, onu bük sudan potoptan

Bük poskelä cümasını tutan

3 Alah koruicek onu anzızdan ölümdan

İspas cumasını tutan Alah

4 koruicek onu fena em yabancı adamdan

Troitsa cumasını tutan Alah

5 koruicek onu em bük kahırdan

Dragayka cumasını tutan

6 Alah koruicek onu sesimkelerdän

Kozman Dimiyan cumasını tutan Alah

7 koruicek onu yalından em kumpanadan

Sveti İlya cumasını tutan Alah

8 onu koruicek Gök gürlemesindän çimçiriktä

Panaiya cumasını tutan Alah

9 koruyucek onu arı sıtmadan

Arhangil Mihail cumasını

10 tutan Alah korucek arı ar hastalıklarından em kara yanıktan

Kreçun cumasını tutan olucek

11 yazıldı Alahın kihatlarında

Ayyordan cumasını tutan

12 olucek yazılı Panaiyanın kihatları

Kim tutarsa bu bük cumaları atalı cumaları Alah koruyucek onu hem bük napastalardan hemda hastalıklarından emdä olucek kabul edilmiş Alahın

Göktä Padişahlına emdä olucek yazılı Alahın kihatlarında emdä Panaiyanın kihatlarına

Amin

(Gaydar) (EYKv2. 350-351)

1905 yılında bulunmuş dua

Bu molitva nicä sölenir ani bulunmuş 1905 ilda Hristozun mezarında. yolunılma Padişah Karluya, ani ensenilsin duşmanar, yolanma Frantsiya.

Kim bunu okuer, bu molitvai, yakida kim sesler okuyarkan onu yakimda kim taşer yanında o ansızın ölümdän ölmicek, bulmıycek, hiç birtürlü otrava ona zarar etmicek hem düşmicek duşmanın elinä, hem ensämiceklär onu hiç bir kerä hem karı ani ar seslicek yakida taşıycek yanında yakida okuyucek o karı korunmuş olucek herkerä hem ilin kurtulucek arlıktan da olucek sevgili ana, açan uşak duvacek bu molitai koyun saa tarafına korunmuş olucek herbir çirkin hastalıktan her görüsän adam düşmüş fäna hastalıktan, koyasın bu

molitvai sa yanına o tes şen kalkıcek kim yazıcek bu molitvai kendisinä yakida başkasına onu i sözlıcek dedi. Allah yakida kim gülicek onu Alah nakazat edicek onu hem kimin evindä bulunucek bu molitva o korunmuş olucek ıldırımından a kim okuyucek her gün ölümündän ileri üç gün olucek haberlenmiş ölümünä. Ayöz nişanı o sata bitki vakıta. Amin.

(Beşgöz) (EYKv2. 360)

Panıyanın düşü

Bu düş. Panıyanın düşü. Panıya açan uyudu v elionun bairında gorod Vifliemdä görmüş düşündä olunu onun bizim Alahımıs vo İsus Hristos gerili krestä vo erusalimdä Petri ramada Pavel domaskında da açan uyanmış Panıya volu uykusunda sormuş ona onu olu pek sevgili olu. Anam benim. Anam uyuduydun? gördüm seni düşündä olum benim gördüm seni o erusalimdä gerili krestä 2 razboynin arasında seni satmışlar otuz gümüşä seni tutmuşlar diri balamışlar senin başına sopıylan urmuşlar senin pak üzünä tükürmüşlär sana fäna laflar söylemişlär senin başına çalıdan fenets koymuşlar elernä hemda ayaklarına enselär kakmışlar birda razboynik süngülän saplamış sol tarafını akmış ordan su hem da kan hristiyanarın kurtarmak için su vatizlik içi kanda komkıçin seni yotlän doyurmuşlar senin pak azına su erinä sirkä vermişlär. Gündä tutulmuş ayda tutulmuş da kliselärdä bük şandalar koptular, yukardan parça parça oldu karanık dübüdüis dünedä 6 saat 9 sadadak kimda erdidi korkudan erä düştü nändä benim olum öldün krestä. İosif da Nikadim indirdi seni krestän gömdü seni eni mezara sändä şindi benim olum git oradan gider oradan adam hemda 3

günü dirilmiş Ayozlar Angelär okuyucek. Hristos dirildi mezardan kalkın görün oturer Bobanın sa tarafında. Anam benim. Anam pek sevgili. Anam hepsini bän onarı geçiricäm senin düşün haslı kimda yazıcek senin düşünü Panyanın da verecek onu evdän evüü o evdä olucek salık hem islâlik kimda yazıcek Panyanın düşünü Panyada korycek onu çok erdän ve evdä denilecek duh svyatıh Allahında Angeleri korycek vo adamı herbir fäna erdän ölümdän ansıs ateštän kılıçtında gök gürlemektända çimçirik çalmaktanda, toludanda, sudanda herbir zordan, a voununda evindä zedelenicek bereket olucek islâ senin düşün için hem da benim zetlerim için. Hristozun kimda gicek suda olucek vonunda yanında senin düşün Panyanında vonun da yanında geçicek sutan kurtulmuş kabatsız için kimda gicek stenoz olmada senin düşün Panyanında dönücek geri salıklan hemda genä karıda ani küçük uşak lofusa olucek yanında seninda düşün. Panyanında korycek vonuda pak erdäda olucek salıy hem da islâli adamda nekadar çok günası olsun vo adamı üreklän Ala prost edicek adamın günahlarını da benim. Anam. Panyya görünücek vo adama, bända görünücäm o adama vonun ani bölä o adam can verärkän da Arhangel Mihail canında götürececek vo adamın canını Avramın hem Yakovun şenenicek orada benim görümdä hepsinis dorular. Prsvätaya tebe Presvätaya Bogoroditsa, yalvarerım sana. Panyya emda Alahım İsuzum. senin kanın için hemda senin zetın için ani zetlendin bizim günahlarmız için prorok İvan Krestitel, bizim lafımız için. İsus. Hristos kurtar bizi herbir fäna erdän spasi. Hristos. Boje naş. Amin.

(Beşgöz) (EYKv2. 366-367)

5. Gagauz Türklerinde Türkçe Dinî Metinlerin Ses ve Şekil Bilgisi Özellikleri

5.1. İmla Özellikleri

Anlaşmazlığa yol açabileceklerinden dolayı, metinlerin ses bilgisi ve şekil bilgisi tahliline geçmeden önce Gagauz Türkçesinde göze çarpan bazı ortografik özelliklerden bahsetmek gereklidir. Gagauz Türkçesinin ortografik tarihi ancak 20. yüzyılın başlarında başlamıştır. Bilindiği gibi 20. yüzyılın başlarına kadar Gagauz Türkçesi herhangi bir şekilde yazı dili olarak kullanılmamıştır. 20. yüzyılda Besarabiya’da Gagauzlar, siyasi olaylardan hareketle birkaç kere alfabe değişimi yaşamışlardır. Nihayet, 1957 yılında ilk Gagauz alfabesi kurulmuştur. O dönemde ilk edebi eserleri ve gramerleri de ortaya çıkmıştır. SSCB’nin dağılımından sonra ise, birçok başka Türk cumhuriyetlerinde olduğu gibi Latin alfabesine geçilmiştir (Güngör; Argunşah 1991: 15-17).

19. yüzyılın sonlarına doğru Gagauzlar, bilim dünyasının dikkatini çekmişlerdir. Bu sebepten dolayı Radloff gibi meşhur Türkologlar, Gagauzların halk edebiyat malzemesini araştırmışlardır. Moşkov’un Besarabiya’da derlediği Gagauz folklor unsurlarını, malzemesini Radloff, “Türkolojik alfabe” kullanarak Proben’inin 10. cildinde yayınlamıştır. Radloff, Besarabiya Gagauzlarının Türkçesi için, 41 işaret kullanmıştır. Gagauz Türkçesinin fonetik sistemini yansıtmayı amaçlayan bu ilk ortografik sistem şudur (User 2006: 201):

*A, б, в, з, д, е, ж, жс, з, j, i, к, л, м, н, о, п, р, с, h, m, y, ф, x, ц, ш, ш, ы, ё, и*⁶⁶,
*з*⁶⁷, *l, ä, ā, ā, ē, ī*⁶⁸, *o, õ, ö, y:, ÿ*⁶⁹:

Yukarıda gösterilen alfabe, Gagauzlar tarafından kullanılmamıştır. Gagauz Türkçesinde ilk eserlerin protoyerey Mihail Çakir tarafından yazıldığı bilinmektedir. 1909-1932 arasında Mihail Çakır, bazı dinî kitapları Gagauz Türkçesine çevirmiştir, ayrıca ilk Gagauz gazetesini de yayınlamıştır. Çakir de, tıpkı Radloff gibi Kiril alfabetini kullanmıştır, ancak iki alfabe arasında kayda değer farklılıklar bulunmaktadır. Hatice Şirin User, iki alfabe arasındaki farklılıklarını şöyle göstermiştir (User 2006: 202-203):

	Radloff'un eserleri	Çakir'in eserleri
Ses	Harf	Harf
a	a	a
ā	ā	aa
b	б	б
v	B	B

⁶⁶ Sedalı dış-damak sürtünmeli c'yi karşılamak için kullanılmıştır. Daha sonra ж harfi kullanılmıştır.

⁶⁷ Bu harfin yazılış şekli farklıdır. Sedalı dış sızıcısı z'yi karşılamak için kullanılmıştır.

⁶⁸ Uzun i sesi = daha sonraki ии

⁶⁹ Uzun ü sesi. Yazılış farklıdır, iki noktalı olarak yazılmıştır. Sonra ü ve uzun ü aynı harfle yazılmıştır.

Ses	Harf	Harf
g	Г	Г
d	Д	Д
e	Е	Е
ē	Ē	ЕЕ
j	Ж	Ж
c	Џ	ДЖ
z	З	З
i	Ї	И
ī	Ī	ИИ
y	Ј	Й
k	К	К
l	Л	Л
m	М	М
n	Н	Н
o	О	О
ō	Ō	ОО

Ses	Harf	Harf
ö	ö	ë
ō	ō	ë
p	п	п
r	p	p
s	c	c
t	т	т
u	y	y
ū	ȳ	yy
ü	ÿ	ю
ũ	ÿ	юю
f	ф	ф
h	x; h	x
ts	ц	ц
ç	ч	ч
ş	ш	ш
ı	ы	ы

Ses	Harf	Harf
ī	Ѡ	Ы Ы
é	-	э
é	-	Э
ä, ya	ä	Я
ä, ya (uzun)	ā	Я
yu	-	Ю
İncelik işareti	-	Ь
Kalınlık işareti	-	Ъ

İncelenen eserlerden Çakır'ın dua kitabı (DKÇ) tam bu alfabeyle yazılmıştır. Ancak söz konusu eserde nadir de olsa **ı** harfi görmek mümkündür. **İ** harfi daha çok uzun /i:/ veya /y/ ünsüzü göstermek için kullanılmıştır. Mesela, *İucyc* “İsa” (DKÇ 6).

İlk yazdığı kitaplarda Çakır, Kiril alfabesi kullanmıştır. Ancak daha sonraki eserlerinde (*Gagauzca-Romence sözlük, Basarabyalı Gagauzların tarihi* vs.) Latin kökenli Romen alfabesi kullanmıştır. Bunun sebebi Romanya'nın, Besarabiya'yı ilhak etmesi ve ondan sonra süregelen zorunlu Romence kullanımudur. 1920 yılından başlayarak Gagauzlar, 25 sene boyunca Latin alfabesini kullanmışlardır. Esasen alfabe şu harflerden ibarettir:

a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, ş, t, ț, u, v, z

Çakir, 1930'lu yıllarında yazdığı eserlerinde bu Latin kökenli alfabeyi kullanmıştır, ancak bu harfler Gagauz Türkçesinin fonetik sistemini yansıtmakta yetersiz olduğundan dolayı alfabede bazı harf birliklerinden istifade etmiştir (*ea; ci, cea, ciu, gi, dj*) (User 2006: 205).

Kızıl Ordu, 1940 yılında Besarabyayı, 1944 yılında Dobruca'yı işgal edilmiştir ve 1949 yılında Moldova ve Ukrayna'daki Gagauz köylerini Besarabya'ya bağlanmıştır. Bu tarihî olaylar, Gagauzların Kiril'e tekrar geçmelerini geciktirmiştir. Gagauzlar, Kiril alfabesine döndükten kısa bir süre sonra ilk alfabelerine sahip olmuşlardır. Gagauzların Kiril alfabesi, 1957 yılında Moldova Yüksek Sovyet kararnamesiyle kabul edilmiştir. Alfabe, D.N. Tanasoğlu ve L. Pokrovskaya tarafından hazırlanmıştır (User 2006: 206).

Kiril alfabesi, Gagauz Türkçesinin fonetik sistemini tam yansıtmadığı için bütün diğer Türk Kiril alfabelerinde olduğu gibi yeni işaretler eklenmiştir. Bu alfabe, fonetik özelliğe sahip olmamıştır. Gagauzların bu alfabesinde ince ünlüler, iki işaretle karşılanmıştır: уь “ü” аь “e” оь “ö”. Uzun ince ünlüler için de aynı seslerin tekrarlanmış şekilleri kullanılmıştır: уьуь, аьаь “a:”, оьоь “ö:” Bu harflerin bu şekilde gösterilmesi, yazılışta büyük karışıklıklara sebep olmuştur. Bu yüzden SSCB Bilimler Akademisi Dil Bilimi Enstitüsü, Gagauz alfabesine bu harflerin yerine yeni üç harf eklemiştir. Bunlar şunlardır: ö, ä ve ŷ. Bu düzenleme sayesinde, Gagauz Kiril alfabesinde bu seslerin iki harfle gösterilme sorunu ortadan kaldırılmıştır. Böylece 1964 yılında Gagauz Kiril alfabesi son şeklini almıştır. Bu alfabenin o şekilde oturtulmasına Pokrovskaya'nın katkısı da olmuştur (User 2006: 206).

Bu alfabe, Gagauz-Kiril Alfabeti, 1993 yılına kadar Gagauzların resmî alfabetidir. Bu ilk alfabe, Gagauz Türkçesinin ayrı bir lehçe olarak oturtulmasına hız

verdiği gibi uzun ünlülerin gösterimini de kolaylaştırmıştır. Hatice Şirin User, 1957 ile 1993 yılları arasında Gagauzların resmî alfabetini bu şekilde göstermiştir (2006: 206-207):

Ses	Harf	Ses	Harf
A	A		
A:	aa	S	C
B	Б	T	T
V	B	U	У
G	Г	U:	Уу
D	Д	Ü	Û
E	E	Ü:	ÛÛ
E:	Ee	F	Ф
J	Ж	H	X
C	Ж	Ts	Ц
Z	З	Ç	Ч
İ	И	Ş	Ш
İ:	ии	I	Ы

Ses	Harf	Ses	Harf
Y	Й	I:	Ы Ы
K	К	é	Э
L	Л	É:	Э Э
M	М	ä	Ä
N	Н	ä	Ää
O	О	Yo	Ё
O:	oo	Kalınlık işareti	Ъ
Ö	Ö	İncelik işareti	Ь
Ö:	öö	şç	Щ
P	П	yu	Ю
R	Р	ya	Я

SSCB'nin dağılmasından sonra Gagauzlar özerkliklerini kazanmışlardır. 13 Mart 1993 yılında Latin alfabesine geçiş kararı alınmıştır. Komrat'taki Gagauz parlamentosu, Latin alfabesini Gagauz Türkçesine göre ayarlamak amacıyla iki ayrı araştırmacı grubu çalıştırmıştır. Biri, Komrat'ta Prof. Dr. Pokrovskaya, diğeri, Kişinev'de Prof. Dr. Diyonis Tanasoglu başkanlığında yürütülmüştür. 13 Mart'ta kabul edilen alfabe taslağı, Diyonis Tanasoglu'nundur. Alfabe, 25 Eylül 1993 yılında

yayındıktan sonra bazı bilim adamları tarafından eleştirilmiştir. Pokrovskaya, *ǎ* ve *ƚ* harflerinin gerekli olmadığını savunmuştur ve kendi hazırladığı alfabe taslağında bu harfleri dahil etmemiştir. Böylelikle, 1996 yılında *ǎ* harfinin kullanılmamasına, fakat *ƚ* harfinin alfabeğe eklenmesi kararı alınmıştır (User 2006: 207-208). Gagauzların halen de kullandıkları alfabe budur (Özkan 2007: 87):

*Aa, ü, Bb, Cc, Çç, Dd, ê, Ee, Ff, Gg, Hh, Iı, İi, Jj, Kk, Ll, Mm, Nn, Oo,
Öö, Pp, Rr, Uu, Ss, Şş, Tt, ƚƚ Üü, Vv, Yy, Zz*

İncelenen metinlerden Çakır'ın dua kitabının yeni Selanik baskısı (DKS) ve son zamanlarda Komratta yayınlanan yeni dua kitabı (DKK) bu alfabeyle yazılmıştır. Kvilinkova tarafından derlenen metinlerin hepsi Kiril alfabesiyle yazılmıştır. Metinlerin çoğunun Sovyet döneminde yazılmış olmalarından dolayı, çoğunlukla 1957 yılında kabul edilen alfabesi kullanılmıştır. Ancak metinlerin farklı zamanlarda (20. Yüzyılın başı veya sonu), farklı kişiler tarafından istinsah edilmesi veya tercüme edilmesi, ortografik açıdan bazı farklılıklar yaratmıştır. Kvilinkova'nın da kaydettiği gibi en eskin metinlerde *i* harflerin üstüne bir çizgi koyularak *ǐ* (*y*) harfine benzetilmiştir. Daha geç dönemde kaydedilen metinlerde ise *ë* yanında *ö*, *ÿ* veya *ǰ* harflerini görmek mümkündür (Kvilinkova 2013: 346).

Şüphesiz, el yazma metinlerin (EYKv.; EYKv2.; EYKv3.; EYKa) ortografik açıdan en belirgin özelliği, *c* harfinin yazımıdır. Bu harf, 1957 yılında kurulan Gagauz Kiril alfabesinde *ǰ* şeklinde kaydedilmişse de, incelenen metinlerin çoğunda *ж*, *ч* veya *ǰж* harfleriyle gösterilmiştir. Kvilinkova, Gaydar ve Çadır-Lunga defterlerinde daha çok *ч* (*ç*); Kazakliya ve bazı diğer köylerdeki defterlerde daha çok *ж* (*j*) tercih edildiğini, Komrat ve Beşgöz defterlerinde her üç şeklin de kullanıldığını

ifade etmiştir (Kvilinkova 2013: 347). Aynı zamanda Mihail Çakir, düzenli bir şekilde /c/ sesi için *дж* kullanmış olsa da, onun tercümelerinde bile bazı istisnalara rastlamak mümkündür: *имдатжимыс* “imdatçımıs” (DKÇ 25). Bu harfin yazımı ile ilgili örneklerden bazıları şunlardır: *ниже* “nice” (EYKv. 718); *чумле* “cumle” (EYKv. 719); *ярдымжы* “yardımcı” (EYKv. 719); *жумада* “cumada” (EYKv. 720); *геледжин* “gelecin” (EYKv. 724); *жан* “can” (EYKv. 738); *джанымы* “canımı” (EYKv. 748); *нидже* “nice” (EYKv. 723) vb.

Ünlülerin ve bazı diftongların yazılışı da belirgin bir özelliktir. Çakir’in çevirilerinde olduğu gibi incelenen el yazma metinlerinde de *я* harfi, hem /ä/ sesi hem de /ya/ ve /ye/ hecelerini işaretlemiştir. Aynı şekilde *ю* harfi, /ü/ sesi ve /yu/ diftongu ile *ë* harfi, /ö/ sesi ve /yo/ diftongu işaretlemek için kullanılmıştır. Ayrıca, /ö/ sesi işaretlemek için kullanılan /ë/ harfi birçok zaman noktasız, yani /e/ olarak yazılmıştır. Mes.: *бизя* “bizä” (EYKv. 733), *яныш* “yanış” (EYKv. 733); *яраты* “yarätti” (EYKv. 741); *яя* “yaa” (EYKv. 755); *икиюзлю* “ikiyüzlü” (EYKv. 742); *бююк* “büük” (EYKv. 743); *ëланмышсын* “yolanmışsın” (EYKv. 743); *юректян* “yürektän/ürektän” (EYKv. 743); *юз бе юз* “yüz be yüz” (EYKv. 743); *бëля* “bölä” (EYKv. 743); *боюндурую* “boyunduruyu” (EYKv. 745); *ияркан* “iyärken” (EYKv. 747); *юкары* “yukarı” (EYKv2. 309); *чаырыëрсын* “çairiyorsın” (DKÇ. 23); *аëзлансын* “ayozlansın” (EYKv. 718); *юдэр* “yudêr” (EYKv. 737); *ëмюр* “ömür” (EYKv. 737) vs.

Burdan anlaşılacağı gibi bu harflerin karışık işaret etme görevleri, metinlerin okumasında bazı anlaşmazlıklara yol açmışlardır: *кеклештир*

“kekleştir”⁷⁰ (EYKv. 722) *гёрюнмеян* “görünmeyän” (EYKv. 735); *куюя* “kuyuya” (EYKv. 738); *сюрюя* “sürüyä” (EYKv. 739); *уияндырерсын* “uiyandırersın” (EYKv. 745); *джеметиклерин* “cemetiklerin”⁷¹ (EYKv. 749); *селеин* “selein” (EYKv. 751); *небеття* “nebettä”⁷² (DKÇ. 61); *дявол* (Slav.) “dyavol” (EYKv. 723); *енюнде* “enünde”⁷³ (EYKv. 729) vs.

İmlada bazı soru işaretleri oluşturabilecek başka bir ses, kalın, dar, düz bir ünlü olarak nitelenen /ê/ ünlüsüdür. Farklı dönemlerde bu ses ya hiç imlaya yansımamıştır, ya da farklı işaretlerle gösterilmiştir. Kiril alfabesinde çoğu zaman bu ses, э harfiyle gösterilmiştir. Pokrovskaya’ya göre, bu ayrı bir fonemden çok bir ikiz ünlü olarak değerlendirilmelidir (Pokrovskaya 1964: 27-28). Nevzat Özkan ise, bu sesin /ı/’dan çok /a/’ya yakın olduğunu ifade ederek á harfi kullanmayı tercih etmiştir. Ayrıca araştırmacı, tarihinin seyrinde *e*, *a*, *ie*, *âe* kullanıldığını belirtmiştir (Özkan 1996: 42-43). Günümüzde bu ses ê şeklinde gösterilmektedir ve daha çok şimdiki zaman ekinde rastlanmaktadır.

Çakır’ın dua kitabında ve erken dönemde yapılan diğer çevirilerde ь, ъ işaretleri kullanılmıştır (umumiyetle kelimelerin veya hecelerin sonunda). Bu işaretler sertlik ve yumuşaklık bildirmektedirler. Bu işaretler, Rusçanın imlâsı için geçerlidir ve kelimenin okunuşunu kolaylaştırmaktadırlar. Ancak Türkçe kelimelerde herhangi bir görev olmadığı bilinmektedir (Özkan 1996: 66). Metinlerde tespit edilen örneklerden bazıları şunlardır: *Хакикатъ* “hakikat” (DKÇ. 19); *кайбельмектян* “kaybelmektän” (EYKv. 722); *еньсинжис* “ensincis” (EYKv. 750); *дириль инисъ*

⁷⁰ İmlâ hatasıdır.

⁷¹ İmlâ hatasıdır.

⁷² İmlâ hatasıdır.

⁷³ İmlâ hatasıdır.

“diril inis” (EYKv. 750); *гельдй* “geldi” (EYKv. 752); *Сабахъ* “Sabah” (DKÇ. 6); *ерлешь* “erleş” (DKÇ. 7); *Аллахъ* “Allah” (DKK. 7); *башьуралым* “başuralım” (DKÇ. 13) vs.

El yazma metinlerinin en özgün imla özelliklerinden biri, ünsüzlerin ve ünlülerin kısılmasıdır. Metinlerde birçok yerde uzun ünlülerden veya yan yana gelen aynı ünsüzlerden biri düşmektedir. Fonetik olaylardan biri olan tekleşme ile benzerlik göstermesine karşın, bu olayın en az çaba yasasından kaynaklandığını düşünmek mümkündür. Örn.: *olanara* “olanlara” (EYKv. 718); *dil* “değil” (EYKv. 719) krş. *diil*; *bük iliklerni* “büyük iyiliklerini” (EYKv. 721) krş. *büük iiliklerini*; *kulanarak* “kullanarak” (EYKv. 744); *sisis* “sessiz” (EYKv. 732); *gospodarlını* yerine *gospodarlını* “egemenliğini” (EYKv. 738); *gittin* yerine *gitin* “gittin” (EYKv. 738); *saburluun* yerine *saburlun* “sabırlılığın” (EYKv. 748) vs.

El yazma metinlerinde bir başka özellik, **и** ile **й** harflerinin düzenli karıştırılmasıdır. Birçok yerde /i/ sesinin yerine **y** harfinin kullanılması ve tam tersi görülmektedir. Tespit edilen örneklerden bazıları şunlardır: *долаиламасын* “dolailamasın” (EYKv. 720); *хазнесиисин* “hazinesiisin” (EYKv. 722); *гйргйнедерсйнь* “girginedersin” (EYKv. 725); *севгйсин* “sevgysin” (EYKv. 735); *ишйнди* “şyndi” (EYKv. 739); *айрылмаерсын* “airilmaersın” (EYKv. 743); *емйнь* *етйм* “emin etym” (EYKv. 749); *гйрдйм* “gyrdym” (EYKv. 749); *гельдй* “geldy” (EYKv. 752) vs.

Yukarıda değindiğimiz gibi, Mihail Çakır, Kiril alfabesini kullanarak yaptığı tercümelerine **і** harfini de dahil etmiştir. Çoğu zaman bu harf /i/ ünlüsünün yerine yazılmıştır, fakat nadir de olsa /y/ sesini de temsil etmiştir. Metindeki örneklerden

bazıları bunlardır: *çialaim* “çialaim” (DKÇ. 11; 13); *dinsizliimi* “dinsizliimi” (DKÇ. 14); *biriciinä* “biriciinä” (DKÇ. 15); *Mariya Kız’dan* “Mariya Kız’dan” (DKÇ. 19); *yenilmäz devlet* “yenilmäz devlet” (DKÇ. 24); *iyelenmek* “iyelenmek” (DKÇ. 38); *getirieris* “getirieris” (DKÇ. 43); *istediin* “istediin” (DKÇ. 42); *giidireer* “giidireer” (DKÇ. 63) vs.

Son olarak, yapılan tercümelerde birçok imla hatası tespit edilmiştir. Bu hatalar, bazı yerlerde ciddi anlam kaybı ve okuma sıkıntılara sebep olmuştur. Örneklerden bazıları şunlardır: *daymalarından ileri* (DKÇ. 19) sözcük öbeğinin *damlarından ileri* “tüm asırlarından önce” (EYKv. 719) olarak birkaç kere istinsah edilmesi; *amppli* “yanık canıma” (EYKv. 724) krş. *yanık* (DKÇ. 49); *ek* “dök” krş. *dök* (DKÇ 49); *dorudan* “doğurdun” (EYKv. 722); *Bubaylan* (DKÇ. 719) > *buoylan* “Baba ile” (EYKv. 719); *iilikçi* > *işlikçi* “iyilik yapan” (EYKv. 729); *tudak* “tuzak” (EYKv. 724) krş. *kapan* (DKK. 20); *sızıntısınan* “sızıntısı” (EYKv. 732); *loplanmos* “kaplanmaz” (?) (EYKv. 733); *korususu* “korucusu” (EYKv. 734); *Fomalán* (Rus. Фома) > *Ooma lan* “Havari Tomas” (EYKv. 735); “*karının*” yerine *korınık* (EYKv. 735); *enin tenesi* “senin tanesi” (?); *ölümndän* “ölümündän” (?) (EYKv. 740); *Iosif kaçner başkası gömer* “Yusuf kaçınıyor” (?) (EYKv. 742); *senin Olumun!* *dirilmesini* “senin Oğlunun dirilmesini” (EYKv. 743); *ölmädä* “ölümde” (EYKv. 744); *ürertmeklerini* “bilgilerini; öğrettiklerini” (EYKv. 744); *giitilän* “güüdeylän” (?) (EYKv. 747); *уяндыдыраерсын* “uyandırıyor” (EYKv. 748); *er üzümdän* “yeryüzünden” (EYKv. 748); *dorulksuzlumu* “yanlışlıklarımı” (EYKv. 749); *Слава сана* “şükürler sana” (Slav.) > *solsasana* (EYKv. 753); *uşe mı* “uşağımı” (EYKv. 754); *kaç erä* “ırağa kaç; uzağa” (EYKv. 754); *ко девирильссин* “devirilsin”

(EYKv. 758); *aðmъ* “adı” (DKÇ. 65); *sabahlaim* (DKÇ) > *Saba haloem* “erken kalkayım” (EYKv. 724), *işlei* “işleri” (EYKv. 724) vb.

5.2. Sesbilgisi Özellikleri

5.2.1. Ünlüler

Gagauz Türkçesindeki ünlü yapısı, bazı tartışmalara ve farklı görüşlere yol açmıştır. Gagauz Türkçesinin gramerini ilk ciddi araştırmacılardan biri Pokrovskaya, eserinde 18 ünlü bulunduğunu ifade etmiştir. Bu ünlüden dokuzu normal (a, ä, e, ı, i, o, u, ö, ü), dokuzu da uzun olarak işaretlemiştir (Pokrovskaya 1964: 25). Daha sonraki yıllarda Gagauz Türkçesindeki ünlülerin sayısı ile ilgili görüşler ortaya çıkmıştır: Gerhard Doerfer 13 ünlü⁷⁴, Zajaczkowski 16 ünlü⁷⁵, Fuat Bozkurt 9 ünlü⁷⁶, Hasan Eren ise 8 ünlü bulunduğunu ileri sürmüşlerdir (Özkan 1996: 40). Pokrovskaya, kitabının daha sonraki baskılarında daha önce sıraladığı ünlülere kısa ve uzun /ê/ ünlüleri katarak 20 ünlü bulunduğunu belirtmiştir. Bu görüşe Nevzat Özkan da katılmıştır (Özkan 1996: 41). /ê/ ünlüsü, kalın, dar, düz; telaffuz açısından /a/ ile /ı/ arasında bir ses olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda bu ünlünün Slav dillerinin etkisiyle girdiği düşünülmektedir ve Rusça ödünç kelimelerde (ákspnat; poátik vs.) ile Türkçedeki fiil çekim eklerinde kullanılmaktadır (daha doğrusu şimdiki zaman ekinde: *ıyor* > *ıor* > *ıar* > *êr* Mes: sızlêêr) (Özkan 1996: 42). Bu sesin tarihî seyrinde farklı harflerle gösterilmesi onun tespitini güç kılmıştır.

Nevzat Özkan, Gagauz Türkçesinin ünlü sistemini şöyle göstermiştir (Özkan 1996: 55):

Normal Ünlüler

Uzun Ünlüler

⁷⁴ Bkz. *Philologiae Turcicae Fundamenta* (1959: 264)

⁷⁵ Bkz. Wl. Zajaczkowski, *Jezyk i Folklor Gagauzov* (1966: 8)

⁷⁶ Bkz. Fuat Bozkurt, *Türklerin Dili* (1992: 194)

	Kalın	İnce	Kalın	İnce
Geniş	a	Ä	aa	ää
Yarı Geniş	ê	E	êê	ee
Dar	ı	İ	ıı	ii
Yarı Geniş	o	Ö	oo	öö
Dar Yuvarlak	u	Ü	uu	üü

Gagauz Türkçesinde uzun ünlüler konusunda ise Pokrovskaya ve Özkan aynı görüşü paylaşmaktadırlar. Onlara göre Gagauz Türkçesindeki uzun ünlüler üç türdür (Pokrovskaya 1964: 30; Özkan 1996: 44):

- Asli uzun ünlüler – Ana Türkçe’den bugüne korunmuş ünlü uzunlukları⁷⁷:
kaar “kar”; aaz “az”; aaçtım “açtım”; aad “ad”; aarı “arı”, kaaz “kaz” vs.
- Alıntı kelimelerde muhafaza edilen uzunluklar: zaabitleri; aalem; taazä; maavi, musafır, saat, laazım vs.
- İkincil uzun ünlüler – Bunlar /**k**/, /**ğ**/, /**g**/, /**v**/, /**h**/, /**y**/ ünsüzlerinin düşmesi ve ses grubu değişmesiyle meydana gelmişlerdir. Aynı zamanda Gagauz Türkçesinde bu tip uzun ünlülere çok sık rastlanmaktadır ve kelimenin kökünde bulunabildikleri gibi gövdesinde de bulunmaktadır. Pokrovskaya ve Özkan gramer kitaplarında bu uzunlukların hangi değişimleri geçirerek (ağa > aa; iha > aa; ığı > ıı; ağı > ee vs) meydana geldiklerini göstermişlerdir (Bkz. Pokrovskaya 1964: 30-37; Özkan 1996: 44-54).

⁷⁷ Fazla bilgi için Bkz. TEKİN, Talat; *Ana Türkçede Asli Uzun Ünlüler*; 1975; Ankara; Hacettepe yay.

5.2.1.1. İkiz ünlüler (Diftong)

Aynı nefes baskısı altında boğumlanan ve tek bir ünlü değerinde olan çift ünlü olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz 2010: 127). Türkçede aslı ikiz ünlüler bulunmadığı ve Türk lehçelerinde tespit edilen ikiz ünlülerin aslı uzun ünlülerin zamanla ses değişmelerine uğrayarak (Ana T. *yo:k* > *suoh* Saha T.) ikiz ünlü durumuna geldikleri kaydedilmiştir. Gagauz Türkçesinde tıpkı Anadolu ve Rumeli ağızlarında olduğu gibi ünlü düşmesi ya da ön ve içsesteki /y/, /v/, /ğ/, /h/ ünsüzlerinin düşmesiyle ortaya çıkabilmektedir (Korkmaz 2010: 127-128). Aynı zamanda dilbilimciler üç tür ikiz ünlü ayırt etmektedirler: birinci ögesi vurgulu olan *alçalan*; ikinci ögesi vurgulu olan *yükselen* ve boğumlanma süresi aynı olan *eşit* ikiz ünlü (Korkmaz 2010: 128). Pokrovskaya, Gagauz Türkçesinde alçalan ikiz ünlülere daha sık rastlandığını ifade etmiştir ve /y/'li ile /v/'li ses gruplarından (ay, uy, ıy, ey, iy, üy) gelişen bazı ikiz ünlülere örnekler vermiştir (Pokrovskaya 1964: 38-42): Ey > ii : *peynir* > *piinir*; *seyrek* > *siirek*; *avşam* > *auşam*; *çavdar* > *çaudar*; *tavşan* > *tauşan*; *karannık* + a > *karannığa* > *karannıa* > *karannaa*; *dereyâ* > *dereâ* vs.

5.2.1.2. Ünlü Uyumu

Altay dillerinin en dikkat çekici özelliklerinden biri olan ünlü uyumu, Türk lehçelerinin şekil dizgesinde etkili olan bir ses benzeşmesi kuralıdır ve ikiye ayrılmaktadır – büyük ünlü uyumu ve küçük ünlü uyumu. Büyük ünlü uyumuna göre Türkçe kelimelerdeki önseste, kökteki seslerde bir kalın ünlü bulunursa sonraki hecelerde de kalın, ince ünlü bulunursa sonraki hecelerde de ince ünlü yer

almaktadır. Dudak uyumuna göre ise Türkçe kelimelerde düz ünlülerden sonra düz ünlüler, yuvarlak ünlülerden sonra dar yuvarlak ya da geniş düz ünlüler bulunmaktadır (Aksan 2009 (2): 49-50). Gagauz Türkçesinde Türkçe kelimelerin büyük ölçüde uyumlara uydukları kaydedilmiştir. Türkiye Türkçesinde uyuma girmeyen bazı kelimelerin dahi Gagauz Türkçesinde uyuma uydukları dikkat çekmektedir (Özkan 1996: 57). Bunu tasdik edecek örnekler incelenen metinlerde de bulunmaktadır: *nışan* (DKK 6); *barabar* (DKK 7); *insan* (DKÇ 64) vs.

Gagauz Türkçesinde -kan zarf fiili, /+LAr/, ilgi hal eki /+nIn/, dan edatı, /-Ar/ geniş zaman eki, /+LA/ isimden fiil yapım eki, /+Lık/, /+cAAz/ isimden isim yapım eki, +kI aitlik ekinin büyük ünlü uyumunu sıkça bozan ekler oldukları kaydedilmiştir (Özkan 1996: 57). İncelenen metinlerde büyük ve küçük ünlü uyumu bozukları mevcuttur:

açilacak “açılacak” (DKÇ. 11);

kaybelmesin “kaybolmasın” (DKK. 12);

yardımcı “yardımcı” (EYKv. 720);

çorbacık kıs “Meryem Ana” (EYKv. 720);

şennıklen “mutlulukla” (EYKv. 723);

kapusun “kapısın” (EYKv. 726);

angılarnı “hangileri” (EYKv. 726);

örürkan “yürürken” (EYKv. 730);

gezärkana “gezerken” (EYKv. 740);

tamana tutarse “tamamen tutarsa” (EYKv2. 301).

5.2.1.3. Ünlü Değişmeleri

Gagauzların dinî metinlerinde şu ünlü olayları tespit edilmiştir:

5.2.1.3.1. Kalın ünlülerin incelenmesi

- **a > e**

tabiat (Ar. طبيعة) > *tabet* “doğamız” (EYKv. 728);

yaşarsın > *yaşersin* “yaşarsın” (EYKv. 735);

ateş > *eteş* “ateş” (EYKv2. 297);

Pazartesi > *pazertesi* (EYKv2. 297);

yaki > *eki* “veya” (EYKv. 757);

açılacak (DKÇ. 11) > *açılacak* “açılacak” (DKS 11);

iya “kaburga”(G.T.) > *ielernä* “eğelerine, kaburga kemiğine” (EYKv. 737; 738);

buray soktular > *birey soktular* “buraya soktular” (EYKv2. 309);

- **a > ä**

siftah (T.T.) > *seftä* (EYKv. 756);

kâmil > *käämil* “kamil” (DKK 7);

- **a > i**

açın (DKÇ 20) > *için* “için” (DKS 20)⁷⁸;

- **ı > i**

yılsız şafk > *ilsıs şafk* (EYKv. 739);

çıplak > *çiplak* (EYKv. 740);

açıklama deyni > *açıklama dey* “açıklamak için” (EYKv. 727);

dışarı > *dişarı* “dışarı” (EYKv. 754);

⁷⁸ M. Çakır’ın dua kitabında rastlanan bu ses olayı, sadece bir yerde görüldüğüne göre imla hatası olarak da değerlendirilebilmektedir.

insanların “insanların” (DKÇ 59) > *insanların* “insanların” (DKS 59);

- **u > ü**

munis “uysal” (Ar.) > *münüzlük* (EYKv. 722); *münüzü* (EYKv. 743);

münüzlüklän (EYKv. 744; 746; 748);

şukr (Ar.) > *şukür* (DKÇ 5) krş. *şükür* (DKS 5);

- **u > ö**

bugünkü > *böönkü* “bugünki” (EYKv. 725);

- **o > ö**

cōmard (Fars. دجومر) > *comert* (DKÇ 14) > *cömert* (DKS 14);

- **o > i**

filosof > *filisaf* “düşünür” (EYKv. 747)⁷⁹;

5.2.1.3.2. İnce ünlülerin kalınlaşması

- **e > a**

mezar (Ar.) > *mazara konuldu* “toprağa verildi” (EYKv. 735);

çete > *çatasına* (EYKv. 748);

selamet (Ar.) > *selemet* “selamet” (DKK 12);

beraber (Fars.) > *barabar* “beraber” (DKÇ 21);

- **e > u**

cevap (Ar. جواب), (DKÇ 43) > *cuvap vercis* (EYKv. 754);

- **i > a**

nasihat (Ar.) > *nasaat* “nasihat” (DKK 12);

insan sevicisi > *insan sevaci* “insan sevicisi” (EYKv. 724);

fikir edämeriz > *fikaredämeris* “düşünemeyiz” (EYKv. 726);

⁷⁹ /i/ > /o/ değişimi, kalın ünlülerin incilmesi olarak değerlendirilmiştir, ancak bu değişimin ünlülerin daralması olarak değerlendirilmesi de mümkündür.

padişaa > *Padaşahların* “padişahların” (EYKv. 730);

- **i > ı**

nişan > *nışan* “nişan” (EYKv. 751);

- **i > u**

trimir (Slav.) > *trimur* “üç gün devam eden oruç” (EYKv. 747);

- **ö > o**

Ayios (Yun. *αγιος*) > *Ayöz* (DKÇ 8) > *Ayoz* “aziz; kutsal” (DKS 8; DKK 3);

- **ü > u**

cümlä > *cumälä* “hepsi” (EYKv. 726);

kötü aklım > *kötu aklım* “kötü aklım” (EYKv. 729);

5.2.1.3.3. Geniş ünlülerin daralması

- **a > ı**

saklı > *sıklı* (EYKv. 732);

dayanamayacam > *dayanamicam* “dayanmayacağım” (EYKv. 739);

fukara > *fıkıra* (EYKv. 738);

kapacam > *kapıcam* (EYKv. 740);

alarak > *alırak* (EYKv. 741);

ilaik > *ilüksüz* “layık olmayan” (EYKv. 743);

bulayım > *buliim* “bulayım” (EYKv. 719);

satın aldın > *sıtın aldın* “satın aldın” (EYKv. 721);

yatarak > *yatırak* “yatarak” (EYKv. 724);

vakıt > *vıkıt* “vakit” (EYKv. 728);

satana “iblis” (Slav.) > *sataniylan* “iblisle” (EYKv. 754);

yapmarsaydınız > *yapmarsıydınız* “yapmasaydınız” (EYKv2. 306);

Panaya > *Paniya* “Meriyem Ana” (EYKv. 368);

- **e > i**

getir- > *gitirän* (EYKv. 735);

gerçek > *gerçik* (EYKv. 735; 719; 731);

enikunu “dikkatlice” > *inikunu* (EYKv. 740) krş. *enikonu* “iyiden iyiye, iyice”

T.T.;

titireräk > *titiriräk* “titreyerek” (EYKv. 740);

gergin > *girginiklen* “gerginlikle” (EYKv. 745);

zehir > *zihir* “zehir” (EYKv. 760);

Angellerinä (Rus.) > *Angilerinä* “meleklerine” (EYKv. 719);

tenlenmesinin > *dinenmesinin* “insan olmasının” (EYKv. 720);

göstermesi > *göstermisi* “göstermesi” (EYKv. 720);

gergin edersin > *girginedersin* “gerginleştirirsin” (EYKv. 725);

benim > *binim* “benim” (EYKv. 726);

umut edennär > *umut-edinär* “umut edenler” (EYKv. 726);

salveresin > *salverisin* “salveresin” (EYKv. 727);

tikālos (Rom.) > *tikalos* (EYKv. 725) krş. *tekolazo* “alçak” (EYKv. 729);

nevoliya (Rus. Неволя) > *her bir nivoyadan kurtar bizi* “dert; ızdırap” (EYKv. 730);

beyaz (T.T.) > *biyaz* “beyaz” (DKS 16);

deil (DKÇ 19) > *diil* “değil” (DKS 19);

zeedelemee > *zidelener* “çoğalır” (EYKv. 737);

geldi > *gildi* “geldi” (EYKv. 754);

Evangelie (Slav.) > *İvangeli* “İncil” (EYKv2. 311);

- **o > u**

miro (Slav.) > *miruladı* “zeytin yağ sürmek” (EYKv. 731; 740);

doğ- > *Allahıdouduranlan* (DKÇ. 10) > *Allahıduuduran* (DKS. 10)

“Meryem Ana”;

kovarsın (T.T.) > *kuversın* “kovarsın” (EYKv. 725);

Sim(e)on > *Simun* “Aziz Simon” (EYKv. 727);

dyavol (Slav. дѣвол) > *dyavul* “şeytan” (EYKv. 738);

boşuna > *buşuna* “boşuna” (EYKv. 755);

- **ö > ü**

söndülär > *sündülär* (EYKv. 739);

öfkelenmedi > *üfkelenmedi* “öfkelenmedi” (EYKv. 723);

ömür verän > *ümür verän* “ömür veren” (EYKv. 742);

sövüldüm (T.T.) > *süüldüm* > *süldüm* “sövüldüm” (EYKv. 757);

5.2.1.3.4. Dar ünlülerin genişlemesi

- **ı > a**

yalabıt > *yalabat* “parlat” (EYKv. 735);

aydın > *aydanın şavkı* (EYKv. 737; EYKv. 736);

bobaylan krş. bubıylan “Babayla” (EYKv. 719);

kırık > *karık* “kırık” (EYKv. 731);

yatırkan (DKÇ 12) > *yatarkan* “yatarken” (DKS 12);

- **i > e**

sevinerim > *sevenerim* (EYKv. 739);

iiiliklerin > *eyiliklerin* “iyiliklerin” (DKÇ 7);

Nazareli > *nazarele* “Nazaretli İsa” (EYKv. 720);

beni > *beneya* “beni” (EYKv. 726);

iyiliklerin (T.T.) > *eyiliklerin* “iyiliklerin” (DKÇ 7);

miras (Ar.) > *er merası* “miras” (DKÇ 38);

- **u > o**

büüinkü > *bönkü* “bugünkü” (EYKv. 746);

Bubanın (DKÇ 6) > *Bobanın* “Babanın” (DKS 6);

- **ü > ö**

ürürkan > *su üsündä örür kan* “yürürken” (EYKv. 731);

5.2.1.3.5. Düz ünlülerin yuvarlaklaşması

- **a > o**

koolaersın > *koloersın* “koyalarsın” (EYKv. 732);

afolması > *ofolması* “günahların afolunması” (EYKv. 719); *ofet* “affet” (EYKv. 726);

koyalama (T.T.) > *kuvolama* “koyalamak” (EYKv. 723);

daymalarından > *doymalarından* “asırlardan” (EYKv. 724);

canıma arkacı > *canma arkoci* “canımın destekleyicisi” (EYKv. 724);

hazırladın > *hozırladın* “hazırladın” (EYKv. 727);

kurtarmak yoluna > *kurtormak yoluna* “kurtarmak” (EYKv. 739);

kapu > *kopulara* “kapılara” (EYKv. 733);

faladı > *foladı* “küçük parçalara ayırdı” (EYKv. 741);

- **e > ö**

göbeya (DKÇ 15) > *gebeyä* “gebe” (DKS 15);

gene (T.T.) > *gönä* “yine” (DKÇ 20);

çeşme (Fars. چشمه) > *çöşme* “çeşme” (EYKv. 738);

- **i > u**

suvazlıcam < *sivazla-* (EYKv. 740);

fıkıra < *fukara* (EYKv. 738);

- **i > ü**

münüzlük (EYKv. 722); *münüzü* (EYKv. 743); *münüzlüklän* (EYKv. 744;

746; 748) < *munis* “uysal” (Ar.);

için > *olun için* “oğlun için” (EYKv. 750);

- **a > u**

kurtardın > *kurturdun* “kurtardın” (EYKv. 739);

sabırlılığın (T.T.) > *saburluun* > *saburlun* “sabırlılığın” (EYKv. 748);

baba (T.T.) > *bubanın* “babanın” (EYKv. 719; DKÇ 6);

olacek > *olucek* “olacak” (EYKv. 722);

5.2.1.3.6. Yuvarlak ünlülerin düzleşmesi

- **o > a**

boşandır > *başandır* (EYKv. 735);

çaraerım > *çaroerım* “çağırırım” (EYKv. 734);

prorok (пророк) (Rus.) > *proraklarlan* “peygamberlerle” (EYKv. 719);

Kolada > *kalada* “Noel” (EYKv. 720);

onnardan > *anardan* “onlardan” (EYKv. 724);

Troiğanın > *Traiğanın* “Teslis’in” (EYKv. 725);

boş > *baş laflar* “boş laflar” (EYKv. 729);

çorbacı > *çarbaci* “Tanrı” (EYKv. 732);

raso (Rus.) > *rasası* “keşişlerin kıyafeti” (EYKv. 732);

- **o > e**

kaybolmasın (T.T.) > *kaybelmesin* “kaybolmasın” (DKK 12);

kaybolmaktan (T.T.) > *kaibelmektän* “kaybolmaktan” (EYKv. 721);

- **u > ı**

mukayyed (Ar.) > *mukaet* “umut” > *mikaetlıkılan* (EYKv. 743);

bulandırır > *bilandırır* (EYKv. 744);

burada > *birda* “burada” (EYKv. 757);

yumuşadaersın > *imüşadaersın* (EYKv. 748);

- **ü > e**

kömrükçünün (DKÇ 6⁸⁰) > *gümrekçünün* “gümrükçünün duası” (DKÇ 6);

- **ü > i**

büük > *biük* “büyük” (EYKv. 740);

5.2.1.3.7. Ünlü düşmesi

Gagauz Türkçesinde ünlü düşmeleriyle ilgili en belirgin olay, ünsüzle başlayan kelimelerde ilk hece ünlüsünün düşerek kelimenin çift ünsüzle başlamasıdır. Genelde düşen ünlü dardır. Örneğin, *braayıp* < *birakıp*; *blezik* < *bilezik* (Özkan 1996: 63).

- **a düşmesi**

mukayyed (Ar.) > *muketlikılan* “ümitle” krş. *mikaetlıkılan* (EYKv. 725);

o zaman > *ozman* “o zaman” (EYKv. 732);

- **e düşmesi**

eziyet (Ar.) > *zet çekenerin* “eziyet çekenlerin” (EYKv. 721);

- **ı düşmesi**

bırakılmak (T.T.) > *bralmak* “af” (EYKv. 720);

yakışksız > *yakışksız* “yakışksız” (EYKv. 728);

---

⁸⁰ Kelime dipnotta geçmiştir.

canlarımızı > *canlarmızı* “canlarımızı” (DKÇ 7);

karılar > *karlar* “kadınlar” (EYKv. 739);

- **i düşmesi**

hazîne (Ar.) > *haznesiisin* “hazinesi” (EYKv. 722);

insan sevici gibi > *insan sevcı gibi* “insan sever gibi” (EYKv. 728);

taina (Slav.) “sır” > *istedin açma sıklı tanai* “kutsal sır” (EYKv. 732);

işte (T.T.) > *şte* “işte” (DKÇ 15);

- **u düşmesi**

yaamurunu > *yamurnu* “yağmurunu” (EYKv. 719);

kurtuluşumuzun > *kurtuluşumuzun* “kurtuluşumuzun” (EYKv. 725);

5.2.1.3.8. Ünlü türemesi

- **a türemesi**

zap > *zaapçi* “zapt eden, zapt edici” (EYKv. 722);

şaşmalı > *şaşamalı* “olağanüstü” (EYKv. 730);

kasvet (Ar.) > *kasavet* (EYKv. 746);

- **i türemesi**

laik (Ar.) > *ilaik* “layık” (EYKv. 739); *ilaiksızı* “layık olmayanı” (EYKv. 732);

Allahın işlerini > *işilerni* “işlerini” (EYKv. 719);

Kaybelmektän > *kaybelimektän* “kaybolmaktan” (EYKv. 720);

ii sözlüsün > *ii siözlüüsün* “kutsamışsın” (EYKv. 722);

içki > *içikilen* “içecek” (EYKv. 740);

izmetker > *izimeker* “hizmetkar” (EYKv. 748);

Psaltir (Slav.) > *Pisaltir* “mezmurlar kitabı” (EYKv. 749);

dirildi > *dirilidi* “dirildi” (DKK 5);

- **u türemesi**

komşusyla > *komuşusunan* “komşusuyla” (EYKv. 757);

kurtulma > *kurtuluma* “kurtul” (EYKv. 731);

ruh > *Uruhun* “Kutsal Ruh” (DKÇ 6);

- **ı türemesi**

kaçsın > *kaçısın* “kaçsın” (EYKv. 720);

kızkardaşlarım > *kısıkardaşlarım* “kız kardeşlerim” (EYKv. 728);

- **e türemesi**

bal mumu > *balmuem* “bal mumu”⁸¹ (EYKv. 723);

- **ü türemesi**

saburlusun > *saburluusun* “sabırlısın” (EYKv. 728);

görsän > *görüsan* “görsen” (EYKv. 361);

- **ä türemesi**

cümlä > *cumälä* “hepsi” (EYKv. 726);

5.2.1.3.9. Göçüşme (Metatez)

- **ö – e > e – ö**

gözelliinä > *gezölinä* “güzelliğine” (EYKv. 729);

- **e – i > i – e**

Mesiya “Mesih” (Slav.) > *Miseya* “Mesih’e” (EYKv. 751);

- **a – i > i – a**

kağıt (Fars.) > *kihatlar* “kitap”(EYKv. 757); *kiyad* (DKK 18; 49);

- **ı – a > a – ı**

---

⁸¹ İmlâ hatasıdır

yılan > *yalın çıkardı* “yılan çıkardı” (EYKv2. 311).

5.2.2. Ünsüzler

Ünlülerin tersine, ünsüzlerin çıkışları sırasında ağız kanalında ya da öteki organlarda bir engellenme, bir kapanma ya da daralma söz konusudur (Aksan 2009 (2): 24). Gagauz Türkçesinde 21 ünsüz bulunmaktadır: *b, v, d, g, j, c, z, y, k, l, m, n, p, r, s, t, f, h, ts, ç, ş*. Bu harflere Özkan, Rusçadan girmiş olan *şç* ve ünsüz olarak kabul ettiği *yo, yu, ya* (ë; ю; я) seslerini de katmaktadır (Özkan 1996: 66). Pokrovskaya, kendi gramerinde iki farklı *h* ünsüzü ayırt ederek 22 ünsüz göstermiştir (Pokrovskaya 1964: 49). Özkan da Gagauz Türkçesinde iki türlü *h* ünsüzü bulunduğunu, ikisinin de gırtlaktan geldiğini, ancak birinin dil arkası art-damağa yaklaştığını belirtmiştir. Aynı zamanda araştırmacı, bu iki ses imlada ayırt edilmediğinden bunları tek bir harf ile göstermiştir. Nevzat Özkan, Gagauz Türkçesindeki ünsüz sisteminin tablosunu şöyle aktarmıştır (Özkan 1996: 69-71):

Temas derecelerine göre	Boğumlanma noktalarına göre		Dudak		Diş		Damak		Gırtlak
			Çift dudak	Diş dudak	Diş	Diş-damak	Dil ortası	Dil arkası	
Süreksiz	Havanın çıkışına göre	Ses tellerine göre							

	Patlayıcı	Tonlu	b		d			g		
		Tonsuz z	p		t			k		
	Kapanm alı	Tonlu				c				
		Tonsuz z			ts (t)	ç				
	Sürekli	Sızıcı	Tonlu		v	z	j			
			Tonsuz z		f	s	ş	h		h
Akıcı		Tonlu					y			
		Tonlu (geniz)	m		n					
		Tonlu (avurt)			l					
		Tonlu				r				

5.2.2.1. Ünsüz uyumu

Ünsüz uyumu, kelimelerin eklerle genişletilmesi sırasında veya yan yana gelen hecelerde tonlu ünsüzlerden ve ünlülerden sonra tonlu, tonsuz ünsüzlerden sonra genellikle tonsuz ünsüzlerin gelmesi temeline dayanan uyum olarak tanımlanmıştır (Korkmaz 2010: 232). Bu kuralın Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, Gagauz Türkçesinde de geçerli olduğu bilinmektedir (Özkan 1996: 81-82). Tahlil edilen

metinlerde de kelimelerin çoğunun bu kurala uydukları tespit edilmiştir. Örn.: *göktä* “gökte” (EYKv. 718); *yaptım* “yaptım” (EYKv. 726); *ateştir* “ateştir” (EYKv. 728); *açtın* “açtın” (EYKv. 730) vs. Ekler tonluluk-tonsuzluk bakımından birbirlerine uymalarına rağmen, çok nadir de olsa bu kuralın bazı istisnaları da kaydedilmiştir:

sud “mahkeme” (Rus.) > *sudtan* “mahşerden” (EYKv2. 369)

Aynı zamanda tıpkı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi **p, ç, t, k** gibi bazı tonsuz ünsüzler ile biten kelimelerin sonuna ünlü ile başlayan bir ek getirildiğinde tonsuz ünsüzler tonlulaşmaktadırlar (Özkan 1996: 81). Bazı durumlarda Türkiye Türkçesinden daha sık uygulanmış bu kuralın incelenen metinlerde birkaç aykırı örneği tespit edilmiştir:

sebep > *sebepinden* “sebebinden” (EYKv. 745);

5.2.2.2. Ünsüz Değişmeleri

5.2.2.2.1. Tonlulaşma

- **p > b**

yalap > *yalabıder* “parlatıyor” (EYKv. 755);

- **k > g**

kommerki (Yun. κομμέρκιον) > *kömrükçünün duası* (DKÇ 6⁸²) > *gümrekçünün duası* “gümrükçü” (DKÇ 6);

- **t > d**

tenlenmesinin > *dinenmesinin* “insan olmasının” (EYKv. 720);

üüretirim > *üredirim* “öğretirim” (DKÇ 17);

yutmaa > *yuder* “yutar” (EYKv. 737);

---

⁸² Bu kelime dipnotta gösterilmiştir.

daatma > *dadaer* “dağdır” (EYKv. 744);

tutunmak > *dutunmaksıs aracılınan* “kesilmez aracılığıyla” (EYKv. 746);

Egipet “Mısır” (Slav.) > *Egipeda* “Mısır’a” (EYKv. 751) krş. *Egipeta* (EYKv. 752);

tartmaa > *darter* “tartıyor” (EYKv. 754);

saat > *o sadın içinde* “o saatte” (EYKv. 756);

yaraticım > *yaradıçam* “Yaradanım” (EYKv. 719);

- **f > v**

yufkalattın > *ivkalatın* “zayıflattın” (EYKv. 728);

Akafist (Yun. *Akáθιστος*) > *Hristozun Akavisti* (EYKv. 730);

filosof “düşünür” (Rus.) > *filosovlar* “düşünürler” (EYKv. 751);

şfinñit “kutsal” (Rom.) > *svinñit ettilär* “kutsadılar” (EYKv2. 295);

- **k > v**

akşam > *avşam olacek* “akşam olacak” (EYKv. 758);

- **s > z**

İsus Hristosum > *İsus Hristozum* “İsa” (EYKv. 719);

Ayos (Yun.) krş. *Cümlädänayos* (DKÇ 8) > *Ayoz* “Aziz” (DKS 8);

İsus > *İzuzum benim* “İsa” (EYKv. 737);

hālīş (Ar.) > *haliz* “halis” (EYKv. 751);

rast gelmek > *razgeldi* “rast geldi” (EYKv. 756);

herkes (Fars.) > *herkez* “herkes” (EYKv. 757);

5.2.2.2.2. Tonsuzlaşma

- **b > p**

çabuk > *çapuk* “çabuk” (EYKv. 723); *çapuklu* (EYKv. 726); *çapucak*
“çabucak” (EYKv. 748);

kitabların (DKÇ 20) > *kitapların* “kitapların” (DKS 20);

tembih > *tempihliktä geçirdin* “uyarılarda geçirdin” (EYKv. 756);

bin- > *pindim* “bindim” (EYKa. 304);

- **ğ > k** Özkan, bu ünsüz değişiminin daha çok Arapça ödünç kelimelerinde yer aldığını ifade etmiştir (Özkan 1996: 73).

ğaraz (Ar.) > *karez* “garez” (EYKv. 756);

ğayri (Ar.) > *Allahtan karı* “Allah’tan başka” (EYKv. 755) krş. *kare* (G.T.);

- **g > k**

cingil “takla atmak” (?) > *cinktin cendemin padişahlını* “savaştın” (EYKv. 739);

ceng (Fars.) > *cenk edersin* “savaşırısın” (EYKv. 744);

gocunmaersın > *kucunmaersın* “alınmıyorsun” (EYKv. 748);

- **y > h**

zeytin > *zehtin* “zeytin” (EYKv. 748);

kiyat “kitap” > *kihatlar* “kitaplar” (EYKv. 757);

- **d > t**

beddua (T.T.) > *betva* “beddua” (EYKv. 729);

sud “mahkeme” (Rus.) > *sut kescän* “dava keseceksin” (EYKv. 735);

zapoved (Rus./Slav. “emir”) > *zapovetlerni* “emirlerini” (EYKv. 749);

narod “halk” (Rus.) > *narot* “halk” (EYKv. 751);

gorod “şehir” (Rus.) > *gorot* “şehir” (EYKv. 752);

dolu (T.T.) > *tolu* “dolu” (EYKv2. 369);

- **z > ʒ (ts)**

benzetme > *benʒetme* “benzetme” (EYKv. 744);

- **v > f**

betva > *betfa* “beddua” (EYKv. 754; EYKv2. 309);

şavk (Ar.) > *şafk* (DKÇ 6) krş. *şavklı* (EYKv. 735; 737);

kuvet > *kufedinän* “kuvvetiyle” (EYKv. 736; 742);

- **z > s**

biz > *bis* “biz” (EYKv. 718);

Kız Çorbaciyka > *Kıs Çorbacika* “Meryem Ana” (EYKv. 719);

ölümsüz > *ölümsüs* “ölümsüz” (EYKv. 721);

heves (Ar.) > *havezliklerdän* “heveslerden” (EYKv. 727);

kızkardaşlar > *kısıkardaşlarım* “kız kardeşlerim” (EYKv. 728);

kösteksiz > *kösteksis* “engelsiz” (EYKv. 729);

günah ederiz > *günah ederis* “günah işleriz” (EYKv. 728);

kusursuz > *kusursus* “kusursuz” (DKÇ 15);

yapamazsınız > *yapamasınıs* “yapamazsınız” (DKÇ 32);

Kurtarıcımız > *Kurtarıcımıs* “Kurtarıcımız; Allah” (EYKv. 737);

ıldız > *ıldıs* “yıldız” (EYKv. 744);

dübüdüz > *dübüdüs* “dümdüz” (EYKv. 746);

tez > *tes* “çabuk, tez” (EYKv. 746);

göz > *gös* “göz” (EYKv. 754);

diz > *dis* “diz” (EYKv. 755);

üz > *üs* “çehre” (EYKv. 757);

biraz > *biras* “biraz” (EYKv. 758);

zincir (Fars.) > *sincir* (EYKv. 760);

biaz > *biyas* “beyaz” (EYKv2. 310);

5.2.2.2.3. Sızıcılışma

- **k > f**

doktor > *doftorna* “doktoruna” (EYKv. 745);

- **ç > ş**

geçti > *geşti* “geçti” (EYKv. 731);

5.2.2.2.4. Akıcılışma

- **b > m**

bahane (Fars.) > *mahnasıs* “sakıncasız” (DKÇ 36) krş. *maanasız* (DKS 36);

- **k > y**

verecektim (T.T.) > *vereceydim* “verecektim” (DKÇ 17);

boyunduruk > *boyunduruyu* “boyunduruğu” (EYKv. 745);

- **ğ > y**

kağıt > *ömür kiyadında* “ömür kağıtlarında” (DKK 18);

- **k > n**

yakışksız > *yanışksız* “uygun olmayanı” (EYKv. 731);

Ar. evvel > *evelki* > *Evelni zakonun* “önceki kanunun” (EYKv. 732);

5.2.2.2.5. Süreksizleşme

- **ş > c**

düşmesindän > *dücmesinden* “düşmesinden” (EYKv. 739);

5.2.2.2.6. Genzelleşme

- **r > n**

murdār (Fars.) > *mındarlıklardan* “pislikten” (DKÇ 7);

sürdürücü > *oruçların sündürügüsü* (?) “oruçların sabrı” (EYKv. 730);

- **l > n**

doorulsun > *dorunsun* “iyileşsin; doğrulsun” (EYKv. 729);

silsile “zincir” (Ar.) > *sinsilemä* “akrabalarımı” (DKS 29);

5.2.2.2.7. Dudaksılaşma

- **h > f**

sarhoş > *sarfoşlukta* “şarhoşlukta” (EYKv. 760);

- **y > v**

büyer > *büver* “büyür” (EYKv. 740);

- **n > m**

acılarımızı kaldırdın > *acılarımızı kaldırdım* “acılarımızı kaldırdın” (EYKv. 732);

- **l > m**

görünmeyän erler > *görünmeyen ermer* “görünmeyen yerler” (EYKv. 728);

5.2.2.2.8. Gırtlaksılaşma

- **f > h**

fuül (Ar.) > *fodul* “kibirlenen, üstünlük taslayan” (T.T.) > *hodul* “kibir” (EYKv. 729);

- **p > h**

vaptizlii “vaftizliği” (DKÇ 54) > *vahtiz etti* “vaftiz etti” (EYKv2. 305) krş. *vaatiz* (DKK 5);

5.2.2.2.9. Dişsileşme

- **m > n**

ekmeemizi > *ekmenzi* “ekmeğimizi” (EYKv. 718);

diveç ölümdän > *diveç ölündän* “ebedî ölümden” (EYKv. 730);

dilimi > *dimini* “dilimi” (EYKv. 730);

tamam (T.T.) > *taman edersin* “yaparsın” (DKÇ 7);

- **s > ş**

benzeerıs > *benzeeriş* “benziyoruz” (EYKv. 731);

- **b > d**

dübüdüis > *düdübüis* “dibidüz” (EYKv. 732);

5.2.2.2.10. Avurtsulaşma

- **r > l**

rüzgar > *lüzgerä* “rüzgara” (EYKv2. 325);

5.2.2.3. Ünsüz Benzeşmesi

- **-nl- > -nn-**

olanlara > *ollannara* “olanlara” (EYKv. 718);

tamanlaersın > *tamannêrsın* “bitirirsin” (EYKv. 722);

şenliklen > *şenniklen* “mutlulukla” (EYKv. 723; DKS 32);

borçlu olanlara (DKÇ 9) > *borçlu olannara* “borçlu olanlara” (DKS 9);

aydınlıklandır (DKÇ 11) > *aydınnıklandır* “aydınlata” (DKS 10);

inanlan > *inanna* “imanla” (EYKv. 744);

anlatılmaz (T.T.) > *annadılmaz* “anlatılmaz” (EYKv. 759);

- **-ny- > -nn-**

dünyā (Ar.) > *dünnänın* “dünyanın” (DKÇ 21);

- **-yl- > nl > nn**

duvalarıylan > duvalarinnan “dualarıyla” (EYKv. 725);

açıkinanınlan (DKÇ 13) > açıkinanınnan “imanla” (DKS 12);

çalgularıylan > çalgıllarinnan “türkülerıyla” (EYKv. 746);

baldızkasıylan > baldızkasınnan “baldızıyla” (EYKv2. 300);

- **-ml- > -mn-**

benimlän > benimnän “benimle” (EYKv. 719);

ikramlansın > ikramnansın “ikram edilsin” (EYKv. 720);

ölümlü > ölümnü “ölümcül” (EYKv. 720; 740);

adamlandı (DKÇ 19) > adamnandı “adam oldu” (DKS 19);

hısımLARımı > hısımnarımı “düşmanlarımı, hısımLARımı” (DKS 29);

kimlär > kimnär “kimler” (EYKv. 733);

giimli > gimni “giyimli” (EYKv. 741);

tamamlaersın > tamannaersın “bitirirsin” (EYKv. 743);

- **-mb- > -nb-**

çarşamba > çarşanba “Çarşamba” (EYKv2. 297);

5.2.2.4. Aykırılışma

- **-nn- > -nd-**

cehennem (Ar.) > cendem “cehennem” (EYKv. 730);

- **-mb- > -lb-**

tembih > telbihliktä bulunursak “uyarıldıysak” (EYKv. 756);

5.2.2.5. İkizleşme

- **l > ll**

olanlara > ollannara “olanlara” (EYKv. 718);

ileri > *illeriysin* “önce olmuşsun” (EYKv. 728); *illeri* “ileri” (DKÇ 19);

belli (T.T.) > *bel’li* “belli” (DKÇ 15);

bela (T.T.) > *bellalardan* “belalardan” (DKÇ 25⁸³);

- **s > ss**

İsus (Slav.) > *İsuss* “İsa” (EYKv. 730);

- **n > nn**

hepsini > *hepsinnü* “hepsini” (EYKv. 727);

kabul edenin > *kabul v edennin* “kabul edenin” (EYKv. 727);

yanaştırmak > *yannaştırıp* “yanaştırıp” (EYKv. 748);

canını > *cannını* “canını” (EYKv. 755);

Pazar günü > *pazar günnü* “Pazar günü” (EYKv2. 310);

5.2.2.6. Tekleşme

- **-ll- > -l-**

Kullanıcım > *Kulanıcım* “koruyucu melek” (EYKv. 745);

- **-mm- > -m-**

amma (DKÇ 19) > *ama* “ama” (DKS 19);

- **-nn- > -n-**

anlaması > *annaması* > *anaması* “anlaması” (EYKv. 731);

annamayan > *anamayan* “anlamayan” (EYKv. 731);

- **-ss- > -s-**

issop (Lat. Hyssopus) > *issop* (DKÇ 15) > *isop* “bir tür bitki” (DKS 15);

- **-vv- > -v-**

evvel (Ar.) > *evelni* “evvelki⁸⁴” (EYKv. 732);

---

⁸³ Kelime dipnotta bulunmaktadır.

kuvvet (Ar.) > *kuvetsizliklerimizi* “zaafliklarımızı” (DKÇ 8);

- **-bb-** > **-b-**

subbota günüünü (Rus.), (DKÇ 66) > *subota* “Cumartesi” (DKS 66);

5.2.2.7. Ünsüz düşmesi

5.2.2.7.1. /h/ düşmesi

haçan > *açan* “ne zaman” (EYKv. 719);

günahlarımızı > *günaalarımızı* “günahlarımızı” (EYKv. 722);

Allah > *Allaa* “Allah” (EYKv. 721);

hem > *em* “hem” (EYKv. 729; EYKv2. 350);

hani (DKÇ 7) > *ani* (DKS 7; DKK 5);

sabah (DKÇ 6) > *sabaa* “sabah” (DKS 6);

rahmet (Ar.) > *raametililerin* “rahmetlilerin” (DKS 29) krş. *rahmetlilerin* (DKÇ 29);

anahtar (T.T.) > *anatarları* “anahtarları” (EYKv. 758);

hafta > *aftada* “haftada” (EYKv2. 306);

tamah “tamah” (DKÇ 67) > *tamaa etmeyäsin* “tamahlamayasın” (DKS 67);

5.2.2.7.2. /l/ düşmesi

görünenleri > *görüneneri* “görünenleri” (EYKv. 719);

aydınlıklandır > *aydınklandır* “aydınlata” (EYKv. 724);

belki > *beki* “belki” (EYKv. 729);

diriltmee > *diritin* “dirilttin” (EYKv. 738);

---

⁸⁴ İmla hatası

5.2.2.7.3. /n/ düşmesi

bunun için > *bunu için* “bunun için” (EYKv. 728);

gând “düşünce” (Rom.) > *gıduylan* “düşünceyle” (EYKv. 729);

inanlan > *inanna* “imanla” (EYKv. 744);

padişahımsın > *padişahımsı* “padişahımsın” (EYKv. 734);

5.2.2.7.4. /p/ düşmesi

baptisma (Yun.) > *vaptizlii* (DKÇ 21) > *vaatizlii* “vaftizliği” (DKS 21)

5.2.2.7.5. /r/ düşmesi

zararsız > *zarasız* “zararsız” (EYKv. 720);

ikramlı > *ikamlı* “devalı” (EYKv. 723);

yardım et > *yadımet* “yardım et” (EYKv. 723);

bütün fikirli > *bütün fikili* “namuslu” (EYKv. 730);

kalkmadılar > *kalkmadıla* “kalkmadılar” (EYKv. 310);

kurvarlık (DKÇ 67) > *kurvalık etim* “zina yaptım” (DKS 67);

5.2.2.7.6. /t/ düşmesi

imdät verecisi > *imdä verecisi* “Yardımcı” (EYKv. 723);

izmetker > *izmeker* “hizmetkar” (EYKv. 723; 746);

üstündä > *üsündä* “üstünde” (EYKv. 731);

keret (DKÇ 7) > *kere* “kere” (DKS 7);

rahat (Ar.) > *çokrahalı* “rahat verici” (DKÇ 23) krş. *çok raathı* (EYKv. 722);

5.2.2.7.7. /v/ düşmesi

avfet (DKÇ 8) > *afet* “affet” (DKS 8);

kovacaklar (T.T.) > *kuaceklar* “kovacaklar” (DKÇ 39);

5.2.2.7.8. /y/ düşmesi

ayoz > *aöz* “aziz” (EYKv. 718);

çorbacika kıs “Meryem Ana” (EYKv. 720);

atıylan > *hatılan* “atıyla” (EYKv. 726);

bişey > *bişe* “bir şey” (EYKv. 728);

duymuş seni > *dumuş seni* “duymuş” (EYKv. 731);

mukayyed (Ar.) > *mukaet* (DKÇ 22);

şeytan (Ar.) > *şetanını* “şeytani” (EYKv. 732);

yapanlardan > *apanardan* “yapanlardan” (EYKv. 746);

*yemin*⁸⁵ > *emin etim* “yemin ettim” (EYKv. 749);

5.2.2.7.9. /z/ düşmesi

hazz (Ar.) > *hazetmedimi* “hazzetmediğimi” (EYKv. 725);

5.2.2.8. Ünsüz Türemesi

5.2.2.8.1. /y/ türemesi

ekkilsia (Yun. εκκλησία) > *kilisey* “kilise” (EYKv. 719);

Saabi > *Sabiy* “Allah” (EYKv. 723);

ilerisin > *illeriysin* “öncesinden olmuşsun” (EYKv. 728);

delice > *deliyce* “delice” (EYKv. 729);

budur > *buydur* “budur” (DKÇ 5);

ırak > *yıraktan* “uzaktan” (EYKv2. 305);

---

⁸⁵ E ünlüsünden önce kelime başındaki “y” ünsüzünün düşmesi düzenli bir ses olayıdır (Pokrovskaya 1964: 15).

5.2.2.8.2. /h/ türemesi

aydınlıktan aydınlıkta > *haydinnıktan haydınıkta* “aydınlıktan aydınlığa”

(EYKv. 719); *haydinnanıcek* “aydınlanacak” (EYKv. 755);

atıylan > *hatılan* “atıyla” (EYKv. 726);

her istäyädin (DKÇ 17) > *eer istäydin* “eğer isteyeydin” (DKS 17);

acı > *hacılı* “acılı” (EYKv. 738);

oruç > *horuçlarda* “oruçlarda” (EYKv. 755);

arhangel “başmelek” (Slav.) > *harahangeli* “baş melekler” (EYKv. 758);

aslı > *haslı* “aslı” (EYKv2. 369);

5.2.2.8.3. /v/ türemesi

dua > *duva* “dua” (EYKv. 720);

kabul edenin > *kabul vedennin* “kabul edenin” (EYKv. 727);

olu > *volu* “oğlu” (EYKv2. 369);

o > *vo adama* “o adama” (EYKv2. 368);

onun > *vonun* “onun” (EYKv2. 369);

onu > *vonu* “onu” (EYKv2. 369);

5.2.2.8.4. /m/ türemesi

indi > *mindı* “şimdi” (EYKv. 735);

barı (Fars.) > *barım* “barı” (EYKv. 741);

5.2.2.8.5. /n/ türemesi

çünkü > *çünkün* “çünkü” (EYKv. 730);

5.2.2.9. Ünlüleşme ve ünsüzleşme

- **u > v**

beddua (T.T.) > *betva* “beddua” (EYKv. 729);

kuuersın > *kuversın* “kovarsın” (EYKv. 745);

- **v > u**

dyavol “şeytan” (Slav.) > *dyaulun* “şeytanın” (EYKv. 754) krş. *däulun* (EYKv. 754);

avuç > *aucunda tuter* “avucunda tutar” (EYKv. 736);

5.2.2.10. Göçüşme

- **ml > lm**

çömlek > *çölmek* “çömlek” (EYKv. 758); *çölmekçi* “çömlekçi” (EYKv. 758);

- **ıs > sı**

ismarlama (T.T.) > *sımarlamalarını* > *sımarlamalarını* “istediklerini” (EYKv. 729);

- **-fv- > -vf-**

‘afv “af” (Ar.) > *avfet* “affetmek” (EYKv. 725);

- **-kl- > -lk-**

üüseklik > *gök üselkilina* “gök yüksekliğine” (EYKv. 728);

- **g-l- > l-g-**

gözlerini > *lözgerni* “gözlerini” (EYKv. 731);

- **-iş- > -şi-**

iştän > *şitän* “işten” (EYKv. 731);

- **-pt- > -tp-**

yaptılar > *yatpılar* “yaptılar” (EYKv2. 310);

5.2.2.11. Hece yutumu

- **-di-**

şindidän sora > *şansora* “ondan sonra” (EYKv. 746);

- **-ay-**

olayım > *olım* “olayım” (EYKv. 721);

- **-li-**

Kilitli kopulara > *kitli kopulara* “kilitli kapılara” (EYKv. 733);

- **-dü-**

dübüdüz > *dübüs* “dibidüz” (EYKv. 734);

5.2.2.12. Kaynaşma

günahkar için > *günahkerçin* “günahkar için” (EYKv. 720);

ne zaman > *nezman* “ne zaman” (EYKv. 739);

dooruluk için > *dorulukçin* “doğruluk için” (EYKv. 761);

her biri > *hebiri* “her biri” (EYKv. 741);

bir şey > *bişeye* “bir şeye” (EYKv. 743);

kilise için > *kliseçin düşünmedilär* “kiliseyi düşünmediler” (EYKv2. 311);

komka için > *komkıçin* “ekmek şarap törenine katılmak için” (EYKv2. 367).

5.3. Şekil Bilgisi Özellikleri

Şekil bilgisi, bir dilin kök kelimelerini, eklerini eklerin birleşme yollarını, eklerin anlam ve görevlerini, türetme ve çekim özelliklerini ve şekille ilgili ötekii konularını inceleyen gramer dalıdır. Şekil bilgisinin temel öğeleri kelime kökleri ve ekleridir (Korkmaz 2009: 5). Kökler, kelimelerin yapısında yer alan bütün ekler çıkarıldıktan sonra, daha küçük parçalara ayrılmayan ve kelimelerin temel anlamlarını oluşturan öğelerdir (Korkmaz 2009: 9). Kökler manaları bakımından ikiye ayrılmaktadır. Kainattaki bir kısım canlı cansız varlıkları ve mefhumları karşılayan köklere isim kökü, hareketleri karşılayan köklere de fiil kökleri denilmektedir. İsim kökleri varlık ve kavramların, fiil kökleri ise hareketlerin adları, yani dildeki karşılıklarıdır (Ergin 2009: 108-109).

Ekler ise, kelimenin yapısında yer alan, tek başına kullanılmayan, köklerle birleşerek gövdeler, gövdeler ile birleşerek de yeni kelime gövdeleri oluşturan yahut da kelimeler arasında geçici anlam ilişkileri kuran görevli şekiller olarak tanımlanmıştır. Ekler, köklerden sonra gelmekte ve köklere bitişik yazılmaktadır (Korkmaz 2009: 15).

Dilde adlar, ad soylu sözler ve fiiller arasında sürekli bir ilişki vardır. Kelimeler arasında var olan çeşitli yönlerdeki bu anlam ilişkiler de bir takım eklerle karşılanmaktadır. Ancak bu nitelikteki ilişkiler geçici bağlantı ilişkilerdir. Bu sebeple kelime yapımında kullanılan ve sürekli ilişki kuran ekler ile kelimelerle geçici olarak gelen ve geçici anlam bağlantısı kurmaya yarayan ekler, nitelikleri ve işlevleri bakımından birbirinden ayrılmaktadır (Korkmaz 2009: 21). Dolayısıyla gövdeler yapan eklere yapım ekleri, kök ve gövdelere işteşlik veren eklere çekim veya işletme ekleri denilmektedir (Ergin 2009: 122).

5.3.1. Yapım ekleri

Yapım ekleri, ad ya da fiil kök ve gövdelerinden yeni ad ya da fiil gövdeleri yapan ekler olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz 2009: 21). Gagauz Türkçesinde tıpkı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi yapım ekleri dört gruba ayrılmaktadır: isimden isim, isimden fiil, fiilden isim ve fiilden fiil yapım ekleri (Özkan 1996: 101). İncelenen metinlerde şu yapım eklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir:

5.3.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

+ ak

başaklı “başaklı” (EYKv. 737) krş. *başak* “okun uç kısmındaki demir” (DLT 162)

- + (ş)Ar

birär parça “birer parça” (EYKv2. 296);

- + CA

Latinca dilinä “Latince” (EYKa. 310);

- + CI

Çorbacika “Çorbacı kız; Meryem Ana” (EYKv. 719);

yardımcı “yardımcı” (EYKv. 719);

işlikçi “iyilik yapan; anlayışlı” (EYKv. 729) krş. *iilikçi* (EYKv. 724);

nasatçılar “nasihat veren” (EYKv. 732);

bitkisiz çorbacılık “sonsuz egemenlik” (EYKv. 733);

bekçi “bekçi” (EYKv. 745);

Gümrekçünün duası “vergi görevlisinin duası” (DKÇ 6);

- + CIK

biricik “biricik” (EYKv. 719);

kıscık “kısacık” (EYKv. 735);

dudacıkları “dudacıklarını” (EYKv. 740);

küçücük “küçücük” (EYKv. 759);

Anacım “Anacığım” (EYKv. 739);

- **CA(A)z**

Anaycına “Anacığına; Meryem Ana’ya” (EYKv. 737);

oğul > olcızım “oğulcuğum” (EYKv. 739);

lafcas “sözcağız” (EYKv. 740);

- + **daş**

kardaşlarımı “kardeşlerimi” (DKK 9; EYKv. 750);

- + **GA**

başka “başka” (EYKv2. 308);

- + **dUrUk**

boyunduruk “boyunduruk” (DLT 424) > *boyunduruyu* “hac; din uğruna çekilen bir şey” (EYKv. 745);

- + **kI**

ilkinkisiyim “birincisiyim” (DKK 51);

ilkinki Epistolayı “birinci Epistolıyayı” (EYKv2. 295);

hergünkü “her günkü” (DKK 11);

sabaaki “sabahki” (DKK 20);

- + **LI**

vatizli “vaftizli” (EYKv. 719);

simalı “yüzlü” (EYKv. 719);

Alahlı işleri “Tanrı’nın işleri” (EYKv. 720);

öpke “kıızgınlık” (DLT 64) > *üfkeli* “öfkeli” (EYKv. 738);

Aiyozl Kanından “Kutsal Kanından” (EYKv. 747);

hananeyalı karıyı “Kenanlı Kadını” (DKK 51);

hayırlı ol bana “bana merhamet eyle” (DKK 3);

Kuvetli “kuvvetli” (DKK 3);

saklı “gizli; komka” (DKK 13);

korkulu “korkuyla” (DKK 14);

- + **LIK**

iliklerini “iyiliklerini” (EYKv. 721);

gospodar (Slav. “sahip”) + lık > *gospodarlınu* “egemenliğini” (EYKv. 738);

günnük “günlük” (EYKv. 738);

karannık “karanlık” (EYKv. 759);

Gelinniksiz Gelin “Gelinliksiz Gelin; Meryem Ana” (DKK 20);

can karışmalını “can sıkıntısı” (DKK 30);

- + **ncl**

üzüncü “yüzüncü” (EYKv. 740);

bitkinci “sonuncu” (EYKv. 746);

üçüncü “üçüncü” (EYKv2. 368);

ikinci gelmendä “ikinci gelişinde” (DKK 54)

- + **sIZ**

zararsıs “zararsız” (EYKv. 719);

ölümsüs “ölümsüz” (EYKv. 721);

saisıs “sayısız” (EYKv. 730);

yakıksız “kötü niyetli, kötü” (EYKv. 722);

lekesis “lekesiz” (EYKv. 741);

pakla benim dinsizliimi “sil isyanlarımı” (DKÇ 14);

kusursuz “kusursuz” (DKÇ 15);

kuvetsizliklerimizi “zaaflarımızı” (DKK 3);

yakıksız “layık olmayan” (DKK 14);

- + **sul**

yoksul “yoksul” (DKK 8);

- + **(y)ka:**

Dişillik bildiren bu ekin, Slav dillerinin etkisiyle Gagauz Türkçesine girdiği düşünülmektedir (Pokrovskaya 1964: 91-92).

Kıs Çorbacika “Çorbacı kız; Meryem Ana” (EYKv. 719);

Saabi > *Sabika* “Meryam Ana” (EYKv2. 309);

kaluger “rahip; keşiş” (Slav./Bulg.) > *kalugerka* “rahibe” (EYKv2. 312);

izmetkärkasına “kız hizmetçisine” (DKÇ 67);

Zapçi > *Zapçiyka* “Zapt eden Kız; Meryem Ana” (DKK 7);

Padişah > *Padişahka* “Kadın Padişah; Meryem Ana” (DKK 19);

yardımcıyka “yardım eden kız” (DKK 27);

Kurtarıcıykaya “Kurtaran kadın; Meryem Ana” (DKK 30);

5.3.1.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

- + **A-**

yaşailım “yaşayalım” (EYKv. 737);

adadın “verdin” (DKÇ 23);

benzemesini “benzemesini” (DKS 66);

titiremæklen “titriyerek” (EYKv. 728);

- + **I-**

yavaşıtik “yavaşladık” (EYKv. 728);

gün gibi yalabıder “gün gibi parlatır” (EYKv. 755);

- + **(A)I-** / +**(I)I-**

ölülerden dirildin “ölülerden dirildin” (EYKv. 732);

kaybeldi “kayboldu” (EYKv. 739);

dorulmadan “düzelden” (EYKv. 746);

- + **dA**

mırıldadım “şikayet ettim” (EYKv. 749);

diş gıcırdaması “diş gıcırdatması” (EYKv. 757);

kıpırdamayasınıs “kıpırdamayasınız” (EYKv3. 465);

- + **k-**

aç “aç” > *acikanlara* “acıkanlara; acıkmış olanlara” (DKÇ. 38);

- + **LA-**

Bu ek, /**ml**/ > /**mn**/ veya /**nl**/ > /**nn**/ gibi benzeşmelere uğrayarak farklı biçimlere yol açabilmektedir. El yazma metinlerin birçoğunda ikinci ünsüzün yazılmadığı göze çarpmaktadır.

ikramnansın “ikram edilsin” (EYKv. 721);

gözlet beni “gözetle beni” (EYKv. 733);

şavklandır beni “aydınlat beni” (EYKv. 735);

kokula “kokla” (EYKv. 735);

kitlendin “kilitlemek” (EYKv. 736);

insanın simasını eniledin “insanların yüzlerini yeniledin” (EYKv. 737);

ziyade + la - > zidelener “çoğalır; fazlalaşıyor” (EYKv. 737);

enserlemişlär “çivilemişler” (EYKv. 741);

yardımaip “yardım edip” (EYKv. 747);

geceledi “geceledi” (EYKv. 754);

ilaçla “iyileştir” (DKÇ 8) krş. *alıştır* (DKK 3);

- + **(I)rgA-**

esirgä “affet” (DKÇ 6);

- + **sA-**

susayanlara “susayanlara” (DKÇ 38);

5.3.1.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

- - **Ak+**

konak “saray” (EYKv. 746);

batak “batak” (EYKv. 760);

alçak konulu “alçak gönüllü” (DKÇ 16)⁸⁶ krş. *alçak* “zarif” (DLT 49);

yalğa (DLT 475) +t-(A)k⁸⁷ > *yaltıkçılıktan* “ikiyüzlülükten; yaltakçılıktan” (DKK 14);

- - **Ç+**

yamaçlar “yamaçlar” (EYKv. 739);

kazançlan “kazanç ile” (DKK 22);

kıskançlı “kıskançlığı” (EYKv. 755; DKK 22);

iirenç “iğrenç” (DKK 14);

korkunçlu “korkunç” (DKK 27);

---

⁸⁶ G. Clauson, ilk bakışta kelimenin *alça-* fiilinden gelişmiş olması gerektiğini ifade ettiği halde, *alça-* fiil kökünün nispeten geç kullanıldığından *alçak* isminden türemiş olma ihtimalinden de bahsetmiştir (1982: 129).

⁸⁷ Bu kelimenin rekonstrüksiyonu, Gülensoy tarafından yapılmıştır (2007: 1048).

bozgunçlu yaşadım “bozuk yaşadım” (DKK 27);

- **- gA+**

çekürge “çekirge”⁸⁸ (DLT 214) > *çekirgeylän* “çekirgelerle” (EYKv2. 306);

talğag “insanı basıp öldürecek şiddetteki tipi” (DLT 320) > *deniz dalgalarını* “deniz dalgalarını” (EYKv. 744);

köli- ge > *kölige* “koyu gölge” (DLT 225) > *gölge edersin* “gölge yaparsın” (EYKv. 744);

- **- gaç+**

aldangaç “aldatıcı; şeytan” (EYKv2. 312);

- **- GAn+**

çalışkan olaim “çalışkan olayım” (EYKv. 748)

- **- GI+**

bitkinci “sonuncu” (EYKv. 719);

kolverdın prost ölüm duygularından “kovdun ölüm duygularını” (EYKv. 738);

palı içki “pahalı içecek” (EYKv. 739);

uyku “uyku” (EYKv. 739);

sünüg “mızrak” (OTG 89) > *sünü* “mızrak” (DLT 150) > *süngü* “süngü” (EYKv2. 368);

metinik çalgıların “övme türküleri” (EYKv. 743; DKK 20);

sewük “sevgili” (DLT 168) > *sevgili* “sevgili” (EYKv. 743);

görgülär “görüş; düşünceler” (EYKv. 759);

vergilär “hediyeler” (EYKv. 760);

---

⁸⁸ *Çekirge* kelimesinin –GA ekiyle oluştuğu düşünülmektedir (Clouston 1972: 416-417), ancak fiil kökünün hangisi olduğu tartışmalıdır. Kimi türkologlar fiil kökünün **çekür-* olduğunu iddia ederken, diğerler kelimenin kökenini *sekir-* fiil köküne bağlamışlardır. Bkz. Demir, İmdat; *Çekirge Kelimesi Üzerine*, 2014, Dil Araştırmaları, 189-200s.

büzürgü “güzellik” (DKÇ 63);

baskıylan “hücümle” (DKK 37);

- - **GIÇ+**

bilgiçlärlän “peygamberle” (DKÇ 21)

- - **GIn+**

keskin “keskin” (EYKv. 719);

uygun “uygun” (EYKv. 725);

girginedersin “gerginleştirirsin” (EYKv. 725);

durgunu “durgun olanı” (EYKv. 745);

düşkün “günaha girmiş durumda” (DKK 6);

yangın “yangın” (DKK 45);

- - **I+**

korkuna “korkuna” (EYKv. 722);

dirilerä hem ölülere “ölülere ve dirilere” (EYKv. 733);

ölçüsüs “sınırsız” (EYKv. 747);

kudug “kuyu” (DLT 161) > *kuyuya konuldu* “kuyaya verildi” (EYKv. 738);

sürüye “sürüye” (EYKv. 738);

miru Kokusu “mesh yağı kokusu” (EYKv. 747);

- - **IcI+**

yakıcı “yakıcı” (EYKv. 719);

öldürdün benim öldürücülermi “katillerimi öldürdün” (EYKv. 738);

barıştıricı “barıştıricı” (EYKv. 761);

Zapetedici “Zapt edici; Allah” (DKK 8);

üürenici “öğrenci” (DKK 12);

- - (I)k+/ (U)k+

yakışksız “kötü niyetli, kötü” (EYKv. 722);

kırık “kırık” (EYKv. 725);

gücenik “gücenik” (EYKv. 739);

buruk “buruk” (EYKv. 742);

yanık “yanık” (EYKv. 745);

ödek “maaş” (EYKv. 745);

soolunnan “soluğunla” (EYKv. 745);

çarpıklıdan “felçliğinden” (EYKv. 747);

oinaklı şeytanardan “yaramaz şeytanlardan” (EYKv. 746);

bulgan- “bulanmak” (DLT. 302) + ık > *canımın bulanıklında* “canım sıkıldığında” (EYKv. 745);

çimçiriktän “şimşekten” (EYKv2. 350);

darsıklı “üzüntüyü” (DKK 8);

- - (I)m+/ (U)m+

ölüm “ölüm” (EYKv. 719);

yaldırı- “biraz parlamak” (DLT 528) > *yıldırımdan* “yıldırımdan” (EYKv2. 350);

akımsız “akımsız” (DKS 61);

çürümsüzlüün “çürümezliğin” (DKÇ 63);

giyimi “giyimi” (DKK 34);

- - (I)n+

ekin “tarla” (DLT 37) > *ekin* “ekin” (EYKv. 739);

gelin gibi “gelin gibi” (EYKv. 748);

yakınmı “bana yakın olanı” (EYKv. 748) krş. *yakın* “yakın” (DLT 356);
kapandan “tuzaklardan” (DKK 13);

- **- tI+**

finirlerin sızıntısınan “suların sızıntısıyla” (EYKv. 732);

kırıntı “kırıntı” (EYKv2. 311);

balantı “bağlantı” (EYKv. 744);

koruntunu “sığınağını” (EYKv. 747; DKK 20);

başlantısı “başlangıcı” (DKÇ 59);

- **- y+**

dolailamasın “gezmesin” (EYKv. 720)

5.3.1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

- **- ar**

çıkarcək “çıkarcək” (EYKv2. 297) krş. *çıkarc-* “çıkarmak” (DLT 255);

kopardın “kopardın” (DKK 42);

- **- Dİr**

girdirtmä “girdirme” (EYKv. 718);

doldur “doldur” (EYKv. 723);

şavklandır beni “aydınlat beni” (EYKv. 735);

öpke “kırgınlık” (DLT 64) > *üfkələndirmämä* “öfkələndirmeme” (EYKv. 745);

uiyandırersın “uyandırırıyorsun” (EYKv. 745);

sevindirecek “sevindirecek” (EYKv. 758);

vazgeçtirdi “vazgeçirdi” (EYKv2. 325);

- **- gun**

durgunmaim metetmä “şükür etmekten yorulmayayım” (EYKv. 743);

- - **gut**

durgut “durdur” (EYKv. 719);

- - **(I)D/(U)D**

ölüleri divecindän diril'tin “ölüleri sonsuz ölümden dirilttin” (EYKv. 738);

eğil – t > ilderim “itaat ederim” (EYKv. 739);

yanıltmış “yanıltmış” (EYKv. 755);

okut sän Psaltiri “sen Zebur’u okut” (EYKv. 755);

yanıldım “yanıltayım onu” (EYKv. 321);

enilet “yenilet” (DKÇ 17);

sürtmeyä “ileri çekmek” (DKÇ 34);

üüselderim “yükseltirim” (DKK 7);

- - **(I)I/(U)I**

göklere kaldırıldın “göklere kaldırıldın” (EYKv. 732);

ayrılmak adamnarlan bilä “seçkinlerle birlikte” (EYKv. 755);

ikılacak “yıkılacak” (EYKv. 757);

ko devirilssin “devirilsin” (EYKv. 758);

yok bişey şaşılacak “şaşılacak bir şey yok” (DKK 20);

- - **(I)n/(U)n**

saklandı “saklandı” (EYKv. 732);

kapandın “kapandın” (EYKv. 736);

bolandı “bollandı; çoğaldı” (EYKv. 736);

kitlendin “kilitlenmek” (EYKv. 736);

sevinecek “sevinecek” (EYKv. 755) krş. *sewin-* ~ *sewiin-* “sevinmek” (DLT 277);

göründü “göründü” (EYKv. 758);

yuvarlanıcek “yuvarlanacak” (EYKv. 760);

başlandım “.. içinde doğdum” (DKÇ 15);

- - **(I)r/(U)r**

geçirmemiş buşuna “boşuna geçirmemiş” (EYKv. 755);

itireceklär “yitirecekler” (EYKv. 759);

çii ayozlara düşürdün “azizlere çığ serptin” (DKK 28);

- - **(I)ş/(U)ş**

kökleştir “kökleştir” (EYKv. 722);

sınaştın “sınadın” (EYKv. 732);

bir+ -LA > birle- -ş > birleşik “birleşik” (EYKv. 739);

toplaşın “birleşin” (EYKv. 739);

yaklaştım “yaklaştım” (EYKv. 747);

çekiştilär “kavga ettiler” (EYKv2. 311);

kıyışmaklan “cesasaretle” (DKK 6);

danış “destekle” (DKK 34);

- - **p-**

serpecän “serpeceksin” (DKÇ 15);

- - **re-**

er tepremesi “deprem” (EYKv2. 295);

- - **se**

ölümü ensedin “ölümü yendin” (EYKv. 736)

5.3.2. İsim ve İsme Gelen Çekim Ekleri

İsimler⁸⁹, evrendeki canlı cansız bütün varlıkları, insan tasavvurundaki somut ve soyut bütün kavramları, tek tek ya da tür olarak karşılayan sözlere (Korkmaz 2009: 195). Cümlede adlar ile adlar veya adlar ile fiiller arasında geçici ilişkiler kuran eklerle çekim (işletme) ekleri denilmektedir. Genel Türkçede bunlar çokluk, iyelik, soru, aitlik ve durum ekleridir (2009: 256). Gagauz Türkçesi de buna aykırı durum teşkil etmemektedir.

5.3.2.1. Çokluk Ekleri

Gagauz Türkçesinde çokluk eki, + LAr şeklinde tespit edilmiştir (Özkan 1996: 120). Gagauz Türkçesinde /l/ ünsüzü içiren tüm yapım ve çekim ekleri, /m/ veya /n/ ünsüzlerinden sonra geldiklerinde düzenli bir şekilde yarı veya tam benzeşmeye uğramaktadırlar. Bundan hareketle, Gagauz Türkçesindeki çokluk ekinin /l/ ünsüzü değişebilmektedir. Aşağıda birkaç örnek verilmiştir:

iliklerinän “iyiliklerinle” (EYKv. 719);

adamnarlan “adamlarla” (EYKv. 737);

Serafimnerden “Seraf meleklerinden” (DKK 10);

günnerindä “günlerinde” (DKK 14);

azetmeyenneri “hazzetmeyenleri” (DKK 21) vs.

Buna rağmen, son dönemde yayınlanan Gagauz Türkçesi metinlerde adeta kurallaşmış bulunan bu ses olayına, Çakır'ın ilk dua tercümelerinde bu kadar sık

---

⁸⁹ Gagauz Türkleri isim için *adlık* terimi kullanmaktadır (Baboglu 2006: 33).

rastlanmamaktadır. Yazar, çoğu zaman benzeşmeye başvurmamıştır. Örneklerden birkaçı aşağıda sıralanmıştır:

borçlu olanlara (DKÇ 9) krş. *borçlu ollannara* “borçlu olanlara” (EYKv. 718);

olmayanlarını “olmayanları” (DKÇ 15);

Serafimlerden “Seraf meleklerinden” (DKÇ 30).

5.3.2.2. Soru Eki

İsme gelen ve ismi fiile bağlayan soru eki, tıpkı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi {+mI} şeklindedir. Gagauz Türkçesinde soru eki, hal eki, çokluk eki gibi isme gelen diğer çekim eklerinden sonra gelmektedir (1996: 130). Metinlerde bu ek nadir kullanılmıştır. El yazma metinlerinde ekin genellikle bitişik yazıldığı dikkat çekmiştir:

mezar mı “mezar mı” (DKK 20); *zenginmi* “zengin mi” (EYKv. 758); *fukarämi* “fakir mi” (EYKv. 758); *onnaramı* “onlara mı” (EYKv. 758); *ölämi* “öyle mi” (EYKv. 755).

Özkan, fiile gelen soru ekinin şahıs ekinden önce geldiğinde fiile bitişik, sonra geldiğinde ise ayrı yazıldığını belirtmiştir (1996: 131). Ancak örnekleri sınırlı olsa da el yazma metinlerinde böyle bir düzen gözükmemektedir:

dadêrsın mı “dağıtır mısın?” (EYKv. 736);

kaldırersımı “kaldırır mısın?” (EYKv. 736);

işidersinizmi “duyuyor musunuz?” (EYKv. 758).

5.3.2.3. İyelik Ekleri

İyelik ekleri, adın karşıladığı nesnenin kime veya neye ait olduğunu bildiren, sahiplik gösteren ve adlar ile adlar arasında bağlantı kuran eklerdir (Korkmaz 2009: 259). Özkan, Gagauz Türkçesindeki iyelik eklerini şöyle göstermiştir (1996: 129):

	Teklik	Çokluk
1. şahıs	+ (I,A)m	+ mIz
2. şahıs	+ (I,A)n	+ nIz
3. şahıs	+ İ; + sı	+ LArİ

İncelenen metinlerde iyelik ekleriyle ilgili herhangi bir değişiklik tespit edilmemiştir. Ancak bir sesbilgisi olayı olan /-z/ > /-s/ değişiminin birinci ve ikinci çokluk eklerinde sıkça rastlanmasını kaydetmek mümkündür:

1.ş.t.: *Alahım* “Allahım” (EYKv. 742); *Allaham* “Allahım” (EYKv. 728);

2.ş.t.: *adın* (DKÇ 8); *istedin* “iraden; istediğin” (EYKv. 718);

3.ş. : *molitvası* “duası” (EYKv. 754); *Allahın evlatları* (EYKv. 754);

1.ş.ç.: *kuvetsizliklerimizi* “kuvvetsizliklerimizi” (DKS 8); *bobamis* “Babamız” (EYKv. 726); *görecemis* “göreceğimiz” (EYKv. 754)

2.ş.ç.: *Allahınızı* (EYKv. 739); *okumaklarnıs* “okuduklarınız” (EYKv. 755)

vs.

Özkan, Gagauz Türkçesinde iyelik eklerindeki ek yığılmasının sıkça gözlemlenen bir olay olduğunu belirtmiştir (1996: 130). Bir ekin veya aynı görevi

yüklenmiş şekilde farklı eklerin kelime içinde arka arkaya sıralanması olarak tanımlanan bu olayın örneklerine incelediğimiz metinlerde de rastlanmaktadır (Korkmaz 2010: 82):

karnısında “karnında” (EYKv. 755; EYKv2. 310).

Ek yığılmasını sadece iyelik eklerinde değil, bütün diğer eklerde görmek mümkündür. Tespit edilen örneklerden bazıları aşağıda verilmiştir:

ömürünün hoşlukluunu “hayatının memnuniyeti” (DKÇ 29);

durmamancä “durmadan” (EYKv. 733);

hısımlarımını “hısımlarımı” (DKÇ 29);

olananlarını “olanlarını” (DKÇ 15);

aydınlıklandırılanalım “aydınlatalım” (DKÇ 61);

çorbacısın “çorbacısın” (EYKv. 733).

5.3.2.4. Hal Ekleri

Hal ekleri, adların birbirileri veya fiiller ile olan ilişkisini belirleyen durum gösterme kavramını karşılamak üzere belirli eklerle birleşerek aldıkları şekilleridir (Korkmaz 2009: 266). Özkan, Gagauz Türkçesinde yalın hal, ilgi, bulunma, çıkma, yönelme, belirtme, vasıta, eşitlik ve yön gösterme hali olmak üzere dokuz hal eki ayırmıştır ve şöyle göstermiştir:

Hal

Ek

Yalın	Ø
İlgi hali	+ In/ +An
Belirtme hali	+ I/ + y
Yönelme hali	+ (y)A/ + y
Bulunma hali	+ DA
Çıkma hali	+ DAn
Vasıta hali	+ (I)LAN
Eşitlik hali	+ CA
Yön gösterme hali	+ rA; + ArI ⁹⁰

İncelenen metinlerdeki hal ekleri, şemadaki eklerle tamamen uymaktadırlar:

Hristosa “İsa’ya” (DKÇ 13); *Bobaya* “Baba’ya” (DKÇ 8) ; (*inanırım*) *Bubay* “Baba’ya”; *gününi* (EYKv. 720); *Alahtan* “Allah’tan” (EYKv. 719); *adamdan* (EYKv2. 350); *satanyılan* “şeytanla” (EYKv. 758); *duşmanınan* “düşmanıyla” (EYKv. 756); *akılca* “akılca” (DKK 52); *canca* (DKÇ 38) vs.

Özkan, Gagauz Türkçesinin özelliklerinden birinin hal ekleri arasındaki görev değişikliği olduğunu belirtmiştir ve bu tipleri sıralamıştır. Ona göre en yaygın hal eki görev değişiklikleri, yönelme haliyle ilgilidir (1996: 125-129). İncelediğimiz metinlerde de birçok örneklerine rastlamak mümkündür:

⁹⁰ Eski Türkçe’de yaygın olan bu ek (Tekin 2003: 115), bugünlerde, aktif çekim eki olmaktan çıkıp daha çok yapım eki görünümündedir (Özkan 1996: 125).

5.3.2.4.1. Belirtme hali eki yerine yönelme hali ekinin kullanılması

senin izmetkerini hem brak, hem kolver bana “senin rabbını bırak ve affet beni” (DKK 17) krş. *kolver beni* “bana bağışla...” (DKK 45);
düşünmerim o habersis ölüme “o ani ölümü düşünmüyorum” (EYKv. 746);
onar evlernü bradılar “onlar evlerini bıraktılar” (EYKv. 752);
afet onnara “affet onları” (DKÇ 29);

5.3.2.4.2. Belirtme hali eki yerine çıkma hali ekinin kullanılması

kolverdın ölüm duygularđan “ölüm duygularını kovuverdin” (EYKv. 738);

5.3.2.4.3. Yönelme hali eki yerine belirtme hali ekinin kullanılması

İnanerım bir Alahı, cümleñin zapçısını “bir Allah’a inanırım” (EYKv. 719);
bän inanerım bunu “buna inanırım” (EYKv. 719);
etişmesin beni ölüm saadı “ölüm saati bana yetişmesin” (EYKv. 746);
Gidärsäne beni “bana giydirdsen” (EYKv. 731);
cendemıda bildirdin Hristozum “İsam, cehenneme de bildirdin” (EYKv. 738);
aklımızıda çarptınıs “aklımıza da çarptınız” (EYKv. 755);
biri birimizi yardımlııum “birbirimize yardım edelim” (EYKv. 756);
kim süver papazları hem kalugerleri “kim söver papazlara ve rahiplere” (EYKv2. 300);
işlerini yerdım et “işlerine yardım et” (DKK 11);

5.3.2.4.4. Yönelme hali eki yerine bulunma hali ekinin kullanılması

erleş bizim içimizde “yerleş içimize” (DKÇ 40-41);
haydinnıktan haydınıkta “aydınlıktan aydınlığa” (EYKv. 719) krş. *Hakikat Allahtan* “Hakikat Allah’a” (DKÇ 19);

gelmicek orda “gelmeyecek oraya” (EYKv. 759);

evdü gidärkana “eve giderken” (EYKv. 741);

Nicä kuruda geçti “nasıl sahile geçti” (DKK 25).

5.3.2.4.5. Yönelme hali eki yerine çıkma hali ekinin kullanılması

sapladılar Admın iesindän “Adem’in eğesine sapladılar” (EYKv. 737);

kılıçlan sapladılar Kurtarıcı – iendän “kılıçla kaburgana sapladılar” (EYKv. 737);

üstümdän gelän duşmanı “üstüme gelen düşmanı” (EYKv. 747);

5.3.2.4.6. Bulunma hali eki yerine çıkma hali ekinin kullanılması

her erdänssin “her yerdesin” (EYKv. 723);

5.3.2.4.7. Çıkma hali ekinin yerine yönelme hali ekinin kullanılması

fenalık yapmaa vazgeçmeerim “fenalık yapmaktan vazgeçmiyorum” (DKK 20).

5.3.3. Sıfatlar

Sıfatlar⁹¹, somut ve soyut ad ve kavramları niteleme, belirtme, yer gösterme, sayı gösterme, sorma gibi çeşitli yönlerden vasıflandıran, sınırlayan kelime türü olarak tanımlanmıştır (Korkmaz 2010: 188). Özkan, Gagauz Türkçesindeki sıfatları iki ana grupta göstermiştir: *niteleme sıfatları* ve *belirtme sıfatları* (1996: 132).

---

⁹¹ Gagauz Türkleri sıfat için *nışannık* terimi kullanmaktadırlar (Baboglu 2006: 33).

5.3.3.1. Niteleme Sıfatları

Korkmaz, nitelik sıfatları canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim, tat, koku, mesafe, alışkanlık, yetenek, beceri gibi türlü dış ve iç özelliklerini bildiren sıfatlar olarak tanımlamıştır ve bu kategorinin içine sıfatların derecelendirmesini (eşitlik, üstünlük vs.) ve sıfatın küçültme, pekiştirme gibi bazı işlevlerini de dâhil etmiştir (2009: 361-385). İncelenen metinlerdeki örneklerden bazıları şunlardır:

ikiyüzlü İuda “ikiyüzlü Yehuda” (EYKv. 742);

sıcak yaşları “sıcak gözyaşları” (EYKv. 742);

fasıl titsi “garip korku” (EYKv. 742);

büük sözünen “büyük sözünle” (EYKv. 743);

dübüdüs izmekerlarından “bütün kullarından” (EYKv. 746);

kara şetanarı “kara şeytanları” (EYKv. 759);

güç günnär “zor günler” (EYKv. 759);

eyi işlerä “iyi işlere” (DKÇ 49);

enaşaasına “en aşağısına” (DKÇ 62);

Kırmızı denizdän “Kızıl deniz” (DKK 36).

5.3.3.2. Belirtme Sıfatları

Bu sıfatlar, belirtme işlevi yüklenmiş olan sıfatlardır (Korkmaz 2009: 385). Özkan, *Gagauz Türkçesi Gramerinde* belirtme sıfatlarını işaret, sayı, soru ve belirsizlik sıfatları olmak üzere dört gruba ayırmıştır. Sayı sıfatları da asıl, sıra,

üleştirme, topluluk ve kesir sayıları olmak üzere 5 grupta ele alınmıştır (Özkan 1996: 131-134). Farklı grupların örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

5.3.3.2.1. İşaret Sıfatları

yapım bu işi “bu işi yapayım” (EYKv. 728);

o ayozun “o azizin” (DKK 6);

oakan suları “o akan suları” (EYKv. 724);

5.3.3.2.2. Sayı Sıfatları

üç katlı şavklı Alahın “Allah’ın üç ışınlı nuru” (EYKv. 745);

ön dört bin can “on dört bin can” (EYKv. 753);

iki kişi “iki kişi” (EYKv. 758);

üç gün “üç gün” (EYKv2. 295);

birer parça “birer parça” (EYKv2. 296);

dört başında “dört başında” (EYKv2. 311);

üçüncü günü “üçüncü günde” (EYKv2. 368);

üç keret “üç kere” (DKÇ 7);

on emir “on emir” (DKÇ 65);

5.3.3.2.3. Soru Sıfatları

nesoy çirkin hastalık “nasıl çirkin” (EYKv. 754);

ne türlü erä gidecis “nasıl bir yere gideceğiz” (EYKv. 757);

kaç bin illar geçmiş “kaç bin yıl geçmiş” (EYKv. 758);

5.3.3.2.4. Belirsizlik Sıfatları

bir bulut “bir bulut” (EYKv. 742);

bütün ürekten “bütün yürekten” (EYKv. 743);

filan manastırda “filan manastırda” (EYKv. 755);

bir kaç vakıda “birkaç kere” (EYKv. 757);

bir keret “bir kere” (EYKv. 758).

5.3.4. Zarflar⁹²

Korkmaz, zarfları fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve görev bakımından zarf niteliğindeki kelimelerin anlamlarını zaman, ölçü, niteleme, yer, yön vasıta, miktar, şart gibi çeşitli bakımlardan etkileyerek daha belirgin duruma getiren veya sınırlayan kelime türü olarak tanımlamıştır (2010: 250). Özkan, Gagauz Türkçesinde yer-yön, zaman, hal ve miktar zarfları olmak üzere dört grup ayırmıştır (1996: 134-137). Farklı grupların örnekleri aşağıda sıralanmıştır:

5.3.4.1. Yer-Yön Zarfları

girem içeri “içeri gireyim” (EYKv. 748);

geri gidin “geri gidin” (EYKv. 751);

çıkın dışarı “dışarı çıkın” (EYKv. 754);

Hristozun ardına gidelim “İsa’yı takip edelim” (EYKv. 756);

yakında göreim “yakında göreyim” (EYKv. 746);

bakamêris ükari “yukarıya bakamayız” (EYKv2. 309);

yukarı yollayoris “yukarıya yolluyoruz” (DKÇ 47);

aşaada yapmayasın “aşağıda yapmayasın” (DKÇ 66);

5.3.4.2. Zaman Zarfları

şindi gelerem “şimdi” (EYKv. 742);

---

⁹² Gagauz Türkçesinde zarf yerine *işhallık* terimi kullanmaktadırlar (Baboglu 2006: 33).

her vakit gezeersin “her zaman geziyorsun” (EYKv. 743);
herkere tamamnaersin “her zaman tamamlıyorsun” (EYKv. 743);
koruersin beni daima “beni daima koruyorsun” (EYKv. 744);
verecen şansora “şu andan sonra vereceksin” (EYKv. 746);
gecä gündüs yalvarmaya “gece gündüz yalvarmaya” (EYKv. 747);
bündän verecis “bugünden vereceğiz” (EYKv. 754);
вечный “sonsuz” (Rus.) > *veçnaya kabul olunmuş* “sonsuzluğa” (EYKv. 755);
çoktan sölerlar “çoktan söylüyorlar” (EYKv. 758);
demin gördük “demin gördük” (EYKv. 758);
sirek aklımıza getireris “aklımıza nadiren getiririz” (EYKv. 758);
duşman gecä gündüs kaçer “düşman gündüz gece kaçıyor” (EYKv. 760);
gecä yarısında çaaralım “gece yarısında” (DKÇ 11);
evel bizä benzeyän “önce bize benzeyen” (DKK 46);
ilkin baarış “ilk önce barış” (EYKv. 728).

5.3.4.3. Hal Zarfları

üz be üz getirersin “yüz yüze getirirsin” (EYKv. 743);
bölä seslen “böyle seslen” (EYKv. 743);
çabucak metederim “çabucak” (EYKv. 748);
tes geçer “tez geçer” (EYKv. 746; 758);
işidecek enikunuca “enikonu, iyice” (EYKv. 754);
şenikliktä bulunurus ... seftä “ilk defa oluruz” (EYKv. 756);
ansızdan geliveri “ansızın geliverdi” (EYKv. 757; 758);
sade usluluk baalandık “sadece usluluğa bağlandık” (EYKv. 758);

postoyanno yalvırır “durmadan yalvırır” (EYKv2. 296);

çir çıplak çıkarıs “çırılçıplak” (EYKv. 757);

5.3.4.4. Miktar Zarfları

hiç tutmeerım “hiç tutmuyorum” (EYKv. 729);

pek aalardı “pek ağlıyordu” (EYKv. 730);

hiç ayrlmadın “hiç ayrılmadın” (EYKv. 741);

hiçta işitmicek “hiç duymayacak” (EYKv. 754).

5.3.4.5. Soru Zarfları

nece aldandınıs “nasıl yanıldınız” (EYKv2. 309);

Neçin fakiri gücendirersin “niçin fakir olanı kırıyorsun” (DKK 26; 27).

acaba nası dayanacıs “acaba nasıl dayanacağız” (EYKv. 757);

5.3.5. Zamirler

Zamirler⁹³, kişilerin ve canlı cansız ad grubundaki varlıkların yerini tutma, onları işaret veya soru yolları ile temsil etme görevi yüklenmiş olan ad soylu kelime türü olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz 2010: 250). Özkan, Gagauz Türkçesi için şahıs, işaret, dönüşlülük, soru ve belirsizlik olmak üzere beş tür zamir ayırmıştır (1996: 137-143). Farklı grupların örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

---

⁹³ Gagauz Türkçesinde zamir yerine *aderlik* terimi kullanılmaktadır (Baboglu 2006: 33).

5.3.5.1. Şahıs Zamirleri

Gagauz Türkçesinde şahıs zamirleri *bän, sän, o, biz, siz, onnar* şeklinde tespit edilmiştir (Özkan 1996: 138). İncelenen metinlerde bazı sınırlı ses olayları dışında, şahıs zamirlerinde veya hal ekleriyle çekimlenmiş şekillerinde herhangi bir değişiklik tespit edilmemiştir. Aynı zamanda, bütün şahıs zamirleri ve ek almış şekiller sıkça kullanılmıştır. Örneklerden bazıları aşağıda verilmiştir:

bän “ben” (EYKv. 743);

sän “sen” (DKK 6);

biz erin külüz “biz yerin külüyüz” (EYKv. 728);

siz dönmediniz “siz dönmediniz” (EYKv2. 295);

onar “onlar” (EYKv. 751);

Kurtarıcı benim “benim Kurtarıcım” (EYKv. 742);

senin izmetçin “senin Rabbın” (EYKv. 743);

onun zetlerni “onun eziyetlerini” (EYKv. 743);

bizim derdimizä görä “bizim derdimize göre” (EYKv. 743);

bizim “bizim” (DKÇ 8);

sizin hakkınızda “sizin hakkınızda” (EYKv. 761);

onarın “onların” (EYKv. 744);

çalaim mikaetliklan sana “sana uslulukla çalayım” (EYKv. 743);

beni “beni” (EYKv. 744);

onarlan “onlarla” (EYKv. 745);

onara “onlara” (EYKv. 745);

onarı “onları” (EYKv. 741);

onardan “onlardan” (EYKv. 759).

5.3.5.2. İşaret Zamirleri

Gagauz Türkçesinde kullanılan işaret zamirler *bu*, *şu* ve *o*'dur (Özkan 1996: 140). İşaret zamirleri, sıfat görevleriyle sıkça kullanılırlarsa da, incelenen metinlerde daha çok hal ekiyle çekimlenmiş şekilleri zamir görevini yapmışlardır. Ayrıca hiçbir metinde *şu* zamiri tespit edilmemiştir. Metindeki işaret zamiri örneklerinden bazıları aşağıdadır:

bu kim “bu kim” (EYKv. 726);

bunu işider “bunu duyar” (EYKv. 755);

orey “oraya” (EYKv. 758);

geldik buray “buraya geldik” (EYKv2. 309);

birey saktular “buraya saktular” (EYKv2. 309);

bunun için “bunun için” (DKK 6);

bunnarı “bunları” (DKK 17) vs.

5.3.5.3. Dönüşlülük Zamirleri

kendi yavrularını “kendi yavrularını” (EYKv. 746; 750);

kendimä “kendime” (EYKv. 747);

kendinä “kendine” (EYKv. 755);

kendinäda “kendine de” (EYKv. 760);

kendi Hristos “İsa Mesih kendisi” (DKÇ 13);

5.3.5.4. Soru Zamirleri

kim okuyucek her gün “kim okuyacak her gün” (EYKv2. 362);

nelär yaptım “neler yaptım” (EYKv. 746);

kimä brakıcıs “kime bırakacağız” (EYKv. 757).

5.3.5.5. Belirsizlik Zamirleri

gücendirdim bir kimsey “biri gücendirdim” (EYKv. 729);

beki betva ettim bir kimseyä “belki birine lanet ettim” (EYKv. 729);

başkası gömer “başkası gömüyor” (EYKv. 742);

hepsici narota bilsin “tüm ahali bilsin” (EYKv. 752);

biri birimizi “birbirimizi” (EYKv. 756);

her kezın etikleri gibi “herkesin yaptığı gibi” (EYKv. 757);

hepsi bırda kaler “hepsi burada kalır” (EYKv. 757);

biri çıkacak, biri kalacak “biri çıkacak, biri kalacak” (EYKv. 758);

günahların çoyunda “günahların çoğunda” (DKK 7).

5.3.6. Fiil ve Fiil Çekimleri

Fiiller⁹⁴ karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekan kapsamı içinde somut ve soyut nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılınış ve durumları bildiren sözlerdir (Korkmaz 2009: 527). Fiiller, cümle ve söz içinde diğer kelimeler ile çok yönlü ilişkiler kurduklarından ve dolayısıyla farklı kalıplara girdiklerinden, dilde yalnız olarak değil daha çok çekimli olarak kullanılmaktadırlar. Çekimli bir fiilde fiil kökü ve gövdesi dışında kip, zaman, şahıs, sayı kavramı ve öğeleri de bulunmaktadır (2009: 568).

---

⁹⁴ Gagauz Türkçesinde fiil yerine *işlik* terimi kullanılmaktadır (Baboglu 2006: 33).

5.3.6.1. Şahıs Ekleri

Çekim, fiillerde hareketi yapan veya olan şahsı ifade eden eklerdir (Ergin 2009: 282). Türkiye’de dilbilimcilerin büyük bir kısmı, şahıs zamiri kökenli, iyelik kökenli ve emir kipi ekleri olmak üzere üç tip şahıs eki sınıflandırmıştır. Özkan ise *Gagauz Türkçesi Grameri*’nde son tipi eklemeyerek iki şahıs eki tipine ayırmıştır. Birinci tip, şimdiki ve geniş zaman çekimlerinde, ikinci tip ise görülen, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipi çekimlerinde kullanılmaktadır. Bunlar şunlardır (Özkan 1996: 144):

1. Tip – **-Im; -sIn; -DIr; -Iz; -sInIz; -lAr**
2. Tip – **-m; -n; Ø; -k; -nIz; -lAr**

Metinlerdeki şahıs ekleri farklılık göstermemektedirler. Yine de düzenli bir şekilde /-z/ > /-s/ değişimi tespit edilmiştir. İki şahıs eki tipin örneklerinden bazıları şunlardır:

1. Tip – *yalvarêrim* “yalvarıyorum” (EYKv. 728); *istersin* “istersin” (EYKv. 728); *çarieris* “çağırıyoruz” (DKÇ 44); *sesetmersinis* “demezsiniz” (EYKv2. 309) *tanyceklar* “tanıyacaklar” (EYKv. 758) vs.
2. Tip – *şaşırımışım* “şaşırımışım” (EYKv. 744); *yakışladın* “layık buldun” (DKS 45); *bilmemişik* “bilmemişiz” (EYKv. 755); *istârsanis* “isterseniz” (EYKv. 758) vs.

5.3.6.2. Bildirme kipi çekimleri

Zeynep Korkmaz, kip kavramını zaman ve şahsa bağlı bir yargıya dönüşebilmesi için belirli anlatım kalıpları olarak tanımlamıştır ve bildirme ile

tasarlama olmak üzere ikiye ayırmıştır (Korkmaz 2009: 569). Bildirme kipleri, yapılmış, yapmakta olan veya yapılacak olan işleri haber verme, yargı halinde bildirme niteliği taşıyan kiplerdir. Genel Türkçede bu kipte beş ayrı zaman yer almaktadır: geniş, şimdiki, gelecek, görülen geçmiş ve öğrenilen geçmiş zaman (2009: 583).

5.3.6.2.1. Geniş Zaman

Türkçenin tarihinde geniş zaman oldukça işlek bir ektir. Gagauz Türkçesinde geniş zaman için *bellisiz gelecek zaman* da kullanılmaktadır. Çekimi, **{-(A,I)r}** ekleriyle yapılmaktadır. Geniş zamanın olumsuzluk çekiminde, geniş zaman ekini ya korunmaktadır ya da /z/ sesine çevrilmektedir. Ünsüzle biten fiil köklerinden sonra geniş zamanın hem geniş ünlü hem de dar ünlülü varyantı gelebilmektedir (*alarım/alırım; olarım/olurum*) (Özkan 1996: 145-146). Metinlerden bazı örnekleri göstermek mümkündür:

1.ş.t.: *inan ederim* “inanırım” (EYKv. 719); *adamnarım* “adımlarım” (EYKv. 748); *dinsizliimi bän bilirim* “hatalarımı biliyorum” (DKÇ 14);

2.ş.t.: *diril'dersin* “diriltirsin” (EYKv. 745); *görersin* “görersin” (EYKv. 756); *gidärsin* “gidersin” (EYKv. 756); *silkersın* “silkiyorsun” (EYKv. 746); *istemäzsın* “istemezsin” (DKK 5);

3.ş.t.: *görer* “görür” (EYKv2. 309); *görner* “görünür” (EYKv. 741); *işitmer* “işitmez” (EYKv. 754); *yalabıder su gibi günahlarını* “parlatır” (EYKv. 755);

1.ş.ç.: *çıkarris* “çıkırız” (EYKv. 757); *kalıris* “kalırız” (EYKv. 757); *göreris* “görürüz” (EYKv. 733); *saeris* “sayarız” (EYKv. 736); *tes geçer kurur* “tez geçer kurur” (EYKv. 746); *getireriz* “getiririz” (DKK 11);

2.ş.ç.: *sesetmersinis* “söylemezsiniz” (EYKv2. 308); *gellersinis* “gelirsiniz” (EYKv. 756); *çaarırıs* “çağırırız” (DKÇ 11);

3.ş.ç.: *sevmerlar* “sevmezler” (EYKv. 723); *pokoit olmerlar* “rahat olmazlar” (EYKv. 743).

5.3.6.2.2. Şimdiki Zaman

Özkan, şimdiki zaman ekinin Gagavuz Türkçesinde çeşitlilik gösterdiğini ve {-êr}, {-er}, {-ye}, {-yu}, {-yo}, {-yor} ve {-mAktA} eklerinin hepsinin Gagavuz Türkçesinde kaydedildiğini belirtmiştir (Özkan 1996: 147). Genel Türkçede Pokrovskaya, Moşkof’un 19. yüzyıldaki değerlendirmelerine dayanarak halk arasında bugünkü Gagavuz Türkçesinde en yaygın şimdiki zaman eki olan -(y)er’in yanı sıra -yor ekinin de oldukça işlek olduğunu, ancak 20. yüzyılda kullanımdan düştüğünü ifade etmiştir (Pokrovskaya 1964: 179). Eski Türkçede şimdiki zaman ekinin {-r}; {-Ar}; {-Ur}; {-Ir}; {-yUr} şeklinde olup geniş zaman ile örtüştüğü bilinmektedir (Tekin 2003: 186). Daha sonraki dönemde Batı Türkçesinde {-yorır} şimdiki zaman eki geliştirilmiştir. Bugünlerde Gagavuz Yeri’nde en sık kullanılan şimdiki zaman eki {-êr} ise, {-iyor} ekinden farklı ses olaylarına maruz kalarak gelişmiştir. {-ye}, {-e}, {-yu}, {-yo} varyantları ise Bulgaristan ve Makedonya Gagavuz Türklerinin ağızlarında Zajaczkowski tarafından kaydedilmiştir⁹⁵ (Özkan 1996: 148) Pokrovskaya, Volkanış ağzında /-r-/ düşmesiyle ortaya çıkan bir {-iy}, {-iy} varyantından bahsetmiştir (Pokrovskaya 1964: 180). Şimdiki zamanın olumsuzluk çekimi ise, {-mêêr}; {-meer} ekleriyle gerçekleşmektedir (1996: 147).

⁹⁵ Bkz. Zajaczkowski, *Jezyk i Folklor Gagauzov*, 1966, Krakow

İncelenen metinlerde ara sıra {-yor} ekine rastlanmıştır, fakat daha sonra yazılan son dönem nüshalarında düzenli bir şekilde {-êr} kullanılmıştır. Kullanılan şimdiki zaman eklerinden bazıları bunlardır:

1.ş.t.: *yalvarêrim* (EYKv. 728); *baraerin* “bağırıyorum” (EYKv. 730); *pişman olaerim* “pişman oluyorum” (EYKv. 735); *çaroerim* “çağırıyorum” (EYKv. 735); *yalvarierim* “yalvarıyorum” (EYKv. 743); *baaşlaeris* “bağışlıyoruz” (DKÇ 9); *yollayorim* “gönderiyorum” (DKÇ 22); *bilerim* “biliyorum” (DKK 4); *istâmeerim* “istemiyorum” (DKK 20);

2.ş.t.: *tamannêrsın* (EYKv. 723); *yaşêêrsın* “yaşıyorsun” (DKK 6); *kurtarıyorsın* (DKÇ 60) krş. *kurtarêrsın* “kurtarıyorsun” (DKS 60); *koloersın* “kovalıyorsun; kovuyorsun” (EYKv. 732); *araersın* “arıyorsun” (EYKv. 732); *airılmaersın* “ayrılmıyorsun” (EYKv. 743); *çarıyorsın* “çağırılıyorsun” (DKÇ 23); *cezalêêrsın* “cezalıyorsun” (DKK 13);

3.ş.t.: *baaşlaer’* (DKÇ 55) krş. *baaşlêêr* “bağışlıyor” (DKS 55); *şasırmakta* (DKÇ 43); *alêr* (EYKv. 738); *yortulêr* “seviniyor; bayram ediyor” (EYKv. 741); *dayanamêr* “dayanamıyor” (EYKv. 741); *bildirier* “bildiriyor” (DKÇ 59);

1.ş.ç.: *başheris* (EYKv. 718) krş. *başlaeris* (EYKv. 718) krş. *baaşlêriz* “bağışlıyoruz” (EYKv. 719); *çarieris* (DKÇ 44) krş. *çaareriz* “çağırılıyoruz” (DKS 44); *konulêr* (EYKv. 736); *bakamêris* “bakamıyoruz” (EYKv2. 309); *baraeris* “bağırılıyoruz” (EYKv. 732); *başlêr* “bağışlıyor” (EYKv. 737); *çarieris* “çağırılıyoruz” (DKÇ 44);

2.ş.ç.: *aarêêrsınız* “arıyorsunuz” (DKK 23);

3.ş.ç.: *korkêrlar* (EYKv. 738); *çalerlar* “çalıyorlar” (EYKv. 740).

Verilen örneklerden anlaşılacağı gibi, şimdiki zaman ve geniş zaman ekleri bazı durumlarda örtüşmektedir. Bu durum, şimdiki ve geniş zaman hikayesi çekiminde daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

5.3.6.2.3. Gelecek Zaman

Gagauz Türkçesinde gelecek zaman ekleri, **{-(y)AcAk}** şeklindedir. Ancak şahıs ekleri ile beraber çekimlendiğinde söz konusu ek, **{-ac}**, **{-aca}**, **{-ecä}**, **{-ca}**, **{-ça}**, **{-cä}**, **{-cêk}**, **{-çê}**, **{-cêy}**, **{-cêê}**, **{-ec}**, **{-ciy}** şeklelerinden birini de alabilmektedir (Özkan 1996: 149). Gagauz Türkçesindeki gelecek zamanın çekiminin bir özelliği, kalın ünlülü fiillerin 3. teklik ve 1., 2. ve 3. şahıs çokluk çekimine ince ünlülü çekim ekleri gelebilmesidir. Mes. *alacek* (1996: 149). Ünlüyle biten fiillerde gelecek zamanın eki, **{-y(A)cA(k)}** şeklinde tespit edilmiştir (1996: 150). Metinlerde dikkat çeken örneklerden bazıları şunlardır:

1.ş.t.: *dayanacam* “dayanacağım” (EYKv. 738); *baş ildicäm* “sığınacağım” (EYKv. 729); *sevecim* “seveceğim” (EYKv. 730); *dayanamıcam* “dayanamayacağım” (EYKv. 739); *suvazlıcam* “sıvazlayacağım” (EYKv. 740); *karşı gelecam* “karşı geleceğim” (EYKv. 747); *girecäm* “gireceğim” (DKK 12); *isteyecäm* “isteyeceğim” (DKK 40);

2.ş.t.: *olacan* (EYKv. 741); *gelecin* (EYKv. 724); *kescän* “keseceksin” (EYKv. 735); *tazelicän* “tazeleyeceksin” (EYKv. 739); *başıldicän* “secde edeceksin” (EYKv. 752); *isticän* “isteyeceksin” (EYKv. 760); *serpecän* “sepeceksin” (DKK 5);

3.ş.t.: *ayrılıcek* (EYKv. 721); *datmıycek* “dağıtmayacak” (EYKv. 736); *olmuycek* “olmayacak” (EYKv. 719); *selacek* “söyleyecek” (EYKv. 732); *datmıcek bizi*

“dağıtmayacak bizi” (EYKv. 736); *şaşılacak o eni işlerä* “o yeni işlere şaşar” (EYKv. 736); *sölice* “söyleyecek” (EYKv. 737); *dirildäcäm* “dirilteceğim” (EYKv. 738); *cuvap isteecek* “cevap isteyecek” (EYKv. 746); *kurtarmıycek* “kurtarmayacak” (EYKv. 754); *balanıcek* “bağlanacak” (EYKv. 755); *seslämiycek* “dinlemeyecek” (EYKv. 757);

1.ş.ç.: *olıcıs* “olacağız” (EYKv. 750); *getirecis* “getireceğiz” (EYKv. 742); *korkacıs* “korkacağız” (EYKv. 754);

2.ş.ç.: *aklınıza getirceniz* “aklınıza getireceksiniz” (EYKv2. 299); *görceyniz* “göreceksiniz” (DKK 46);

3.ş.ç.: *kazanacaklardır* (EYKv. 761); *azarlayceklar* “azarlayacaklar” (EYKv. 761); *görüceklär* “görecekler” (EYKv. 754); *kalkaceklar* “kalkacaklar” (EYKv. 755); *senneniceklar* “sevinecekler” (EYKv. 755); *döneceklärdir* “döneceklerdir” (DKÇ 17);

5.3.6.2.4. Görülen Geçmiş Zaman

Gagauz Türkçesinde görülen geçmiş zaman çekimi, {-DI} ekiyle yapılmaktadır ve tıpkı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi büyük ünlü uyumu ve ünsüzler benzeşmesine göre oluşmaktadır (1996: 151). İncelenen metinlerde de göze çarpan herhangi farklı bir özellik bulunmamaktadır:

1.ş.t.: *umutlandım* (EYKv. 741); *güldüm* (EYKv. 749);

2.ş.t.: *korudun* (EYKv. 753); *tanımadınmı* “tanımadın mı” (EYKv. 730);

3.ş.t.: *indi* (EYKv. 719); *çikti* “çıktı” (DKÇ 20);

1.ş.ç.: *verdik* (EYKv. 758); *sevdik* (EYKv. 758); *dirildi* (DKÇ 56);

2.ş.ç.: *gerdinis* (EYKv. 738); *seslediniz* “söylemediniz” (EYKv2. 295); *zeet çektiniz* “eziyet çektiniz” (EYKv2. 324); *oldunus* (EYKv. 758);

3.ş.ç.: *korkmadılar* (EYKv2. 309); *yaladılar* “yaladılar” (EYKv. 740); *gördülär* “gördüler” (DKÇ 48);

5.3.6.2.5. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Öğrenilen geçmiş zaman, Gagauz Türkçesinde de tıpkı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi {-mIş} ekinin yardımıyla meydana gelmektedir (1996: 153). Zaman ekine ikinci tip şahıs eki getirilmektedir. İncelenen metinlerde öğrenilen geçmiş zamanla ilgili dikkat çeken bir özellik bulunmamaktadır. Örneklerden bazıları şunlardır:

1.ş.t.: *şaşırmışım* (EYKv. 744);

2.ş.t.: *yapmışın* (EYKv. 758); *yaradılmışın* “yaratılmışsın” (EYKv. 730); *yolanmışsın* “yollanmışsın” (EYKv. 743);

3.ş.t.: *geçirmemiş* (EYKv. 755);

1.ş.ç.: *bilmemişik* (EYKv. 754); *yaşamışık* “yaşamışız” (EYKv. 754); *yaşamışek* “yaşamışız” (EYKv. 759);

2.ş.ç.: Tespit edilememiştir.

3.ş.ç.: *dumumuşlar* “doğmamışlar” (EYKv2. 309); *tişinmişler* “ürkmüşler” (EYKv. 736); *Hacı içikilen sulanmış* “hacıyı sulamış” (EYKv. 740); *saplamaşlar* “saplamaşlar” (EYKv. 741); *enserlemişlär* “çivilemişler” (EYKv. 741);

5.3.6.3. Tasarlama Kipleri

Bildirme kiplerindeki gibi bildirme haber verme biçiminde bir oluş ve kılış yoktur. Bu kipler, daha gerçekleşmemiş olan, ancak gerçekleştirilmesi istek, emir, şart ve gereklilik şeklinde tasarlanan kiplerdir (Korkmaz 2009: 647).

5.3.6.3.1. Emir Kipi

Gagauz Türkçesinde emir kipinin eki bulunmamaktadır, ancak 3. şahıs teklik ve çokluk çekimlerinin önüne **ko** fiili gelebilmektedir. Mes. *ko alsın; ko almasınnar* vs. Emir ve istek kipinin ortak bir özelliği, {-mA} ve {-mAk} isim-fiil eklerinin görevlerini üstlenmesidir. Özkan şu örneği vermiştir: *Babası üüredärmiş olsun ii* “babası iyi olmayı öğretirmiş” (Özkan 1996: 154-155). Genel Türkçede olduğu gibi 1. şahıslarda emir kipinin çekimi yoktur, 2. şahıs tekil eksiz, 2. şahıs çoğul çekimi {- (y)InIz}, 3. şahısları ise {-sIn} ve {-sInLAr} ekleriyle meydana gelmektedirler (Pokrovskaya 1964: 204). İncelenen metinlerde en çok kullanılan kiplerden biridir. Farklı şahıslardaki örnekleri bunlardır:

2.ş.t.: *yalvar* (EYKv. 720); *kurtar* (EYKv. 721); *geçme görmezden* “görmezden gelme” (EYKv. 731);

3.ş.t.: *dolaylamasın* “kuşatmasın” (EYKv. 720); *ko gelsin* “gelsin” (EYKv. 718; DKÇ 9); *kaldırsın* “kaldırsın” (EYKv. 733); *gücensin* “gücensin” (EYKv. 738);

yolarmı sürçmesin “yollarımı karıştırmasin” (EYKv. 748); *ko devirilssin bayrlar* “bayırlar devrilsin” (EYKv. 758);

3.ş.ç.: *görmesinnär* “görmesinler” (EYKv. 759); *düzülsünnär* “dizilsinler” (DKK 5);

5.3.6.3.2. İstek Kipi

Gagauz Türkçesinde istek eklerinin {-**(y)A**} olduğu tespit edilmiştir. Ünlüyle biten fiiller çekimlendiğinde ve olumsuzluk çekimlerinde istek kipi eki veya şahıs ekinin bir kısmı düşebilmektedir: *başlayım* “başlayayım”; *okıym* “okuyayım” (Özkan 1996: 156). İncelenen metinlerde en çok kullanılan kipler arasında istek kipi de vardır ve aynı zamanda istek kipi eklerinin fonetik olaylara uğrayarak birtakım yeni varyantları oluşmuştur. El yazma metinlerde en sık rastlanan olaylar arasında istek kipi ekinin /-**A**/, /**I**/’ya dönüşmesidir: *kalkısın* (EYKv2. 308); *kaçısın* (EYKv. 720); *utanısınıs* (EYKv. 741) vs. El yazma metinlerin bir başka özelliği, /y/ sesinin düzenli düşmesi ve kalın /ı/ sesinin /i/ sesine dönüşmesidir. İstek kipinin metinlerdeki örneklerinden bazıları şunlardır:

1.ş.t.: *yolandıraim* “yola koyulayım” (EYKv. 743); *durgunmaim* “oyalanmayayım” (EYKv. 743); *alayım* (DKK 50); *edeem* “edeyim” (EYKv. 724); *olım* “olayım” (EYKv. 721); *yapım* “yapayım” (EYKv. 722); *kabledeem* “kabul edeyim” (EYKv. 729); *çalaem* “çalayım” (EYKv. 731); *şaşırmaim* “şaşırmayayım” (EYKv. 744); *bulmaim* “bulmayayım” (EYKv. 746); *günaha girmeem* “günaha girmeyeyim” (EYKv. 747); *getirem* “getireyim” (EYKv. 748); *annaim* “anlayayım” (DKÇ 13); *çalayım* “çalayım” (DKK 4); *olmayım* “olmayayım” (DKK 7);

2.ş.t.: *giräsin* “giresin” (DKK 50); *kaldırasın* (EYKv. 723); *başlasın* “bağışlasın” (EYKv. 727); *kalkısın* (EYKv2. 308); *toplayasın* “toplayasın” (EYKv. 723); *taniyasın* “taniyasın” (EYKv. 756); *düşünäsin* “düşünesin” (EYKv. 758); *Zina etmeyäsin* “zina yapmayasın” (DKÇ 67);

3.ş.t.: Tespit edilememiştir.

1.ş.ç.: *çalalım* (EYKv. 743; DKS 13); *yabancınalın* “uzaklaşayayım” (EYKv. 733); *yaşailim* “yaşayalım” (EYKv. 737);

2.ş.ç.: *olasınıs* “olasınız” (EYKv. 758); *yapmayasınıs* “yapmayasınız” (EYKv. 728); *lafedäsiniz* (EYKv2. 307); *uutanısınıs* “utanasınız” (EYKv. 741); *iyäsiniz* “yiyesiniz” (EYKv2. 297);

3.ş.ç.: Tespit edilememiştir.

5.3.6.3.3. Şart Kipi

Gagauz Türkçesinde şart kipi, fiil köküne {-sA} eki getirilerek oluşmaktadır. Olumsuzluk şekli de, {-mA} eki fiil köküne getirilerek meydana gelmektedir (Özkan 1996: 157). İncelenen metinlerde şart kipi ekine birçok kere rastlanmaktadır; fakat çoğu zaman ek fiille beraber kullanılmıştır. Ekte veya ekle ilgili dikkat çeken bir husus bulunmamıştır:

1.ş.t.: *kabletmesäm* “kabul etmesem” (DKK 9);

2.ş.t.: *barışmasan* “barışmasan” (EYKv. 756); *söläsänä* “söylesen e” (EYKv. 740); *acisanä* “acısan a” (EYKv. 730); *gidärsäne* “giydiresene” (EYKv. 731); *desän* “desen” (EYKv. 756);

3.ş.t.: *braksak dünnei* “dünyayı bıraksak” (EYKv. 750); *kiilmalı olsa* “öldürmelik olsa” (EYKv. 756); *kalsada* “kalsa da” (EYKv. 756); *göstermäsä* “göstermese” (EYKv2. 307);

1.ş.ç.: *braksak* “bıraksak” (EYKv. 750); *yapsak* “yapsak” (EYKv. 756); *başlasak* “başlasak” (EYKv. 756);

2.ş.ç.: Tespit edilememiştir.

3.ş.ç.: *çıkarmasalar* “çıkarmasalar” (EYKv2. 310);

5.3.6.3.4. Gereklilik Kipi

Gagauz Türkçesindeki gereklilik kipi eki, {-mAI}’dır. Ancak gerekliliğin ifade ettiği görevin yerini istek kipi ve *läüzim* kelimesiyle oluşan bir fiil çekimine bırakma eğilimi kaydedilmiştir: *läüzim gidäyim; läüzim gidäsin* vs (Özkan 1996: 158). Gereklilik kipi eki, şahıs eki almamaktadır, şahıs fiilin başına veya sonuna getirilen şahıs zamiriyle belirtilmektedir: *bän almalı* vs. Gereklilik kipinin olumsuzluk çekimi, sadece 3. tekil şahısta gerçekleşmektedir ve fiilin önüne *diil* kelimesi getirilerek oluşmaktadır. Ayrıca, {-mAI} eki dışında olumsuzluk çekiminde istek kipi değil, {-mAA} isim-fiil eki kullanılmaktadır: *diil läüzim gitmää* (1996: 159). Metinlerde gereklilik kipinin tek bir örneği tespit edilmiştir:

läüzim duva etmä “dua etmeli” (EYKv. 756).

5.3.6.4. Ek Fiil

Ek-fiili göstermek için Türkçe dilbilgisi kitaplarında farklı terimler kullanılmıştır: *cevheri fiil, isim fiili, ek eylem, i-fiili* vs. Ek fiil, Eski Türkçede *er-* yardımcı fiilinin *-er > -ir > -i* değişimiyle ekleşmiş olan biçimdir. Onun dildeki görevi, ad soylu kelimeleri fiil durumuna getirmek ve basit zamanlı kiplerden birleşik zamanlı kipler oluşturmaktır. Ek fiilin bildirme niteliğinde dört kipi vardır: geniş zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipi (Korkmaz 2009: 702-703). Gagauz Türkçesindeki ek-fiilin çekimi şöyledir (Özkan 1996: 159-162):

Şahıs	Geniş Zaman	Görülen g.	Öğrenilen g.	Şart kipi
1.ş.t.	-Im	-DIm	-mIşIm	-sAm
2.ş.t.	-sIn	-DIn	-mIşIn	-sAn
3.ş.t.	-Dİr	-DI	-mIş	-sA
1.ş.ç.	-Iz	-DIk	-mIşIk	-sAk
2.ş.ç.	-sInIz	-DInIz	-mIşInIz	-sAnIz
3.ş.ç.	-DIrIAr	-DIlar	-mIşIAr	-sAIAr

Gagauz Türkçesindeki ek fiilin çekiminde dikkat çeken bir özellik, geniş zamanın 2. ve 3. teklik şahıs çekimlerinde */-y-/* kaynaştırıcı unsurunun ünlüyle biten ad kökünden sonra ortaya çıkmasıdır. Bu olay, sadece el yazma metinlerde değil, basılan metinler için de geçerlidir: *pahıdır* “pahalıdır” (EUKv. 738); *rubaysın* “giysisin” (EYKv. 735); *sanathydır* “yücedir” (DKK. 35) vs. Ek fiilin metindeki örnekleri aşağıda sıralanmıştır:

Geniş zaman çekimi:

ilkinkisiyim “birincisiyim” (DKK 51); *Kurtarıcısı* “Kurtarıcısın” (EYKv. 722); *gibidir* “gibidir” (EYKv. 747); *haznesiisin* “hazinesisin” (EYKv. 722); *dilem* “değilim” (EYKv. 734);

Görülen geçmiş zaman çekimi:

skemnesindeydin “iskemlesindeydin” (DKK 23); *küsülüydü* “küsülmüştü” (DKK 43); *balıydılar* “bağlıydılar” (EYKv. 741);

Öğrenilen geçmiş zaman çekimi:

zormuş “zormuş” (EYKv. 759); *varmuş* “varmış” (EYKv. 755);

Şart kipi: Tespit edilememiştir.

5.3.6.5. Fiillerin Birleşik Çekimleri

Gagauz Türkçesinde birleşik çekimler, normal fiil çekimi üzerine {i-} ek-fiiliyle çekilmiş bir başka fiilin gelmesiyle gerçekleşmektedir ve tıpkı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi *hikaye*, *rivayet* ve *şart* olmak üzere üçe ayrılmaktadırlar (Özkan 1996: 163-167).

5.3.6.5.1. Hikaye Birleşik Çekimi

Hikaye birleşik çekimi, çekilmiş bir fiilin üzerine {-DI} görülen geçmiş zaman eki getirilerek oluşmaktadır. Gagauz Türkçesinde şimdiki zaman, gelecek zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zamanın, istek kipi ve gereklilik kipinin hikayesi bulunmaktadır (1996: 163). Metinlerdeki örneklerden bazıları şunlardır:

5.3.6.5.1.1. Şimdiki zamanın hikayesi

Onar gidip görürlerdi “onlar gidip görüyorlardı” (EYKv. 750);

otururlarda İerusalimdä “Küdüs’te otururlardı” (EYKv. 731);

insan sorardı “insanlara soruyorlardı” (EYKv. 750);

uyuyurdun mu “uyuyor muydun” (EYKv2. 308);

patlarında yatarlardı “yollarda yatıyorlardı” (EYKv2. 310);

baarırdı Bereketliyä “Bereketli Olana söylüyordu” (DKÇ 64);

5.3.6.5.1.2. Geniş zamanın hikayesi

sölärdi “söylerdi” (EYKv. 719);

yatarlardı “yatarlardı” (EYKv2. 310);

düşmezdi “düşmezdi” (EYKv. 729);

görünärdin “görünürdün” (EYKv. 738);

öldürmä arardı “öldürmeye çalışırdı” (EYKv. 756);

tutarlardı “tutarlardı” (DKÇ 62);

5.3.6.5.1.3. Gelecek zamanın hikayesi

vereceydim “verecektim” (DKÇ 17; DKK 5);

kesecidim “kesecektim” (EYKv. 756);

gelmicidim “gelmeyecektim” (EYKv. 757);

dürtmicidim “dürtmeyecektim” (EYKv. 757);

5.3.6.5.1.4. Görülen geçmiş zamanın hikayesi

atıldıdı “atıldıydı” (EYKv. 735);

atıldıydı “atıldıydı” (EYKv. 735);

kaybeldidi “kaybolduydu” (EYKv. 740);

Moisey yardıydı “Musa taşı yardıydı” (EYKv. 750);

sevdiydım “sevdiydım” (DKK 8);

5.3.6.5.1.5. Öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi

barışmıştı “barışmıştı” (EYKv. 794);

5.3.6.5.1.6. İstek kipinin hikayesi

istäydin “isteyeydin” (DKK 5);

yalvarmêydi “yalvarmayaydı” (EYKv2. 307);

ürenmäydinis “öğrenmeyeydiniz” (EYKv2. 309);

5.3.6.5.1.7. Gereklilik kipinin hikayesi

Tespit edilememiştir.

5.3.6.5.2. Rivayet Birleşik Çekimi

Rivayet birleşik çekimi, çekilmiş bir fiilin üzerine {-mIş} öğrenilen geçmiş zaman eki getirilerek oluşmaktadır. Gagauz Türkçesinde şimdiki zaman, gelecek zaman, öğrenilen geçmiş zamanın, istek kipi ve gereklilik kipinin rivayeti bulunmaktadır (Özkan 1996: 165-166). Hikaye birleşik çekiminden farklı rivayet birleşik çekimi neredeyse kullanılmamıştır. Tespit edilen örnekler şunlardır:

yaşarmış “yaşarmış” (EYKv. 755);

deyämäzmişlär “değmezlermiş” (EYKv2. 311).

5.3.6.5.3. Şart Birleşik Çekimi

Şart birleşik çekimi, çekilmiş bir fiilin üzerine {-sA} şart kipi eki getirilerek oluşmaktadır. Gagauz Türkçesinde şimdiki zaman, gelecek zaman, görülen geçmiş zamanın ve gereklilik kipinin şartı bulunmaktadır (Özkan 1996: 166-167). Metinlerde tespit edilen örneklerden bazıları şunlardır:

5.3.6.5.3.1. Şimdiki zamanın şartı

olmarsêniz “olmuyorsanız” (EYKv2. 296);

kurtararsa umutsuzları “kurtarıyorsa umutsuz olanları” (DKK 8);

5.3.6.5.3.2. Geniş zamanın şartı

istärsan “istersen” (EYKv. 755);

istärsanis “isterseniz” (EYKv. 758);

inkär edärsan “inkar edersen” (EYKv. 756);

zakonnarnı tutursan “kurallara uyarsan” (EYKv. 760);

duşmanara karşı koyursak “düşmanlara karşı koyarsak” (EYKv. 760);

kabuledirsä bir yolcuı “yolcu kim kabul ederse” (EYKv.301);

tamama tutarsıynız “tamamlarsanız” (EYKv2. 307);

kim işlärsä “kim çalışıyorsa” (EYKv2. 297);

istämärsäm “istemezsem” (DKK 8);

5.3.6.5.3.3. Gelecek zamanın şartı

Tespit edilememiştir.

5.3.6.5.3.4. Görülen geçmiş zamanın şartı

günah ettisam “günaha girdiysem” (EYKv. 727);

yaptıysan isle “iyi yaptıysan” (EYKv. 756);

yaşadıysa “yaşadıysa” (EYKv. 759);

kim yaptıysa islää “kim iyi yaptıysa” (EYKv2. 297);

ne günah ettiysam “ne günah işlediysen” (DKÇ 46)

eer günah ettiysäm “eğer günah işlediysen” (DKK 8);

5.3.6.5.3.5. Gereklilik kipinin şartı

Tespit edilememiştir.

5.3.6.5.4. Katmerli Birleşik Çekimi

Katmerli birleşik kipler, ikiden fazla kipin belirli birleşme kurallarına bağlı olarak arka arkaya getirilmesiyle oluşturulan kiplerdir. Bu kiplerin oluşturulmasında tasarlama kiplerinin *hikaye* ve *rivayet* birleşik kipleri esas alınmaktadır ve bunlara {**i-**} ek fiilinin şart şekli eklenmektedir. Örn.: *geldiydiysem* (Korkmaz 2009: 776). Özkan, Gagauz Türkçesinin gramerinde bu kategorinin {**-sAydI**} ve {**-sAymIş**} eklerinin yardımıyla oluştuğunu ifade etmiştir: *kazanabilirsäydi; işlärsaymışım* (1996: 167-168). Metinlerde birkaç örnek tespit edilmiştir:

bulunursaydı “bulunur olsaydı” (EYKv2. 304);

yapmarsıydınız “yapmaz olsaydınız” (EYKv2. 306);

olursêidılar hasta “hastalanır olsaydılar” (EYKv2. 310);

çıkarsêidi “başkası çıkarır olsaydı” (EYKv2. 310);

5.3.6.6. Tasvirî Fiiller

Tasvirî fiiller, iki ayrı fiilin kaynaşmasından oluşmuş birleşiklerdir. Bu birleşikler içindeki birinci fiil, bir {-A}, {-I} veya {-(y)Ip} zarf-fiil yapısındadır ve asıl anlam bu fiildedir. İkinci fiil ise, aslında bir esas fiil olduğu halde anlam kayması yoluyla, yavaş yavaş hem de sözlük anlamından farklı yeni bir anlam kazanmış hem de esas fiil olmaktan çıkıp esas fiile bazı anlam incelikleri katan bir yardımcı fiil durumuna gelmiştir. Böylelikle tasviri fiiller yeterlilik, tezlik, süreklilik, yaklaşma ve uzaklaşma fiilleri olmak üzere 5 gruba ayrılmaktadır (Korkmaz 2009: 811-812). Özkan, Gagauz Türkçesinde {ver-} tezlik, {bil-} yeterlilik, {kal-} süreklilik ve {yaz-} yaklaşma yardımcı fiilleri ayırmıştır. Araştırmacı, yeterliliğin **var nasıl//nicä** ifade grubunun aracılığıyla da oluştuğunun altını çizmiştir (Özkan 1996: 169-170). Metinlerde tespit edilen örneklerden bazıları şunlardır:

5.3.6.6.1. Yeterlilik

ne kadar olabilirdi “ne kadar olabilirdi” (DKÇ 57);

Nicä bakabilecän bana “bana nasıl bakabileceksin” (DKK 39);

5.3.6.6.2. Tezlik

sal'veräsın “salıveresin” (EYKv. 723);

kolverdin “kovuverdin” (EYKv. 738);

ansızdan geliveri “geliverdi” (?) (EYKv. 757);

kapusunu açiver “kapısını açiver” (DKÇ 44);

salverirsin “salıverirsin” (DKÇ 47);

5.3.6.6.3. Süreklilik

şaşıp durarlardı “şaşıp kalmışlardı” (EYKv. 751);

5.3.6.7. Çekimsiz Fiiller

Çekimsiz fiiller, yine fiil kök ve gövdelerindeki belirli eklerle türetilen, ancak şahıs ekleri alarak çekime girmedikleri için yargı bildirmeyen, dolayısıyla de bitmemiş fiil niteliğinde olan fiillerdir. Çekimsiz fiiller, fiil özelliği taşımaktadırlar. Ancak çekime girmemiş olmaları dolayısıyla diğer yönleri ile de ad sınıfına girmektedirler. Bunlar aslında ad gibi kullanılarak ad, sıfat, zarf görevi yüklenmiş olan fiil şeklindedir. Bu nedenle de ad çekimi ve iyelik ekleri alabilmekte, cümlede özne, nesne, zarf ve yer tamamlayıcısı olabilmektedirler (Korkmaz 2009: 863).

5.3.6.7.1. Sıfat-Fiiller

Sıfat fiil, sayı ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen, fakat aldığı eklerle fiilin zamana bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şekli olarak tanımlanmıştır (Korkmaz 2010: 189). Gagauz Türkçesinde Özkan, geniş zaman ifade eden {-An}, {-Ar}, {-mAz}, geçmiş zaman ifade eden {-Dİk}, {-mİş} ve gelecek zaman ifade eden {-(y)AcAk} sıfat-fiil ekleri göstermiştir (Özkan 1996: 171-172). İncelenen metinlerde sıfat-fiil örneklerinden bazıları aşağıda gösterilmiştir:

-An

olanara “olanlara” (EYKv. 718);

göüneneri “göünenerleri” (EYKv. 719);

isteenerin vericisi “isteyenlerin vericisi” (EYKv. 732);

kıımayan “kıımayan” (EYKv. 735);

göünmeyen duşmandan “göünmeyen duşmandan” (EYKv. 735);

zeet çekän Zaapçı “eziyet çeken Zapt edici” (EYKv. 737);

paklayan “arındıran” (EYKv. 737);

taşıyan “taşıyan” (EYKv. 739);

gelän duşmanı “gelen duşmanı” (EYKv. 747);

insanisevän Zapçı “insanları seven Allah” (DKÇ 21);

istämeyän yanılmaklarımızı “bilinçli yapmadığımız günahlarımızı” (DKÇ 48);

Bereketli Olan Mariya “Bereketli olan Meryem Ana” (DKK 9);

koolayan faraonu “koyalayan firavunu” (DKK 25);

-Ar

beni uyar gesteräsin “beni uygun göstersin” (DKÇ 50);

-mAz

Anadılmas “anlatılmaz” (EYKv. 719);

enselinmäz kuvet “yenilmez kuvvet” (EYKv. 731);

kaplanmaz “kaplanmaz” (EYKv. 733);

susmaz Aracım benim “susmaz Arabulucum” (EYKv. 745);

sünmäs ateşlär “sönmez ateşler” (EYKv. 754);

vazgeçmüz sesi “bıkmayan sesi” (DKK 6);

çalışmamazlıklan “tembellikle” (DKK 22);

-DIk

istedin “istediğin; iraden” (EYKv. 718);

yaptıklarını “yaptıklarını” (EYKv. 728);

yanıldıklarını “yanıldıklarını; günahlarını” (EYKv. 729);

sölenmedik saburna “söylenmedik saburuna” (EYKv. 736);

istedini “istediğini” (EYKv. 743; EYKv2. 312);

dirildiini gördüktänsora “dirildiğini gördükten sonra” (DKÇ 64)

-mİş

dumuşa “doğmuş olana” (EYKv. 719);

dil yaradılmışa “yaradılmamışa” (EYKv. 719);

gerilmiş oldu “gerilmiş oldu” (EYKv. 721);

kananmış suditedili “kana bulaşmış hakimler” (?) (EYKv. 741);

ölmüş ollarını dirildersin “ölmüş olanları diriltirsin” (EYKv. 741);

ezilmiş ürei “pişman bir yüreği” (DKÇ 18);

Senin ayrılmış kabından “senin seçilmiş kabından” (DKK 13);

-(y)AcAk

gelecek ödek için “gelecek maaş için” (EYKv. 745);

görecemis var “göreceğimiz var” (EYKv. 754);

gelecek dünnenin “gelecek ömürde; ahirette” (DKK 5);

5.3.6.7.2. Zarf-fiiller

Zarf-fiil, belirli bazı eklerle yapılan, kişi ve zaman belirtmeden soyut bir hareket kavramı anlatan, bir esas fiilden sonra gelerek yardımcı fiillerle ve esas fiillerle birleşik fiiller kuran ve zarf olarak fiilin anlamını, zaman ve yer bakımından tamamlayan kelime olarak tanımlanmıştır (Korkmaz 2010: 251). Özkan, Gagauz Türkçesinde {-A}, {-DIkçA}, {-dIktAn}, {-DıynAn}, {-DUcAAAn(An)}, {-är – mäß}, {-I}, {-Inca(n,A)}, {-IncAk}, {-Ip}, {-kAnA}, {-mAdAAAn}, {-(y)ArAk} zarf-fiil ekleri bulunduğunu tespit etmiştir (1996: 173-176). Metinlerde bulunan zarf-fiil örneklerinden bazıları şunlardır:

-A

göme göme götürülärdi “göme göme toprağa veriliyordu” (EYKv. 730);

-AII

dünnä kurulalı “dünya kurulalı; kurulalıdan beri” (EYKv. 759);

-dIktAn sora

gördüktän sora “gördükten sonra” (DKK 23);

kalktıktansora “kalktıktan sonra” (DKK 10);

gördüktänsora “gördükten sonra” (DKÇ 64);

-DIynAn

kalktıynan “kalktığımda” (EYKv. 723);

öldünen “öldüğünde; ölümünle” (EYKv. 737);

gece geçtinen “gece geçince” (EYKv. 740);

uikudan kaltınan “uykudan kalktığımda” (EYKv. 747);

işitinen “duyunca” (EYKv. 756);

gördüynän “gördüğünde” (DKK 23);

-är –müz

günaha girdi istär istemüz “ister istemez günaha girdi” (EYKv. 749);

-I

*istärsanis bilmä diyni*⁹⁶ “bilmek istersiniz diye” (EYKv. 758);

metinnemää deyni “şükretmek için” (DKK 7);

-Inca(n,A)

durmamancä “durmadan” (EYKv. 733);

durmamainca “durmayınca” (EYKv. 744; 745);

---

⁹⁶ Eski Türkçede bu kelime *deyü/deyi* şeklindedir (Özkan 1996: 174).

döküncä “dökünce” (EYKv. 745);

ikainca “yıkayınca” (EYKv. 745);

ihtiyarlainca “yaşlanınca” (EYKv. 747);

duva etmeinca “dua etmeyince” (EYKv. 747);

-İp

akılanıp “akıllanıp” (EYKv. 740);

görüüp “görüp” (EYKv. 732; 746);

sesleip “dinleyip” (EYKV. 738);

Kurtarıcıdan atılıp “Kurtarıcı tarafından terk edilip” (EYKv. 742);

kabuledip “kabul edip” (DKÇ 24);

gözelliini görüp “dünyanın güzelliğini görüp” (DKK 17);

-kAnA

metedärkän “yüceltirken” (EYKv. 729);

örür kan “yürürken” (EYKv. 731);

geçärkan “geçerken” (EYKv. 731);

kauşurkan “kavuşurken” (EYKv. 739);

gömülecikan “gömülecekken” (EYKv. 739);

gezärkana “gezerken” (EYKv. 739);

titirärkana “titrerken” (EYKv. 740);

gidärkana “giderken” (EYKv. 741);

iyärkan “yerken” (EYKv. 747);

duvada durukan “dua ederken” (EYKv. 749);

oturukan “otururken” (EYKv. 755);

canavarkan “canavarken” (EYKv. 756);

istemäsken “istemezken” (EYKv. 756);

akarkan “akarken” (EYKv2. 308);

yatırkan “yatarken” (DKÇ 12);

vaptizolurkan “vaftiz olurken” (DKÇ 54);

-mAdAAn

peçatları bozmadan “mühürleri bozmadan” (EYKv. 732);

dorulmadan “düzelden” (EYKv. 746);

dişil`medän “değişmeden” (EYKv. 733);

etişmedän “yetişmeden” (EYKv. 736);

güneş batmadan “güneş batmadan” (EYKv. 757);

-(y)ArAk

saltanatlanarak “yücelterek” (EYKv. 719);

kulanarak “kullanarak” (EYKv. 744);

çararak “çağırarak” (EYKv. 734);

tirirerek “titreyerek” (EYKv. 740);

bakarak “bakarak” (EYKv. 739);

ilik yaparak “iyilik yaparak” (EYKv. 746);

yaş dökeräk “yaş dökerek” (EYKv. 756);

ensemäk baaşlayarak “zafer bağışlayarak” (DKÇ 28);

söleeräk “söyleyerek” (DKÇ 54);

engel etmeyeräk “engel etmeyerek” (DKK 9);

5.3.6.7.3. İsim-fiiller

İsim-fiil, fiilin kök ve gövdelerine getirilen belirli eklerle fiilin bir ad gibi kullanılması olarak tanımlanmıştır (Korkmaz 2010: 9). Özkan, Gagauz Türkçesinde {-mAk}, {-mA} ve {-Iş} olmak üzere üç tür isim-fiil olduğunu ifade etmiştir (1996: 177). Metinlerde isim-fiiller sıkça kullanılmıştır. Örneklerinden bazıları şunlardır:

-mAk/-mAA

ekmek + i + miz + i > ekmemizi “ekmeğimizi” (EYKv. 718);

yalvarmaklan “yalvararak” (EYKv. 720);

girmeklermdän “girdiğimden” (EYKv. 719);

kaybelimektän “kaybetmekten” (EYKv. 721);

düşünmāk “düşünce” (EYKv. 731);

iimāk “yemek” (EYKv. 738);

yaşamak yoladın “hayat yolladın” (EYKv. 739);

barışmak getirdi “barış getirdi” (EYKv. 739);

kapmaklan zenginnemä “çalarak zengin olmaya” (EYKv2. 300);

öpmāk vermeyecäm “ihamet etmeyeceğim” (DKÇ 37);

kıyışmaklan umut ederäk “cesaretle umut ederek” (DKK 6);

üşenmeksiz “üşenmeden” (DKK 8);

-mA

denemeye “sınamaya; denemeye” (EYKv. 718);

öfolması “affolunması” (EYKv. 719);

yaşamasına “yaşamasına” (EYKv. 719);

kaldırdın dücmesindän insanarı “insanları düşmesinden kaldırdın” (EYKv. 739);

pokoit olmama “aff olacağıma” (EYKv. 746);

mırıldamasız “şikayet etmeden” (EYKv. 760);

kurtuluşun bildirmesi “kurtuluşun ilanı” (DKÇ 58)

-Iş

aldadışı “aldatılması” (EYKv. 732);

isteyişli girdin “isteyerek girdin” (EYKv. 738);

alaişlan “ağlayarak” (EYKv. 740);

görünüşündän “görünüşünden” (EYKv. 759);

dininin kurtuluşu “dininin kurtuluşu” (DKÇ 44);

oluşları “olayları” (DKK 9);

5.3.7. Edat

Bu gramer ulamı⁹⁷, tek başına bir anlam taşımayan, ancak, ad ve ad soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli bağımsız kelime olarak tanımlanmıştır (Korkmaz 2010: 79). Özkan, *son çekim edatları* başlığı altında miktar, yön, beraberlik, benzerlik, hal, sebep, tekrar ve başkalık olmak üzere altı ayrı edat çeşidi ayırmıştır (1996: 190-195). Farklı grupların örnekleri aşağıda sıralanmıştır:

5.3.7.1. Miktar ve yön edatı

ölümä kadar “ölüme kadar” (EYKv. 734);

sölemä kadar “söyleyene kadar” (EYKv. 756);

daymalarından illeri “asırlardan önce” (DKÇ 19);

5.3.7.2. Beraberlik edatı

*İosif gömer Nikodimnen bile*⁹⁸ “Yusuf, Nikodimle beraber” (EYKv. 742);

benimnän bilä “benimle” (EYKv. 750);

satanyılan bilä “İblisle beraber” (EYKv. 755);

⁹⁷ Gagauz Türkçesinde edat yerine *ardlaflar* terimi kullanılmaktadır (Baboglu 2006: 33).

⁹⁸ *bir + ile* eklerin bir araya gelmesiyle Eski Türkçede ve bazı Çağdaş Türk lehçelerinde kullanılan bir edattır (Özkan 1996: 191). Bkz. **DLT**. *birle* ve *bile* maddeleri; **Tat. T.** *bilän* vs.

Duhunnan barabar “Kutsal Ruhla beraber” (DKK 7);

5.3.7.3. Yön edatı

bu sadadan “bu saate değin” (EYKv. 746);

şindiyadan “şimdiye değin” (EYKv. 746);

ileri doru “ileriye doğru” (EYKv. 748);

karşı gelinceyedak “karşı gelinceye dek” (EYKv. 748);

duduynadak “doğduğuna kadar” (EYKv. 759);

saçları taa ökçelernädäk “tepeden tırnağa” (EYKv2. 321);

zamanadan “zamana kadar” (DKK 14)

sendän aşırı “sayende” (DKK 19);

5.3.7.4. Benzerlik edatı

Nicel – akılsız izmetçi! “Akılsız bir rab gibi” (EYKv. 742);

Karaul gibi “bekçi gibi” (EYKv. 743);

vama “gümrük” (Rom.) > *vameş gibi* “vergi memuru gibi; gümrükçü” (EYKv. 745);

5.3.7.5. Hal edatı

bizim derdimizä görä “bizim derdimize göre” (EYKv. 743);

zakona görä “kurala göre” (EYKv. 748);

yazılarına görä “kitaplara göre” (DKÇ 20);

5.3.7.6. Sebep edatı

ilikleri için “iyilikleri için” (EYKv. 743);

dayanmaklun için “sabırlı olduğun için” (DKÇ 12);

5.3.7.7. Başkalık edatı

Allahtan kari “Allah’tan başka” (EYKv. 755);

sendän kaarä “senden başka” (DKK 23);

5.3.8. Bağlaç

Bağlaçlar⁹⁹, söz içinde birden çok kelimeyi kelime grubunu veya cümleyi birbirine bağlayarak aralarında çeşitli yönlerden ilgiler kuran görevli kelimeler olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz 2010: 32). Özkan, Gagauz Türkçesindeki bağlaçları sıralama, denkleştirme, karşılaştırma, cümle bağlaçları olmak üzere dört gruba ayırmıştır (1996: 181-190). İncelenen metinlerdeki bağlaç örneklerinden bazıları aşağıda gösterilmiştir:

5.3.8.1. Sıralama Bağlaçları

zenginikta biter gözelikta “zenginlik de biter güzellik de” (EYKv. 757);

5.3.8.2. Denkleştirme Bağlaçları

ekida “ya da” (EYKv. 749);

zenginmi, fukarämi, padişami, çırakmı “zengin mi, fukara mı” (EYKv. 758);

düydürer ekida üreder “dövdürür ya da öğretir” (EYKv2. 310);

eki zengin olan ekida gümüşü sevenär “ya zengin olan, ya da cimri” (EYKv2. 312);

yaki da okuyucek “veya okuyacak” (EYKv2. 361);

mındar yada diil pak “kirlenmiş veya temiz olmayan” (DKK 13);

---

⁹⁹ Gagauz Türkçesinde bağlaçlar yerine *baalayıcılar* terimi kullanılmaktadırlar (Baboglu 2006: 33).

5.3.8.3. Karşılaştırma Bağlaçları

içärkän yada başka iş yaparkan “içerken ya da başka bir iş yaparken”
(EYKv. 747);

ne gös gördü ne kulak işiti “ne göz gördü, ne de kulak duydu” (EYKv. 754);

5.3.8.4. Cümle Bağlaçları

Sevin ani herkere tamamnaersın çorbacinın istedini “Sevin ki, her seferde
Allah’ın istediğini yapıyorsun” (EYKv. 743);

beki azarmadında “belki azarlamadığında” (EYKv. 747);

onuştan bis toprak altında “bu sebepten dolayı biz..” (EYKv. 760);

Naprasna, ki yolladım “Boşuna yolladım” (EYKv2. 295);

bunuştan “bundan dolayı” (EYKv2. 311);

girdirmä denemeyä, amma kurtar. “ayartılmamıza izin verme. Bizi kötü
olanlardan kurtar.” (DKÇ 10);

fenalıklardan; ama çünkü “çünkü” (DKÇ 25);

bizim duşmanlarımızdan: zerä Sänsin... “..bizim düşmanlarımızdan, zira
sensin” (DKÇ 44);

Bän sa, ey, Saabi. “Bense, ey, İsa Mesih” (DKK 12);

... duasını, zerä bilerim “çünkü biliyorum” (DKK 18);

makarki çok kerä pişman olêrim “çok defa pişman olmama rağmen” (DKK
19)

mezar mı olacek, osa taa “bana mezar mı olacak, yoksa...” (DKK 20)

5.3.9. Ünlem

Ünlemler¹⁰⁰, konuşanın korku, sevinç, acıma, şaşkınlık gibi her türlü duygu ve heyecanını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya, seslenmeye, çağırmaya yarayan ve kısmen bağımlı kelimeler sınıfına giren kelimeler olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz 2010: 224). İncelenen metinlerde en sık rastlanan ünlem örnekleri şunlardır:

Ah fikirden bozuklar “Ah akli bozuklular” (EYKv. 742);

Vay korku... “Vay korku” (EYKv. 754);

Vai canım vay (EYKv. 754);

Oh, ne mutlu canına (EYKv2. 300);

ey, Allah (DKÇ. 10);

Ya, Pak Kız, sevin.. “Ya, Meryem Ana, sevin” (DKÇ. 64);

be dooru İhtiyar “Yusuf” (DKÇ 55).

---

¹⁰⁰ Gagauz Türkçesinde ünlem yerine *duygucular* terimi kullanılmaktadır (Baboglu 2006: 33).

6. Gagauz Türklerinde Türkçe Dinî Metinlerin Söz Varlığı Hakkında

Gagauz Türklerinin dinî metinleri, çoğunlukla Rusça veya Romenceden Türkçeye çevrilmiştir. İncelenen metinler bundan istisna değildir ve bundan mütevellit belli ölçüde alıntı kelime içermektedirler. Alıntı kelimelerin çoğu Rusça, Romence, Arapçadır. Ayrıca Yunanca, Farsça, Latince ve diğer bazı dillerden az sayıda alıntı kelime de tespit edilmiştir. Metinlerde yer alan yabancı kelimelerin dışında bu bölümde Hristiyanlıkla ilgili bazı terimler ile Tanrı'nın, kutsal kişilerin adlandırmaları da ele alınmıştır. Böylelikle, farklı metinlerdeki bu kavramların karşılaştırılması amaçlanmıştır.

En erken çevrilen metinler, Mihail Çakir'in dua kitabında yer alan metinlerdir. Proteyerey Çakir'in kendi çevirdiği dini metinlerde mümkün olduğu kadar az sayıda Slavca (Rusça) ve Romence kelime kullandığı göze çarpmaktadır. O zaman hâlâ bulunan Karamanlıca metinlerden istifa eden Çakir¹⁰¹, tercümelerine Türkçe kelimelerin yanında birçok Arapça ve Farsça kelimeler de eklemiştir. Kelimelerden bazıları diğer kelimelerin varyantları olarak dipnotta verilmiştir. Bu kelimeler şunlardır:

Allah (Ar.) > *Alla(h)* (DKÇ)

bahane “bahane” (Ar.) > *mahnasız* “ceza görmeden, yargılanmadan” (DKÇ 36) krş. *maana bulduysam* “birini suçladıysam” (DKK 17); krş. *неосыдно* (Slav.);

baht (Fars.) > *Baathl* “bahtlı” (DKÇ 37);

cennet “cennet” (Ar.) > *cenet* “cennet” (DKÇ 49) krş. *ray* (DKÇ 49);

---

¹⁰¹ Daha önceki bölümlerde bahsedildiği gibi ilk Gagauz Türkçe metinleri ile o dönemde yapılan Karamanlı metinler arasında bir benzerlik tespit edilmiştir. Bkz. Dryga 2010: 306

çerağ (Fars.) > *çırak* “çırak” (DKÇ 25);

daima (Ar.) > *daymaların daymalarınadık* “asır” (DKÇ 8;10) krş. *veki vekov* (Rus.);

din “din” > *dinsizlik* “günah” (DKÇ 14);

emir “emir” > *emir* “emir” (DKÇ 13);

evlat “çocuklar” (Ar.) > *evlat* “çocuk” (DKÇ 39);

fukara “fakirler” (Ar.) > *fukaara* “fakir” (DKÇ 38);

gayr “başka; gayri” (Ar.) > *kaarä* “başka” (DKÇ 65);

hakikat “gerçek, hakikat” (DKÇ 15);

Hakim (Ar.) > *Hakim* “hakim olan Allah” (DKÇ 11); aynı anlamda olan *Daava*

Kesici (DKÇ 11); *kadi* (DKÇ 11);

hısım (Ar.) > *hısım* “düşman, hısım” (DKÇ 29) krş. *duşman* (DKK 12);

hoşnut (Fars.) > *hoşnut* “memnun” (DKÇ 32);

ihiyar (Ar.) > *dooru İhtiyar* “Allah” (DKÇ 55);

ilaç (Ar.) > *ilaçlan-* “iyileştirmek” (DKÇ 37);

ikram (Ar.) > *ikram et* “itibar et” (DKÇ 67);

irada “irade” (Ar.) > *iradet* “irade” (DKÇ 8);

kudret (Ar.) > *kudret* “kudret” (DKÇ 34);

kuvvet (Ar.) > *kuvet* “kuvvet” (DKÇ 34);

layik (Ar.) > *laik* “layik” (DKÇ 30);

melek (Ar.) > *Melek* “melek” (DKÇ 26) krş. *Angel*;

mera “otlak” (Ar.) > *mera* “hazine; varlık” (DKÇ 58);

mukayyet (Ar.) > *mukaetsin* “bağlısın” (DKÇ 22);

niyet (Ar.) > *nieda oldum* “yaratıldım” (DKÇ 15); *boş niet* “yaramaz niyet” (DKÇ 46) krş. *neet* “istek” (DKK 17);

oruç (Fars.) > *oruç* “oruç” (DKÇ 34);

rahmet (Ar.) > *rahmetli* “rahmetli” (DKÇ 29) krş. *raametli* (DKK 9);

saadet (Ar.) > *saadet* “saadetli” (DKÇ 37) krş. *Nemutlular* “Gerçek mutluluk” (EYKv. 761);

sahip (Ar.) > *Saabi* “İsa Mesih” (DKÇ 8);

sanam “put” (Ar.) > *sanem* “put” (DKÇ 66);

selamet “güvende olma” (Ar.) > *selemet* “barış” (DKÇ 47);

serasker (Fars.-Ar.) > *Serasker* “yenilmez güç olan Meryem Ana” krş. *Ensenmâz Askerbaşı* (DKK 20);

sıfat (Ar.) > *Üç sıfatlı* “Teslis” (DKÇ 8);

şahit (Ar.) > *şaatlık* “şahitlik” (DKÇ 55);

şamita “gürültü” (Ar.) > *şamatasız* “sakin” (DKÇ 47);

şayan (Fars.) > *şayan* “uygun” (DKÇ 50) krş. *uyar*; *uygun* (DKÇ 49);

şevk “şavk” (Ar.) > *şafklandı* “aydınlandı” (DKÇ 53) krş. *aydınnıklan* (DKK 50);

şükür (Ar.) > *şükür* “şan; şükür” (DKÇ 43) krş. *Slava* “şan”; *saltanat* (DKÇ 47);

ta:lim “öğretim, talim” (Ar.) > *taalimedilenä* “öğretilene” (DKÇ 33);

tamah (Ar.) > *tamaa* “kıskanma; tamah” (DKÇ 67);

temallah “secde etmek” (DKÇ 13);

teselli (Ar.) > *Tesilverici* “Teselli veren Allah” (DKÇ 7);

zaabit (Ar.) > *zaabitlerimizi* “zabıtarlarımızı” (DKÇ 34); krş. *Zapçı* “Allah; iktidar eden” (EYKv. 746);

zina (Ar.) > *zina* “zina” (DKÇ 67) krş. *kurvarlık* (DKÇ 67);

ziya:de “ziyade; daha çok” (Ar.) > *zeedü* “daha çok” (DKÇ 17);

Çakir’in tercümelerinde Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin dışında bazı Yunanca, Rusça, Aramice kelimelere de rastlanmak mümkündür. Bunlar şunlardır:

hozana “şimdi kurtar” (Aram.) > *Osanna* “aynı anlamda” (DKÇ 55);

agos (ἀγγελος) (Yun.) > *Angel* “melek” (DKÇ 26);

baptis (Βάπτισμα) (Yun.) > *vaptiz* “vaftiz” (DKÇ 21);

komerki “gömrük” (Yun.) > *Kömrükçüünün* “Vergi Görevlisi¹⁰²” (DKÇ 7) krş. *harççı* (DKK 3);

metani (Yun. ?) > *metani* “secde etme” (DKÇ 13);

---

¹⁰² İncilin Türkçe çevirisinde Vergi Görevlisi kelimesi tercih edilmiştir. Bkz. LUKA 18:9-14

Panaiya (Παναγία) “Meryem Ana” (Yun.) > *Panaiya* “Meryem Ana” (DKÇ 10);

Pasha “Paskalya” (Yun.) > *Pasha* “Paskalya” (DKÇ 56) krş. *Paskelle* (DKK 23);

psalom (ψαλμός) “methiye” (Yun.) > *Psalom* “mazmur” (DKÇ 14);

stavroz (σταυρός) > (Yun) *Stavroz* “haç” (DKÇ 27);

troparion (τροπάριον) (Yun.) > *Tropar* “ilahi türü” (DKÇ 43);

yorti “bayram” (γιορτη) (Yun.) > *yortu* “yortu, bayram” (DKÇ 53);

Duh “Ruh” (Rus.) > *Ayoz Duh* “kutsal Ruh” (DKÇ 7) krş. *Ruh* (DKÇ 7);

kit “balina” (Rus.) > *kit* “balina” (DKÇ 62);

simvol (Rus.) > *simvol* “nişan” (DKÇ 18);

subbota “Cumartesi” (Rus.) > *subbota* “Cumartesi” (DKÇ 63);

tayna “sır” (Rus.) > *Tayna* “kutsal sır” (DKÇ 36) krş. *Saklılık*

uçenik “öğrenci” (Rus.) > *uçenik* “öğrenci” (DKÇ 56) krş. *üürenici* (DKK 48);

alto “yüksek” (Lat.) > *altar* “mimber” (Slav.) > *altar* “mimber” (DKÇ 18);

comunion “Rabb’in sofrası; ekmek-şarap ayini; arınma gizemi” (Lat.) krş. *priçastie* (Slav.) > *komka duaları* “arınma gizemine katılmadan önce okunan dualar” (DKÇ 35);

kurva “yollu kadın” (Lat. (?) > Slav.¹⁰³) > *kurvarlık* “zina” (DKÇ 67);

hojma “daima” (Rom.) > *hojma* “daima” (DKÇ 8).

¹⁰³ *kurva* kelimesi birçok Slav dilinde kullanılan argo bir kelimedir. Asıl kökeni tartışmalı olsa da, kuvvetle muhtemel Slav dillerinden Gagauz Türkçesine geçmiştir .

Çakır'ın tercümelerine dahil ettiği alıntı kelimelerin bazıları, defterdeki el yazma nüshalarda kullanılmamıştır. Yukarıda bahsi geçen *teselli*, *irade*, *sıfat*, *hakikat*, *hoşnut*, *melek*, *taalimedilän*, *saadet*, *şayan*, *sanem*, *cennet* ve *zina* gibi kelimeler, yerini halk arasında daha çok tanınan kelimelere bırakmışlardır. Bununla beraber *tamahladılar* “kışkandılar” (EYKv. 732); *ilaiksız* “layık olmayan” (EYKv. 732); *mikaetlik* “mukayyet” (EYKv. 725); *daima* (EYKv. 721); *hojma* (EYKv. 721) ve *şamata* (EYKv. 727) gibi kelimeler, daha sonraki dönemde yapılan el yazma çeviri ve çeviri kopyalarında yer almışlardır.

Kvilinkova'nın derlediği el yazma metinlerde alıntı kelime sayısı daha çoktur. Bu metinlerde en çok Rusça ve Romence alıntı kelimeler bulunmaktadır. Rusça ve Romence kelimelerin sayısı, metinlerin hangi dilden çevrildiği veya istinsah edenlerin hangi dili daha iyi bildiklerine göre değişmektedir. Tespit edilen Rusça, Romence, Yunanca, Arapça ve Farsçadan alıntı kelimeler şunlardır:

beskoneçno “sonsuz” (Rus.) > *beskaneçnaya* “sonsuz” (EYKv. 759);

blagoslovenie “takdis; hayır dua; kutsal” (Rus.) > *blagosloveniya korkuylan* “kutsal korkuyla” (EYKv2. 294); *blagoslovit edin* “takdis edin” (EYKv2. 295);

Boje “Tanrım” (Rus.) > *bojicim* “Tanrım benim” (EYKv. 718);

Batüşka “papaz” (Rus.) > *Batüşka* “papaz” (EYKv. 729) krş. *popaz* (EYKv2. 298); *can bubamı* (DKÇ 28), *ayozlu boba* (DKK 9);

çest “onur, şeref” (Rus.) > *slava hem çest* “şan ve şeref” (EYKv. 761);

çtets (чтец) “okur; kilise korosunda okuyucu” (Rus.) > *çitetsi* “okuyucusu” (EYKv2. 295);

duhovny “ruhani” (Rus.) > *Duhovnyy Boba* “ruhani baba, papaz” (EYKv. 749; EYKv2. 301);

fevral “şubat” (Rus.) > *fevral* “şubat” (EYKv2. 299);

gadina “yaratık” (Rus.) > *gadina* “yaratık” (EYKv2. 311);

gospodar “hükümdar” (Rus.) > *gospodarlını* “hükümdarlığını” (EYKv. 738);

hozyain “ev sahibi” (Rus.) > *hazyainär* “ev sahibler” (EYKv. 757);

idol “put” (Rus.) > *idolor* “putlar” (EYKv. 732);

milost “merhamet” (Rus.) > *oh milosti* “eyvah” (EYKv2. 309);

mitar “vergi görevlisi” (Rus.) > *Zanj*¹⁰⁴ *mitarı* “Zakkey vergi görevlisi” (EYKv. 734)

krş. *vameş* (EYKv. 731; 745); *kömriükçü* (DKÇ 7);

molitva “dua” (Rus.) > *molitvas* “duası” (EYKv. 722);

muçenik “Hristiyanlık uğruna öldürülen, şehit” (Rus.) > *muçenik* (EYKv. 730);

nakazat’ “cezalandırmak” (Rus.) > *nakazat edecäm* “cezalandıracağım” (EYKv2. 306);

napast’ “şanssızlık; belâ” (Rus.) > *napasta* “belâ” (EYKv2. 351);

naprasna “boşuna” (Rus.) > *naprasna* “boşuna” (EYKv2. 295);

narod “halk” (Rus.) > *narod* “halk” (EYKv. 751);

---

¹⁰⁴ Bir imla hatasıdır.

nevolya “ihtiyaç” (Rus. > Rom.) > *nivoya* “bela; ihtiyaç” (EYKv. 730); *nevoi* (EYKv. 734);

obijat “hakaret etmek” (Rus.) > *obijat edersiniz* “hakaret edersiniz” (EYKv2. 296);

otkaz “red; iptal” (Rus.) > *atkas oldunus* “vazgeçtiniz” (EYKv. 758);

otrava “zehir” (Rus.) > *otrava* “zehir” (EYKv. 737);

păgân “imansız” (Rus./Rom.) > *pagın* “putperest” (EYKv2. 295);

pauk “örümcek” (Rus./Slav.) > *payak* “örümcek” (EYKv2. 321);

peçat “mühür” (Rus.) > *peçat* “mühür” (EYKv. 733);

perviy “ilk” (Rus.) > *perviy muçenik* “ilk şehit” (EYKv. 754);

peremena “değişiklik; giysi” (Rus.) > *palı peremena* “pahalı giysi” (EYKv. 758);

plaştanitsa “kefen; İsa’nın kefeni” (Rus.) > *Plaştanitsa* “kefen” (EYKv. 738);

pokayaniy “kefare” (Rus.) > *pokayaniya* “kefare” (EYKv. 745);

pokoyatsya (покаяться) “itiraf etmek; af dilemek” (Rus.) > *pokait* (EYKv. 743; 746; 747); *pokayaniyeylän* “af ile” (EYKv. 745); *pokoy* (EYKv2. 297);

postoyanno “durmadan” (Rus.) > *postoyanno* “durmadan” (EYKv2. 296);

potop “sel” (Rus.) > *potop* “sel” (EYKv2. 351);

pravoslavniy “Ortodoks” (Rus.) > *hristiyanar pravoslavniy* “Ortodoks hristiyanlar” (EYKv2. 307);

prestol “taht” (Rus.) > *prestol* “taht” (EYKv. 755);

prigovor “suçlama; mahkumiyet” (Rus.) > *progovor* “mahkumiyet” (EYKv. 758);

proklet “lanetlenmiş” (Rus.) > *prokletlär* “lanetlenmişler” (EYKv. 755), *proklet olsun* “kahrolsun” (EYKv. 755) vs;

propovedat “vaaz etmek” (Rus.) > *propoveduet etti* “vaaz etti” (EYKv2. 305);

propustit “inkâr etmek; geçmek; bırakmak” (Rus.) > *propustit edärsa* “geçerse” (EYKv2. 301);

prorok “peygamber” (Rus.) > *proraklarlan* “peygamber aracılığıyla” (EYKv. 719) krş. *bilgiç* (DKÇ 21);

proşenie “aff” (Rus.) > *prost olunmak* “affolunmak” (EYKv. 746);

raso “cübbe” (Rus.) > *rasası* “cübbesi” (EYKv. 732);

ray “cennet” (Rus.) > *ray* “cennet” (EYKv. 739);

razboynik “soyguncu; yankesici” (Rus.) > *razboynik* “yankesici” (EYKv2. 361);

roba “önlük” (Rus.) > *rubaların dinanması* “giysilerle süslenme” (EYKv. 757; EYKv. 740);

rubit “kesmek; düşmek; ” (Rus.) > *rubit ettilär sizi* “soydular sizi” (EYKv2. 295);

slava “şan” (Rus.) > *slava sana* “şükür; şan” (EYKv. 719) krş. *saltanat* (DKÇ 47);

slavoslovit “yüceltmek; övmek” (Rus.) > *slavaslovit etmä* “yüceltmek” (EYKv. 746);

slovo “kelime” (Rus.) > *slovo* “kelime” (EYKv2. 301);

sluçay “ihtimal, fırsat” (Rus.) > *herbir sluçiyä* “durumda” (EYKv. 719; 720);

sluga “hizmetçi” (Rus.) > *padişahın slugasını* “hizmetçisini” (EYKv2. 300);

smola “reçine” (Rus.) > *smolylan* “reçine ile” (EYKv. 760);

smirit “zapt etmek” (Rus.) > *smirit edecäm* “zapt edeceğim” (EYKv2. 307);

sobor “kilise” (Rus.) > *soborlarını* “kiliselerini” (EYKv. 739);

soldat “asker” (Rus.) > *saldat* “asker” (EYKv. 743);

stepä “bozkır” (Rus.) > *steptän* “tuzaklardan” (EYKv. 732);

straşnyy “korkunç” (Rus.) > *straşnyy olucek* “korkunç olacak” (EYKv. 758);

sud “mahkeme” (Rus.) > *sud* “mahkeme” (EYKv. 734); *sudya* “hakim” (EYKv. 734);

sudit “yargılamak” (Rus.) > *sudit edim* “yargılayayım” (EYKv. 748);

svyatyy “kutsal; aziz” (Rus.) > *svyatoy Makari* “aziz Makari” (EYKv. 755); *svyatoy gün* “kutsal gün” (EYKv2. 296);

svyatoy slujba “kutsal ayin” (Rus.) > *svyatoy sljbi* “kutsal ayin” (EYKv2. 295);

şeremet “tez canlı; aceleci” (?) > *şeremetliklä* “tezlikle, aceleyle” (EYKv. 755); krş. *şerement* “becerikli” (KTS 251), *şeremet* “çalışkan; becerikli (DS-X 3762);

Troitsa “Teslis” (Rus.) > *Troitsa* “Teslis” (EYKv. 723);

truba “kaval; boru” (Rus.) > *trubalarlan* “boru sesleriyle” (EYKv. 758);

umilostivit “tövbe etmek” (Rus.) > *milostivit alaer* “tövbe eder” (EYKv2. 309);

veçernya “akşam ayini” (Rus.) > *veçerne* “akşam ayini” (EYKv2. 297);

veçniy “daimi” (Rus.) > *veçnaya* “sonsuz” (EYKv. 759);

vek “yüzyıl” (Rus.) > *veklerdän ileri* “asırlar önce” (EYKv. 730);

vol’no “istemeyerek” (Rus.) > *volno* “bilmeden” (EYKv2. 310);

yavitsya “ortaya çıkmak; hazır bulunmak” (Rus.) > *yavitsya olacek* “huzuruna çıkacak” (EYKv. 760);

zakon “kaida; kanun” (Rus.) > *evelni zakon* “eski kanun” (EYKv. 732);

zapoved’ “emir” (Rus.) > *zapovetlerni* “emirlerini” (EYKv. 749);

blestemat “lanetli” (Rom.) > *blastamatlar* “lanetliler” (EYKv2. 297);

ceremonie “gurur” (Rom.) > *olmêin tsaramoniya*¹⁰⁵ *ama olun smirna* “gururlu değil uslu olun” (EYKv2. 300);

codru “orman” (Rom.) > *yaparak kotru acında* “ormandaki ağaçlarındaki yapraklar” (EYKv2. 303);

cruca “haç” (Rom.) > *Kruça* “haç” *krş. Stavroz* (DKK 5);

diveç “daima” (?) > *diveç yaçamak verdi* “sonsuz hayat verdi” (EYKv. 750);

fiu “oğul” (Rom.) > *fiul* “oğlunu” (EYKv2. 300);

gând “düşünce” (Rom.) > *gıdu* “düşünce; niyet” (EYKv. 729); *gındularni* (EYKv. 734); *gındulardan* (EYKv. 735);

---

¹⁰⁵ Bu kelime, Romenceden alıntı olmasına rağmen, aynı metnin Romence varyantları incelendiğinde kullanılmadığı tespit edilmiştir (Kvilinkova 2012: 329).

înclina “eğilmek” (Rom.) > *inkinat* “saygıyla eğilme” (EYKv. 743);

înger “melek” (Rom.) > *inçer* “melek” (EYKv. 730);

izvor “pınar; kaynak” (Slav./Rom.) > *izvor* “kaynak” (EYKv. 728);

kırliga “Saman balyalarını taşımak için kullanılan kanca, çengel” (Rom. ?) > *dirii*
kırliga “diri bağ” (EYKv. 740);

martor “şahit, tanık” (Rom.) > *Marturisin* “şahitlik etsin” (EYKv2. 301);

milă “merhamet” (Rom.) > *milaylı Saul* “merhametli Şaul” (EYKv. 756);

milui “bağışlamak; esirgemek” (Rom.) > *miluit* “bağışla” (EYKv. 724; 727; 749;
EYKv2. 293; 296);

minune “mucize” (Rom.) > *minuniya yapan* “mucize yapan” (EYKv. 750);

mul “çok” (Rom.) > *müli* “hazine” (EYKv. 734) (?);

munka “çalışma, emek; ağır iş” (Rom.) > *munka* “ağır iş; cehennem; eziyet” (EYKv.
748; EYKv2. 308, 309 vs.); *munçit edecäm* “ızdırap çektireceğim” (EYKv2. 306);

munte “dağ” (Rom.) > *maslin muntessindä* “zeytin dağı” (EYKv2. 305);

muşteni “miras” (Rom.) > *muştina* “miras” (EYKv2. 297);

par “çift” (Rom.) > *para benzeeriş* “o çifte benzeyen” (EYKv. 731);

păfi “kötüye uğrama” (Rom.) > *patsit olacam* “kötülöklere uğrayacađım” (EYKv2.
308);

patimă “tutku; heyecan; ızdırap” (Rom.) > *patimasını* “ızdırabını” (EYKv. 745; 747);

pedeapsă “ceza” (Rom.) > *nedäpsolara* “cezalara” (EYKv2. 299);

plasă “ağ” (Rom.) > *plasada* “tuzakta” (EYKv. 742);

poruncă “emir” (Rom.) > *porunkalarını* “emirlerini” (EYKv. 728) krş. *emir*

pravintsa “mağfiret” (Rom.) (?) > *Allahtan pravintsası* “Allah’tan mağfiret” (EYKv2. 308);

prost “kötü” (Rom.) > *prost* “kötü” (EYKv. 728); *prostuk* “kötülük” (EYKv. 728);

răci “üşümek” (Rom.) > *munkada rısina hem ateşlän* “eziyette hem soğuk hem ateşle” (EYKv2. 309);

rod “meyve” (Rom.) > *roda* “bereketli” (EYKv2. 296);

scriptură “el yazma” (Rom.) > *skripturada* “el yazmasında” (EYKv. 750);

sfinşi “kutsal” (Rom.) > *sfintsit olma* “kutsanmak” (EYKv. 747);

supărat “öfkeli” (Rom.) > *suparat ettim* “öfkелendirdim” (EYKv. 729);

tartor “şeytan” (Rom.) > *tartora* “cehennem” (EYKv2. 326);

ticălos “yaramaz” (Rom.) > *tykalos* “yaramaz” (EYKv. 723); *tekalos* (EYKv. 749);

tulbur “telaş” (Rom.) > *tulbrat olanarın* “telaş edenlerin” (EYKv. 734);

vama “vergi” (Rom.) > *vama* “vergi; ceza” (EYKv. 747);

vameş “gömrükçü” (Rom.) > *vameşi* “vergi memuru” (EYKv. 731);

veşnic “sonsuz” (Rom.) > *veşnika* “sonsuz; sonu olmayan yere” (EYKv. 728; 736; 745; 758) krş. *hojma* (DKÇ 8; 9; 10);

viařã “hayat” (Rom.) > *Vyatsamı* “hayatımı” (EYKv. 745);

antidor/nafora (ἀντίδορον) “kutsal ayinden sonra dağıtılan kutsanmış ekmek” (Yun.)

> *svätöy nafra* “kutsal nafra” (EYKv2. 301);

apostolos “elçi” (Yun.) > *Apostol* “havari” (EYKv. 731);

ayoz “aziz; kutsal” (Yun.) > *ayozlanmak* “kutsamak” (EYKv. 718);

daskalos (δάσκαλος) “öğretmen” (Yun.) > *daskal* “öğretmen” (EYKv2. 300);

diakos/diakonos “dyakoz, yardımcı papaz” (Yun.) > *dyakon* “dyakoz, yardımcı papaz” (EYKv2. 300);

eklisia “kilise” (Yun.) > *klisey* “kiliseyi” (EYKv. 719);

Evangelios (εὐαγγέλιον) “iyi haber; İncil” (Yun.) > *Evangeliya* “İncil” (EYKv. 744);
İvangeli “İncil” (EYKv2. 311);

filosofos “filozof” (Yun.) > *Filosof* “Yıldızbilimciler” (EYKv. 747);

ikon “ikona” (Yun.) > *ikona* “ikona” (EYKv2. 306);

kalogeros “rahip” (Yun.) > *kaluger* “rahip” (EYKv. 730);

liturgiya “ekmek-şarap ayini” (Yun. > Slav.) > *liturgiya* “ayin” (EYKv2. 300);

miros “kutsal su” (Yun.) > *miru*¹⁰⁶ “mesh yağı” (EYKv. 742);

---

¹⁰⁶ Mesh yağı, Tevrat'ta adı geçen ve Hristiyanlıkta kutsal bazı törenlerde kullanılan bir yağdır. ÇIKIŞ. 30: 22-26: *RAB Musa'ya şöyle dedi: Şu nadide baharatı al: 500 şekel sıvı mür, yarısı kadar, yani 250'şer şekel güzel kokulu tarçın ve kamış, 500 kutsal yerin şekeli hıyarşembe, bir hin de zeytinyağı. Bunlardan itriyatçı ustalığıyla güzel kokulu kutsal bir mesh yağı yap. Ona kutsal mesh yağı denecek.*

mono “tek” (Yun.) > *monasteri* “rahiplerin kaldığı yer, manastır” > *manastır* “manastır” (EYKv. 755)

pelikan “bir tür kuş, pelikan” (Yun./Lat.) > *pelikan* “pelikan” (EYKv. 741);

skamni “iskemle” (Yun.) > *skemne* “iskemle” (EYKv2. 310);

Smyrne “mür” (Yun.¹⁰⁷) > *götürdülär altın smirna* “altın ve mür getirdiler” (EYKv. 751);

cehennem “cehennem” (Ar.) > *cendem* “cehennem” (EYKv. 723);

cihu:d “yahudi” (Ar.) > *çifit uşakları* “yahudilerin çocukları” (EYKv. 732);

ecel “ölüm” (Ar.) > *ecelinä* “ölümüne” (EYKv. 739);

fuul > *fodul* “kibirlenen; fodul” (Ar.) > *hodul* “kibir” (EYKv. 729) krş. *hodul* “kendini beğenmiş” (DS-VII 2393);

halis “arı, saf” (Ar.) > *haliz* “gerçek” (EYKv. 751);

haram “haram” (Ar.) > *haram* “günahkâr; haram” (EYKv2. 304);

haset “kıskanç” (Ar.) > *hasetlik* “kıskançlık” (EYKv. 741);

inkâr “inkar” (Ar.) > *inkâr edärsam* “inkar edersem” (EYKv. 756);

istiftah “siftah” (Ar.) > *seftä* “ilk defa” (EYKv. 756);

---

¹⁰⁷ Mür, bir nevi ağaca ve bu ağacın dallarından toplanan reçinesine verilen isimdir. Kelimenin etimolojisi tam olarak tespit edilmemiştir. Büyük ihtimalle Yunan kökeni taşıyan bu kelime, aynı zamanda İzmir şehrinin Yunan cadaki ismidir. Mürün reçinesinin eski çağdan beri bugüne dek büyük faydaları olduğu bilinmektedir. Bugün kozmetik vb. ürünlerde mür kullanılmaktadır. Bundan başka mür, Mesh Yağı'nın içeriklerinden biridir. Mürün kullanımına dair daha fazla bilgi için Bkz. Hamuş, Limur; *Frankincense, Myrth and Balm of Gilead...* ; 2012.

itibar “saygı; borç” (Ar.) > *ihteberä dönmä* “borca başvurma” (EYKv. 756) krş.
ihtibar (Urfa Merkez Ağzı¹⁰⁸ 262);

izin “bir dileği kabul etme” (Ar.) > *Allahtan izindir* “Allah’ın nişanıdır” (EYKv.
756);

kasavet “üzüntü” (Ar.) > *kasavet* “güç; üzüntü” (EYKv. 744); *kasavetsizlimi*
“kuvvetsizliğimi” (EYKv. 746);

mulk “mülk, sahiplik” (Ar.) > *mülklündä* “sahibinde” (EYKv. 748);

munis “dost” (Ar.) > *münüzlük* “usluluk” (EYKv. 722);

razza “menteşe; çengel” (Ar.) > *rezeler* “çengeller” (EYKv. 760);

sıklet “ağrlık; sıkıntı” (Ar.) > *sıklet* “sıkıntı” (EYKv. 734);

silâh “silah” (Ar.) > *silâhın* “silâhın” (EYKv. 744);

şirret “kötülük” (Ar.) > *vama şiretlik için* “kötülük için ceza” (EYKv. 759);

tembi:h “tembih; uyarı” (Ar.) > *tembih* “nasihat, emir” (EYKv. 724) krş. *emirlerini*
(DKÇ 13);

Mesiha “Mesih” (Aram. > Slav.) > *Mesiya* “Mesih” (EYKv. 752);

beddua “beddua” (Fars.) > *betva* “beddua; lânet” (EYKv. 729);

kement “ip” (Fars.) (?) > *kemet* “patika” (EYKv. 744) krş. *kemet* “patika, doğal
merdiven” (DS-VIII 2739), *kemet* “hayvan yakalamaya yarayan uzun ip” (DS-XII
4544);

---

¹⁰⁸ Kelime, Derleme Sözlüğünde yer almamakla birlikte, Yard. Doç. Dr. Sadedtin Özçelik’in *Urfa Merkez Ağzı* adlı incelemesinde derlenmiştir. Bk. *Urfa Merkez Ağzı*; 1997; Ankara; TDK yayınları.

keşiş “rahip” (Fars.) > *keşiş* “rahip” (EYKv. 755);

la:f “laf” (Fars.) > *lafetim* “söyledim” (EYKv. 729);

çeta “çete” (Bulg.) > *seçilmişlerin çatasında* “seçkinlerin grubunda” (EYKv. 748);

pastir “çoban” (Bulg./Slav.) > *svyatoy paştır* “kutsal çoban” (EYKv2. 308);

primka “kapan; bağ; bağlantı” (Bulg./Slav.) > *prinkasından* “tuzağından” (EYKv. 744; 725; 745);

trimirene “Paskalya oruçlarında üç gün boyunca hiçbir şey yemeyerek ve içmeyerek oruç tutmak” (Bulg./Slav.) > *trimur* “oruç tutmak” (EYKv. 747);

lider “önder” (Lat.) > *lidorsin* “lidorsin” (EYKv. 755);

Kopuşçu tarafından 2011 yayınlan yazılan Gagauz Türkçesi dua kitabı, neredeyse tamamen Rusça ve Romence alıntılardan arınmıştır. Onların yerine çoğunlukla Türkçe kelimeler tercih edilmiştir. Yazar aynı zamanda uygun bulduğu veya Çakır’ın tercümelerinde yer alan bazı Arapça ve Farsça kelimeleri de dâhil etmiştir. Kopuşçu’nun dua kitabında göze çarpan alıntı kelimeler şunlardır:

haldey “bir Sami boyu” (Rus.) > *haldeylıları yaktı* “Haldeylileri yaktı” (DKK 28);

izvor “pınar” (Rus.) > *hairlun izurunu* “iyiliğin kaynağını” (DKK 31) krş. *izvor* (EYKv 728);

porta “giriş, kapı” (Slav.) > *porta* (DKK 42);

pustoe “boş; yaramaz; yaşanmaz” (Rus.) > *pustiye dudaklarımdan* “pis ağzımdan” (DKK 48);

put “yol” (Rus.) > *gücenmāk patından* “üzüntü yolundan” (DKK 13);

roba “önlük” (Rus.) > *ruba* (DKK 38) krş. *kara rubalara ginmişlär* “siyah giysilere giyinmişler” (EYKv. 740);

ayazma “ayazma; kutsanmış pınar, su” (Yun.) > *ayazma* “kutsanmış su” (DKK 13);

metani “secde etme” (Yun.) (DKK 45) krş. *metani* (DKÇ 13);

monahos “rahip” (Yun.) > *monah alayları* “rahip toplulukları; rütbeleri” (DKK 56);

nafra “kutsal ayinin sonunda dağıtılan kutsanmış ekmek” (Yun.) > *nafra* (DKK 13);

ayıp “ayıp” (Ar.) > *ayıplık* “ayıp bir şey” (DKK 17);

devlet “devlet” (Ar.) > *devlet* “güç” (DKK 19);

eyvallah “Allah’a ısmarladık; teşekkürler” (Ar.) > *evalla gelmemek* “denileni yapmamak” (DKK 39);

gammaz (Ar.) > *amazlamak* “iftira” (DKK 22) krş. *yalanci svidetellik ettim* (EYKv. 729) krş. *gammazlamak* “ispiyonlamak” (T.T.);

hesap “hesap” (Ar.) (?) > *esab* “vicdan” (DKK 17);

ka:mil “kâmil, mükemmel” (Ar.) > *käämil* (DKK 26).

niyet “niyet” (Ar.) > *neet* “niyet” (DKK 17) krş. *niet* “niyet” (DKÇ 46);

zahmet “zahmet” (Ar.) > *zaametlä* “hevesle; sabırsızlıkla” (DKK 9) krş. *çalışmaklan*

faraon “firavun” (Aram.) > *faraonu göreräk* “firavunu görünce” (DKK 25);

Yukarıda değinildiği gibi Çakir'in ve Kopuşçu'nun metinleri, alıntı kelimelerden yana daha tutucudurlar. Özellikle Kopuşçu'nun dua kitabında Rusça ve Romence kelimelerin yerine Türkçe kelimeler kullanma eğilimi mevcuttur. Daha önceki metinlerde bulunmayan veya alıntı bir kelimenin yerine getirilen Türkçe sözcüklerden bazıları şunlardır:

acıyannıksızlık “alçaklık, korkaklık” (DKK 18);

alatlamak “acele etmek” (DKK 31) krş. *alatlamak* “acele etmek; alada etmek”(DS-I 180);

alışmak “iyileştirmek” (DKK 21) krş. *ilaçla* “iyileşme” (DKÇ 8);

ateşä sıbıdaceklar “ateşe atacaklar” (DKK 28) krş. *sıbitmak* “atmak, fırlatmak” (DS-X 3600);

aulla “kolla” (DKK 21) krş. *ağillamak* “koyun, keçi gibi hayvanları sağmak üzere ağıla koymak” (DS-I 90);

basmak “güçlük” (DKK 13; 30) krş. *belalardan* (DKÇ 44);

başıiltmāk “secde etme” (DKK 5) krş. *metani* (DKÇ 23), *temallah* (DKÇ 54);

bolcannık “alıcenaplık” (DKK 18);

çekettireriz “başlatırız” (DKK 11) krş. *günüün çeketmesindä* “günün başında” (EYKv. 747); *çeketmek* “hareket etmek, yola koyulmak” (DS-III 1111);

danışmak > *sana danışêrim* “sana başvuruyorum” (DKK 34); *danış Sendän Duumuşa* “İsa'ya benim için yalvar” (DKK 34);

diklendiysäm “gururlandıysam” (DKK 17) krş. *hodul oldum* (EYKv. 729);

ilinet “rahatla; hafiflet; avut” (DKK 21) krş. *salver* (DKÇ 46);

karaul “koruyucu” (DKÇ 24) krş. *karavul* “karakol” (KTS 127); *karavul* “nöbetçi; karakol” (Dede Korkud Kitabı 236);

kail oldu “razı oldu” (EYKv. 744) krş. *kıyılmak* “vaat ve söz yerine getirilmemek” (DLT 429);

kayıp oolu “kaybolan oğul” (DKK 27) krş. *kurvar oolu* (EYKv. 728);

kıskanç “kıskanç” (DKK 22) krş. *haset* “haset, kıskanç” (EYKv. 738);

kıyışmaklan “cesaret ederek” (DKK 6, 49) krş. *kıyışmak* “yüreklilik göstermek; girişmek” (DS-XII 4558);

oluşları “olayları” (DKK 9);

Saklıların “kutsal sırların” (DKK 14) krş. *Ayöz Taynaların* “kutsal sırların” (DKÇ 37);

sandık “mezar” (DKK 28) krş. *mezardan* (EYKv. 751);

şılayan şafk “parlayan şevk” (DKK 37) krş. *şılamak* “parlamak” (DS-X 3767);

titsinmişlär “korkmuşlar; irkilmişler” (EYKv. 736) krş. *titsi munkaları* “korkunç cezaları” (EYKv. 746), *titsinmek* “tiksinmek” (DS-X 3941).

ürek kuşkuluu “gerginlik” (DKK 3, 6, 7);

ütülmeyeräk “yanmadan” (DKK 50) krş. *ütülmek* “kıllar hafifçe yanmak” (DS-XI 4080);

yaltıkçı “dalkavuk” (DKK 14);

yılan kayırışmasına “yılanın hilekârlığına” (DKK 16) krş. *kayırışmak* “burma vb. şeylerde yarışmak” (DLT 431);

yoksul “yoksul” (DKK 8) krş. *fakir* (EYKv2. 304);

Az sayıda bazı kelimelerin kökeni ve/veya anlamı bulunmamıştır. Bu kelimelerin dış görünüşlerine bakılarak kuvvetle muhtemel Romence veya başka bir dilden alıntı oldukları düşünülebilir. Söz konusu sözcükler şunlardır: *diveç* “daima” (EYKv. 750); *vsăpina* “tamamen” (?) (EYKv2. 299), *maç* “ışın” (?) (EYKv. 744), *munştamit* (EYKv. 728), ve *finir* “bilgelik” (?) (EYKv. 732).

Daha önce de belirtildiği gibi, metinlerde dikkat çeken Hristiyanlık terimleri mevcuttur. Bu terimler arasında Hristiyanlığa göre Allah ve peygamber gibi bazı önemli kavramların isim ve ünvanları de yer almaktadır. En çok İsa Mesih ve Meryem Ana için kullanılan isim ve ünvanlara rastgelinmiştir. Bazı araştırmacılar, Allah’ın Kutsal Kitabı’ndaki isimleri 600’e kadar çıkarmaktadırlar (Pritchard 2014: 5). Elmer Towns ise, *The Names of Jesus* adlı kitabında Tanrı’nın 700’den fazla isim ve ünvanını incelemiştir (Towns 1986: 1).

Bilindiği gibi Hristiyanlık, Üçleme veya Teslise dayanmaktadır. Buna göre Tanrı, Baba, Oğul – İsa Mesih veya Kutsal Ruh olmak üzere üç yüze sahiptir. Bundan dolayı, aşağıda verilen isim ve ünvanlar da, bu şekilde ayrılmıştır. Allah’ın isim ve ünvanlarının büyük bir kısmı, Tevrat ve İncil’de geçmektedir. Tevrat’ta Tanrı’nın isimleri, başta İbranicede yazılmışlardır ve birkaç farklı grupta toplanabilmektedirler. İlk grup, *El*, *Elohim*, *Adonai* ve *Yahve* gibi temel isimleri içermektedir. İkinci grup, *El* “Tanrı” kelimesi ile oluşan ünvanlardır. Mesela, *El*

şaddai “yüce Tanrı”, *El Elyon*, *El Gabbor* vs. Üçüncü grup ise, Tanrı’nın *Yahve* adının bir sıfatla beraber gelmesinden oluşan isim ve ünvanlarını kapsamaktadır: *Yahve-Roi* “Çobanım”, *Yahve-Nissi* “Bayrağım benim” vs. (Hemphill 2001: 1-9). Tevrat’ta İsa Mesih’le ilgili (bazı kehanetler hariç) isim ve ünvanlar, Teslis’in oluşmasından önce geldikleri için genelde Baba’ya hitap etmektedirler. Buna karşılık, İncil’de yer alan isim ve ünvanlar, çoğunlukla İsa Mesih’e (Oğul) aittirler. Kutsal Ruh için kullanılan ünvan ve sıfatlara hem Tevrat, hem İncil’de rastlanmaktadır, ancak sayıca daha azdırlar. Nihayette, Hristiyanlık tek tanrılı bir din olduğuna göre, bazı ünvanların kime ait olduklarının karıştırılması mümkün olmasına rağmen, hepsi Tanrı’nın bir tarafını yüceltmektedirler.

Tanrı’nın metinlerde bulunan isim ve ünvanlarının Türkiye Türkçesindeki karşılıkları mümkün olduğunca tespit edilmiştir. Meryem Ana’nın ünvanları ise, İncil’de rastlanmayıp Hristiyanlığın daha sonraki dönemlerine aittirler. Bundan mütevellit, Meryem Ana’nın bütün ünvanlarının karşılıkları, Meryem Ana olarak kaydedilmiştir. Tanrı’nın ve Meryem Ana’nın isim ve ünvanlarının bazıları aşağıdaki tabloda örnek olarak gösterilmiştir. Bazı meleklerin, peygamberlerin ve azizlerin isimleri dışında cennet, cehennem, günah gibi din terimleri için kullanılan kelimeler de mukaseye edilmiştir.

Gagauz dinî metinleri	Türkiye Türkçesi
<i>Boba</i> (EYKv. 718; DKK 3); <i>Buba</i> (DKÇ 7);	Baba (MAT. 5: 48: <i>Bu nedenle, göksel Babanız yetkin olduğu gibi, siz de...</i>)
<i>Allah</i> (Alah; Alla; Alaa vs.) (DKÇ 19; EYKv. 719; DKK); <i>Boje</i> (EYKv2. 366);	Allah, Tanrı (YAR. 1: 1: <i>Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı.</i>)
<i>Ayoz Duh</i> (DKÇ 6; EYKv. 718); <i>Ayoz Uruh</i> (DKÇ 6);	Kutsal Ruh (MEZM. 51: 11: <i>Kutsal Ruh'u'nu benden alma.</i>)
<i>Ayoz Üçlü</i> (EYKv. 743; DKK 4); <i>Troitsa</i> (EYKv. 722); <i>Üçipostashı</i> (DKÇ 7); <i>Üç sıfatlı</i> (DKÇ 7);	Teslis
<i>Ool</i> (DKÇ 7; EYKv. 722; DKK 3);	İsa Mesih, Oğul (LUKA 1: 35: <i>Tanrı Oğlu denecek</i>)
<i>Zapçi</i> (DKÇ 7; EYKv. 746; DKK 5); <i>Çorbaci</i> (EYKv. 731)	Baba (YAR. 15: 2: <i>Egemen Rab</i>)
<i>Saabi</i> (DKÇ ; EYKv. 722; DKK 3)	İsa Mesih (LUKA 20: 35: <i>Rab'bin Mesih'i'ni</i>)
<i>İsus Hristos/ İsus/ Hriste/ İsus</i> (DKÇ 6; EYKv. 722; DKK 3);	İsa Mesih (YUH. 1: 17: <i>ama lütuf ve gerçek İsa Mesih aracılığıyla geldi</i>)
<i>Nazareli İsus</i> (EYKv. 721);	İsa Mesih (MARK. 1: 23-24: <i>Ey Nasıralı İsa, bizden ne istiyorsun?</i>)
<i>Hakim</i> (DKÇ 11); <i>Yargıç</i> ; <i>Sudiya</i> (EYKv. 734); <i>Daava Kesici</i> (DKK 4);	İsa Mesih – (Eişleri. 10: 42: <i>ölülerle dirilerin Yargıcı</i>)
<i>kuzu</i> (EYKv. 737);	İsa Mesih (YUH. 1: 29: <i>Tanrı Kuzusu!</i>)
<i>Yaradıcı</i> (DKÇ 19); <i>Yapıcı</i> (DKÇ 19);	Baba (YEŞ. 43: 15: <i>İsrail'in Yaradıcısı...</i>)

Gagauz dinî metinleri	Türkiye Türkçesi
<i>dünenin şavkı</i> (EYKv. 738);	İsa Mesih (YUH. 8: 12: <i>Ben dünyanın ışığıyım.</i>)
<i>dooruluun Güneşi</i> (DKÇ 58);	İsa Mesih (MAL. 4: 2: <i>doğruluk güneşi doğacak.</i>)
<i>Tesilverici</i> (DKÇ 7); <i>İlindirici</i> (DKÇ 7);	<i>Tesilverici</i> (DKÇ 7); <i>İlindirici</i> (DKÇ 7);
<i>Eyilikli</i> (DKÇ 52);	Kutsal Ruh
<i>Üüredici</i> (DKK 43);	İsa Mesih (MAT. 23: 8: <i>Çünkü sizin tek öğretmeniniz var</i>)
<i>Padişah</i> (EYKv. 723; DKK 13);	İsa Mesih (MAT. 21:5: <i>İşte, alçakgönüllü Kralın</i>)
<i>Kenarsız</i> (DKK 23);	İsa Mesih
<i>Kurtarıcı</i> (DKÇ 23; EYKv. 731);	İsa Mesih (LUKA 2: 11: <i>Kurtarıcı doğdu</i>)
<i>Klisenin Düzücüsü</i> (DKK 30);	İsa Mesih (EFES. 5: 23: <i>kilisenin başı</i>)
<i>Söz</i> (DKK 29); <i>Laf</i> (EYKv. 740);	İsa Mesih (YUH. 1:1: <i>Söz Tanrı'ydı.</i>)
<i>Davidin Oolu</i> (EYKv. 731);	İsa Mesih (MAT. 1: 1: <i>Davut oğlu İsa Mesih'in soy kaydı şöyledir</i>)
<i>Manail</i> (EYKv. 742); <i>Emanuil</i> (EYKv. 741);	İsa Mesih (MAT. 1: 23: <i>... adını İmmanuel koyacaklar.</i>)
<i>Mesiya</i> (EYKv. 752)	İsa Mesih (YUH. 1: 41: <i>"Biz Mesih'i bulduk" dedi</i>)
<i>eiliklerin Haznesi</i> (DKÇ 7; EYKv. 723);	Kutsal Ruh (MAT. 12: 35: <i>iyilik hazinesinesinden</i>)

Gagauz dinî metinleri	Türkiye Türkçesi
<i>Güdücü</i> (EYKv. 731);	İsa Mesih (İBR. 13: 20: <i>Koyunların büyük Çobanı'nı</i>)
<i>Günahkerleri satın alan</i> (EYKv. 732)	İsa Mesih (YEŞ. 59: 20: <i>Kurtarıcı Siyon'a Yakup soyundan olup başkaldırmaktan vazgeçenlere gelecek.</i>)
<i>Yaşamak Ekme</i> (EYKv. 732);	İsa Mesih (YUH. 6:35: <i>Yaşam ekmeği ben'im.</i>)
<i>Ayoz Ölümsüz</i> (DKÇ 8; EYKv. 723)	Baba (ROMA. 1: 23: <i>Ölümsüz Tanrının yüceliği</i>)
<i>Kuvetli</i> (DKÇ 8; EYKv. 748)	Baba (MARK. 26: 64: <i>İnsanoğlu'nun Kudretli Olan'ın sağında oturduğunu...</i>)
<i>Güve</i> (EYKv. 748)	İsa Mesih (MAT. 9: 15: <i>Güvey aralarındayken, davetliler yaş tutar mı?</i>)
<i>Padişahların Padişaisın</i> (EYKv. 733)	İsa Mesih (VAH. 17: 14: <i>Çünkü Kuzu, rablerin Rabbi, kralların Kralı'dır.</i>)
<i>SA=VA=OF</i> (EYKv2. 323); ¹⁰⁹	Baba (ROMA. 5: 4: <i>Her Şeye Egemen Rab</i>)
<i>Taş köşedä</i> (EYKv. 740);	İsa Mesih (PET1. 2: 8: <i>Köşenin baş taşı</i>)
<i>Mariya Kız</i> (EYKv. 719);	Meryem Ana
<i>Kıs Çorbacika</i> (EYKv. 719); <i>Zapçiyka</i> (DKK 7);	Meryem Ana

¹⁰⁹ İbranice kökenli Savaof kelimesi “ordu” anlamına gelip Tanrı'nın isimlerinden biridir. Tanrı'nın bu sıfatı, 16.-17. yüzyıldan itibaren Ortodoks ikonalarda Teslis'i göstermek için SA-VA-OF kullanılmaya başlamıştır.

Gagauz dinî metinleri	Türkiye Türkçesi
<i>Allahı duuran</i> (DKÇ 10; EYKv. 724); <i>Bogoroditsa</i> (EYKv2. 361);	Meryem Ana
<i>Panaiya</i> (DKÇ 10; EYKv. 724);	Meryem Ana
<i>Kurlu kurulu alan Mariya</i> (EYKv. 724); <i>bereketli Mariya</i> (DKÇ 25; DKK 9);	Meryem Ana
<i>Daima kıs</i> (DKÇ 51; EYKv. 724);	Meryem Ana
<i>güveesiz Gelin</i> (DKÇ 25); <i>Gelinniksiz</i> <i>Gelin</i> (DKK 20);	Meryem Ana
<i>Serasker</i> (DKÇ 25);	Meryem Ana
<i>Heptänlekesiz</i> (DKK 7);	Meryem Ana
<i>Allahlı Gelin</i> (DKK 7);	Meryem Ana
<i>Kız</i> (DKK 7);	Meryem Ana
<i>Aydınnıklı gök Evi</i> (DKK 7);	Meryem Ana
<i>Padişahka</i> (DKK 21);	Meryem Ana
<i>Kurtarıcıyka</i> (DKK 30);	Meryem Ana
<i>Presvetaya</i> (EYKv2. 361);	Meryem Ana
<i>Sabika</i> (EYKv2. 309);	Meryem Ana
<i>Ensenmâz Duvar</i> (DKK 31);	Meryem Ana
<i>Gavriil</i> (DKÇ 61); <i>Arahangel Gavriili</i> (EYKv2. 297);	Cebrâil (DAN. 8: 16: “ <i>Ey Cebrail, görümün ne anlama geldiğini şuna açıkla</i> ”)
<i>Arhangel Mihail</i> (EYKv3. 465)	Mikâil (Yahuda 1: 9: <i>Başmelek Mikail</i>)

Gagauz dinî metinleri	Türkiye Türkçesi
<i>Heruvimnär</i> (DKK 10);	Keruvlar (YAR. 3: 24: <i>Aden bahçesinin doğusuna Keruvlar ve her yana dönen alevli bir kılıç yerleştirdi.</i>)
<i>Serafimnär</i> (DKK 10);	Seraflar (YEŞ. 6: 2: <i>Üzerinde Seraflar duruyordu; her birinin altı kanadı vardı;</i>)
<i>Angel Koruyucu</i> (DKÇ 49; EYKv. 725)	Koruyucu melek
<i>İlkzetçeken Arhidyakon Stefan</i> (EYKv. 727);	Aziz İstefanos (EİŞleri 6: 8: <i>Tanrı'nın lütfuyla ve kudretle dolu olan İstefanos...</i>)
<i>Ayoz Simeon Allahıkabuledän</i> (DKÇ 47); <i>Ayoz Simun kabuleden</i> (EYKv. 727; DKK);	Aziz Şimon (LUKA 2: 25: <i>O sırada Yeruslüm'de Şimon adında bir adam vardı.</i>)
<i>İliya</i> (EYKv. 726)	İlyas peygamber (1. KRAL. 17: 2: <i>O zaman RAB, İlyas'a şöyle seslendi</i>)
<i>Pontlu Pilat</i> (DKÇ 20; EYKv. 719);	Pontius Pilatus (MAT. 27: 2: <i>Vali Pilatus'a teslim ettiler.</i>)
<i>İuda</i> (DKÇ 37); <i>İyuda</i> (EYKv. 738);	Yehuda İskariot (MAT. 10: 2: <i>İsa'ya ihanet eden Yehuda İskariot</i>)
<i>İona</i> (DKÇ 62);	Yunus peygamber (2. KRAL. 14: 25: <i>Amittay oğlu Yunus Peygamber aracılığıyla.</i>)
<i>sanma boba İosif</i> (DKK 12); <i>dooru</i>	Yusuf (MAT. 1: 18: <i>Annesi Meryem,</i>

<i>İhtiyar</i> (DKÇ 55);	<i>Yusuf'la nişanlıydı.)</i>
<i>Önüündägiden</i> (DKK 19); <i>Vaatiz Edici</i> (DKK 19); <i>İvan Krestitel</i> (EYKv2. 361); <i>vaatiz edän İon</i> (EYKv2. 322);	Yahya peygamber (MAT. 3: 1: <i>O günlerde Vaftizci Yahya...</i>)
<i>Avvakum</i> (DKÇ 61);	Habakkuk (HAB. 1: 1: <i>Peygamber Habakkuk'un Rab'be yakınması</i>)
<i>Pavel</i> (EYKv. 734);	Pavlus (Eişleri 13: 9: <i>Ama Kutsal Ruh'la dolan Saul, yani Pavlus...</i>)
<i>Foma</i> (EYKv. 735);	Tomas (MAT. 10: 2: <i>Tomas ve vergi görevlisi Matta, Alfay oğlu Yakup ve Taday...</i>)
<i>Filip</i> (EYKv. 730);	Filipus (MAT. 10: 2: <i>Filipus</i>)
<i>Petri</i> (EYKv. 731);	Petrus (MAT. 4: 18: <i>Petrus diye de anılan Simunla kardeşi Andreas'ı gördü.)</i>
<i>İosiflen Nikodim</i> (EYKv. 737);	Yusuf ile Nikodim (MAT. 27: 59: <i>Yusuf cesedi aldı.)</i>
<i>Adam</i> (EYKv. 737);	Adem (YAR. 2: 7: <i>Böylece Adem yaşayan varlık oldu.)</i>
<i>Eva</i> (EYKv. 737);	Havva (YAR. 2: 20: <i>Havva</i>)
<i>Rahil</i> (EYKv. 741);	Rahel (YAR. 29: 6: <i>İşte kızı Rahel davarlarla birlikte geliyor.)</i>
<i>Solomon</i> (EYKv. 742);	Süleyman peygamber (2. SAM. 12: 24: <i>Çocuğun adını Süleyman koydu.)</i>

Gagauz dinî metinleri	Türkiye Türkçesi
<i>Prorok David</i> (EYKv. 755);	Davut peygamber (RUT 4: 17: <i>İşay ise Davut'un babasıdır.</i>)
<i>Yakov</i> (EYKv2. 367);	Yakup peygamber (YAR. 25: 26: <i>Bu yüzden İshak ona Yakup adını verdi.</i>)
<i>Noy</i> (EYKv. 757);	Nuh peygamber (YAR. 5: 32: <i>Nuh 500 yıl yaşadıktan sonra Sam, Ham, Yafet adlı oğulları doğdu.</i>)
<i>Moisey</i> (EYKv. 750);	Musa peygamber (ÇIKIŞ 2: 10: <i>“Onu sudan çıkardım” diyerek adını Musa koydu.</i>)
<i>Saul</i> (EYKv. 756);	Şaul (YAR. 36: 37: <i>Şaul ölünce, yerine...</i>)
<i>İrot</i> (EYKv. 751);	Kral Hirodes (MAT. 2: 1: <i>Kral Hirodes</i>)
<i>kurva karyı</i> (EYKv. 728);	Zinada Yakalanan Kadın (YUH. 7: 53)
<i>kurvar oolunu</i> (EYKv. 728);	Kaybolan Oğul (LUKA 15: 11)
<i>Klise</i> (DKÇ 21; EYKv. 719; DKK 5);	Kilise
<i>vaptiz</i> (DKÇ 21); <i>Vatizlik</i> (EYKv. 747);	vaftiz
<i>çırak</i> (EYKv. 758); <i>izmeker</i> (EYKv. 323); <i>izmetçi</i> (EYKv. 726); <i>izmetkär</i> (DKK 8);	kul
<i>Prorok</i> (EYKv. 726); <i>bilgiç</i> (DKÇ 21)	peygamber
<i>Angel</i> (DKÇ 26; EYKv. 726; DKK); <i>melek</i> (DKÇ 26); <i>ınçer</i> (EYKv. 730);	melek

Gagauz dinî metinleri	Türkiye Türkçesi
<i>apostol</i> (EYKv. 731; DKK 19)	havari; elçi
<i>zet çekener</i> (DKÇ 20; EYKv. 727; DKK); <i>muçenik</i> (EYKv. 730);	şehit
<i>Ayoz</i> (DKÇ 47; EYKv. 725); <i>sveti</i> (EYKv. 727);	aziz; kutsal
<i>Kolada günü</i> (EYKv. 721)	İsa'nın doğumu; Noel
<i>Hairla</i> (DKÇ 6); <i>miluit</i> (EYKv. 724; <i>blagoslovi</i> (EYKv2. 292);	kutsamak
<i>Kruça</i> (EYKv. 723); <i>Stavroz</i> (DKÇ 27; EYKv. 727; DKK 5);	haç; istavroz
<i>dua</i> (DKÇ 27); <i>duva</i> (EYKv. 728); <i>molitva</i> (EYKv. 728)	dua
<i>temmalah</i> (DKÇ ; EYKv. 722); <i>metani</i> (DKÇ 28; EYKv. 728); <i>başur</i> ; <i>başıiltmāk</i> (DKK 5);	secade etme
<i>günah</i> (EYKv. 721); <i>yanılmak</i> (EYKv. 727; DKK 7)	günah
<i>şeytan</i> (DKÇ 22; EYKv. 723; DKK 21); <i>karasuratlı</i> (EYKv. 747); <i>dyavol</i> (EYKv. 723); <i>evdän irak</i> (EYKv. 755); <i>satana</i> (EYKv. 754);	şeytan, iblis
<i>cendem</i> (EYKv. 736); <i>tartora</i> (EYKv2. 326);	cehennem

Gagauz dinî metinleri	Türkiye Türkçesi
<i>ray</i> (DKÇ 49); <i>cennet</i> (DKK 19);	cennet
<i>ii sözlü</i> (DKÇ ; EYKv. 724);	kutsanmış
<i>komka</i> (DKÇ 35; EYKv. 728; DKK);	Rabb'in sofrası; arınma
<i>tayna</i> (DKÇ 36; EYKv. 728); <i>saklılar</i> (DKK 14); <i>Ayoz Kan</i> (DKÇ 35; EYKv. 729); <i>Ayoz Güüdü</i> (DKÇ 37; EYKv. 728; DKK 29)	İnsanoğlu'nun bedeni ve kanı
<i>gümrekçü</i> (DKÇ 7); <i>harççı</i> (DKK 3); <i>mitar</i> (EYKv. 734); <i>vameşi</i> (EYKv. 731)	vergi görevlisi
<i>popaz</i> (EYKv2. 298); <i>Batüşka</i> (EYKv. 729); <i>Duhovny Boba</i> (EYKv. 749); <i>ayozlu boba</i> (DKK 9);	papaz
<i>betva</i> (EYKv. 732); <i>blastamat</i> (EYKv2. 297); <i>proklet</i> (EYKv2. 755);	beddua, lânet
<i>Doorusaltanlı</i> (DKÇ 18; DKK 2); <i>pravoslavny</i> (EYKv2. 307);	Ortodoks
<i>Psalom</i> (DKÇ 14);	mazmur
<i>Psaltir</i> (EYKv. 749);	Zebur
<i>oruç</i> (DKÇ 34; EYKv. 730; DKK); <i>trimur</i> (EYKv. 730)	oruç
<i>Pasha</i> (DKÇ 56); <i>Paskelle</i> (DKÇ 60);	Paskalya
<i>Evangelia</i> (DKÇ 64); <i>Evangeliya</i> (DKK 16); <i>Eni Baalanti</i>	İncil

Gagauz dinî metinleri	Türkiye Türkçesi
<i>yortu</i> (DKÇ 53);	bayram
<i>nafra</i> (DKK 13);	kutsal ayinden sonra verilen kutsanmış ekmek
<i>ayazma</i> (DKK 13);	kutsanmış su
<i>Korkulu Daava</i> (DKK 25);	Mahşer
<i>monah</i> (DKK 34); <i>kaluger</i> (EYKv. 730); <i>keşiş</i> (EYKv. 755)	rahip
<i>kalugerka</i> (EYKv2. 312);	rahibe
<i>manastr</i> (EYKv. 755)	manastr
<i>arhierey</i> (DKK 29);	bir kiliseden sorumlu papaz
<i>patriarh</i> (DKK 32; EYKv. 730);	piskopus
<i>mitropolit</i> (DKK 34);	belli bir yöreden sorumlu papaz
<i>ikona</i> (EYKv2. 306);	ikon
<i>Blaguşteni</i> (EYKv2. 351); <i>Allahidouduranın İhaberlii</i> (DKÇ 59);	Beşaret-i Meryem
<i>liturgii</i> (EYKv2. 300); <i>veçerne</i> (EYKv2. 297); <i>svyatoy slujbı</i> (EYKv2. 295);	ayin
<i>dyakon</i> (EYKv2. 300);	papaz yardımcısı, dyakos
<i>smirna</i> (EYKv. 751);	mür ağacının reçinesi
<i>miru</i> (EYKv. 742).	mesh yağı

Sonuç

Gagauz Türklerinin Türkçe dinî metinlerinin basımı, 1907 yılında Mihail Çakir'in önderliğinde başlatılmıştır. 20 sene boyunca Gagauzların manevi babası olan Çakir ve ona yardım eden aydın Gagauzlar, farklı Ortodoksluk kitaplarını Türkçeye çevirmişlerdir. Dinî kitapların çevirileri dâhil, SSCB döneminde dinle alakalı bütün faaliyetlere son verilmiştir. SSCB'nin dağılışı döneminde (20. yüzyılın son yirmi senesinde) ABD'den maddi destek alan farklı Protestan grupları, yoğun dinî Türkçe kitap basım faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Gagauz Yeri'nin kurulmasından birkaç sene sonra, Ortodoks dinî kitapların basımı yeniden başlamıştır ve özellikle son yıllarda hız kazanmıştır. 1940 ile 1990 yılları arasında ise, Gagauzlar arasındaki dinî kitapların eksikliği, dinî metinlerinin el yazma olarak farklı defterlerde çoğaltılmasıyla giderilmiştir. Bu çoğaltma geleneğinin ne zaman ortaya çıktığına dair kesin bir görüş ifade etmemekle birlikte, muayyen araştırmacılar 19. yüzyılda aynı yöntemi kullanarak bazı dindar Gagauz ailelerinin Grek harfli Karamanlı metinleri Kirile aktararak kullandıklarını kaydetmişlerdir. Mihail Çakir'in çeviriyle beraber Gagauzların anadili de, daha büyük önem kazanmıştır. Gagauzlar arasında "ayozlu boba" olarak anılan Çakir, Slavcadan Türkçeye yaptığı dinî tercümelerin sadece yayınlanması değil, kilisede kullanılmasını da öngörmüştür. Ancak, Romanya'nın Moldova işgali sırasında (1920-1940) Gagauz Türkçesinin kullanımı, kısıtlanmıştır. Sözü geçen Romanya işgali döneminde ve onu takip eden SSCB döneminde Gagauzların manevî hayatı için, Gagauzların dinî metinleri el yazma olarak çoğaltmaları büyük önem arz etmektedir. Defterde yer alan dinî metinler, genellikle Türkçe veya Rusça (bazen iki veya üç dilde karışık) olarak kaydedilmiştir ve kilise kanunlarına uyan ve uymayan olmak üzere iki gruba

ayrılmaktadır. Yukarıda verilen metinlere dayanarak, kilise kanunlarına uyan Türkçe dinî metinler genellikle Mihail Çakır'ın dua kitabındaki metinlerle aynıdır. Bu neticeye istisna oluşturabilecek birkaç dua, ilahi ve vaaz bulunmaktadır. Kilise kanunlarına uymayan metinler, apokrif olarak da adlandırılmıştır ve büyük ihtimalle din adamı olmayan Gagauzlar tarafından farklı köylerde Romence ve Rusçadan Türkçeye çevrilmişlerdir. Apokrif metinler, kilise kanunlarına uygun metinlerden farklı olarak büyük çeşitlilik göstermektedirler. Bu çeşitlilik, kullanılan üsluptan kaynaklanmaktadır, çünkü apokrif metinlerde genellikle Allah'ın veya azizin birinci kişiden okuyucuya hitap etmesi ve tehdit etmesi, imkânsızdır. Aynı şekilde bu tip metinlerdeki mesajın halka da kolay ulaşması için halk diline yakın renkli ve serbest dil göze çarpmaktadır. Hatta, halk edebiyatından alınan bazı yaratıklar ve bitiş formelleri dâhil edilmiştir. Defterlerde istinsah edilen apokrif metinlerin bir başka özelliği, Gagauzlar arasında halk hekimliğinde veya muska olarak kullanılmalarıdır. Kilise kanunlarına uygun olmayan Gagauz Türkçesi metinleri, bütün yanlarıyla incelenmemiş bir araştırma konusu vaziyetindedirler. Hem Protestanların, hem de Ortodoks Hristiyanların el yazma defterlerinde görülen dinî türküler de, sıradan insanlar tarafından çevrilmiş veya yazılmıştır. Türklülerin anlamca basit ve kafiyeli olduğu için, Gagauzlar arasında rağbet görmüştür. İlahilere benzerlik gösterebilen bu dinî metinler, Ortodoks kilisesi tarafından onaylanmamış olmalarına rağmen, bazı Gagauz kiliselerinde insanların isteği üzerine büyük yortuların ayinleri sonrasında okunmalarına izin verilmiştir. Protestan Gagauzların, türküleri Protestan kiliselerinde okudukları gibi, evlerinde *Gagauz Arfası* gibi basılı kitapçıklardan ya da el yazma olarak defterlerden okudukları kaydedilmiştir.

Yukarıda verilen Gagauz Türkçesinde dinî metinlerin en erken örnekleri ile en geç örnekleri bu tezde yan yana gösterilmiştir. Metinlerden bazılarının basılı dua kitaplarından, bazılarının ise Gagauzların dinî metinleri çoğaltma gelenekleri çerçevesinde oluşan defterlerden seçilmiş olmaları, farklı dönemlerde ve farklı alfabelerle yazılmış olmaları da bazı farklılara sebep olmuştur. Metinler arasındaki bu farklılara dayanarak şu neticelere varılmıştır:

1. Metinlerin yazımı ile ilgili sorunlar

İncelenen metinlerde Kiril ve Latin olmak üzere iki alfabe kullanılmıştır. Latin alfabesiyle yazılan metinler, yenidirler ve imlâları düzgündür. Ancak Kiril alfabesiyle yazılan tüm metinler, farklı özellikler taşımışlardır. Özellikle, el yazma metinlerin yazımı bazen anlam kaybına sebep olmuştur. Göze çarpan en büyük sıkıntılar şunlardır:

- Tekrarlanan sesleri atlama eğilimi – Büyük ihtimalle en az çaba yasası sonucunda ortaya çıkan bu eğilim, bütün el yazma metinlerde geçerlidir. En sık rastlanan örneklerden bazıları şunlardır:

Diil yerine *dil* “değil” (EYKv. 719);

Gittin yerine *gitin* “gittin” (EYKv. 738);

Büük yerine *bük* “büyük” (EYKv. 726) vs.

- /c/ sesinin göstermesi üç farklı harflerle gerçekleşmiştir дж/ч/ж – Kiril alfabesinde bu ses için ayrı bir harf bulunmaması, bu sorunun ana sebebidir. Mihail Çakir bu harf için genellikle дж harflerini bir arada kullanarak /c/ sesinin gösterimini yapmış olsa da, dua kitabında birkaç kelimedede ж harfi de kullanmıştır. 1957 yılında bu ses için Ж harfi belirlenmiş olsa da, kuyruklu j harfi pek nadiren

kullanılmıştır. /c/ sesinin farklı yazılması, el yazma metinlerde yer alan bazı yabancı kelimelerle ilgili soru işaretleri yaratmıştır:

имдатжумыс “yardımcımız” (DKÇ 25);

чанымын “canımın” (EYKv. 721);

джанымы “canımı” (EYKv. 748);

геледжин “geleceksin” (EYKv. 724).

- El yazma metinlerde imlâ hatalarının bolluğu – Tercüme veya istinsah sırasında ortaya çıktıkları belli olmayan bu hataların sayısı oldukça yüksektir ve doğal olarak bazen anlaşmazlığa yol açmışlardır.

sabahlaim (DKÇ 13) > *Saba haloem* “erken kalkayım” (EYKv. 724);

кач еря “ırağa kaç; uzağa” (EYKv. 754) vs.

2. Metinlerin sesbilgisi özellikleriyle ilgili tespitler

Metinlerin farklı dönemlerden derlenmiş olmaları, aynı metinlerin farklı varyantlarının karşılaştırılmasına müsade etmektedir. Karşılaştırmalı yöntemi kullanarak Gagauz Türkçesi dinî metinleri arasında şu ses olayları sıkça tekrarlanmıştır:

- /-z/ ünsüzlerinin el yazma metinlerde çoğunlukla tonsuzlaşması – basılı metinlerde nadiren görülen bu ses olayı, Gagauzların el yazma dinî metinlerinde neredeyse bir kural haline gelmiştir. Çakir’in dua kitabında bu ses olayı düzenli bir şekilde sadece 1. kişi çokluk şahıs eklerinde rastlanmıştır. Bu durum, kitabın son baskında (2001) ve çağdaş Gagauz dua kitaplarında tespit edilmemiştir.

baaşlaeris “bağışlıyoruz” (DKÇ 9);

yapamazsınız > *yapamasınız* “yapamazsınız” (DKÇ 32);

ıldız > *ıldıs* “yıldız” (EYKv. 744);

biaz > *biyas* “beyaz” (EYKv2. 310) vs.

- Geniş ünlülerin daralması olayının birçok örneği bulunması – Metinlerde birçok ses olayı tespit edilmesine rağmen, en yaygın ünlü olayları, /e/ > /i/ ve /a/ > /ı/ değişimleridir. Genellikle el yazma metinlerde yer alan bu ses olaylarından ilki, bütün diğer ünlü değişimlerine nispeten sayıca üstündür. /e/ > /i/ değişimine bu kadar sık rastlanması, bu benzeşmenin 20. yüzyılda yaşayan Gagauz Türklerinin gündelik konuşmalarında sıkça görüldüğünü işaretlemektedir. Çakır’ın dua kitabının iki baskısı arasında bazı kelimelerde bu olayın tespit edilmesi, iki sesin yan yanayken veya yakın durumundayken kural haline geldiğini göstermektedir: /-ei-/ > /-ii-/

enikunu “iyice” > *inikunu* “dikkatlice” (EYKv. 740);

deil’ (DKÇ 19) > *diil* “değil” (DKS 19);

eyilik’li (DKÇ 10) > *iilikli* “merhametli” (DKS 10) vs.

- Sonor seslerinin benzeşmeleri: /-nl-/ > /-nn-/; /-nl-/ > /-yn-/ > /-nn-/ ve /-ml-/ > /-mn-/ – Diyakronik açıdan bakıldığında Çakır’ın dua kitabında /-nl-/ ses grupları korunurken, el yazma metinlerde nadiren bulunurken, son dönem basılan Gagauz metinlerde istisnasız /-nn-/ şeklinde benzeşmeye uğramışlardır. Bu benzeşmenin artık kaide olarak Gagauz Türkçesinin standartları arasına girdiği söylenebilir. Örneklerinden bazıları şunlardır:

onlara (DKÇ 29) > *onnara* (DKS 29; DKK 9);

aydınlıklandır (DKÇ 11) > *aydınnıklandır* “aydınlata” (DKS 10);

tamanlaersın > *tamannêrsın* “bitirirsin” (EYKv. 722) vs.

Tespit edilen ikinci yaygın benzeşme /-yl-/ > /-nl-/ > /-nn-/ benzeşmesidir. Tıpkı yukarıda belirtilen olayda olduğu /-ylAn/ araç durumu ekinin, Çakir'in 1907 yılında basılan dua kitabında genellikle /-nlAn-/ şeklindeyken, 21. yüzyılda basılan Kopuşçu'nun dua kitabında yine değişime uğrayarak /-nnAn/ şekline girdiği tespit edilmiştir. Ancak, bu benzeşme bir önceki benzeşmede olduğu gibi istisnasız bir şekilde değişime uğramamıştır, bazı durumlarda söz konusu ses grubu korunmuştur. El yazma metinlerde ise, bu olayla ilgili herhangi bir istikrarlılık gözükmemektedir.

açıkınanlan (DKÇ 13) > *açıkınanınnan* “ımanla” (DKS 12);

dualarıylan > *dualarinnan* (DKK 9);

Bobaylan (DKK 5) krş. *Bobannan* (DKK 16);

annasinnan “annesiyle” (EYKv. 740) krş. *toluylan* “doluyla” (EYKv2. 465) krş. *onunlan* “onunla” (EYKv. 725) vs.

Diğer kurallaşan ünsüz benzeşmesi, /-ml-/ > /-mn-/ benzeşmesidir. Çakir'in dua kitabında umumiyetle korunan /-ml-/ ses grubu, el yazma metinlerde sporadik olarak değişimine uğramışken, Kopuşçu'nun dua kitabında ve diğer son dönem dinî kaynaklarda artık istisnasız /-mn-/ ses grubuna dönüşmüştür.

hısımlarımını (DKÇ 29) > *hısımnarımı* “hısımlarımı” (DKS 29);

benimnen “benimle” (EYKv. 720) krş. *benimlen* (EYKv. 735);

Cumledänayöz Üçlü (DKÇ 8) krş. *Cümmenedänayoz* “Kutsal Teslis” (DKK 7) vs.

- Ünsüzlerin türemeleri ve düşmesiyle ilgili eğilimler – Mihail Çakir'in dua kitabı ile daha sonra ortaya çıkan metinler arasında ünsüzlerin türemeleri ve düşmeleri bakımından da bazı farklar tespit edilmiştir. Öncelikle Çakir'in dua kitabında /-h-/ sesi genellikle korunurken, yeni dönem Gagauz Türkçesi metinlerinde

bu sesin yanında bir ünlü bulunduğu takdirde düzenli bir biçimde düştüğü görülmektedir:

rahmetlilerin (DKÇ 29) > *raametlilerin* (DKS 29) krş. *raametlilär* (DKK 9);

hangısının (DKÇ 27) > *angısının* “hangisinin” (DKS 27).

Bunun yanı sıra Gagauzların manevi babasının çevirilerinde iyelik, hal veya ek fiil eklerinden önce bir /-y-/ sesi bulunmadığı takdirde, çağdaş Gagauz dinî metinlerinde özellikle ek fiilden önce bir /-y-/ sesi türemiştir:

budur (DKÇ 5) > *buydur* “budur” (DKS 5) krş. *buydur* (DKK 42);

Bu iki olayın yanı sıra, el yazma metinlerde önses /h-/ , /v-/ , /y-/ ve içses /-v-/ türemesi, sonses /-r/ , /-t/ düşmesi gibi ses olaylarına nispeten sık rastlandığını kaydetmekte yarar vardır:

dua (DKÇ 9; DKS 9; DKK 3) > *duva* “dua” (EYKv. 720);

Oolu (DKÇ 19) > *volu* “oğlu” (EYKv2. 369);

oruç > *horuçlarda* “oruçlarda” (EYKv. 755);

ıldızdan (DKÇ 53) > *yıldızdan* “yıldızdan” (DKS 53);

keret (DKÇ 7) > *kere* “kere” (DKS 7);

ikramlı > *ikamlı* “devalı” (EYKv. 723) vs.

3. Metinlerin şekil bilgisi özellikleri ile ilgili tespitler

- Geniş zaman ile şimdiki zaman çekimlerinde muhtelif eklerin kullanımını ve iki zaman çekiminin karıştırılması – Çakir’in dua kitabında (DKÇ) şimdiki zaman ekinin bazen /-yor/ şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Buna rağmen aynı eserde şimdiki zaman ekinin /-Ier/ şeklinde de kaydedildiği görülmektedir. Aynı

kitabın son baskısında (DKS) ve diğer son dönem Ortodoks dua kitaplarında (DKK), her iki biçimin yerine artık standart Gagauz Türkçesinin şimdiki zaman eki konumuna gelen /-Ar/ şekli getirilmiştir. Ancak, bu /-Ar/ eki, bilhassa ünsüzle biten ve ince sıradan bir fiil köküne getirildiğinde, geniş zamanın ekiyle örtüşmektedir. Bu durum, şimdiki ve geniş zamanı ihtiva eden birleşik kipler (özellikle hikaye ve rivayet) için de geçerlidir. Dolayısıyla, bazı durumlarda bu iki zaman eki, sadece bağlam çerçevesinde birbirinden ayrılabilir. El yazma metinlerde ise, /-yor/ eki dışında, /-Ier/, /-aer/ ve /-Ar/ ekleri kaydedilmiştir:

yollayorım (DKÇ 22) > *yollêêrım* “gönderiyorum” (DKS 22);

yalvarierım (DKÇ 26) > *yalvarêrım* “yalvarıyorum” (DKS 26);

gezeerim (DKÇ 52) > *gezerim* “gezerim” (DKS 52);

baraerin “bağırıyorum” (EYKv. 730);

görürlârdi “görüyorlardı” (EYKv. 750);

tutarlardı “tutarlardı” (DKÇ 62) vs.

- Fiil çekimi – Metinlerde istek kipi ve bildirme kiplerinin bütün zamanlarının çok işlek oldukları görülmektedir. Ayrıca, şart kipi ile birleşik kiplerden biri olan hikayenin belli ölçüde kullanıldıkları tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, gereklilik kipinin ve rivayetin neredeyse kullanılmadıkları göze çarpmaktadır. Aynı zamanda basılı dinî metinlerde bulunmayan katmerli birleşik çekimlere el yazma metinlerde rastlanması dikkat çekicidir:

bulunursaydı “bulunuyor olsaydı” (EYKv2. 304);

çıkırırsêidi “başkası çıkarır olsaydı” (EYKv2. 310) vs.

- Bazı eklerin standartlaşması – İlk Gagauz Türkçesi dinî metinlerde (DKÇ), şimdiki, geniş ve diğer fiil çekimlerine getirilen 1. tip şahıs eklerinden 1.

şahıs çokluk ekinin düzenli bir şekilde /-s/ olarak kaydedildiği tespit edilmiştir. El yazma metinlerde söz konusu ekin çoğunlukla tonsuz varyantına rastlanmasına rağmen, tonlu varyantı da kaydedilmiştir. Son senelerde yayınlanan metinlerde ise (DKS, DKK), artık bu ek dil standartlaşmasına tabii tutularak istisnasız /-z/ olarak kaydedilmiştir. Buna benzer bir şekilde, sesbilgisi olaylarına dayanarak ortaya çıkan ek nöbetleşmelerinin, son dönem metinlerde artık ortadan kalktıkları gözükmemektedir. İstek kipi ve gelecek zaman çekimleri ile /-y-/ kaynaştırma ünsüzünü gerektiren diğer isim ve fiil çekimleri, bu olaya iyi bir örnek teşkil etmektedirler. Özellikle el yazma metinlerde istek kipi çekiminin Gagauz Türkçesi ağızlarının niteliklerini taşıdığı görülmektedir.

baaşlaerıs (DKÇ 42) > *baaşlêêrız* “bağışlıyoruz” (DKS 42) krş. *baaşlêêrız* (DKK 41);

getirieris (DKÇ 43) > *getireriz* “getiriyoruz” (DKS 43)

çalaem “çalayım” (EYKv. 731) krş. *çalayım* “çalayım” (DKK 4);

olum “olayım” (EYKv. 721) krş. *pişman olayım* (DKK 26);

yaşailım “yaşayalım” (EYKv. 737) krş. *yaşayalım* (DKK 18);

isticân “isteyeceksin” (EYKv. 760) krş. *isteyecâm* “isteyeceğim” (DKK 40)

vs.

4. Metinlerin Söz Varlığı ile ilgili tespitler

- Gagauz Türkçesi dinî metinlerinin söz varlığında farklı dillerin etkisi – Çakır’ın dua kitabında (DKÇ), nispeten sade bir Türkçe kullanılmıştır. Buna rağmen, Mihail Çakır’ın Karamanlıların Grek harfli eserlerinden istifade ederek, bazı

Arapça ve Farsça farklı dinî terimleri Gagauz Türkçesine uygulamaya çalıştığı aşikârdır. Bunun yanı sıra, Gagauzların manevi babasının birçok dinî terimi Slavca ve Rusçadan Türkçeye tercüme etmeye çalıştığına da değinmek gerekir. Çakir'in bütün bu çabalarına rağmen, Gagauz Türkçesi aleyhine dil gelişmelerinden ötürü 20. yüzyılda yazılan el yazma metinlerin hepsi, Rusça ve Romence alıntılarla doludur. Söz varlığı kısmında 40 Romence, 82 Rusça ve 12 Rusça dışı Slav dillerinden (Bulgarca, Ukraynaca veya başka bir Slav dili) alıntı kelime tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Gagauzların dinî metinlerinde, Yunanca kökenli kelimeler de hiçbir zaman eksik olmamıştır. Konstantin İreçek ve Valentin Moşkof gibi araştırmacılar, Bucak'a geçmeden, henüz Osmanlı topraklarındayken Gagauzların Yunan etkisi altında olduklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte metinlerdeki Yunanca alıntı kelimeler, 19. yüzyılda artık yok olmaya yüz tutan Yunan etkisiyle değil, Ortodoks Hristiyanların hepsinde mevcut olan bazı Yunanca kelimelerin oturmasıyla ilişkilidir. Meselâ, *liturgiya* “ayin”, *Evangelie* “İncil”, *epistoliya* “Gök'ten mektup”, *monah* “rahip”, *psalom* “mazmur” ve *miru* “mesh yağı” gibi Yunanca kökenli terimler, aslında Ruslar ve diğer Ortodoks halklar arasında da kullanılmaktadır.

Karamanlı Türkçe metinlerden getirilen Arapça ve Farsça alıntı kelimeler ise, belli ölçüde Gagauzlar arasında güncellik kazanmıştır, fakat Çakir'in getirdiği kelimelerin birçoğunun kullanımından düştüğü de tespit edilmiştir. Bununla birlikte, *daima* (*dayma*), *cendem*, *günah*, *Allah*, *Saabi* gibi kelime ve dinî isimler asla Gagauz Türkçesi dinî literatüründen ayrılmamıştır.

- Türkçe kelimeleri çoğaltma eğilimi ve Gagauz Türkçesinin bazı kelimelerinin Türkiye Türkçesinin Anadolu ağızlarındaki varyantlarıyla örtüşmesi – El yazma metinlerde bazı yöresel ağızlara mensup kelimelere de yer verilmiştir.

Mesela, “mağrur, kibirli” anlamına gelen *hodul* ve daha önce Çakir’in çevirilerinde görülen “bekçi” anlamına gelen *karaul* kelimeleri. Gagauzların dua defterlerinde oldukça sık geçen *hodul* kelimesi, Arapça *fuul* kelimesinden gelip, standart Türkiye Türkçesinde *fodul* olarak kaydedilmiştir. Bununla birlikte kelime, Anadolu’nun ağızlarında *hodul* olarak kaydedilmiştir (DS-VII 2393). *Karaul* kelimesinin ise, *Dede Korkud Kitabı*’nda kaydedildiğinden kesin bir sonuca varmak mümkün olmasa da, büyük ihtimalle Kıpçak etkisiyle girdiği düşünülebilir. El yazma metinlerde bunun gibi birkaç kelime tespit edilmiş olsa da, genellikle yabancı dillerden alıntı kelimeler sayıca üstündür. Gagauz Yeri’nin kurulması ve Gagauz Türkçesinin belli ölçüde canlandırılması, Gagauzların dinî metinlerini de etkilemiştir. 2011 yılında yayımlanan Gagauz Türkçesi dua kitabında (DKK) Türkçe kelimelerin sayılarının fazlaştığı ve Rusça ile Romence alıntı kelimelerinin tamamen kaldırıldığı göze çarpmaktadır. Bu kitaptaki Türkçe kelimelerin birçoğu, Türkiye Türkçesinin Anadolu ağızlarının varyantlarıyla örtüşmektedir. Adı geçen eserde sıklıkla kullanılan *alatlamak*, *sıbitmak*, *şılamak* ve *çeketmek* gibi kelimeler, aynı zamanda Türk Dil Kurumu’nun *Derleme Sözlüğü*’nde de yer almaktadırlar.

Yayımlanan metinlerde görülen bu Türkçeye dönüştürme eğilimi, çok fazla olmamakla birlikte belli ölçüde dinî metinlerdeki dinî terimleri ve azizlerin ünvanlarını da etkilemiştir. Meselâ, son dinî metinlerde *günah* kelimesinin yerine *yanılmak* kelimesinin, veya Rusçadan alıntı olan *Pravoslavniy* yerine *Doorusaltanathı* kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Bundan başka *Altınaazlı İoan*, *Büük Vasiliy*, *Eni Allahlısözlü Simeon* gibi Ortodoks azizlerin ünvanları Türkçeye aktarılmıştır. Farklı azizlerin ve peygamber isimlerinin hepsi, Slav dilinden alınmıştır.

Gagauzların Türkçe dinî metnlerinin, Kıpçakların Türkçe dinî metinleriyle bazı ortak yanları gözükse de, bu ortak yanlar daha çok Türkçeye aykırı söz dizimi ile sınırlı kalmıştır. 18. ile 20. yüzyıl arasında yazılan Karamanlıların Grek harfli Türkçe dinî metinleri ise, Gagauz Türklerine ulaşmıştır ve 19. yüzyılda Gagauzların kendi dinî metinlerini yazılmalarına destek olmuşlardır. Doğal olarak, Karamanlılar ile Gagauzların metinleri arasında çok büyük bir fark yoktur, ancak Karamanlıların dinî metinlerinde Arapça ve Farsça kelimelerin sayısı daha çoktur. Böylelikle 20. yüzyılın başında Mihail Çakır'ın yaptığı tercüme sayesinde Gagauzlar Türkçe dinî metinlere sahip olmuşlardır. Bu dinî çeviriler, aynı zamanda ilk Gagauz Türkçesi eserleri değerindedirler. Ancak II. Dünya Savaşı yıllarında Gagauz Türkçesi dinî metnlerinin basımı kesilmiştir ve ancak 20. yüzyılın son yıllarında tekrar başlatılmıştır. 20. yüzyıl boyunca Gagauzlar, elde ettikleri Türkçe, Slavca, hatta Romence metinleri el yazma olarak defterlerinde kopyalamışlar ve çoğunlukla bir nevi dua kitabı olarak kullanmışlardır. Oldukça yaygın hale gelen bu metin çoğaltma geleneği, içerik bakımından Mihail Çakır'ın çevirdiği İncil'in bazı parçalarından apokrif dualara kadar giden muhtelif metinleri içermektedir. Özellikle farklı apokrif metinlerin Gagauz Türkçesine çevrilmiş olması dikkat çekicidir.

Dinî Terim Sözlükçesi

7. Gün Adventistliği – 19. yüzyılda oluşan Protestanlığın dallarından biridir. Adventistler İsa'nın ikinci gelişine büyük önem vermektedirler. İbadet günü olarak Cumartesi gününü kabul etmektedirler.

Akathist (akafist) – (Yun.) Hristiyanlarda ilahî türlerinden biri.

Antifon – (Yun.) Hristiyanlarda ilahî türlerinden biri.

Apokrif - (Yun.) “saklı” anlamına gelen bir kelime. Hristiyanlık bağlamında kilise tarafından onaylanmamış veya yasaklanmış metinlere apokrif denilmektedir. Çalışmada apokrif kelimesi, bu anlamıyla kullanılmıştır.

Arkaik dua – Bir nevi apokrif duaları, diğer apokrif dua ve metinlerden ayırmak için James Kapalo tarafından kullanılan bir terim. Gagauz Türkleri arasında kaydedilen bu duanın özelliği, ağızdan ağıza günlerimize kadar gelmesidir.

Baptist – 17. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkan Protestanlık ekollerinden biridir. Hristiyanlığın 7 temel gizemlerinden (evlilik, papazlık vs.) sadece vaftizi ve Rabb’in sofrası törenini kabul etmektedirler. Baptistlerin kiliseleri ayrı bir mezhep oluşturmazlar.

Bogomil – 11. yüzyılda Bulgaristan’da ortaya çıkmış ve Doğu Ortodoks kilisesince heretik sayılan bir harekettir. Manihaizm’in düalist görüşünden etkilenen bu Hristiyanlık secti, Hristiyanların kabul ettikleri birçok şeyi inkâr etmektedir.

Diofizit – Diofizit görüş, doğrudan Nasturilikle alakalıdır. Bu görüşe göre, İsa'nın iki tabiatı var – biri beşerî, diğeri tanrısal. Diofizit görüşün taraftarları, İsa'nın Yahya peygamber tarafından vaftiz olmasına kadar insan, ondan sonra Kelâm inmesiyle Tanrı tabiatını da taşıdığına inanmaktadırlar ve Meryem Ana'yı Tanrı'nın anası olarak değil, sıradan bir kadın olarak itibar etmektedirler.

Enoria – (Yun. > Slav.), Hristiyanlıkta bir kilise, onun cemaati ve din adamlarını kapsayan küçük idarî birimdir. Türkiye Türkçesinde bu terim için *pariş* adı da kullanılmıştır.

Eparhia – (Yun. > Slav.) Piskoposluğun bölgesidir. Hristiyanlıkta büyük idarî birimdir.

Epistoliya (Yun). (G.T. **kiyat gökten**) – Epistoliya terimi, Yunan dilinden gelip “gök mektubu” anlamına gelmektedir. Ortodoks Hristiyanlar arasında en yaygın apokrif metinlerden biridir.

Evangelie/Eni Baalantı – İncil; birinci terim Yunancadan gelmiştir, ikincisi ise, son yıllarda kelimenin Gagauz Türkçesine aktarılmış varyantıdır.

Evanjelik Hristiyan – Martin Luther’in kurduğu kilisenin adı ve aynı zamanda ABD’deki Protestan Hristiyanların ortak ismi olmuştur. Bir mezhepten ziyade Protestanlık akımını temsil etmektedir. Ancak 19. ile 20 yüzyıllardan itibaren Evanjelistik akımı, Protestanlığın tutucu taraftarları için kullanılmaya başlamıştır.

Evelki dua – Gagauz Türklerinin kendi sözleriyle türettikleri kısa duaları işaretlemek için kullanılan bir terim. Elizaveta Kvilinkova bu tip dualar için Gagauzların bu terimi kullandıklarını veya *kendi laflarlan* dediklerini belirtmiştir.

Ezgi – Çalışmada Hristiyanlığın ilahî söylenmesinde kullanılan 8 farklı nağmeyi işaretlemek için kullanılmıştır. Ezgiler hakkında daha ayrıntılı bilgi *Ochtoechos* kitabında bulunmaktadır. Bu ezgiler, Ortodoks ve Katolik kiliseleri tarafından bugüne dek kabul edilirken, Protestan Hristiyanları genellikle *türküler* söylemektedirler.

Gregoryanlık – 449 yılında gerçekleşen İkinci Efes Konsilinden sonra oluşan Hristiyanlığın bir mezhebidir. O dönemdeki siyasi çatışmalara ve monofizit görüşüne

maruz kalarak Ermenilerin bir kısmı ayrı bir mezhep kurmuşlardır. Daha sonra bazı Kıpçaklar bu mezhebe katılmışlardır.

İeromonah – (Yun.) Ortodoks kiliselerinde papaz olarak hizmet veren keşiş veya rahipler için kullanılan bir ünvan.

İkos – (Yun.) Hristiyanlarda ilahî türlerinden biri.

İman Açıklaması – 325 yılında gerçekleşen Birinci İznik Konsili ile 381 yılında gerçekleşen Birinci Konstantinopolis Konsillerinde kabul edilen Hristiyanlığın Amentüsü. Bu dua, Gagauz Türkçesinde *İnanın Simvolu* olarak tercüme edilmiştir.

İnnokentevtsi – *Иннокентьевцы* (Rus.) 20. yüzyılda Ukrayna'da kurulan ve bugüne dek Ukrayna ve Moldova sınırlarında aktif olan Ortodoks sektidir. Rahipliği kabul ederek İnnokentiy adını kabul eden İvan Levizor bu sektenin kurucusudur.

Kanon – (Yun.) Hristiyanlarda ilahî türlerinden biri.

Karaim Musevilik – 8. yüzyılda Irak'ta doğan ve Tanah'ı dinî hükümlerin yegâne kaynağı olarak kabul eden Yahudi mezhebidir. Bu mezhebin mensupları olan Karay Türklerinin ismi buradan kaynaklanmaktadır.

Karamanlılar – Anadolu'nun farklı yörelerinde bulunan ve 15. yüzyıldan itibaren kayıtlarda geçmeye başlayan Hristiyan Türk topluluğudur. 18. ile 20. yüzyıl arasında Karamanlıların birçok Grek harfli eserleri yayınlanmıştır.

Kilise Slavcası – Rusya, Bulgaristan, Sırbistan, Ukrayna vb. ülkelerde kullanılan bir yazı dilidir. Metinlerin birçok yerinde Kilise Slavcası yerine sadece Slavca kullanılmıştır.

Kondak (kontakyon) – (Yun.) Hristiyanlarda ilahî türlerinden biri.

Konsiller – Hristiyanlıkta dinî meseleleri tartışıp çözmek üzere bir araya gelen yüksek düzeydeki din adamları kuruluna verilen ad. Genellikle bu terim, bugün

Katolik Hristiyanlığı ile ilişkilendirilmiştir. Bunun sebebi, Ortodoks kiliselerinin sadece ilk yedi Konsili kabul etmeleridir. 9. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar yapılan diğer tüm Konsiller, sadece Katolik Hristiyanlık ile ilgilidir.

Konsistoriya – *духовная консистория* (Lat. > Rus.), 18 yüzyıldan 1918 yılına kadar Çarlık Rusya döneminde Rus Ortodoks kilisesinin eparhiyelerinin yönetim kurumudur. Bir eparhiya sınırları içerisinde alınan kararlar bu kurum tarafından alınmıştır ve çoğu zaman bir nevi ahlâkî, dinî mahkeme görevini üstlenmiştir.

Liturgiya – (Yun). Hristiyanlarda ayin. Haftanın belli günlerinde sabah yapılmaktadır.

Metropolit – Bir bölgede tüm kiliselerden sorumlu olan piskopos veya başpiskoposa hitap eden bir ünvan.

Mihail Çakir – 20. yüzyılın başında Gagauz Türklerinin aydınlatıcısı ve Hristiyan dinî kitapları Türkçeye aktaran din adamı.

Monofizit – Diofizit görüşe tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu görüşe göre İsa'nın sadece tanrısal tabiatı vardır. 449 yılında "Sahte Meclis" olarak bilinen İkinci Efes Konsilinde monofizit görüşü benimseyen bazı ruhaniler bu görüşü kabul ettirmeye çalışmışlardır, ancak iki sene sonra 451 yılında Kalkedon Konsilinde monofizit görüşü, heretik olarak değerlendirilmiştir. Ermeni kilisesinin temsilcileri Kalkedon Konsiline katılamayınca monofizit etkisinde kalmışlardır ve zamanla Gregoryan kilisesini oluşturmuşlardır.

Nasturilik – 431 yılında Efes Konsilinde alınan kararlarla Hristiyanlık'tan ayrılarak mezhep haline gelmiştir. 6. yüzyılda Nasturilik İran'da din olarak ilân edilmiştir ve Orta Asya'ya yayılan kiliselerin varlığı bugüne kadar devam etmektedir. Bu mezhep,

diofizit görüş ile örtüşmektedir. Mezhep, 428 yılında İstanbul Patriliğine getirilen Nestorius'un adını taşımaktadır.

Ochtoechos – Hristiyanlıkta ilahîlerin söylemesiyle ilgili kullanılan ezgileri belirleyen kadim bir kitap. Bugünlerde bu kitabın orijinal nüshası kullanılmamaktadır.

Pentekotistlik – Protestanlığın bir dalıdır. Pentekotistlerin Hamsin Yortusunu başlıca yortu olarak saymaları, bu dalın özelliğini oluşturmaktadır. Kendi kiliselerine birkaç farklı isim koymaktadırlar ve bir Pentekotist kilisesi, diğer Pentekotist kilisesine göre farklılık gösterebilir.

Rabb'in duası – Matta İncil'inde geçen ve bugünlerde tüm Hristiyanlar tarafından kabul edilen dua.

Rabb'in sofrası – Katolik, Ortodoks ve bazı Protestan kiliseleri tarafından kabul edilen bir ibadettir. İsa Mesih'in son akşam yemeğinden gelen bu ibadetin anlamı arınmaktır. Bu yüzden Latince "comunion", Yunanca "evharistiya", Kilise Slavcası "priçastiye" gibi terimlere de rastlanmak mümkündür. Türkiye'de Rabb'in sofrası, daha çok şarap-ekmek ayini olarak tanınmaktadır.

Sinod – "toplantı" (Yun.), Çarlık Rusyasında ve bugünkü Rusya Federasyonunda en saygıdeğer Piskoposların kurulu için kullanılmaktadır.

Subbotnikler – *Субботники* (Rus.), 17. yüzyılın sonlarında Çarlık Rusyası'nda ortaya çıkan Musevilik ile Hristiyanlık arasında bir sekte. Subbotnikler, Teslis'i, ikonaları, İncil'i ve Talmud'u kabul etmiyorlar; İsa'yı peygamber olarak sayıyorlar, ibadetlerini Museviler gibi Cumartesi yapıyorlar. Bütün bunlar, Karaîmlerin mezhebini andırmaktadır, ancak Karaîmler ile Subbotnikler arasında belli yakınlık bulunsa da, farklı sektelerdir.

Tropar – (Yun.) Hristiyanlarda ilahî türlerinden biri.

Türkü – Çalışmada Hristiyan topluluklar tarafından söylenen, fakat resmî Hristiyanlık metinlerinin parçası olmayan din konulu, kafiyeli metinler için kullanılmıştır. Gagauzlar arasında bu tip metinler için *Allahın Türküleri* deyişi kaydedilmiştir.

Dizin

A

aala - ağlamak

a.- er, 164

a.- ma, 159

a.- rdi, 131

aar ağır, 172

aara - aramak, 125

a.- er, 164

a.+ yarak, 171

aarlık ağırlık

a.+ a > laa, 102

a.+ ı, 104

aaz ağız

a.+ dan, 82

a.+ ım, 120, 122

a.+ ımı, 77, 78, 79

a.+ ından, 100

a.+ mdan, 100

acı - acımak, 140, 176, 195, 205

a.- yan, 130

acı acı

a.+ dan, 211

a.+ sindan, 145, 153

acık - acıkmak

a.- ana, 178

acık - acıkmaka

a.- mış, 179

acıyan merhametli

a.+ nı, 102

acıyanık merhamet, 130

acıyannık merhametlilik

a.+ ın, 100, 121, 172

aci - acımak, 73, 113

aci acı

a.+ larmızı, 134

a.+ larna, 147

a.+ larnı, 162

acık - acıkmak

a.- anlara, 178

acısız acısız, 147

acıyan merhametli, 160, 165

acizgan ?, 140

acılık açlık

a.+ mı > ımı, 134

aç - açmak, 77, 78, 79, 87, 105, 106, 118, 120, 121,

122, 130, 132, 134, 182

a.- erim, 171

a.- ma, 189

a.- tın, 145, 151

aç ağaç

a.+ nda, 201

aç haç

a.+ ta, 153, 154

a.+ tan, 143, 145, 152

açan haçan (-dığı zaman), 77, 120, 121, 135, 139,

146, 150, 151, 168, 178, 179, 180, 181, 182,

183, 184, 185, 188, 190, 191, 192, 193, 201,

202, 205, 206, 212, 213

açıkla - açıklamak

a.- cek, 187

açıl - açılmak, 142

- a.- acek, 80, 187
- a.- mas, 191
- a.- sını, 199
- açıl** - açılmak, 78
- açın** için, 67, 77
- açiver** - açivermek, 87
- açlık** açlık
- a.+ lan, 202
- a.+ tan, 139
- ad** isim
- a.+ ı, 73, 75, 93, 117, 118, 178, 199
- a.+ ım, 209
- a.+ ın, 64, 65, 68, 69, 70, 137, 208
- a.+ ına, 68, 69, 70, 72, 77, 88, 89, 95, 127, 170, 208, 209
- a.+ inan, 95
- a.+ ını, 74, 75, 77, 78, 87, 95, 96, 125, 127, 130, 180, 185
- ada** - adamak, 73
- a.- dın, 127
- adam** adam, 94, 97, 124, 204, 207
- a.+ dan, 211
- a.+ lar > nar, 189
- a.+ ları, 209
- a.+ larlan > narlan, 144, 184
- Adam** Adem, 150
- A.+ dan, 143, 151
- adamlan** - adamlanmak
- a.- di, 67
- adet** töre
- a.+ in, 116
- adımna** - adımlamak
- a.- rım, 166
- af et** - affetmek, 68
- af ol** - affolmak, 68, 107, 117
- afet** - affetmek, 70, 74, 83, 85, 89, 90, 93, 103, 105, 107, 113, 117, 118, 186
- ah et** - ah çekmek
- a.- er, 145
- ahır** ahır, 170
- a.+ ına, 99
- a.+ larında, 99
- aidın** aydın
- a.+ a, 65
- aidınat** - aydınlatmak, 132, 138, 203
- Aioz** Aziz
- A.+ ların, 68
- Aioz Duh** Kutsal Ruh
- A.D.+ a, 68
- A.D.+ un, 68
- Aioz Üçlü** Teslis, 68
- aiozlan** - kutsanmak
- a.- sını, 64
- Aiöz** Aziz
- A.+ larlan, 76, 165
- air** - ayırmak, 182
- a.- ma, 113
- airıl** - ayrılmak
- a. - acak, 162
- a. - maersın, 155
- a.- aceklar, 192
- a.- acis, 188
- a.- eris, 185
- a.- ıcek, 189

- a.- ma, 158
- Aiy İvan** Havari Aziz Yuhanna, 203
- ak** - akmak
- a.- arkan, 201
- akafist** ilahi, 154
- akafistä** ilahi, 111
- akıl** akıl, 77, 89, 96, 150
- a.+ a, 115, 135
- a.+ im, 96, 136
- a.+ ımı, 77, 79, 130
- a.+ ında, 180
- a.+ lan, 89, 90
- akılan** - akıllanmak
- a.- ip, 150
- akılsız** akılsız, 153
- akımız** akımsız, 123
- akış** - yaklaşmak
- a.- er, 142
- akışıkla** - yakıştırmak
- a.- dın, 88
- aklına getir** - aklına getirmek, 184
- a.- ersin, 162
- a.- miş, 183
- aksızdan** ansızın, 78
- al** - almak, 206
- a.- ardı, 152
- a.- erim, 102
- a.- ıycis, 185
- a.- masın, 96
- a.- mayasın, 180
- ala** - ağlamak, 97, 134, 146, 150, 151, 159, 192, 205, 206
- a.- dı, 204, 208
- a.- er, 204
- a.- yamersın, 185
- a.- yceklar, 182
- Alah** Allah, 71, 74, 86, 134, 136, 156, 188, 201, 209, 211, 212, 213
- A.+ a, 65, 74, 108, 156, 199, 209
- A.+ ı, 65, 66, 108, 188, 198, 204
- A.+ ımızı, 153
- A.+ ın, 65, 66, 73, 74, 84, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 138, 157, 167, 192, 193, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 210, 212
- A.+ tan, 65, 84, 138, 155, 166, 199, 200, 202, 203, 204
- alayış** ağlayış, 153
- alatla** - acele etmek, 154, 172, 174
- alatsız** yavaşça, 70
- alay** grup
- a.+ ma, 105
- alayış** ağlayış, 204
- alçak** alçak, 88, 186
- alçakkonulu** alçakgönüllü, 88, 120
- alçaklan** - kısalma
- a.- mayacez, 174
- alçaklat** - aşağılamak, 122
- a.- maz, 121
- a.- tın, 99
- aldadıcı** aldatıcı, 210
- aldan** - aldanmak, 111
- a.- dınıs, 204
- aldangaç** aldatıcı, 208

- aldat** - aldatmak, 194
- a.- ip, 104
- a.- ti, 208
- aldır** - aldirmek
- a.- aceklar, 181
- alış** ağlayış, 191
- alın** - alınmak
- a.- dın, 151
- alışmak** deva, 106
- alıştır** - iyileştirmek, 68, 70, 95, 98, 134, 137, 138, 172, 176
- a.- ersın, 175
- a.- iyileştirmek, 152
- Alla** Allah, 68, 70, 95, 122, 143, 144, 148, 149, 152, 182, 185, 197, 199
- Allah** Allah, 69, 70, 71, 72, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 87, 88, 89, 90, 100, 105, 106, 109, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 130, 134, 135, 157, 167, 172, 173, 187, 188, 189, 190, 194, 210, 213
- A.+ a, 66, 67, 70, 73, 74, 75, 78, 81, 89, 94, 120, 122, 126, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 165, 166, 167, 182, 184, 185, 186, 188, 194, 210
- A.+ am, 111
- A.+ ça, 150
- A.+ ı, 72, 75, 76, 78, 80, 81, 82, 85, 91, 103, 108, 122, 123, 124, 126, 147, 153, 164, 166, 167, 171, 174, 175, 178, 179, 185, 190
- A.+ ım, 94, 95, 96, 99, 103, 105, 109, 110, 117, 137, 138, 143, 144, 147, 148, 150, 151, 153, 154, 164, 189, 203
- A.+ ımı, 83, 104, 159, 161
- A.+ ımın, 102, 103, 104
- A.+ ımıs, 70, 86, 89, 139
- A.+ ımız, 68, 69, 86, 87, 90, 98, 101, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 124, 125, 126, 127, 128, 169
- A.+ ımıza, 78, 81
- A.+ ımızın, 80, 81, 157
- A.+ ın, 66, 67, 68, 69, 74, 75, 76, 81, 82, 84, 85, 91, 94, 95, 97, 101, 107, 108, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 146, 148, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 164, 165, 167, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 199, 202, 203, 209, 210
- A.+ ımızı, 146
- A.+ lan, 168, 185, 203, 210
- A.+ lı "Allah'tan korkmaduygusu", 69, 100, 103, 107
- A.+ tan, 66, 67, 84, 85, 153, 155, 156, 157, 162, 165, 169, 181, 184, 189, 193, 194, 195
- Allahgelini** Meryem Ana, 171
- Allahı duuran** Meryem Ana, 78
- Allahıduuran** Meryem Ana, 73, 80, 87, 112, 124, 127, 128, 129
- A.+ a, 73, 80, 129
- A.+ lan, 79
- A.+ nın, 128, 129
- Allahıduuran** Meryem Ana, 73, 76, 81, 87, 112, 126, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176
- A.+ a, 72, 73, 80, 112, 170

- A.+ ı, 82, 126, 176
- A.+ nın, 79, 80
- Allahın Anası** Meryem Ana, 81
- allahlandır** - tanrılaştırmak, 104
- allahlı** tanrısal, 101, 171
- Allahlıgelin** Meryem Ana, 172
- altar** sunak
- a.+ ina, 121
- altı** altı, 180
- altın** altın, 169, 182, 202
- ama** ama (bağlaç), 64, 65, 66, 77, 78, 80, 86, 87, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 106, 111, 114, 117, 118, 122, 125, 132, 138, 143, 144, 145, 146, 147, 150, 151, 157, 158, 160, 161, 163, 164, 166, 167, 174, 182, 183, 185, 188, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 205, 206, 207, 208
- amma** ama (bağlaç), 64, 65, 66, 77, 79, 83, 87, 97, 112, 123, 180
- an** - anmak, 86, 112
- a.- ma, 86, 87
- ana** - anlamak
- a.- mayan, 131
- ana boba**
- a.b.+ nıza, 199
- anat** - anlatmak
- a.- aim, 159
- anatar** anahtar
- a.+ ları(da), 189
- Anaycına** Anneciğine, Meryem Anaya, 143
- angel** melek, 85, 123, 124, 155, 159, 164, 169, 170, 175, 185
- a.+ dän, 125
- a.+ i, 83, 85, 123
- a.+ ini, 90, 116
- a.+ lerdän, 82
- a.+ lerin, 79, 177
- a.+ lerinlän, 73
- angi** hangi
- a.+ sı, 100
- a.+ sını, 119, 122, 131, 133, 134
- a.+ sının, 65, 67, 75, 188, 210, 211
- angi** hangi
- a.+ larını, 87
- Angil Korucu** Koruyucu Melek, 84
- angil** melek, 84, 154, 155, 164
- a.+ lerin, 72
- anılmak** anı, 136
- ani** hani, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 75, 76, 78, 80, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 94, 95, 96, 98, 99, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 114, 115, 116, 117, 118, 121, 122, 125, 126, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 141, 144, 147, 149, 151, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 172, 173, 174, 176, 178, 181, 182, 183, 185, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 210, 211, 212, 214
- anna** - anlamak
- a.- dım, 172
- a.- yarak, 114
- a.- yım, 78
- Anna** Meryem Ana

- A.+ sı, 146, 149, 150
- A.+ ylan, 146
- annadıl** - anlatılmak, 191
- annat** - anlatmak
- a.- acam, 173
- ansızdan** ansızın, 79, 80, 186, 188, 189, 190
- ansızın** ansızın, 212
- Aöz Aziz**, 74
- Aöz Dimitri** Aziz Dimitrius, 74
- A.D.+ nin, 74
- aöz duh** Kutsal Ruh
- a.+ a, 66
- apıl** - yapılmak, 121
- apostol** havari
- a.+ ina, 118
- a.+ lara > ara, 135
- a.+ ların, 160, 177
- a.+ larına, 93, 94, 125
- a.+ lu, 67, 68
- a.+ lu > u, 66
- a.+ unu, 117
- ar** ağır, 147
- ara** - aramak
- a.- ersin, 134
- aracılık et** - aracılık yapmak
- a.- ersin, 159
- Arhangel Mihail** Mikail
- A.M.+ m, 200
- Arhangil** Büyük melek
- A.+ lären, 159
- Arhidyakon Stefan** Aziz Stefan, 74
- arif** akıllı, 161, 165
- ariflik** ariflik
- a.+ inin, 121
- Arimafiya** özel isim, 152
- arka ol** - destek olmak, 141
- arkala** - desteklemek, 85
- arkalayıcı** destekçi, 82, 100
- arlı** ağırlık
- a.+ i, 144
- arlık** ağırlık
- a.+ tan, 212
- asılı** asılı, 205, 206
- asker** asker, 169, 170
- a.+ inlän, 73
- a.+ leri, 141, 142, 147, 175, 177
- a.+ lerin, 208
- aslan** aslan, 144
- aslan yavrusu** aslan yavrusu, 144
- aspidam** ismi Tevrat'ta geçen yılan, 158
- aşa** aşağı, 141
- aşaa** aşağı
- a.+ da, 180
- aşırı** ötürü (edat), 68, 81, 98, 102, 126
- at** - atmak, 102, 120
- a.- ıceklar, 191
- a.- ma, 163, 189
- at** isim
- a.+ ları, 92
- ateş** ateş, 205
- a.+ ä, 104, 189
- a.+ in, 75, 76
- a.+ indän, 165
- a.+ ini, 174

- a.+ län, 204
- a.+ lärdän, 139
- a.+ lärlän, 192
- a.+ len, 210
- a.+ lerä, 187
- a.+ tän, 205
- atıl** - atılmak, 100, 103, 131, 136, 138, 141, 153, 193
- a.- acek, 193
- a.- dınıs, 196
- a.- mışık, 193
- atkas ol** - (Rus.) vazgeçmek
- a.- dunus, 189
- auç** avuç
- a.+ unda, 142
- aula** - kollamak, 73, 82
- aulan** - sağlamaştırma, 102
- avci** avcı, 128
- avfet** - affetmek, 69, 83, 88, 89, 90, 93, 97, 113
- avfol** - affolmak, 67
- Avram** İbrahim Peygamber, 204
- A.+ ın, 214
- A.+ lan, 198
- avşam** akşam, 87, 88, 90, 99, 190
- Avvakum** Habakkuk, 123
- ay** ay
- a.+ larlan, 193
- ay** ay (gök cismi), 150
- ayak** ayak
- a.+ ları, 210
- a.+ larına, 106, 213
- ayaz** ayaz
- a.+ lar, 195
- ayazma** kutsanmış su, 117
- aydın** aydın
- a.+ ı, 136, 138, 142
- aydınat** - aydınlatmak, 132, 133, 137, 138, 139
- aydınlıktır** - aydınlatmak, 77, 81
- aydınlık** aydınlık
- a.+ a, 66
- a.+ tan, 65, 66
- aydınlıklan** - aydınlatmak, 127
- aydınlıktır** - aydınlatmak, 77, 79, 81, 85, 127
- aydınlıklandırılan** - aydınlanmak, 123
- aydınnat** - aydınlatmak, 82, 106, 173, 176
- a.- ersın, 104
- aydınnık** aydınlık, 123
- a.+ a, 67
- a.+ tan, 67
- aydınnıktır** - aydınlatmak, 84
- ayırılmış** seçkin
- a.+ larınnan, 99
- aylaklık** tembellik, 115
- Ayos Duh** Kutsal Ruh
- A.D.+ a, 67
- ayoz** aziz, 66, 75, 76, 82, 83, 85, 89, 93, 97, 99, 100, 101, 102, 105, 106, 108, 115, 117, 124, 125, 126, 147
- Ayoz** Aziz, 66
- A.+ a, 75
- A.+ ların, 84, 100, 105, 106, 118, 126, 141, 176
- A.+ larlan, 76, 209
- Ayoz Duh** Kutsal Ruh
- a.+ lan, 66

- A.+ tan, 66
- A.D.+ a, 68, 70, 71, 72, 91, 102, 117
- A.D.+ lan, 106
- A.D.+ un, 70, 89
- Ayoz Duhtan** Kutsal Ruh
- A.D.+ tan, 67
- Ayoz İoannikiy** Aziz Yuhanna, 82
- ayozlan** - kutsanmak, 64, 65, 102
- a.- sın, 64
- ayozlu boba** popaz, 93
- Ayöz Aziz**, 67, 68, 69, 71, 73, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 93, 94, 95, 96, 97, 114, 115, 120, 124, 127, 128, 136, 185, 191, 213
- Ayöz Duh** Kutsal Ruh, 82
- A.+ tan, 67
- A.D.+ a, 69, 71, 79, 82, 89, 90
- Ayöz Efrem** Aziz Efraim, 115
- ayözla** - kutsamak, 73
- ayözlan** - kutsanmak
- a.- sın, 65
- ayrıl** - ayrılmak
- a.- cek, 109
- a.- madın, 147
- ayrl** - ayrılmak, 142
- a.- madın, 151
- az** ağız
- a.+ ına, 213
- a.+ lan, 136
- a.+ ları- idi, 206
- a.+ larından, 207
- azarla** - azarlamak
- a.- ycaklar, 178
- a.- yceklar, 180
- azarma** - azarlamak, 163
- azet** - hazzetmek, 76, 164
- B**
- ba** bağ
- b.+ larlanıza, 196
- b.+ larlarmıs, 196
- baar** - bağırmaq, 153
- b.- aim, 129
- b.- alım, 128, 129
- b.- dı, 123
- b.- erıs, 136
- b.- ıerıs, 79
- b.- ın, 136
- b.- ıp, 130
- baarış** - barışmaq, 94
- baaşış** bahşış
- b.+ iniz, 178
- baaşıla** - başışlamak, 64, 65, 89, 90, 93, 113, 125, 127, 154
- b.- erız, 65
- b.- ip, 113
- b.- yarak, 92
- b.- yıp, 122, 126
- Babı** Baba
- B.+ ylan, 66
- bair** bayır, 146, 187
- b.+ da, 128
- b.+ da - idim, 203
- b.+ ın, 203

- b.+ ında, 201, 213
- b.+ larına, 209
- bak** - bakmak
- b.- aem, 95
- b.- aer, 204
- b.- arak, 147
- b.- in, 125
- bal** bal, 183
- bala** - bağlamak
- b.- mışlar, 213
- balan** - bağlanmak
- b.- dık, 189
- b.- ıcek, 182
- balantı** ip
- b.+ lar, 192
- baldıska** baldız
- b.+ sıylan > sınan, 198
- balı** bağlı, 201
- b.- imışlar, 206
- balık** balık, 136, 197
- balmuem** bal mumu, 75
- bar** - bağırmak, 138, 139, 149, 155, 161, 182, 188
- b.- acenis, 197
- b.- acis, 181
- b.- aer, 135, 138
- b.- aerım, 132, 138
- b.- aerın, 131
- b.- aerıs, 131, 134, 135, 136
- b.- aim, 160
- b.- dı, 148
- b.- ıcek, 181
- b.- ıcıs, 185
- b.- ıerıs, 130
- b.- ıp, 132, 133
- barabar** beraber, 66, 67, 68, 76, 98, 99, 101, 102, 104, 105, 106, 116, 119, 126, 138, 139, 159, 169, 192, 211
- barış** - barışmak, 184
- barış** bağırı, 204
- barış** barış
- b.+ lan, 91
- barışmaklık** barış, 157
- barıştırcı** barıştırcı, 178
- bas** - basmak, 126
- b.- ıp, 122, 125
- başçe** bahçe
- b.+ lernizdän, 200
- basmak** buhran
- b.+ lardan, 171
- b.+ ları, 171
- baston** baston
- b.+ unan, 210
- baş** baş
- b.+ ında, 85, 206
- başaklı** başaklı, 143
- başış** bahşiş, 181
- başıilde** - tapmak, 78
- b.- lim, 78, 125
- başıilt** - tapmak, 104
- başıiltmāk** secde etme, 68, 106
- başıilt** - tapmak
- b.- elim, 78
- başış** bahşiş, 169, 192
- b.+ iyniz, 180

- başka** başka, 69, 96, 139, 164, 174, 180, 184, 190,
196, 204, 206, 207, 208, 211
b.+ sına, 144, 198, 202, 213
- başla** - bağışlamak, 64, 92, 185
b.- dın, 135
b.- er, 143, 168
b.- ersın, 144, 148
b.- mış, 183
b.- sın, 91, 210
- başlan** - bağışlanmak
b.- mıycek, 187
- başlan** - yaratılmak
b.- dim, 120
- başlanta** başlangıç
b.+ sı, 129
- başlantı** başlangıç
b.+ sına, 102
b.+ sından, 100, 139
- başur** - tapmak, 78
b.- alım, 78
b.- amayasın, 180
- bat** - batmak, 188
- batak** batak, 193
- batüşka** papaz
b.+ nın, 96
- bazar** Pazar günü, 196
- bedän** beden, 160
- bekçi** bekçi
b.+ i, 161
- beki** belki, 96
- bekle** - beklemek, 95, 161, 162, 168
b.- erim, 67, 68
- b.- rim, 66
b.- ris, 185
- bel** bel
b.+ ä(dak), 205
- bela** bela
b.+ dan, 112
- bela** belâ
b.+ lar, 160
b.+ larlan, 133
- belä** böyle, 130
- belli** belli, 120
- benil** - beğenilmek, 137
- bentset** - benzetmek, 158
- benze** - benzemek
b.- erış, 132
b.- yän, 100, 126
- bereket** bereket, 143
b.+ ini, 114
- bereketli** bereketli, 73
- beskaneçnaya** (Rus.) sonsuz, 191
- beter** beter, 183, 185, 191, 202
- betfala** - kahretmek, 210
b.- dı, 205
b.- erim, 209, 210
- betfalı** lânetli
b.+ lar, 181
- betva** beddua, 96
b.+ dan, 176
b.+ i, 128
b.+ sından, 133
- betva et** - beddua etmek, 96
- bez** bez

- b.+ lerinä, 125
- bilandır** - bulandırmak, 158
- bil** - bilmek, 104, 173, 198
- b.- äsinis, 196
- b.- dilär, 189
- b.- erim, 99, 102, 104, 121, 165, 172
- b.- eris, 185
- b.- irim, 120
- b.- meeriz, 125
- b.- mesin, 169, 170
- bilä** birlikte, 144, 146
- bildir** - bildirmek, 128
- b.- din, 145
- bile** bile, 155
- bilgiç** peygamber
- b.+ lärlän, 67
- biras** biraz, 190
- birdän** birden, 209
- biricik** biricik, 65, 66, 80, 124
- birlen** - birleşmek, 181
- birleş** - birleşmek
- b.- eyim, 99
- b.- im, 95
- birleşik** birleşik, 146
- birleştir** - birleştirmek
- b.- din, 105
- b.- ersin, 104
- Biroluşlu** İsa Mesih
- B.+ ya, 67
- bitir** - bitirmek, 180, 197
- bitki** son, 98, 99, 111, 119, 152, 162, 166, 188, 213
- b.+ si, 66, 67, 68, 171, 188, 203
- b.+ yadak "sonuna kadar", 190
- bitkinci** sonuncu, 162
- bitkisis** sonsuz, 113, 132, 135, 140, 159, 167, 190, 192
- bitkisiz** sonsuz, 101, 105, 118, 140
- biyas** beyaz, 205
- biyaz** beyaz, 120, 121
- bizim** bizim, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 78, 80, 81, 82, 86, 87, 89, 90, 91, 94, 96, 98, 99, 100, 117, 127, 145, 164, 170, 182, 186, 188, 189, 194, 197, 199, 200, 203, 204, 209, 210, 213
- blagosloveniya** (Rus.) lütuf, 195
- blagoslovişa** (Rus.) lütuf etme, 199
- blagoslovit et** - kutsamak, 195
- Blaguštenı** (Slav.) Beşareti Meryem, 211
- blastmat** (Rom.) lanetli
- b.+ lar, 197
- blastmat ol** - lanetlenmek
- b.- ursa, 197
- boba** aziz
- b.+ larımızın, 124, 126, 174, 175
- boba** Baba
- +mıs, 64, 200
- Boba** Baba, 81, 82, 131, 169
- +mıs, 64
- B.+ dan, 65, 67, 68, 147
- B.+ mıs, 64
- B.+ mız, 65
- B.+ mızın, 181
- B.+ mlan, 131
- B.+ nı, 184

- B.+ nın, 66, 67, 68, 69, 70, 73, 77, 78, 88, 89,
94, 95, 98, 101, 142, 151, 169, 198, 208, 214
- B.+ ya, 67, 68, 70, 71, 72, 89, 91, 102, 117, 183,
188
- B.+ ylan, 67, 68, 99, 105, 106, 126, 140
- boba** papaz
b.+ mın, 92
- boin** boyun
b.+ usunadak, 205
- Boje** Allah (Rus./Slav.)
b.+cim, 64
- Boje naş** (Rus.) Tanrı'mız, 214
- Bojijy** (Rus.) Tanrı'nın, 170
- bolan** - bollanmak, 142
- boorç** borç
b.+ larmızı, 64
- boran** boran
b.+ ı, 210
b.+ ımı, 171, 172
- borç** borç
b.+ larımızı, 64, 65
b.+ larmızı, 64
b.+ larmı, 138
b.+ lu, 64, 65
- boş** boş
b.+ a, 162, 163
b.+ ta, 206
b.+ una, 96, 162, 180, 182, 190, 192, 193
- boşlaflık** boş konuşma, 115
- boyar** boyar, 200
b.+ ı, 190
- boyuduruk** boyunduruk
b.+ u > uyu, 160
- boyun** boyun, -ynu
b.+ umuzda, 187
- boyunca** boyunca, 205
- boz** - bozmak
b.- er, 211
b.- madan, 135
- bozgunnuk** çöl
b.+ undan > uundan, 170
- bozuk** bozuk
b.+ lar, 153
- bozul** - bozulmak
b.- an, 98, 162
- bölä** böyle, 97, 136, 156, 157, 165, 170, 185, 188,
191, 205, 206, 207, 208, 214
- böle** böyle, 206
b.+ leri, 183
- bönkü** bugünkü, 161, 183
- bra** - bırakmak
b.- dılar, 169
b.- dın, 144, 154
b.- maersın, 163
- brak** - bırakmak, 85, 89, 90, 101, 103, 105, 110,
115, 131, 154, 166, 168, 175
b.- alım, 185
b.- ecek > braecek, 191
b.- ıcıs, 187
b.- ma, 174
b.- madın, 98, 129
b.- meerım, 106
b.- sinnar, 70
- braktır** - bırartırmak, 183

bral - bırakılmak, 199

Buba Baba, 65, 82

b.+ dan, 66

B.+ dan, 67

B.+ mız, 65

B.+ nın, 67, 77, 88, 127

B.+ ya, 66, 69, 71, 79, 82, 90

B.+ ylan, 66, 67

bubi Baba

b.+ ylan, 65

bukaa bukağı

b.+ ları, 124

bul - boğulmak

b.- tu, 210

bul - bulmak

b.- acaklar, 178

b.- aceklar, 179

b.- aceniz, 195

b.- aim, 80

b.- amersınıs, 196

b.- ayım, 81

b.- dular, 125

b.- iim, 109

b.- madın, 143

b.- micis, 187

b.- uceklar, 178

bulan - bulanmak, 157

bulandır - bulandırmak, 159

bulanıklık bulanıklık

b.+ ında, 160

bulaştır - bulaştırmak, 95

bulun - bulunmak, 103

b.- acis, 181

b.- er, 102, 142

b.- eris, 193

b.- ursa, 201

b.- ursak, 185

b.- urus, 185

bulut bulut, 154, 203, 205

bulü teyze

b.+ sunan, 198

bunuştan bu sebeple, 207

buruk buruk, 153

buyur - buyurmak

b.- acan, 122

b.- ersın, 105

buyur et - buyurmak, 199

buzaa buzağı

b.+ ları, 121, 122

bük büyük, 109, 152

bükle - yüceltmek

b.- ris, 141

bült - büyütme, 184

bütün bütün, 143

bütünä tamamen, 168

bütünyanmadan yakmalık sunu, 120

büü - büyüme

b.- yelim, 114

büük büyük, 86, 95, 128, 172, 195, 204

Büük Makarii Aziz Makariyus, 88

Büük Makariy Aziz Makariyus, 89

Büük Vasiliy Aziz Basileios, 97

B.+ in, 102

büükle - yüceltmek, 104

büv - büyümek

b.- er, 148

büzürgü güzellik, 124

C

can buba papaz, 93

can can, 106

c.+ a, 97, 178, 183, 190, 191

c.+ ca, 178

c.+ dan, 104

c.+ ı, 137, 141, 149, 190, 193, 202

c.+ ım, 73, 74, 75, 109, 152, 154, 157, 158, 159,

162, 167, 173, 176, 181, 188, 189, 191

c.+ ima, 80, 81, 82, 156, 157, 158, 160, 198

c.+ ımı, 75, 85, 88, 89, 92, 95, 100, 118, 131,

134, 138, 155, 159, 160, 162, 163, 164, 166,

167, 171, 203, 225

c.+ ımın, 83, 85, 99, 100, 105, 106, 108, 118,

133, 136, 140, 146, 159, 160, 162, 166, 167,

172

c.+ ımızlan, 184

c.+ lara > nara, 179

c.+ larımızı, 129

c.+ larımızın, 90, 127

c.+ larınan > arınan, 203

c.+ larını, 112

c.+ larmızı, 70, 71, 73, 81

c.+ larmızı > armızı, 71, 81, 89, 109, 110

c.+ larmızın, 73, 114

c.+ nan, 103, 104, 115, 126, 171

c.+ narımızın, 73, 90

canavar canavar, kurt, 153

c.- kan, 185

ceendem cehennem, 142

cendem cehennem, 76, 126, 141, 149, 182, 190,

192

c.+ ä, 76, 141, 143, 145, 148, 151, 173, 182,

187, 189, 192, 211

c.+ dän, 141, 142, 148, 154

c.+ i, 151, 153

c.+ in, 101, 125, 129, 142, 148, 153, 163, 165,

181, 193

cenet cennet

c.+ i, 80

cenk et - savaşmak

c.- ersin, 158

c.- tilär, 210

cennet cennet, 81, 106

c.+ tä, 126

cezala - cezalandırmak

c.- eersın, 117

cile çile

c.+ inen, 204

cink - yenmek (?), 148, 151

comertlik cömertlik

c.+ lerin, 120

cömertli cömertli, 104, 167

cömertlik cömertlik

c.+ ini, 167

cöp cep, -bi

c.+ ünüzdä, 203

cuma Cuma günü

c.+ da, 109

Cuma Cuma günü, 197

cumälä cümle, 88

cumlä cümle, 91

cumle cümle, 68, 77, 83, 91, 110, 120, 133, 134,

164

c.+ dä, 68

c.+ dän, 68, 76, 83, 152

c.+ lerin, 66, 138

c.+ me, 72

c.+ mizi, 73

c.+ si, 65, 66

cumle herşey

c.+ nin, 65, 66

Cumledänayöz Üçlü Teslis, 69

cumne cümle, 158

cuvap cevap, 86, 87, 99, 162, 187, 193, 198

c.+ a, 102

c.+ ını, 198

cümle cümle, 141

c.+ lerin, 75

c.+ mis, 185

cümne cümle

c.+ i, 147

c.+ nin, 67

Ç

çaar - çağırmaq, 87

ç.- alım, 80, 112, 127

ç.- eriz, 125

ç.- ersin, 99

ç.- ırıs, 79

çair - çağırmaq, 73

çal - çalmak, 77, 79, 111, 175, 176, 192

ç.- aceklar, 182

ç.- aces, 135

ç.- aem, 132

ç.- aer, 135

ç.- aeris, 133, 139, 166

ç.- aim, 155, 162, 167

ç.- alım, 148, 156, 157

ç.- di, 148

ç.- er, 149

ç.- eriz, 172

ç.- ırıs, 168

çalğı ilahi

ç.+ i, 166

ç.+ ları, 112, 167

ç.+ larını, 112

ç.+ larnı, 155

ç.+ llarınan, 161

çalğıcı çalgıcı

ç.+ lar, 187

çalı çalı

ç.+ dan, 213

çalış - çalışmak, 163, 167, 199

çalışkan çalışkan, 167

çalışmak gayret

ç.+ lan, 73, 74, 75, 172

çapucak çabucak, 166

çapuk çabuk, 73, 74, 75, 160, 165, 167

çar - çağırmaq, 72, 79, 87, 132, 137, 138, 139, 140,

144, 191

çarp - çarpmak, 183

çarpıklık çarpıklık

ç.+ ından, 165

çarşamba Çarşamba günü, 197

çata çete

ç.+ sına, 167

çatla - çatlamak, 201

çeket - başlamak, 163

ç.- ıcek, 191

çeketir - başlatmak

ç.- di, 153

ç.- din, 147

ç.- eciken, 93

çeketirici başlatıcı

ç.+ si, 210

çeki ağırlık birimi

ç.+ lerä, 192

çekin - çekinmek, 185

çekirgi çekirge

ç.+ len, 200

çekiş - çekişmek, 206

çene çene

ç.+ lerni, 152

çest (Rus.) şerref, 194

çetin çetin, 192

çevir - çevirmek, 120, 121

ç.- din, 105

ç.- erim, 183

ç.- ersin, 159

çift Yahudi

ç.+ lar, 151

ç.+ ların, 133, 153

çık - çıkmak

ç.- arıs, 187

ç.- er, 66, 190

ç.- tı, 67, 195

ç.- tın, 66

çıkak - çıkarmak, 85, 117

ç.- dın, 144

ç.- sın, 209

çıplak çıplak, 187

çial - çalmak, 77, 79

çialgı ezgi

ç.+ sını, 123

çiçek çiçek, 139, 140

çiine - çiğnemek, 174

çık - çıkmak, 67, 95, 124, 127, 144

ç.- ıer, 67

çıkak - çıkarmak, 81, 82, 132, 133, 139

çıkaryl - çıkarılmak

ç.- dı, 145

ç.- ıyor, 123

çimçirik şimşek, 214

ç.+ län, 202

ç.+ tä, 211

çimen çimen, 201

çine - çiğnemek

ç.- dim, 95

çıplak çıplak, 150

ç.+ ın, 132

çira kul

ç.+ nı, 91, 108

çiraa kul

ç.+ nı, 91

çiraak kul, 91

çirak kul

ç.+ ım, 201

ç.+ ların, 112
ç.+ larının, 112
çirkin çirkin, 144, 161, 181, 186, 191, 192, 212
çirkinik çirkinlik
ç.+ indän, 182
çirkinnik çirkinlik
ç.+ indän, 192
çitetsi (Rus.) kilisede okuyucu, 195
çoban çoban
ç.+ lara > nayara, 170
çocuk çocuk
ç.+ ları, 124
çoktan çoktan, 148
Çorbacı Tanrı, 143
Çorbacı Tanrı, 131, 139, 141
Ç.+ ya, 86
çorbacı zengin kişi
ç.+ ların, 136, 155
ç.+ nin, 155
çoyu çoğu, 142
çölmek çömlük, 189
çölmekçi çömlükçi, 189
çöşme çeşme
ç.+ dän, 145
ç.+ sini, 123
çöz - çözmek
ç.- dü, 185
çübüş laf
ç.+ leri > eri, 164
çünkü çünkü, 130
çünkün çünkü, 130

D

daal - dağılmak
d.- sın, 76
d.- sinar, 75
daanık dağınık, 99
daat - dağıtmak, 101, 173
d.- arak, 176
d.- asın, 171
d.- ma, 165
daava dava
d.+ ya, 102
daava kes - hüküm vermek, 68, 101, 121
d.- ecän, 120
Daava Mahşer
D.+ nda, 80, 99, 102
Daavakesici Tanrı, 79
daima daima, 159, 165
dalga dalga
d.+ lardan, 160
d.+ larını, 172
d.+ larını, 157
dalgı dalga
d.+ ilan, 210
damna damla, 192
damnat - damlatmak
d.- ersın, 151
dana dana
d.+ ları, 121
danaklık dağınıklık
d.+ mı, 168
daniş - danışmak
d.- erim, 176

- darsıklık** üzüntü, 171
d.+ lan, 171
- dart** - tartmak, çekmek, 181
- daskal** öğretmen
d.+ m, 198
- dat** - dağıtmak, 141
d.- ersin, 141
d.- iersin, 157
- dat** - tatmak, 97
d.- mayan, 151
d.- tı, 143
- David** Davut Peygamber, 132, 183, 185
D.+ i, 185
D.+ in, 133, 185
- Davidin Oolu** İsa Mesih, 133
- dayan** - dayanmak, 197
d.- acek, 141, 160
d.- acis, 187
d.- amadın, 150
d.- ameerim, 174
d.- amer, 151
d.- amıcam, 147
d.- cam, 147
d.- ersin, 141
d.- ıp, 125, 161
- dayma** asır, yüzyıl
d.+ lardan, 67
- dayma** daima
d.+ laradık, 76, 105, 175
d.+ lardänadan, 69
- d.+ ların, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 77, 78, 79, 82, 88, 89, 90, 91, 99, 101, 102, 105, 106, 108, 109, 116, 117, 119
- d.+ larınadık, 65, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 77, 78, 79, 82, 88, 89, 90, 91, 99, 101, 105, 106, 108, 109, 116, 117, 119
- Daymakız** Meryem Ana, 81, 106, 172
- de** - demek, 76, 81, 82, 93, 94, 95, 98, 102, 103, 110, 124, 125, 126, 131, 132, 149, 170, 184, 185, 188, 189, 190, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 213
d.- di, 169, 170, 205, 206
d.- erim, 159
d.- miş, 201
- dede** dede
d.+ lerin, 152
- deil** değil, 66, 97, 123
- deimıkaytlık** mukayyet
d.+ lan, 84
- deliycă** delice, 96
- demin** demin, 189
- demir** demir, 206, 208
d.+ dän, 208
- den** - denilmek, 179
- denemäk** ayartılma, 175
- deneme** ayartılma
d.+ yä, 64, 65, 110
- denemek** ayartılma
d.+ lerin, 171
- deniya** (Rus.) "бдения" yortu arifesinde yapılan
gece ayni, 195
- deniz** deniz, 157

- d.+ i, 210
- d.+ in, 201, 210
- d.+ lär, 187, 188
- derä** dere, 159, 205
- d.+ ylen, 146
- derin** derin, 145, 153
- derinik** derinlik
- d.+ len, 210
- dernek** cemaat
- d.+ li, 68
- dernek** cemiyet
- d.+ li, 66, 67
- dert** dert
- d.+ imizä, 155
- d.+ lerdän, 140
- dertli** dertli, 172
- deviril** - devrilmek, 189
- d.- ssin, 188
- devlet** devlet, 112
- d.+ ini, 77, 78
- deyni** için, 76, 97, 99, 101, 105, 108, 115, 116, 117, 118, 189
- dışarda** dışarıda, 165
- di** - demek, 96
- dii** - değmek, 106
- dii** - demek, 100
- diil** değil, 67, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 111, 118
- dil** değil, 65, 66, 122, 164, 166, 168, 189, 198, 200, 208, 210, 211
- dil** dil
- d.+ im, 120, 122
- d.+ ini, 42, 130, 192
- d.+ lerindän, 206
- dilenci** dilenci
- d.+ leri, 199
- din** din
- d.+ i, 157, 166, 183
- d.+ imi, 184
- d.+ inizä, 198
- d.+ inizedän, 196, 197
- d.+ lerini > nerini, 195
- dinen** - dinlenmek
- d.- erim, 196
- dinsiz** günahkâr
- d.+ leri, 120, 121
- dinsizlik** günah
- d.+ imdän, 120, 121
- d.+ lerimi, 120, 121, 162
- d.+ lerimizi, 70, 87
- d.+ lerimnän, 78, 98
- d.+ lermizi, 68, 69, 86
- d.+ mi, 131, 134, 161, 164
- d.+ mizi, 68
- d.+ tän, 118, 148, 157
- dip** dip
- d.+ inä, 153, 191
- d.+ indä, 182, 193
- direl** - dirilmek
- d.- elim, 168
- diri** hayatta olan insan
- d.+ lerä, 66, 67, 68, 136, 138, 140
- diril** - dirilmek, 76, 122, 123, 125, 126, 135, 142, 148, 149, 150, 168
- d.- di, 67, 122, 123, 124, 168, 214

- d.- din, 66, 124, 144
- d.- ecek, 187
- d.- sin, 75, 131
- dirili** - dirilmek, 67
- dirilmä** diriliş
- d.+ nnän, 101
- dirilmäk** diriliş, 122, 123, 127
- dirilt** - diriltmek, 131, 142, 144, 145, 146, 150, 151, 160
- d.- tin, 145
- diş** diş
- d.+ lerdä, 206
- d.+ leri, 206
- dişil** - değişilmek, 142
- divec** daima, 129, 167
- diveç** daima, 109, 130, 135, 136, 139, 142, 149, 150, 151, 164, 168, 188
- d.+ i, 109
- diz** - dizmek, 154
- d.- ärdi, 146
- d.- di, 153
- d.- er, 146, 149, 154
- d.- inis, 146
- diz çök** - diz çökmek
- d.- eriz, 79
- doftor** doktor
- d.+ na, 160
- doidür** - dövdürmek
- d.- er, 205
- dol** - dolmak
- d.- du, 173
- dolaila** - etrafını dolaşmak
- d.- masın, 109
- dolaş** - uzaklaştırmak, 68, 69, 70, 117
- dolayla** - etrafını dolaşmak, 156
- dolaylan** - etrafını dolaştırmak, 191
- dolaylı** çevreli, 147
- doldur** - doldurmak, 71, 75, 160, 173, 176
- d.- arak, 171
- d.- dun, 145
- d.- êrsın, 126
- d.- iersın, 113
- d.- sun, 187
- doljna** (Rus.) mecbur (?), 202
- dolu** dolu, 164, 167
- domuz** domuz, 193
- donat** - süslemek, 140
- d.- m, 150
- dooru** doğru, 102, 106, 115, 120, 173
- dooru** günahsız
- d.+ ları, 73, 99
- dooru İhtiyar** Yusuf, Meryem Ana'nın eşi, 127
- dooruluk** doğruluk, 178
- d.+ a, 178
- d.+ una, 120, 122
- Doorusaltanathı** Ortodoks, 66, 93
- doorut** - düzeltmek
- d.- acam, 173
- doorut** - yönlendirmek, 73, 81, 84, 85, 108, 111, 171
- d.- êrsın, 117
- dora** - doğramak, 169, 170
- doru** doğru, 156, 162, 189

doru doğru (edat), 65, 108, 109, 110, 137, 138,
142, 147, 157, 162, 164, 166, 167, 181, 189,
193, 195, 203, 205, 208

doruksuzluk haksızlık

d.+ mu, 131

dorul - doğrulmak

d.- madan, 162

d.- up, 134

dorula - doğrulamak, 202

dorut - yönlendirmek, 84

dost dost

d.+ larımı, 93

d.+ um, 96, 166

d.+ umu, 111

dou - doğmak, 66

douduran anne baba

d.+ larımın, 112

dour - doğurmak, 73

doyun - doymak

d.- acaklar, 178

d.- aceklar, 179

d.- ucek, 183

d.- uceklardır, 178

doyur - doyurmak, 134

d.- dun, 113, 114

d.- muşlar, 213

dök - dökmek, 80, 81, 95, 109

d.- eräk, 185

d.- erlar, 154

d.- tüm, 143, 189

d.- tün, 200

d.- üncä, 159

dökül - dökülmek, 187, 201, 202

dön - dönmek

d.- ärim, 197

d.- düm, 196

d.- eceklärdir, 120

d.- mediniz, 195

d.- sün, 95, 98

d.- ün, 198

dört dört, 209

döşek yatak

d.+ indän > eendän, 117

d.+ tä, 189

d.+ tän, 79, 88

Dragayka Moldova'da 7 Temmuz'da kutlanan bir

halk adeti, 211

draginku kayın birader

d.+ nun > n, 198

du - doğmak, 169, 170

d.- du, 65, 66, 109, 134, 158, 169, 210

d.- dum, 132

d.- dun, 144

d.- mımışlar, 205

d.- muş+a, 65

dua dua, 69, 71, 72, 74, 75, 80, 83, 84, 90, 92, 93,

112, 113, 114

d.+ ları, 68, 69, 107, 115, 117, 121

d.+ larını, 176

d.+ larınlan, 80, 93, 128, 129

d.+ larınnan, 79, 80, 81, 93, 100, 105, 106, 118,

124, 126, 173

d.+ larmızı, 73

d.+ mızı, 81

- d.+ yı, 76, 87, 107, 108
- dua et** - dua etmek, 70, 75, 83, 85, 97, 107
- d.- erim, 173, 174
- d.- eriz, 117
- duaci** duacı
- d.+ ya, 75
- dudacık** dudak
- d.+ larını, 149
- dudak** dudak
- d.+ larımdan, 100, 102
- d.+ larımı, 79, 120, 122
- dudur** - doğurmak
- d.- du, 168, 200
- d.- dum, 147
- d.- ucek, 200
- duh** ruh, 99
- d.+ larını, 101
- d.+ un, 88
- Duha Svyatogo** (Rus.) Kutsal Ruh, 202
- duhovny boba** (Rus.) papaz
- d.+ mın, 112
- d.b.+ ya, 183
- duhovny** (Rus.) ruhani, papaz, 199
- dul** dul, 140
- d.+ ların, 137
- duman** duman, 75
- dur** - durmak, 123, 134, 181
- d.- êrim, 106
- d.- madım, 111
- d.- sun, 123
- durgun** - yorulmak
- d.- maim, 156
- durgut** - durdurmak, 86, 108, 164, 166
- d.- aersın, 163
- d.- ersın, 162
- d.- ma, 167
- duruk** berrak, 130, 157, 167
- duruklan** beklemek, 70
- duşman** düşman, 85, 145, 153, 174, 184, 194
- d.+ armızdan, 86
- d.+ dan, 139, 155, 184
- d.+ ı, 76, 162, 165, 183, 193
- d.+ ım, 81, 82
- d.+ ın, 83, 140, 147, 152, 182, 185, 192, 212
- d.+ inan, 184, 186
- d.+ lar > nar, 163, 181, 212
- d.+ lardan, 140
- d.+ lardan > ardan, 141, 165
- d.+ lardan > nardan, 116
- d.+ ları, 88
- d.+ ları > arı, 75, 88, 183
- d.+ larıma > arma, 158, 164
- d.+ ların > arın, 91, 182
- d.+ ların > narın, 92, 173
- d.+ larına, 97
- d.+ larının > arnın, 152
- d.+ larmızdan, 87
- d.+ narı, 76, 89, 102
- d.+ narımızdan, 87
- duudur** - doğurmak, 121, 126, 176
- d.- du, 82, 101
- d.- dun, 73, 171, 173
- duur** - doğurmak, 72

- duva** dua, 73, 75, 80, 81, 84, 86, 91, 93, 94, 96,
108, 109, 110, 139, 151, 156, 163, 183, 186,
195, 200, 201
d.+ da, 156, 198
d.+ lar, 74, 92, 183
d.+ larınan, 74, 80, 161
d.+ larından, 194
d.+ larlan, 200
d.+ mızı, 139, 140
d.+ yanan, 197
- duva** duvar
d.+ lar, 192
- duva et** - dua etmek, 96
- duvacı** duacı
d.+ ya, 74
- duvacı** duacı
d.+ ya, 73
- duvaet** - dua et, 74, 75, 83, 86, 108
- duvar** duvar
d.+ a, 172
d.+ i, 172
d.+ ları, 122
- duy** - duymak
d.- arak, 69
d.- du, 169
- duygu** duygu
d.+ lardan, 145
d.+ larımnan, 104, 106
d.+ ların, 70
- duygusuzluk** duygusuzluk
d.+ ta, 78
- dü** - dövmek
d.- dülär, 150, 152
- dübdüs** bütün, 196
- dübüdüs** tamamen, 161, 196, 200, 202, 213
- dübüdüz** tamamen, 106, 195
- düüdüs** bütün, 134
- dül** - dövülmek, 186, 189
- dünä** dünya
d.+ nın, 95, 139, 156, 158, 160, 163, 203
- düne** dünya
d.+ dä, 141, 198, 200, 203, 204, 213
d.+ i, 146, 147, 148, 154, 168, 196
d.+ nin, 146
d.+ yä, 125, 134, 137, 155, 162, 165, 170
- dünnä** dünya, 98, 143, 170, 174, 176, 181, 191,
208
d.+ ä, 123, 128
d.+ nın, 67, 92, 93, 127
- dünne** dünya
d.+ dän, 124, 126, 188
d.+ i, 127, 128, 168
d.+ nin, 68, 100, 188
d.+ y, 94
d.+ yä, 97, 101, 104, 123, 125, 172, 175, 183,
189
d.+ yi, 103, 129
- dünneyä gel** - dünyaya gelmek, 97
- dünürçülük** dünürçülük
d.+ ünen, 164
- dürt** - dürtmek
d.- ersın, 159
d.- micim, 186
- dürtül** - dürtülmek, 172

düş - düşmek, 78, 96, 104, 210

d.- ecek, 187, 191

d.- elim, 78

d.- er, 103, 153, 204

d.- măzi, 96

d.- tü, 155, 195, 206, 213

d.- tülär, 134

d.- tün, 153

d.- üp, 106

düş düş, 102, 118, 187, 213

d.+ lärinä, 169

d.+ tän, 147

d.+ ünä, 170

d.+ ündä, 213

d.+ ünü, 201, 202, 214

düşkün zayıf olan

d.+ leri > neri, 117

düşün - düşünmek

d.- düm, 96

d.- ecek, 183

d.- ersinis, 202

d.- medilär, 206

d.- memişlär, 193

d.- meyeräk, 102

düşünmäk düşünce

d.+ län, 89, 90, 105, 106

düşünmek düşünce

d.+ lärlän, 101

d.+ lerdän, 88, 89

d.+ lerimi, 106

d.+ lerimin, 105, 106

d.+ lerimizi, 73

d.+ lerin, 70

düv - dövmek

d.- eceklär, 191

d.- er, 208

düz - düzmek, 159, 183

düzül - düzülmek, 122

dyakon papaz yardımcısı

d.+ un, 198

dyaul şeytan, 181, 190

d.+ a, 193

d.+ u, 185

d.+ un, 181, 182, 192, 193

dyavol şeytan, 149

d.+ un, 76

dyavul şeytan, 146, 196, 210

d.+ muş, 182

E

ecel ecel

e.+ inä, 147

edek maaş (Bkz. **ödek**), 206

edin - edinmek, 158, 178

edinci yedinci, 180

eer eğer, 122

Egipet Mısır

E.+ ä, 116, 169, 170

ei eğe, kaburga

e.+ lerni, 152

ei sözlü kutsanmış, 72

ekiil - ekilmek

e.- di, 148

ekin ekin, 148, 196

ekmek ekmek

e.+ mizi, 64, 65

e.+ ni, 99

e.+ nzi, 64

el el

e.+ indän, 139, 140

e.+ ini, 113, 161

e.+ leri > eri, 208

e.+ lerini, 152

eldür - öldürmek, 180

Elion bairları Zeytindağı tepesi

E.b.+ ndan, 208

Emanuil İsa Mesih

E.+ (a)ya, 151

emin et - yemin etmek

e.- tilär, 207

emin ver - yemin etmek, 189

emir emir

e.+ lerinä, 73

e.+ lerini, 77

Emmaus Emmaus

E.+ a, 116

Emürverici Kutsal Ruh

E.+ yä, 67

emyn et - yemin etmek, 111

eni yeni, 122, 123, 124, 141, 142, 143, 161, 167,

209, 213

enikunuca iyice, 181

enilä - yenilemek, 100, 120, 121

enile - yenilemek

e.- din, 98, 142

e.- rsin, 166

enilet - yenilemek, 120

enište enište

e.+ nin, 198

ensä - yenmek, 212

ense - yenmek, 102

e.- din, 141, 147, 152

ensemäk zafer, 91, 92, 110, 112, 122, 123, 127,

164

ensenil - yenilmek

e.- sin, 212

enser çivi

e.+ län, 149

e.+ lär, 213

enserle - çivilemek, 152

enserlen - çivilenmek, 154

ep - öpmek, 185

epistola (Yun.) "gök mektubu" anlamına gelen

muharref metin

e.+ yı, 195

epsi hepsi, 207

e.+ nden, 203

er - ermek, 75

e.- ier, 136

er tepremesi deprem, 195

er yer

e.+ ä, 88, 98, 135, 166, 183, 185, 186, 188, 206,

207, 213

e.+ dä, 65, 72, 134, 143, 180, 184, 192, 193,

204, 206, 207, 208

e.+ i, 65, 66, 67, 141, 176, 188, 190

e.+ in, 111, 163, 168, 180, 181, 182, 191, 209

eri - erimek, 76

erkek erkek, 169, 170

erleş - yerleşmek, 70, 71

ermerası yer mirası, 178

Erusalim Kudüs, 123

E.+ ä, 169

esap vicdan

e.+ lan, 99

esir kul

e.+ ini, 95

esirgä - kutsamak, 69

eşek eşek

e.+ inä > eenä, 181

eşilik yeşillik, 196, 197

etiş - yetişek

e.- medi, 197

etiş - yetişmek

e.- eim, 87, 88

e.- elim, 73

e.- eyim, 89

e.- meer, 184

e.- mesin, 162

e.- ti, 151

etiştir - yetiştirmek, 132

etlen - bünyesinde barındırmak, 67

ev ev

e.+ ä, 209

e.+ dä, 152, 214

e.+ inä, 198

e.+ indä, 99, 198, 199, 213, 214

e.+ leri, 206

e.+ lerini, 169

e.+ lernä, 208, 209

Evay Havva

E.+ y, 144

evdän – irak şeytan, 153

evdän irak şeytan, 95

evdän irak şeytan, 183

e.i.+ lar, 191

e.i.+ tan, 200

e.i.+ lan, 183

evdän iraklı şeytanlı, 194

evdänira şeytan, 162

evel evvel, 104

evelni evvelki, 133

evlad evlat

e.+ lar, 174

evlat evlat, 169, 170

e.+ ı, 205

e.+ lar, 181

e.+ ları, 178, 179, 182, 192

e.+ larım, 189

e.+ larnı, 209

evlen - evlenmek

e.- er, 207

eyi iyi, 80, 85, 180

eyilik iyilik

e.+ lăr, 73

e.+ lerin, 71

e.+ lerini, 93

e.+ lerinlän, 113

Eyilikli İyilikli Olan, 71, 79, 82

eyisözlü kutsanmış, 73, 80, 87, 128

eylik iyilik

e.+ lerin, 75

F

faida fayda

f.+ nan, 197

f.+ sı, 198, 199

fakir fakir, 109, 157, 196, 201

fala - parçalara ayırmak

f.- dı, 210

falcılık falcılık, 191

fānalık kötülük

f.+ lardan, 73, 112

f.+ tan, 82, 85, 90, 165

faraon firavun

f.+ u, 210

fasıl şaşkıncı, 142, 154

fayda fayda

f.+ sına, 114

faydalı faydalı, 164

faydasız faydasız, 192

fena kötü, 159

fenalık kötülük

f.+ tan, 84, 89, 155

fenets (Rus.) çelenk, 213

Fevral (Rus.) Şubat ayı, 197

fıkarä fakir, 179

fırın ocak, 174

fırın ocak ateşi

f.+ dan, 124

fidan fidan, 206

fikaret - düşünmek, 86

fikir fikir, 102

f.+ dän, 101, 153

f.+ län, 89, 90, 103, 104, 106, 118

f.+ lerimin, 106

f.+ lerimizi, 73

f.+ mi, 78, 100, 105, 138, 171

f.+ mizin, 181

f.+ ni, 132

fikirlendir - düşündürmek, 155, 159

f.- ersin, 158

fikirsiz aptal, 190

fikirsiz aptal

f.+ lär, 190

filan filan, 183

Filip Filipus, 131

filisaf filozof, 163

filosof felsefeci

f.+ lar, 168, 170

f.+ lara, 169

f.+ larda, 169

finir su kaynak (?)

f.+ lerin, 134

fiül (Rom.) oğul, 198

folä - parçalara ayırmak

f.- dı, 152

Foma Tomas

F.+ ylan, 139

Frantsiya Fransa, 212

fukaara fakir, 178

fukara fakir

f.+ lara, 184

fukarä fakir, 178, 187, 196

fukare fakir

f.+ yä, 198, 207

fukari fakir, 196

G

gadina (Slav.) yaratık, 206, 207

garga karga, 208

Gavriil Cebrail, 129, 151

Gavrili Cebrail, 196

zaamet zahmet

z.+ län, 75

gecä gece, 79, 80, 88, 89, 90, 106, 118, 149, 165,

166, 169, 194, 195, 208

gecäyarısında geceyarısı, 79

gece gece

g.+ dä, 85

geç - geçmek

g.- ecam, 163

g.- meer, 104

g.- micek, 187

g.- ti, 149, 151

geçir - geçirmek

g.- di, 210

g.- dim, 163

g.- din, 185

g.- ecek, 116

g.- eim, 80, 88, 164

g.- er, 136

g.- eyim, 81

g.- im, 80, 88, 166

g.- medim, 96

geeri geri, 116

gek gök

g.+ lerdä, 180

gel - gelmek, 64, 65, 67, 70, 71, 78, 80, 102, 114,

174, 185, 190, 191, 192, 197

g.- di, 103, 125, 151, 168, 170, 181

g.- dilär, 125, 153, 154, 169, 206

g.- din, 99, 114, 141, 147, 164

g.- diydi, 100

g.- ecän, 178, 179

g.- ecek, 66, 67, 68, 79, 102, 160, 182, 188, 190,

192, 203

g.- eceklär, 189

g.- ecin, 78

g.- eräk, 171

g.- erim, 75, 94, 98, 100, 171

g.- ıcek, 66, 188, 189

g.- in, 78, 123

g.- medi, 204

g.- medin, 95

g.- mediniz, 195

g.- micek, 181, 182, 191

g.- sin, 64, 65, 98, 143

gelin gelin, 167

gemi gemi

g.+ ilen, 157

genä yine, 67, 123, 124, 131, 165, 185, 195, 196,

197, 198, 199, 200, 201, 204, 205, 206, 207,

208, 209, 214

genç genç

g.+ lär, 201

g.+ lärten, 161

g.+ lerä, 183

ger - germek

g.- di, 150

g.- dilär, 143, 151

ger - görmek

- g.- eceklär, 179
- gerçek** gerçek, 97
- gerçik** gerçek, 139, 161
- gerçiklik** gerçeklik, 132, 183
- g.+ inä, 182, 192
- geri** geri, 131
- geri git** - geri gitmek, 169
- g.- in, 170
- geril** - gerilmek, 98
- g.- di, 67, 156
- g.- din, 66, 94, 144, 147
- gester** - göstermek, 83
- geş** - geçmek, 132
- getir** - getirmek, 148, 152, 154, 190
- g.- di, 123, 127, 143
- g.- ecek, 115, 116
- g.- ecis, 152
- g.- eeris, 112
- g.- er, 153, 186
- g.- erim, 129, 138, 165
- g.- eris, 86, 190
- g.- eriz, 87
- g.- ersın, 156
- g.- medim, 190
- getiril** - getirilmek, 134
- getür** - götürmek, 81
- gez** - gezmek, 81, 82, 134, 158, 199
- gez** göz (Bkz. **göz**), 96
- gezär** - gezmek, 169, 205
- gıdırda** - gıdırdamak, 187
- gıdu** (Rom.) düşünce
- g.+ ilan, 96
- gındu** (Rom.) düşünce
- g.+ lardan, 138
- g.+ larmı, 156, 158
- gıdär** - giydirmek, 132
- gıdır** - giydirmek, 134
- g.- din, 132
- gıdır** - giydirmek
- g.- eer, 124
- gil** - gelmek, 170
- gimni** giyimli, 150
- gin** - giyinmek, 150
- gir** - girmek, 105, 145
- g.- äsin, 99, 105
- g.- din, 135, 142, 144
- g.- elim, 197
- girdir** - girdirmek
- g.- mä, 65
- girdirt** - girdirmek, 64
- girginik** gerginlik
- g.+ län, 156
- git** - gitmek, 183, 185, 188, 200, 206, 211, 213
- g.- eces, 167
- g.- ecis, 188
- g.- eim, 159
- g.- elim, 108, 185, 205, 207
- g.- er, 183
- g.- tilär, 205
- g.- tin, 116
- gıtir** - getirmek, 139
- gitle** - kilitlemek, 205
- goguş** güvercin, 208
- Gomora** Gomora

- G.+ nın, 210
- gorod** (Rus.) şehir, 169, 202, 213
- gospodarlık** (Rus.) sahiplik
- g.+ ını, 145
- Gospody** (Slav.) Tanrı, 111
- göbeyä tutul** - gebe kalmak, 120
- gök** gök, 66, 70, 71, 84, 95, 114, 155, 159, 161, 163, 167, 181, 182, 186, 187, 192, 195, 197, 198, 201, 211
- +lerdä, 64, 65, 101, 178, 179, 184
- g.+ ä, 98, 101, 123, 147, 186, 204
- g.+ lerä, 66, 67, 135
- g.+ lerdän, 66, 176
- g.+ lerin, 178, 179, 180
- g.+ tä, 64, 65, 72, 136, 180, 201
- g.+ tän, 85, 117, 151, 155, 195
- g.+ ü, 65, 66, 67, 150, 188
- g.+ ün, 70, 149, 160, 197, 199, 201, 202
- gök üzü** gökyüzü
- g.+ de, 203
- gölcuk** gölcük, 157
- gölgä et** - gölge etmek, 158
- göm** - gömmek, 101
- g.- ä (zarf-fiil), 131
- g.- dü, 152, 213
- g.- ecäm, 143, 149
- g.- er, 152, 153, 154
- g.- erlar, 144, 153
- gömül** - gömülmek
- g.- dü, 67
- g.- dün, 66, 94, 98, 147
- g.- dünüs, 168
- gön** gün
- g.+ dä, 198
- gör** - görmek, 91, 103, 104, 123, 132, 136, 140, 144, 146, 151, 162, 182, 192, 207, 213
- g.- är, 143
- g.- äsinis, 196
- g.- dü, 151, 181, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 208
- g.- dük, 189
- g.- dülär, 204, 207
- g.- düm, 201, 213
- g.- ecän, 193
- g.- elim, 206
- g.- er, 149, 204
- g.- ersin, 184
- g.- ıcek, 181
- g.- medin, 205
- g.- mesinnär, 191
- g.- üceklar, 178, 181, 192
- g.- üceklär, 182
- g.- üp, 155, 158, 159, 161, 168
- görä** göre (edat), 66, 67, 77, 78, 91, 102, 105, 108, 111, 118, 120, 121, 136, 137, 155, 164, 166, 176, 196, 210
- görgü** fikir
- g.+ lär, 190
- görün** - görünmek, 65, 66, 127, 141, 147, 168, 195, 202
- görünüş** görünüş
- g.+ ündän, 191
- gös** göz, 181, 187

göster - göstermek, 101, 109, 110, 131, 146, 167,

175

g.- dim, 196

g.- din, 120, 128, 161, 175

g.- er, 188, 194, 203

g.- ersin, 163

g.- ip, 128

g.- irsa, 202

g.- mesin, 108

g.- sin, 83, 85, 123, 160, 164

gösteril - gösterilmek, 127

götür - götürmek

g.- dü, 158

g.- er, 142, 159

g.- erlär, 115, 205

g.- mä, 64

g.- sün, 109

g.- üerlar, 115

göz et - gözletmek, 90

göz göz

g.+ leri, 113, 157, 208

g.+ lerim, 91, 159

g.+ lerimi, 77, 81, 82

g.+ lerimin, 160

g.+ lerin, 103, 132

g.+ lerinen, 183

g.+ lermi, 77, 81, 166

g.+ lerni, 149, 157

g.+ ün, 143

g.+ ünüs, 196

göz yaşı gözyaşı, 134

gözâl güzel, 95, 138, 183

gözdik - göz dikmek, 114

gözelen - güzelleşmek, 210

gözeleştir - güzelleştirmek, 141

gözelet - güzelleştirmek, 139

gözellik gözellik

g.+ ini, 124

gözlet - gözletmek, 89

Grigorilen Bogoslov Nenizili Gregor

G.B.+ lan, 209

guguş güvercin, 127, 161

gücen - gücenmek

g.- sin, 145

gücendir - kızdırmak, 83, 85, 94, 96

gücenik gücendirilmiş, 138, 143, 146, 148, 153,

160

güç gel - güç gelmek, 192

güde vücut

g.+ lerni, 193, 204

g.+ min, 133, 136, 140

gül - gülmek, 111, 196, 206

güme buket

g.+ si, 104

Gümrekü Vergi görevlisi, 69

gümüş gümüş

g.+ leri, 187

gümüş para birimi

g.+ ä, 213

gümüşü seven açgözlülük

g.s.+ lär > är, 207

gün batısı günbatısı

g.b.+ ndan, 137

gün dusu gündeğusu

- g.d.+ dan, 137, 169
- gün** gün, 180
- g.+ dä, 66, 67, 83, 85, 101, 115, 123, 124, 133
- g.+ lâr > nâr, 191, 197
- g.+ üni, 180
- gün** güneş, 150
- g.+ ün, 143
- güna** günah, 157, 187, 193, 198, 204
- günaa** günah
- g.+ larmızı, 68
- günah, 83**
- günah et** - günaha girmek
- g.- eris, 94
- g.- medi, 104
- g.- tim, 83, 121
- g.- tisam, 89
- g.- tiysäm, 85
- günah** günah, 162
- + ların, 66, 67, 68, 97, 98, 102, 104, 106, 107, 117, 118, 160, 191
- g.+ a, 98, 101, 105, 109, 155, 163
- g.+ ı, 118, 163, 168
- g.+ ım, 120, 121
- g.+ imdan, 120, 121
- g.+ in, 95
- g.+ ını, 95, 98, 166
- g.+ lan, 83, 85, 95, 185, 187
- g.+ lar, 120, 121, 132
- g.+ larda, 85
- g.+ lardan, 131, 138, 143, 165, 175
- g.+ ları, 87, 88, 95, 101, 156, 187, 193, 198, 200, 201, 204, 205, 206, 207, 208
- g.+ larım, 92, 109, 134, 159
- g.+ larımdan, 120, 121, 156, 167
- g.+ larımı, 89, 93, 101, 102, 103, 105, 107
- g.+ larımızı, 69, 70, 90
- g.+ larımızın, 110
- g.+ larına, 210
- g.+ larından, 95, 190
- g.+ larını, 113, 117, 183, 214
- g.+ larmı, 110, 131, 159, 160
- g.+ larmızı, 68, 74, 109, 199
- g.+ larmıs, 195, 196, 197, 201
- g.+ tan, 98, 109, 110, 119, 143, 156, 157, 168, 185
- günaha gir** - günaha girmek, 111
- günahet** - günaha girmek
- g.- tim, 120
- günahker** günahkâr, 83, 95, 99, 100, 130, 136, 159, 161, 162, 167, 183, 185, 186, 191
- g.+ ä, 68, 69, 70, 77, 78, 105, 110, 182, 192
- g.+ dän, 155, 159
- g.+ i, 68, 69, 70, 85, 95, 100, 102, 108, 110, 132
- g.+ im, 108, 161
- g.+ lâr, 86, 87, 108, 120, 121, 136, 162, 181, 182, 189, 191, 192
- g.+ ler, 97
- g.+ lerä, 128, 182
- g.+ leri, 72, 73, 95, 99, 107, 134, 141, 181, 191
- g.+ lerin, 174, 181
- günahlan** - günaha girmek
- g.- dık, 89
- günahsız** günahsız
- g.+ a, 191

günahsız günahsız

g.+ a, 125

g.+ lar, 181, 182, 192

g.+ lardan, 192

g.+ ları, 182

günasız günahsız

g.+ lar, 181, 182, 192

gündüs gündüz, 89, 90, 144, 165, 194, 208

gündüz gündüz, 90, 118

güneş güneş, 140, 188

g.+ i, 168

güreştir - güreştirmek, 202

gürlä - gürllemek, 195

güs göğüs

g.+ lerindän, 206

güüdä vücut, 89, 94, 98, 101, 102, 104, 105, 106,

117, 118, 175

güüde vücut

g.+ lermizi, 73

g.+ mdä, 100

g.+ mi, 85, 95, 100, 118

g.+ min, 83, 85, 100, 118, 172

g.+ sini, 94

g.+ yä, 97

g.+ yi, 101

güveesis Gelin Meryem Ana, 112

güvey güvey

g.+ yä, 167

H

haber haber, 170

haber ver - haber vermek

h.- di, 169

haberle - haberdar etmek

h.- di, 151

haberle - kutlamak

h.- di, 128

h.- yecek, 122

haberlen - haber almak, 213

habersis habersiz, 166

hacı acı, 142, 146

haç haç

h.+ ı, 154

haidın aydın

h.+ ı, 204

haidinnık aydınlık, 205

hair hayır, 68, 120, 132, 178, 207

h.+ ını, 80, 168

hair ol - merhamet eyle, 68

hairla - kutsamak, 68, 69, 70, 71, 79, 82, 86, 92,

93, 97, 109, 110, 120, 130, 131, 132, 133, 134,

135, 136, 137, 138, 139, 206, 207

hairlı hayırlı

h.+ lara, 178

hairsızlık hayırsızlık

h.+ lardan, 199

haivan hayvan, 199

h.+ larına, 209

h.+ larını > narnı, 209

hak hak, -kkı

h.+ mızda, 178, 179

hakakat hakikat, 66

hakikat hakikat, 66, 67, 97, 116, 131, 132, 157,

176

- Hakim** Tanrı, 78, 79
- halis** halis, 142, 147, 148, 166, 181, 182, 192
- haliz** halis
- h.+ dän, 145, 161
- halk** halk
- h.+ ları, 91
- h.+ ların, 91
- haltar** sunak, 202
- hananeyalı karı** Kenanlı Kadın
- h.k.+ yı, 106
- hangı** hangi
- h.+ larını, 73, 88
- hani** hani, 65, 66, 67, 71, 72, 73, 80, 85, 88, 90, 91, 97, 114, 115, 123, 124, 127, 128, 129, 134, 155, 169, 180
- Harahangel** Büyük melek
- H.+ i, 188
- haram** haram, 199
- harççı** vergi görevlisi, 70
- h.+ yı, 98, 105, 106
- haset** haset, kıskanç, 146
- hasetlik** kıskançlık, 191
- h.+ tän, 151
- hasta** hasta, 106, 206
- h.+ yı, 171
- hastalandır** - hasta etmek
- h.- im, 209
- hastalık** hastalık, 176, 191
- h.+ imu > imı, 172
- h.+ lardan, 73
- h.+ ları, 86
- h.+ larından, 140, 174, 212
- h.+ larlan, 172
- h.+ tan, 212
- hat** at
- h.+ ılan, 86
- hatır güüt** - saygı göstermek, 89
- hatır** saygı, 106
- hatırlı** muhterem, 74
- havez** heves, 159, 160
- h.+ län, 132
- h.+ len, 160, 161
- h.+ lerimi, 101
- havezlik** şehvet
- h.+ lerdän, 88
- haydınklan** - aydınlanmak, 192
- haydınna** - aydınlatmak
- h.- ıcek, 182
- haydınmık** aydınlık, 168
- h.+ ta, 66
- h.+ tan, 66
- hayır** hayır
- h.+ ina, 84, 102, 121
- h.+ ımı, 80, 81
- hayırla** - kutsamak, 70, 72, 79, 80, 87, 93, 100, 107, 121, 124, 126
- h.- dım, 106
- hayırsız** hayırsız, 98, 100, 103, 104, 105, 106, 195
- haylaz** haylaz
- h.+ a, 77, 78
- h.+ ı, 138
- haylazlan** - üşenmek
- h.- dım, 96
- hayvan** hayvan

- h.+ ma, 181
- h.+ ların > narın, 99
- h.+ larınıza > narnıza, 195
- hazır et** - hazırlamak, 162
- hazır** hazır, 162
- hazırla** - hazırlamak, 91
- h.- di, 122, 123, 181, 189
- h.- dın, 99, 119
- h.- yasin, 161
- hazırlan** - hazırlanmak, 181
- hazne** hazine
- h.+ si, 71
- hepsi** bütün, 67, 70, 76, 84, 93, 98, 99, 100, 101, 103, 105, 106, 113, 116, 118, 121, 126, 136, 142, 152, 160, 163, 169, 172, 176, 177, 181, 184, 187, 193, 194, 195, 206
- Heruvim** Keruv
- H.+ nerdän, 126
- hesapla** - hesaplamak
- h.- im, 159
- hırsıs** hırsız, 184, 189
- hırsız** hırsız, 97, 107
- h.+ a, 106
- h.+ ı, 95, 98, 105
- h.+ lan, 126
- hırsızlık** hırsızlık, 180
- hısım** hısım
- h.+ dan, 164
- h.+ larım, 92
- h.+ larımı, 93
- h.+ larımını, 113
- h.+ larını > narnı, 185
- hızlandır** - kıskırtmak, 133
- hodul** kibir, 96, 146
- hodulan** - kibirlenmek, 111
- hodulluk** kibirlilik, 181, 190
- hoduluksus** kibirsiz, 193
- hojma** (Rom.) daima, 68, 69, 70, 71, 72, 77, 78, 79, 82, 88, 89, 90, 91, 101, 102, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 116, 117, 119, 120, 186, 209, 210
- holer** kolera
- h.+ len, 200
- horuç** oruç
- h.+ lan, 197
- h.+ larda, 183
- hoşnutluk** memnuniyet
- h.+ lan, 113
- hram** (Rus.) kilise
- h.+ dan, 183
- hristian** hristiyan
- h.+ ların > narın, 87
- h.+ ların > narnın, 174
- Hristianlı dini** Hristiyanlık
- H.d.+ nin, 87
- hristiyan** hristiyan
- h.+ lar > ar, 199, 200, 201, 203, 208
- h.+ lar > nar, 195
- hristiyanlı** hristiyanlı, 86
- Hristos** Mesih, 72, 81, 82, 97, 99, 100, 106, 107, 110, 113, 114, 119, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 139, 141, 142, 143, 147, 148, 149, 168, 169, 170, 175, 184, 186, 189, 195, 199, 200, 201, 202, 208, 214
- H.+ a, 78

H.+ u, 123, 128, 171, 176

H.+ um, 75, 102, 103, 104

H.+ un, 83, 102, 123, 125

Hristoz Mesih

H.+ a, 81, 145, 149, 150, 167, 169, 184

H.+ u, 146, 148, 153, 169, 204

H.+ um, 75, 109, 141, 142, 145, 147, 148, 151,
152, 200, 203, 207

H-s İsa, 122, 123, 168

I

ıldız yıldız

ı.+ lar, 187

mçer (Rom.) melek

ı.+ lâr, 205

ı.+ lerin, 130, 210

ı.+ lerin > lein, 163

mjer (Rom.) melek, 85

msan insan

ı.+ ları, 124

İ

iç - içmek

i.- elim, 122, 123, 168

i.- erim, 102

için için (edat), 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74,
75, 77, 78, 79, 82, 83, 85, 86, 92, 93, 94, 95, 96,
97, 98, 99, 100, 102, 105, 106, 107, 108, 109,
110, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 123, 124,
127, 129, 134, 135, 143, 144, 145, 155, 156,
157, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 167,
168, 172, 177, 178, 179, 180, 181, 184, 186,

187, 188, 189, 191, 192, 195, 196, 197, 198,

199, 200, 201, 202, 208, 209, 210, 213, 214

içinä çek - içine çekmek, 191

içki içecek, 122, 123, 146, 168

idol (Rus.) put

i.+ lerde > idolordaya, 134

ie eğe, kaburga

i.+ leridän, 144

i.+ lernä, 144, 152

i.+ ndän, 144, 146, 150, 151, 152

i.+ sindän, 144, 150

ielenmäk iyi hale gelmek, 178

İerusalim Kudüs

İ.+ dâ, 132

İ.+ in, 121, 122

ifka yufka, 140

i.+ im, 161

ifkala - zayıflamak

i.- er, 164

ihtär ihtiyar

i.+ lar, 201

i.+ lara, 144

ihtärlik ihtiyarlık, 185

ihteber itibar

i.+ ä, 185

ihtiyar ihtiyar

i.+ lara, 183

i.+ ların, 162

ii - yemek, 206

ii iyi, 72, 80, 81, 89, 100, 101, 104, 105, 116, 142,

148, 152, 155, 156, 158, 159, 160, 161, 165,

167, 171, 189, 194

- ii sözlü** - kutsanmış, 72
- iilen** - eğlenmek, 174
- iilik** iyilik, 93, 161, 162, 184
i.+ inä, 84, 85, 100
- İilikli** İyilikli Olan, 71, 79, 81, 82
- İilindirici** Kutsal Ruh, 71
- iilt** - sığınmak, 99
- iimäk** yemek, 145
- iirenç** iğrenç, 119
- iisözlü** kutlu, 87, 104
- iisözlü** kutsanmış, 73, 106, 174, 175
- İisus Hristos** İsa Mesih, 69, 93, 94, 98, 101, 105,
116, 117, 124, 126, 202, 213
İ.H.+ a, 66, 67, 69
İ.H.+ un, 76, 83, 84
- İisus Hristoz** İsa Mesih
İ.H.+ un, 72, 94
- İisus** İsa, 66, 67, 69, 72, 76, 83, 84, 93, 94, 98, 101,
105, 116, 117, 124, 126, 130, 141, 202, 209, 213
- İisuse** İsa, 132
- İisuz** İsa
İ.+ um, 141, 142
- ika** - yıkamak, 188
i.- inca, 159
i.- r, 183, 188
i.- ycan, 120
- ikan** - yıkanmak, 183, 197
- ikal** - yıkılmak, 187
- iki üzlük** ikiyüzlülük
i.ü.+ län, 208
- ikiyüzlü** ikiyüzlü, 153
- ikona** ikon
i.+ sında, 200
- ikos** ilahi, 111
- İkos** ilahi, 130, 131, 132, 134, 139, 155, 156, 157,
158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166
- ikram et** - değer vermek, 180
- ikramla** - saygı duymak, 184
- ikramlı** değerli, 76, 97, 139
- ikramna** - ikramda bulunmak, 109
- ikramnı** değerli, 76
- il yıl**, 142, 190
i.+ dan, 142
i.+ lar, 190
i.+ larlan, 190, 193
i.+ lerdän, 150
- ilaçla** - iyileştirmek, 69
- ilaik** layık, 147
- ilaik ol** - layık olmak, 159
- ilaiksız** layık olmayan
i.+ ı, 134
- ilan** yılan
i.+ lar > ar, 205
- ilayık** layık olma, 146
- ıldırım** yıldırım, 197, 208
i.+ dan, 213
- ıldız** yıldız, 170
- ıldız** yıldız, 169
i.- di, 208
i.+ a, 158
i.+ ı, 169
i.+ larlan, 203
- ilêik et** - layık kılmak, 110
- ilêik** layık, 110

- ileri** önce (edat), 65, 66, 67, 69, 86, 96, 97, 113, 114, 115, 118, 130, 134, 139, 142, 162, 166, 203, 210, 213
- ilerlet** - ilerletmek, 160
- ilîk** layık, 147
- ilîk** iyilik
i.+ lerini, 75, 109, 193
- ilin** kolay, 200
- ilînet** - hafifletmek, 90, 105
- İlîsey** Elyesa Peygamber, 85, 86
- İliya** İlyas Peygamber, 85, 86
- ilkin** ilk olarak, 94, 97, 147, 151
- İlkzetçeken** ilk Hristiyan şehit, 74
- ilsıs** yılsız, 146
- iluprımlan** - aydınlanmak, 128
- imäk** yemek, 137
- imdä** imdat, yardım, 70
- imdat** imdat
i.+ in, 172
- imek** yemek, 113
- imşat** - yumuşatmak, 183
- in** - inmek, 143
i.- di, 66, 67, 76
i.- dim, 145, 186
i.- din, 124, 125, 143, 151
i.- ip, 99
i.- irken, 208
- inan** - inanmak
i.- aerım, 161
i.- aerıs, 138
i.- assmıs, 200
i.- dı, 148
i.- erım, 65, 66, 105, 109
i.- êrım, 67
i.- erıs, 139
i.- ıerım, 66, 97
i.- madı, 204
i.- madılar, 204
i.- madınıs, 204
i.- mêrlar, 198
i.- sın, 161
- inan et** - inanmak
i.- erım, 66, 159
- inan** iman, 185
i.+ ı, 166
i.+ ın, 66, 73
i.+ lan > nan, 115, 136, 174, 175
- inandır** - inandırmak
i.- aersın, 156, 157
i.- dı, 127
- inanet** - inanmak, 82
- inanıcı** inançlı, 152
- İnanın simvolu** Amentü, 67
- inansız** imansız
i.+ ı, 132, 133
- indi** şimdi, 67, 135
- indir** - indirmek
i.- di, 148, 152, 213
- inikunu** enikonu, iyice, 148
- inkinat ol** - saygıyla eğilmek, 156
i.- iim, 109
- inkyar et** - inkâr etmek, 185
- insan** insan, 125, 209
i.+ a, 147, 164, 169

- i.+ dan, 141, 163, 198, 202
- i.+ in, 95, 142, 208
- i.+ mı, 91
- i.+ lan > an, 134
- i.+ lar, 65, 141, 146, 154
- i.+ lar > nar, 67, 122, 123
- i.+ larımı > arımı, 141
- i.+ ların > arın, 142, 148
- i.+ ların > narın, 87, 117
- İona** Yunus Peygamber, 124, 173
- İosif** Yusuf, 143, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 213
- İossif** Yusuf
- İ.+ a, 169
- ipakoy** ilahi, 125
- iradet** irade
- i.+ in, 65
- irak** uzak
- i.+ a > aa, 169
- iraklan** - uzaklaşmak, 210
- iraklat** - uzaklaştırmak, 109
- iren** - öğrenmek, 192
- irmos** ilahi, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176
- İrot** Herodes, 169, 170
- İsak** İshak Peygamber
- İ.+ lan, 198
- ısıt** - ısıtmak, 140
- islä** iyi, güzel, 156, 180, 185, 187, 195, 197, 202, 214
- islälük** güzellik, 214
- islan** - islanmak, 210
- İspas** İsa'nın göğe yükselişi, 211
- issop** bir tür bitki, 120
- i.+ lan, 121
- İssus Hristoz** İsa Mesih
- İ.H.+ dan, 199, 200
- istä** - istemek
- i.- medilär, 205, 207
- i.- meerim, 98
- i.- meersin, 98
- i.- merim, 95
- i.- merlar, 184
- i.- mersin, 95
- i.- rсан, 184
- i.- rсанıs, 189
- iste** - istemek, 94, 95, 167, 185, 189
- i.- din, 151
- i.- erim, 98, 103
- i.- ersin, 97, 98, 105
- i.- mäzsın, 122
- i.- rim, 183
- i.- rsın, 95, 161, 163
- i.- yeräk, 97, 105, 106
- istedin** irade, 64, 99, 116, 205, 210
- istediin** irade
- i.+ i, 77, 78, 117
- istemek** heves
- i.+ lerdän, 89
- İsus Hristos** İsa Mesih, 70, 75, 85, 93, 94, 108, 109, 184, 188, 203
- İsus Hristoz** İsa Mesih
- İ.H.+ a, 65, 66, 139, 184, 201
- İ.H.+ un, 76, 129, 130, 193, 209

İsus İsa, 65, 66, 70, 75, 76, 85, 93, 94, 108, 109,
110, 129, 130, 139, 164, 184, 188, 193, 201,
203, 209, 210, 214

İ.+ e, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137,
138, 139

İsuse İsa (hitap şekli), 130

İsuss İsa, 130

İsuz İsa

İ.+ un, 109

iş iş

i.+ in, 94

i.+ län, 87, 88, 89, 90, 97, 105, 106, 107, 118

i.+ lärlän, 161, 193

i.+ lärlen, 163

i.+ lermi, 162, 196

işidil - işidilmek, 137

işit - işitmek, 94, 98, 125, 132, 138, 139

i.- ecek, 181, 182, 191

i.- er, 183

i.- meim, 166

i.- mer, 181, 191

i.- tim, 172

işlä - işlemek

i.- mäsinis, 200

i.- r, 190

işle - işlemek, 197

işle - yapmak, 120

işlen - işlenmek, 202

itir - yitirmek, 192

İuda Yehuda, 107, 153

İudeya İsrail

İ.+ da, 174

İvan Blagoslov Havari Aziz Yuhanna, 188, 189

İvan Krestitel (Slav.) Yahya Peygamber, 204, 214

İvangeli İncil, 207

İvangelis (Slav.) İncil yazarı

İ.+ len, 209

ivkala - zayıflatmak, 94

iy - yemek, 102

iy iyi, 139

iyä - yemek yemek, 164

iygunsus uygun olmayan, 150

İyuda Yehuda, 150

İ.+ nın, 145

izin izin

i.+ lermi > nerni, 184

izmekär hizmetkâr, kul

i.+ ı, 75, 95

i.+ ina, 180

izmekärka hizmetkâr kadın

i.+ sına, 180

izmeker hizmetkâr, kul

i.+ in, 130

i.+ larından, 161

izmet et - hizmet etmek

i.- mä, 189

izmetçi hizmetçi, kul

i.+ lerin, 129

i.+ n, 154

i.+ nin, 74

i.+ si, 74, 155

izmetet - hizmet etmek, 180

izmetkär hizmetkâr, kul, 85

izmetker hizmetkâr, kul

i.+ in, 83
i.+ lerin, 100, 112
i.+ lerinä, 116, 119
i.+ lerinin, 105, 113, 176
İzrail İsrail, 91
izur kaynak
i.+ u, 98, 172
i.+ unu, 172
izvor kaynak
i.+ da, 86

K

käämil kâmil, 101, 126
kaar kar
k.+ dan, 120
kaarä ötürü (edat), 125, 174
kaavilä - sağlamlaştırmak, 85, 115, 171, 174
kaavile - sağlamlaştırmak
k.- er, 114
k.- ersin, 117
k.- esin, 85
kabaatsız kabahatsız, 80
kabat kabahat
k.+ ını, 184, 185, 186
kabatlı kabahatlı, 102
kabatsız kabahatsız, 80, 133
kabêtlı kabahatlı, 143
kablet - kabul etmek, 95, 98, 102, 104, 106, 107,
110, 117, 174, 176
k.- eem, 95
k.- er, 68
k.- eyim, 101, 104

k.- ti, 106
k.- tin, 94, 95, 98, 106, 140
kabul et - kabul etmek
k.- icek, 181, 185
k.- tin, 127
kabulet - kabul etmek, 73, 97, 132, 138, 139, 140,
146, 167
k.- er, 67
k.- eris, 146
k.- tin, 142, 146
kaç - kaçmak, 211
k.- alım, 168
k.- icek, 182, 192
k.- ısın, 109
k.- sını, 76
k.- sını, 75
k.- tım, 95
kafa kafa
k.+ sının, 208
kafadar arkadaş
k.+ ların, 105
kafı kafa
k.+ lan, 206
kahır kahır
k.+ dan, 73, 87, 139, 140, 155, 211
k.+ lar, 148, 181, 192
k.+ ları, 154
k.+ larını, 117
kahıra düş - kederlenmek, 145
kahırlan - telaşlanmak
k.- ardı, 169
k.- ersin, 146

- kaibedir** - kaybetmek, 201
- kaibet** - kaybetmek, 161
- kail ol** - razı olmak, 160
- kailik** razı olma, 110
- kaip et** - kaybetmek, 194
- kak** - çakmak, 149, 213
- kal** - kalmak
- k.- ırsın, 186
- k.- miicam, 165
- kaldır** - kaldırmak, 101, 117, 127, 131, 134, 135, 141, 143, 145, 148, 151, 174
- k.- amêr, 195
- k.- dı, 123, 124
- k.- dım, 196, 203
- k.- dın, 77, 78, 79, 95
- kaldırıl** - kaldırılmak, 135
- kalk** - kalkmak, 79
- k.- acek, 200, 202
- k.- aerlar, 163
- k.- ar, 204
- k.- asınıs, 201
- k.- er, 183
- k.- ıp, 69, 78, 89
- k.- ısın, 204
- k.- tı, 137, 185
- k.- tıktansonra, 77
- k.- tıktansora, 79
- k.- tın, 144
- kaluger** keşiş
- k.+ lerin, 130
- kaluger** rahip
- k.+ in, 198
- k.+ lâr, 207
- k.+ leri, 198
- kalugerka** rahibe
- k.+ lar, 207
- kâmillik** kerâmet
- k.+ lârlen, 209
- kan** kan, 213
- k.+ m, 185
- k.+ inan, 94, 133
- k.+ lardan, 120
- kanat** kanat
- k.+ ı, 208
- k.+ lan, 206
- k.+ larınan, 143
- k.+ larıylan > larınan, 158, 162
- kanon** ilahi
- k.+ u, 123, 170
- kap** - kapmak, 104
- kapa** - kapatmak
- k.- ıcam, 149
- k.- ıcek, 191
- kapan** - kapanmak, 141
- kapan** tuzak, 82
- k.+ dan, 117
- k.+ nda, 117
- kapat** - kapatmak
- k.- miş, 183
- kapu** kapı
- k.+ ları, 105
- k.+ larını, 87, 106
- k.+ larının, 106
- k.+ larını, 142, 197, 204

- k.+ suna, 163
- k.+ sunu, 87, 175, 189, 190
- kar** kar
- k.+ dan, 121
- kär** kâr, 114
- kara** kara, 190
- kara surathl** şeytan
- k.+ lardan, 165
- kara yanık** şarbon
- k.y.+ tan, 212
- karail** bekçi, 167
- karanık** karanlık, 137, 138, 141, 157, 204, 213
- k.+ ta, 145, 157, 159
- k.+ tan, 150, 154
- karanıkla** - kararmak
- k.- dı, 151
- k.- ıceklar, 192
- karanıklan** - kararmak, 182
- karanlık** karanlık
- k.+ ta, 127
- karannık** karanlık, 105, 106, 190, 191, 193, 197
- k.+ mı, 173, 176
- k.+ tan, 125
- karar** - kararmak, 187
- kararsız** kararsız, 195
- karaul** bekçi, 164
- karauluk** bekçilik, 73
- kardaş** kardaş
- k.+ larımı, 93
- kardaş** kardeş, 183, 206
- k.+ ma, 199
- k.+ lan, 183, 206
- k.+ lar, 168, 184, 185, 187, 188, 203
- k.+ larım, 92
- k.+ larımın, 189
- karez** garez, gizli maksat
- k.+ dän, 184
- k.+ im, 185
- karezlik** garezlik
- k.+ lini, 185
- k.+ tän, 186
- karı** başka (edat), 184
- karı** kadın, 200, 204, 212
- k.+ lar, 125
- k.+ lara, 125
- k.+ ları, 106, 207, 209
- k.+ ların, 73, 126
- k.+ n(im), 131
- k.+ nın, 140
- k.+ sına, 180
- k.+ yı, 98, 100, 104, 105, 106
- karık** kırık, 132
- karın** karın
- k.+ ımda, 120, 121
- k.+ ımı, 100
- k.+ ının, 72, 73
- k.+ ısında, 175, 183, 205
- karışık** karışık, 148
- karşı** karşı, 139
- karşı ko** - karşı koymak, 152
- karşıla** - karşılamak
- k.- dık, 189
- karşla** - karşılamak, 208
- kartal** kartal, 162

kasaba kasaba

k.+ dan, 202

k.+ ya, 202

kasavet kasvet, keder, 159

k.+ in, 164

kauş - kavuşmak

k.- madık, 150

k.- tu, 153

k.- urkan, 147

kavilä - sağlamlaştırmak, 152

kavile - sağlamlaştırmak, 150

kaybel - kaybolmak

k.- di, 147

k.- er, 75, 76, 153

k.- eyim, 98

k.- im, 95

k.- mäs, 195

k.- meyelim, 87

k.- sin, 98, 183

k.- sinnär, 76

kaybet - kaybetmek

k.- mä, 95

k.- meersin, 117

k.- memiş, 182, 192

kayrä ötürü, 180

kazan - kazanmak, 102

k.- aim, 161

k.- ıeklar, 179

k.- ır, 186

k.- ırıs, 186

kazanç kazanç

k.+ larına, 209

kazanma kazanç

k.+ nızdan, 196

kemet patika

k.+ lerindän, 158

kemik kemik

k.+ lär, 120, 121

kenar kenar

k.+ ma, 106

kendini kıy - kendini kıymak, 148

kerä kere, 69, 70, 71, 72, 79, 80, 87, 111, 122, 125,

126, 159, 161, 162, 163, 194, 212

keren kere, 68

keskin keskin, 109, 187, 192

keşiş keşiş, 183

kıi - kıymak, 138

kımetli kıymetli, 162

kıiş - cesaret etmek, 158, 159

kılıç kılıç, 145, 149

k.+ m, 151

k.+ mı, 208

k.+ inan, 158

k.+ lan, 144

k.+ lar, 145

k.+ tan, 214

kıpırda - kıpırdamak, 202

kır - kırmak, 124, 128

k.- amıyceklar, 194

k.- dı, 210

kır çiçä kır çiçeği, 163

kırık kırık, 164

kırmtı kırmtı, 206

kırkıl - tıraş olmak

k.- ma, 134	k.+ a, 207
kırlığa kanca	k.+ ı, 198, 199, 200, 201, 202
k.+ dan, 150	k.+ lar, 187, 188
Kıs Meryem Ana, 72	k.+ larda, 207
kısa kısa, 162	k.+ larına, 212
k.+ dır, 163	k.+ larında, 212
kısacık kısacık, 139	kihatçı kitapçı, 207
kısavet kasvet, keder	kihatçı kitapçı
k.+ lermi, 157	k.- dı, 207
kısıkkardaş kız kardeş	kilit kilit
k.+ larım, 92	k.+ leri, 194
kıskançlı kıskançlı, 183, 269	kimsey kimse, 96, 181, 184, 191, 195, 202
kısmet kısmet	k.+ lâr, 181
k.+ imizâ, 137	kin kin, 184
kış kış	kin tut - kin tutmak, 185
k.+ lar, 195	kit (Rus.) balina
kıtlık kıtlık, 195	k.+ in, 124
k.+ lan, 200	kitab
kıyısmak cesaret	k.+ ların, 67
k.+ lan, 97	kitlen - kilitlenmek
kıyl - kıymak, 145	k.- di, 144
kız - kızmak, 182	k.- din, 142
Kız Meryem Ana, 73, 80, 81, 124, 127, 128, 138,	kitli kilitli, 135, 191
171, 172, 173, 174, 175, 176	kiyat kitap, 197
kızıştır - kızıştırmak	Kleopa Kleopas
k.- aersın, 156, 161, 167	K.+ ylan, 116
k.- ıp, 159	klise kilise, 206
kızkardaş kız kardeş	k.+ dän, 193
k.+ larımı, 93	k.+ i, 197
kızlık bekâret	k.+ lârâ, 213
k.+ mı, 129	k.+ leri, 152
kihat kitap, 198, 199, 200, 203	k.+ nän, 140

- k.+ nin, 106, 148, 198
- k.+ sindä, 128
- k.+ y, 66, 197, 198
- k.+ yä, 67, 68, 108, 114, 128, 201, 205, 206
- Klisenin Düzücüüsü** İsa Mesih, 171
- ko** - koymak, 81
- k.- er, 208
- k.- ersin, 156, 160, 161, 164, 165, 166
- koin** koyun, -ynu
- k.+ usunda, 200
- koku** koku
- k.+ dan, 164
- k.+ lan, 154
- k.+ su, 140
- kokula** - koklamak, 140
- kol** - kovalamak, 183
- kola** - kovalamak
- k.- di, 134
- k.- dılar, 134
- k.- êr, 142
- k.- ersin, 134, 158
- k.- ma, 86
- k.- rdi, 138, 139
- Kolada** Noel, 109
- koltuk** koltuk
- k.+ u > koltuyu, 142
- kolver** - bırakmak, 151
- k.- din, 144, 145, 147
- komka** Rabb'in Sofrası, 94, 97, 99, 101, 102, 103, 104, 106, 107, 113, 118
- k.+ dan, 193
- k.+ n, 96
- k.+ sını, 99
- k.+ y, 94
- komşu** komşu
- k.+ larında, 184
- k.+ nda, 181
- k.+ nun, 180
- komuşu** komşu, 134, 206
- k.+ lan, 206
- k.+ lar, 187
- k.+ sunan, 184
- konak** konak
- k.+ larna, 164, 167
- k.+ larını, 161
- kondak** ilahi, 85, 86, 111, 112, 125, 130, 139, 154, 174
- konets** (Rus.) son, 203
- konul** - konulmak, 141, 145, 147
- koola** - kovalamak, 137
- k.- êersin, 76, 175
- k.- ip, 162
- kooru** - korumak, 81, 84, 100, 184
- k.- dum, 184
- kop** - kopmak, 146, 213
- kopu** kapı
- k.+ lara, 135
- koray** çalı çarpı, 182, 192
- kork** - korkmak
- k.- acis, 181
- k.- ardı, 85
- k.- er, 144
- k.- madılar, 204
- k.- maim, 165

- k.- m rsınıs, 196
- k.- mıycek, 188
- k.- mıylım, 194
- k.- tu, 148
- k.- ucek, 182, 191, 192
- k.- uerlar, 204
- k.- unus, 198
- korku** korku, 151, 187, 190
- k.+ dan, 143, 145, 154, 213
- k.+ lan, 195
- k.+ sunda, 85
- k.+ sundan, 187
- k.+ sunu, 194
- k.+ unu, 100
- k.+ ylan, 69, 78, 79, 80, 94, 95, 97, 187
- k.+ yu, 167
- korkulu** korku , 195
- korkusus** korkusuz, 163, 181, 206
- korkut** - korkutmak, 171
- koru** - korumak, 81, 82, 84, 85, 119, 133, 138, 140, 193, 200
- k.- dun, 129, 163
- k.- ersın, 155, 158, 164
- k.- ıcek, 211
- k.- madılar, 193
- k.- madnıs, 197
- k.- m rsınıs, 196, 197
- k.- muşun, 193
- k.- yacak, 116
- koruntu** barınak
- k.+ m, 82, 106, 174
- k.+ unu, 163
- koruntu** sıgınmak, 172
- kotru** (Rom.) orman, 201
- koy** - koymak
- k.- acaklar, 121
- k.- aceklar, 122
- k.- cek, 168
- k.- du, 143
- k.- dular, 142, 145
- k.- muşlar, 213
- koyu** koyu, 153, 192
- koyul** - bırakılmak
- k.- dun, 85, 142
- koyun** koyun, 134, 185
- k.+ larım > narım, 189
- koyun** koyun, -ynu
- k.+ sundan, 151
- k.+ usuna, 149, 185
- k kle** - k kten s kmek, 162
- k kleş** - k kleşmek, 143
- k m r** k m r, 192
- k r** k r, 141, 146
- k rlen** - k rlenmek, 145
- k stekle** - k steklemek, 133
- k steksis** engelsiz, 156
- k t ** k t , 88
- k.+ d , 64
- k.+ d n, 64, 65, 90, 153, 172, 173
- k t l k** k t l k, 101, 120
- k.+  nd n, 83
- krayul** kral
- k.+  , 199
- Kre un** Noel, 212

krest (Rus.) haç

k.+ tä, 213

kruça haç, 76, 109, 200

k.+ sı, 76, 109

k.+ sın(ı), 76

k.+ ya, 94, 199, 201

kua - kovalamak, 178

kube kubbe

k.+ sini, 210

kucak kucak

k.+ ina > aana, 127

kucun - gocunmak, 166

kudret kudret, 115

k.+ inä, 164

kufet kuvvet

k.+ i, 199

k.+ lär, 154

kul - kovulmak

k.- dum, 189

k.- muş, 179, 182

kul kul

k.+ ların, 112

kula kulak

k.+ nı, 94

kulak kulak, 181

kulan - kullanmak

k.- aersın, 156, 157

kullan - istismar etmek

k.- sın, 85

kullan - kullanmak, 116, 155

kumitsa kadın dünür

k.+ sinan, 198

kumpana güçlük

k.+ dan, 211

kur - kurmak, 147

k.- du, 142

k.- dun, 141

kurak kurak, 209

kurba kurbağı, 208

kurban kurban, 120, 122

k.+ dan, 97

k.+ nı, 121, 122

kurt kurt

k.+ lar, 192, 197, 207

kurtar - kurtarmak, 64, 65, 70, 71, 73, 75, 81, 82,

83, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 108, 110, 112,

114, 121, 130, 133, 135, 136, 139, 140, 143,

152, 154, 155, 170, 171, 172, 173, 174, 214

k.- acek, 116

k.- aersın, 165

k.- asın, 120

k.- dı, 143, 149, 173

k.- dım, 153

k.- dın, 141, 144, 148

k.- er, 142

k.- êr, 125

k.- ısan, 185

k.- iyorsın, 129

k.- mer, 191

k.- mycek, 181, 191

k.- sın, 81, 159, 173

Kurtarıcı Tanrı, 104, 141, 143, 144, 145, 146, 147,

148, 149, 150, 153, 154, 156, 163, 175

Kurtarıcı Tanrı, 131

- K.+ sını, 72, 73
- kurtarmak** kurtuluş, 120, 121, 186, 187, 213
- kurtarmaklık** kurtuluş
- k.+ ima, 120
- kurt-kuş** kurt ile kuş, 142
- kurtul** - kurtulmak
- k.- alım, 87, 175
- k.- duk, 112, 129, 130
- k.- êr, 153
- k.- êrız, 172
- k.- ucek, 212
- k.- urus, 184
- k.- uruz, 186
- kurtulmak** kurtuluş, 172
- kurtuluş** kurtuluş, 85, 123, 167
- k.+ um, 106
- kuru** - kurumak, solmak
- k.- r, 163, 196
- kurul** - kurulmak, 191
- kurut** - kurutmak, 196
- kurva** yollu, 95
- k.+ lar, 205, 207
- kurvalık et** - zina etmek, 111
- kurvalık** zina, 96, 133, 191, 193
- k.+ ta, 191
- kurvar oolu** kayıp oğul
- k.o.+ nu, 95
- kurvar** zina eden
- k.+ ı, 132
- kurvarlık** zina, 180, 207
- kusur** kusur
- k.+ larmı, 164
- kusursuz** kusursuz, 80, 81, 119, 121
- kutla** - kutlamak, 152
- Ayoz** Aziz, 67, 68, 70, 71, 72, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 88, 89, 91, 99, 100, 101, 102, 105, 106, 108, 109, 114, 117, 118, 121, 124, 125, 140, 154, 191, 193, 204, 208, 209
- kuu** - kovmak, 105
- kuul** - kovulmak, 178, 179
- kuv** - kovmak
- k.- aceklar, 180
- k.- aersin, 160
- k.- alım, 184
- k.- uceklar, 179
- kuved** kuvvet
- k.+ in, 111
- k.+ inän, 76, 134
- k.+ iylän > innän, 76, 111, 153
- kuvet** kuvvet, 65, 85, 88, 89, 101, 105, 106, 112, 115, 116, 132, 135, 165
- k.+ ini, 76, 117, 125, 147, 152, 210
- k.+ inlän, 82
- k.+ lerdän, 134
- k.+ lerimizi, 114
- k.+ lerin, 100, 130
- k.+ lerini, 114
- k.+ li, 70, 71, 79, 123, 130, 131, 138, 174
- kuvetlen** - iradesini kabul ettirmek, 81
- kuvetlen** - kuvvetlenmek, 165
- kuvetlendir** - kuvvetlendirmek
- k.- ier, 114
- kuvetlindir** - kuvvetlendirmek, 158
- kuvetsizlik** kuvvetsizlik, 172, 185

k.+ t n, 139, 176

kuvetsizlik zaaf

k.+ lerimizi, 70

kuyu kuyu

k.+ y , 145

kuzu kuzu, 133, 144

k.+ sunu, 145, 200

k k rt k k rt

k.+ l n, 210

k ll k l, 111

k st r - k st rmek, 94

k s  k sme

k.+ len, 181

L

l azım lazım, 96

laf - s z

l.+ lan, 87, 88, 89, 90, 106, 107, 118, 166, 181,

191, 193

Laf İsa Mesih

L.+ im, 142, 143, 147, 149, 150, 151, 152, 153,

154

laf s le - laf geirmek, 179

laf s z, 180

l.+ lar, 96, 181, 187, 193, 199, 200, 213

l.+ larımı, 94, 98, 102, 162, 195, 201

l.+ larına, 134

l.+ larını, 96, 157, 160, 195, 198, 199, 201, 204,

207

l zım lazım, 111, 112, 186

lekesis lekesiz, 152

lider lider

l.-sin, 184

liturgi ayin, 206

l.+ lan, 197

lofusa bir t r hastalık, 214

l zger r zgar

l.+ ni, 132

Luka Luka, 209

L.+ ylan, 116

l zger r zgar

l.+  , 210

l.+ l r, 195

M

maana mana, 114

maana sakınca

m.+ ya, 102

maanasız sakıncasız, 99, 101, 104, 105, 106, 107,

118

ma işın (?)

m.+ ları, 158

mahna sakınca, 97

mahnası sakıncasız, 97

Makari Aziz Makariyus, 87, 183

makarki rağmen, 95

Manail İsa Mesih, 152, 153

manastır manastır

m.+ a, 183

m.+ da, 183

manastıra manastır

m.+ a, 183

Mariya Kız Meryem Ana, 67

M.K.+ dan, 66

Mariya Meryem Ana, 66, 67, 72, 73, 80, 81, 169,

170

M.+nın, 106

M.+ylan, 125

Marku Mark, 209

martur (Rom.) şahitlik

m.-esin, 199

maslin zeytin

m.+ lerdä > erdä, 200

mavi mavi, 186

mazar mezar

m.+ a, 141

meeva meyve

m.+ sı, 72

melek melek

m.+ ä, 84

memleket memleket

m.+ ini, 92

Metafrast Simeon Simon Metafrastes, 100

metani (Yun.) secde etme, 72, 78, 93, 113

metet - methetmek, 77

Metfe Matta

M.+ len, 209

metin sağlam, 138

metine - methetmek, 141, 147

metinne - methetmek

m.- eriz, 125, 175

m.- eyim, 78, 101

m.- yelim, 170

metinnen - methetmek, 82

meva meyve

m.+ sından, 168

meyva meyve

m.+ sı, 73

mezar mezar

m.+ a, 125, 141, 142, 143, 147, 148, 213

m.+ da, 122, 125, 126, 141, 142, 144, 147, 148,

149, 151, 152, 153

m.+ dan, 123, 124, 125, 168, 214

m.+ ında, 212

m.+ ından, 123

m.+ lar, 187

m.+ larda, 122

m.+ lardan, 141

m.+ ları, 141, 142

m.+ larına, 197

m.+ na, 154

m.+ nı, 143, 187

mıhlanmak birşey yapmamak, 115

mıkaetlik mukayyet

m.+ lan, 155

mındar murdar, 70, 100, 118, 166, 193, 195, 196,

210

m.+ ı, 132

mındarla - kirletmek

m.- dılar, 193

m.- er, 88

m.- erlar, 88

mındarlık murdarlık

m.+ ından, 89, 99, 175

m.+ lardan, 70, 71, 88, 137

m.+ tan, 95, 107, 118

mınşamit layık (?), 94

mırıldı - mırıldamak, 193

- Mihail** Mikail, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208,
209, 212, 214
M.+ a, 204, 205, 206, 207, 208
- mila** (Rom.) merhamet
m.+ sı, 198, 200
- milaylı** (Rom.) merhametli, 185
- milosti** (Rus.) merhamet, 204
- milostvit** (Rus.) merhamet, 204
- miluit** - kutsamak, 78, 86, 196
- mindî** şimdi, 139
- miru** mesh yağı, 103, 125, 152, 154, 164
m.+ ylan(da), 193
m.+ yu, 132, 152
- mirula** - mesh yağı sürmek
m.- dılar, 152
- Miseyâ** Mesih, 168
- mitani** (Yun.) secde etme, 92, 193
- mitropolâ** yüksek rütbeli papaz, 195
- Moisey** Musa Peygamber, 168
- molitva** (Rus.) dua
m.+ i, 213
- molitva** dua, 73, 94, 111
m.+ i, 212
m.+ sı, 72, 181
- moştina** (Rom.) miras, 198
- muçenik** (Rus.) şehit, 170, 209
m.+ lârên, 209
m.+ lerin, 108, 130, 160
- mukaethk** mukayyetlik
m.+ lan, 85
- muketlik** mukayyetlik
m.+ lan, 84
- munçit et** - (Rom.) ızdırıp çektirmek, 200
- munka** (Rom.) eziyet
m.+ da, 182, 204
m.+ dan, 139, 204
m.+ ları, 162
m.+ larından, 191
m.+ sında, 196
m.+ y, 204
m.+ ya, 165, 197
- munte** (Rom.) dağ
m.+ sindâ, 200
- musafir** misafir, 96
- muştina** (Rom.) vasiyet, 197
- mutsuz** mutsuz, 85, 98, 106
m.+ un, 174
- müli** (Rom.) hazine, 137
- münüz** uslu
m.+ ü, 156
- münüzlük** usluluk, 110
m.+ län, 158, 162
- N**
- nafra** kutsanmış ekmek, 117
- nakazat et** - (Rus.) cezalandırmak
n.- ecâm, 201, 202
n.- ıcek, 213
- nakazıvat et** - (Rus.) cezalandırmak, 202
- napasta** (Rus.) felaket
n.+ lardan, 212
- naprasna** (Rus.) boşuna, 195
- narod** (Rus.) halk
n.+ u, 200, 210

nasaatçı nasihat edenler

n.+ larımızı, 115

nasat nasihat

n.+ ları, 157

nasatçı nasihatçı

n.+ lar, 134

nasatçı nasihatçı

n.+ larını, 160

nazarale İsus Nasıralı İsa, 109

Ne mutlular Gerçek mutluluk, 178

nebet nöbet

n.+ tä, 123

neçin niçin, 198

nedäpso (Rom.) ceza

n.+ lara, 197

neet niyet

n.+ län, 90

n.+ len, 88

net niyet

n.+ lerdän, 88

nevoi (Rom.) belâ

n.+ lerin, 137

nışan işaret, 162, 168, 196

nışanna - istavroz çekmek, 76

nicä nasıl, 64, 65, 74, 76, 86, 87, 98, 99, 100, 103,

104, 106, 109, 114, 116, 117, 124, 125, 126,

130, 170, 171, 172, 173, 181, 195, 205, 208, 212

nice nasıl, 64, 75, 95, 96, 131, 132, 134, 136, 137,

138, 139, 141, 149, 153, 158, 182, 183, 185,

186, 187, 188, 189, 191, 192, 193, 198, 199,

201, 203, 206, 207

nicel nasıl, 139, 140, 141, 143, 144, 146, 147, 148,

149, 150, 152, 153, 154, 161, 192

niet niyet

n.+ län, 88, 90

n.+ lerdän, 88

Nikeya İznik

N.+ dan, 209

Nikodim Nikodim, 149

N.+ nen, 142, 153

nışan işaret, 199

nivoiya belâ

n.+ dan, 158

nivoya belâ

n.+ da, 160

n.+ dan, 130, 155

Noya Nuh Peygamber

N.+ nın, 188

nurlu nurlu, 160

O

obijat et - (Rus.) hakaret etmek, 196

oda oda

o.+ larını, 161

ofet - affetmek, 87

ofla - oflamak

o.- rlar, 191

o.- ycıs, 185

ofol - affolmak, 66

oinaklı oynaklı, 161

ok ok

o.+ larını, 143

oku - okumak, 139

- o.- rdu, 207
- o.- rkan, 199
- o.- yun, 109
- okun** - okunmak, 111
- okut** - okutmak, 183
- ol** - olmak, 120, 121, 188, 189
- o.- abilirdi, 128
- o.- acak, 73, 203
- o.- acam, 120, 121
- o.- acan, 151
- o.- acek, 182, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 198, 200, 202
- o.- acinis, 196
- o.- aim, 157, 160, 162, 165, 166, 167
- o.- -an+a, 65, 66, 167
- o.- asın, 94, 99, 104, 180
- o.- ayım, 100
- o.- du, 65, 66, 67, 109, 143, 145, 154, 168, 170, 183, 185, 188, 210, 213
- o.- dum, 95, 96, 161
- o.- dun, 78, 137
- o.- êr, 102, 176
- o.- ıcıs, 168
- o.- mayacek, 67, 68
- o.- muycek, 66
- o.- sun, 64, 65, 76, 96, 97, 100, 102, 109, 110, 117, 160, 164, 180, 190, 197, 198, 199, 201, 209, 214
- o.- ucek, 72, 182, 187, 188, 189, 192, 193, 206, 212, 214
- o.- uceklar, 181, 190
- o.- uer, 129
- o.- un, 92, 123, 132, 182, 208
- o.- up, 124, 129, 131, 155, 165, 184
- ol** Oğul
- o.+ u, 65, 108, 130, 134, 140, 169, 200, 213
- olcızım** Oğulcum, 147
- olun** - olunmak, 162
- o.- acek, 141
- oluşluk** tabiat
- o.+ umuzu, 98, 100
- On êmir** On buyruk, 180
- onun** onun, 66, 75, 81, 85, 93, 96, 100, 117, 122, 131, 145, 168, 184, 186, 187, 193, 198, 199, 200, 203, 205, 206, 208, 211, 213
- onuştan** böylelikle, 98, 104
- Ool** Oğul, 76, 81, 82, 127
- O.+ a, 68, 69, 70, 71, 72, 79, 82, 90, 91, 117
- O.+ lan, 67, 68
- O.+ u, 68, 69, 89, 97, 98, 107, 108, 125, 126, 127, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 195
- O.+ un, 68, 69, 70, 77, 78, 88, 89, 124
- O.+ una, 66, 67, 81, 173
- O.+ unun, 80, 81, 161
- orak** orak, 208
- oruç** oruç, 115, 164
- o.+ ların, 130
- oruç tat** - oruç tutmak, 164
- osa** oysa, 184
- ot** ot, 200
- otrava** (Rus.) zehir, 212
- o.+ dan, 142
- Otsa** (Rus.) Baba, 199

otur - oturmak

o.- aersın, 138

o.- er, 66, 214

o.- êr, 67

o.- erısın, 140

otuz otuz, 213

Ö

Öbür Düne Öbür Dünya

Ö.D.+ nin, 66

ödek maaş, 160

ökçe ökçe

ö.+ lernä, 208

öküz öküz

ö.+ ünä, 181

öl - ölmek

ö.- ecıs, 187, 188

ö.- er, 207

ö.- sün, 95

ölä öyle, 155, 202

ölçu ölçek

ö.+ m, 164

ölçüsüs ölçüsüz, 164

öldür - öldürmek

ö.- dülä, 205

ö.- dün, 144, 148

ö.- dünüs, 151

ö.- mä, 184, 185

ö.- medi, 150

ö.- üm, 209

öldürül - öldürülmek

ö.- dü, 131

ö.- dün, 143

ölü ölü, 141

ö.+ lärin, 197

ö.+ lerä, 66, 67, 68, 136, 138, 140, 142

ö.+ lerdän, 122, 125, 126, 127, 135, 142, 151

ö.+ leri, 123, 124, 141, 142, 143, 144, 145, 148,
149, 150, 196

ö.+ lerin, 66, 67, 68, 141

ölüm ölüm, 82, 94, 109, 139, 143, 144, 145, 150,

152, 162, 165, 174, 185, 186, 189, 194, 195

ö.+ ä, 81, 137, 149, 162, 173

ö.+ da, 157

ö.+ dän, 109, 123, 129, 141, 143, 147, 152, 173,
186, 187, 193, 194, 212, 214

ö.+ nän, 122, 125, 126, 143, 173

ö.+ nen, 148, 153, 200

ö.+ ü, 101, 108, 110, 122, 125, 126, 127, 128,
141, 145, 148

ö.+ ümda, 134

ö.+ ün, 137, 141, 162

ö.+ ünä, 213

ö.+ ünen, 135

ölümlü ölümlü, 124

ölümnü ölümlü, 85, 149, 156, 190

ölümsüs ölümsüz, 70, 109, 110, 138, 146, 151

ölümsüz ölümsüz, 71, 72, 98, 125

ölümsüzlük ölümsüzlük

ö.+ ün, 98

ömür ömür, 122, 123, 126, 143

ö.+ ä, 98, 119, 129, 143, 184

ö.+ mün, 159, 163

ö.+ ü, 123, 185

ö.+ ümün, 80, 81, 88, 89, 115, 118, 119, 171

ö.+ ümüzü, 73

ö.+ ün, 98, 99, 102, 129

ö.+ ünü, 67, 68, 150, 182, 192

Ömürverici Kutsal Ruh, 68

Önüdügideni Yahya Peygamber, 177

Ö.+ yläñ > nnän, 176

öp - öpmek

ö.- äñ, 100

öpmäk öpücük, 97, 107

örnek örnek

ö.+ ini > örneñi, 160

ört - örtmek

ö.- er, 149, 154, 162, 183

ö.- ersın, 158

ö.- säne, 139

ö.- sün, 89, 90

örtü örtü, 139

ö.+ m, 82, 157, 174

ö.+ mdür, 81

ö.+ nün, 81

ö.+ sünün, 99, 105

P

pa paha

p.+ sı, 199

paalı değerli, 100, 101, 102, 103, 105, 107

padişa padişah, 142, 151, 153, 198, 200

padişah padişah

p.+ a, 202

p.+ lardan, 140

p.+ tan, 202

Padişah Tanrı, 92, 98, 117, 131, 133, 134, 137,

139, 155, 169

P.+ a, 78, 184

P.+ ı, 70, 71, 87, 88, 89, 94, 175

P.+ in, 80, 81

P.+ mıza, 78

padişahlık padişahlık, 65, 88, 89, 189

p.+ in, 64, 65, 67, 102

p.+ ina, 178

pağın putperest, 195, 196

p.+ larlan > narlan, 197

pak temiz, 80, 82, 144

pak ürekli temiz yürekli, 178

pakla - arındırmak, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 88, 89,

95, 103, 105, 107, 118, 120, 121, 131, 132, 134,

137, 138

pakla - temizlemek, 99, 104

paklan - temizlenmek, 102

pakoit ol - rahat bulmak, 162

pakürekli temiz yürekli, 178

paalı değerli, 95, 132, 139, 140, 143, 146, 189

Panıya Meryem Ana, 73, 80, 170, 211

P.+ nın, 72, 201, 212

Panıya Meryem Ana, 213, 214

P.+ nın, 213, 214

papaz papaz

p.+ ların, 130

par çift

p.+ a, 132

para para, 197

p.+ nızdan, 195

parça parça, 196

- p.+ sı, 185
- parmak** parmak
- p.+ ların, 206
- p.+ larından, 206
- Pasha** Paskalya, 123
- P.+ nın, 122
- P.+ sı, 123
- Paskelä** Paskalya, 122, 168
- P.+ da, 122
- P.+ i, 168
- Paskelle** Paskalya
- P.+ nin, 122, 123, 124
- paşträ** (Slav.) çoban, 203
- pat** (Rus.) yol
- p.+ larında, 205
- pat** yol
- p.+ ndan, 117
- patima** (Rom.) ızdırap
- p.+ ilan, 159
- p.+ sını, 164
- patriahula** piskopos, 199
- patriarh** piskopos
- p.+ ların, 130
- patsit ol** - (Rom.) kötülüğe uğramak, 202
- Pavel** Pavlus, 204
- P.+ i, 138, 139
- Pavli** Pavlus
- P.+ dän, 118
- pay al** - yer almak, 99
- payak** (Slav.) örümcek, 208
- Pazar** Pazar günü, 125, 195, 196, 201
- P.+ da, 196
- P.+ ları, 190
- P.+ larım, 196
- pazarteresi** Pazartesi günü, 197
- peçat** (Rus.) mühür, 135
- Pek Pak Ana** Meryem Ana
- A.+ nın, 68
- Pekpak Ana** Meryem Ana
- P.A.+ nın, 105, 118, 126
- Pekpak Kız** Meryem Ana, 116
- pelikan** pelikan, 151
- pencere** pencer
- p.+ lärindän, 205
- perde** perde
- p.+ sı, 148
- peremena** (Rus.) giysi, 189
- Petri** Petrus, 132
- P.+ i, 117
- P.+ yä, 118
- pin** - binmek, 203
- Pisaltir** Zebur, 111
- P.+ i, 183
- P.+ in, 181, 183
- pişman** pişman, 104, 105, 110, 138, 159
- pişmanık** pişmanlık, 188
- pişmannı** pişmanlı, 103, 104, 122
- pişmannık** pişmanlık, 175, 187
- plasa** (Rom.) ağ, 153
- p.+ da, 153
- plaştanitsa** (Rus.)
- p.+ ilan, 152
- plaştanitsa** (Rus.) kefen
- p.+ dan, 146

pokayaniya (Rus.) tövbe

p.+ lan, 159

pokoit ol - rahat bulmak

p.- ma, 159

p.- merlar, 156

pokoit ol - tövbe etmek

p.- sun, 95

p.- ura, 201

Pontlu Pilat Pontius Pilatus

P.+ in, 67

pontu pilad Pontius Pilatus

p.+ in, 66

popas papaz, 207

popaz papaz, 124, 126

p.+ in, 198

p.+ lar, 206

p.+ ları, 198, 207

p.+ ların, 206, 207

porta (Rus.) kapı

p.+ lar, 181

porunka (Rom.) emir

p.+ larını, 95

postoyano (Rus.) durmadan, 196

potop (Rus.) sel, 211

pravitsa (Rom.) mağfiret

p.+ sı, 202

pravslavniy (Rus.) Ortodoks, 201

prestol (Rus.) taht

p.+ unda, 183

Presvătaya Bogoroditsa (Slav.) Meryem Ana, 214

presveşatsya (Rus.) aydınlanma, 202

presvyataya troitsa (Rus.) kutsal Teslis, 202

prinka (Rus.) düğüm

p.+ sından, 158, 160

progovor (Rus.) mahkumiyet, 189

proklät (Rus.) lanetli, 202

proklät ol - lanetlenmek, 201

proklet (Rus.) lanetli, 183

p.+ lâr, 182

proklet ol - lanetlenmek, 183

propoveduet et - (Rus.) vaazda bulunmak, 200

propustit et - (Rus.) atlamak, 198

prorak (Rus.) peygamber

p.+ larlan, 66

prorok (Rus.) peygamber, 86, 183

p.+ lardan, 68

p.+ ları, 153

p.+ ların, 130, 160

p.+ larına, 95

p.+ larını, 204

prost adi, 94, 95, 96, 100, 116, 145, 162, 189, 192,
200, 201

prost et - affetmek, 96, 105, 154

p.- icek, 214

p.- im, 196

prostet - affetmek, 109, 110, 111, 131, 164

p.- äsin, 199

p.- sin, 160

p.- tin, 95

prosluk adilik

p.+ u > luu, 164

prostuk adilik

p.+ larına, 95

proşeniya (Rus.) aff, 198

psalom mazmur, 120

pustie (Rus.) küfürlü, 100, 102

pustiya (Rus.) çorak, 209, 211

R

raatlandır - rahatlamak, 95, 113

r.- aersin, 95

r.- êrsin, 99

raatlık rahatlık

r.+ ta, 89

rahatlı kolayca, 90

Rahili Rahel

R.+ nin, 152

rahmetli rahmetli

r.+lerin, 112

rai (Slav.) cennet

r.+ n, 165, 167, 168

Rama Roma

R.+ da, 213

rasa (Rus.) giysi

r.+ sı, 134

ray (Slav.) cennet, 80, 197

r.+ a, 182

r.+ da, 148

razboynik (Rus.) hırsız, 213

r.+ in, 213

razgel - rastgelmek

r.- di, 185

reze kapı sürgüsü

r.+ leri, 192

risi (Rom.) soğuk

r.+ na, 204

Rim Roma

R.+ da, 202

robít et - esir almak

r.- ti, 195

roda (Rom.) bereketli, 196

ruba (Rus.) giysi

r.+ lara, 150

r.+ ların, 187

r.+ larının, 106

r.+ larlan, 150

r.+ sına, 167

r.+ ysın, 140

S

sa sağ, 66, 140

SA=VA=OF Tanrı, 210

saa sağ, 93, 100, 101, 168, 169

Saabi Sahibi, İsa Mesih, 68, 69, 70, 72, 73, 79, 80,

82, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98,

99, 100, 101, 102, 105, 107, 108, 110, 112, 113,

114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122,

124, 125, 126, 127, 129, 138, 144, 147, 152,

154, 155, 168, 171, 172, 173, 178, 179, 180

S.+ min, 83, 84

S.+ mizin, 76

S.+ nin, 65, 76, 94, 108, 123, 124, 126, 127,

128, 156, 170, 176, 177

S.+ ya, 180

S.+ yâ, 66, 67, 68, 69, 85, 173, 176

S.+ yi, 125, 172

Saabi YS S İsa Mesih, 68

saaizm put, 180

- saahık** sağlık, 115, 173
- s.+ a > aa, 176
- s.+ ı, 106, 118
- s.+ ı > lu, 133
- s.+ ta, 116
- saar** sağır
- s.+ ın, 130
- saa-selem** sağ salim, 116, 117
- saat** - satmak, 146
- saat** saat
- s.+ adan "bu saata kadar", 89, 106
- s.+ ı, 162
- s.+ ta, 72, 73, 115
- saba** sabah, 190
- sabaa** sabah, 68, 69
- sabaala** - sabahlamak, 78
- sabah** sabah, 69, 77, 79
- sabahla** - sabahlamak, 77
- Sabi** Sahibi, İsa Mesih, 72, 74, 110, 129, 130, 131, 184, 186
- S.+ nin, 122, 123, 155, 162, 187
- S.+ ya, 65, 66, 158
- Sabika** Meryem Ana, 205
- sabur et** - sabretmek, 183
- sabur** sabır, 110
- s.+ na, 141
- sabur suz** sabırsız
- s.+ dan, 158
- saburlu** sabırlı, 98
- s.+ luyusun, 95
- saç** saç
- s.+ ları, 208
- s.+ larından, 208
- sade** sadece, 194
- sae** - saymak, 141, 146
- safra** safra, 153
- sail** - sayılmak, 193
- saisıs** sayısız, 130, 135, 167, 204
- sakın** - sakınmak, 200
- sakla** - saklamak, 143
- saklan** - saklanmak, 211
- s.- dı, 134, 148
- s.- dın, 143, 151
- saklı** gizem
- s.+ dan, 187
- s.+ larından, 99, 101, 102, 103, 104, 107, 118
- saklılık** gizemlilik
- s.+ larından, 97
- salan** - sallanmak
- s.- ıcek, 187
- saldat** (Rus.) asker, 155
- salık** sağlık, 210, 214
- saltanat** şan, 89, 105, 106, 114, 127
- s.+ ını, 91, 128
- s.+ lan, 67
- saltanatla** - yüceltmek
- s.- dım, 172
- s.- êırım, 104, 175
- s.- êırız, 125
- s.- ıer, 67
- s.- yım, 101, 108
- saltanatlan** - yüceltmek, 68
- salver** - salıvermek, 89, 90, 91
- sanem** put, 180

sanma bobana İosif Yusuf, 116

sapla - saptamak, 144, 213

sar - sarmak

s.- di, 160, 174

s.- ip, 140, 152

saray saray

s.+ lar, 187

sarfoş sarhoş, 198

sarfoşluk şarhoşluk

s.+ ta, 193, 194

sarıl - sarılmak

s.- di, 185

s.- iisin, 165

sat - satmak, 157, 164, 166, 184

s.- mışlar, 213

sat saat, 156

s.+ a, 72, 109, 181, 190, 200, 202, 213

s.+ adan, 161, 165

satana şeytan

s.+ nın, 208, 210

s.+ ylan, 181, 182, 192

satıl - satılmak, 149, 201

satın al - satın almak

s.- dın, 110, 133

Saul Şaul, 185

savaş - savaşmak

s.- er, 194

s.- erlar, 158

say - saymak, 171

sebep sebep

s.+ inlän, 123

s.+ iylän> innän, 67

seftä siftah, ilk defa, 185

sele - söylemek, 123

selemet selamet, 101, 114, 125

senin senin, 64, 65, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 77, 78,

80, 81, 82, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96,

97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106,

107, 110, 111, 112, 113, 117, 121, 124, 129,

130, 134, 136, 137, 138, 141, 147, 149, 154,

160, 161, 167, 179, 185, 187, 200, 201, 202,

205, 208, 209, 210, 213, 214

sensele selsele

s.+ dän, 137, 139

s.+ i, 148

s.+ mi, 92

s.+ nin, 86

s.+ sini, 161

Serafim Seraf

S.+ lär > är, 147

S.+ nerdän, 126

Serasker Meryem Ana

S.+ a, 112

serine - serinlemek, 182

serinnik serinlik, 187

serp - serpmek, 120, 121

ses ses, 174

s.+ imi, 189

s.+ inän, 162

s.+ ini, 166

seset - seslenmek, 104, 185, 204

sesis sessiz, 134, 136

seslä - seslemek

s.- medi, 207

- seslä** - söylemek
- s.- mediniz, 195
  - s.- mersinis, 196
  - s.- meyip, 98
  - s.- rsa, 198
- seslän** - seslenmek, 79, 128, 159, 172
- seslen** - seslenmek, 156
- sev** - sevmek, 166
- s.- äsin, 184
  - s.- di, 168
  - s.- din, 121
  - s.- er, 76
  - s.- erlar, 76
  - s.- ersin, 72, 73
  - s.- ersinis, 197
  - s.- im, 110, 166
  - s.- medim, 96
  - s.- merlar, 75
  - s.- mersinis, 197
- seven** - sevinmek, 96
- sevgi** sevgi
- s.+ dä, 171
  - s.+ ilen, 155, 161
  - s.+ len, 154
  - s.+ yä, 102
  - s.+ ylän, 175
  - s.+ ylen, 167
- sevgili** sevgili, 108, 130, 146, 165, 168, 172, 181, 187, 201, 212, 213, 214
- sevgililik** sevgi, 156
- sevin** - sevinmek, 72, 73, 76, 112, 120, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 178
- s.- ceklär, 120
  - s.- ecek, 120, 121, 122, 182
  - s.- eräk, 104
  - s.- eriz, 174
- sevinder** - sevindirmek, 148
- sevindir** - sevindirmek
- s.- ecäm, 189
  - s.- ecek, 189
- sevinmäk** sevinç, 120, 121, 162
- sevinmek** sevinç
- s.+ lerin, 134
- sfintsit** (Rom.) kutsal, 163
- sfintsit ol** - kutsanmak, 163
- sıbdıl** - terk edilmek, 181, 197
- sıcak** sıcak, 140
- sın** - sığınmak, 78, 79, 93
- sınmak** - sığınmak, 75
- sıkletli** sıkıntısı olan, sıklet, 157
- sıma** yüz
- s.+ sında, 133
- sımarla** - ısmarlamak, 201
- s.- dım, 200, 201
  - s.- dın, 118
  - s.- êrim, 195, 200, 201
- sımarlama** emir
- s.+ ları, 102
  - s.+ larında, 157
  - s.+ larını, 78, 98, 100, 116, 156
  - s.+ larını, 96, 157, 161

Sma (Rus.) Oğul, 110, 199

snaş - alıştırmak

s.- tın, 134

snaştır - alıştırmak

s.- ma, 161, 164

sırt sırt

s.+ mi, 186

sıtın al - satın almak

s.- dın, 109

sıtma sıtma

s.+ dan, 212

sız - sızmak

s.- an, 133

s.- er, 146, 150

sızıntı sızıntı

s.+ sıylan > sınan, 134

sil - silmek, 176

silyah silâh

s.+ ın, 158

silyahlan - silahlanmak, 158

sima yüz

s.+ da, 65

s.+ lı, 66, 144

s.+ sınan, 141

s.+ sını, 142, 210, 211

siması yüzü olmayan, 141, 210

sincir zincir

s.+ lâr, 192

s.+ ler, 208

s.+ lerdân, 117

s.+ lerinen, 211

sinek sinek, 208

sinir sinir

s.+ leri, 192

Sion Kudüs, 121, 122

sirek seyrek, 190

siret - seyretmek, 168

sirkä sirke, 153, 213

s.+ len, 154

skemne iskemle

s.+ lâr, 206

s.+ sindä, 126

slava (Rus.) şan, 169, 194

s.+ sı, 123

s.+ sına, 191

slavı (Rus.) şan

s.+ ilan, 66

sluçiyä (Rus.) durum

s.+ yi, 109

sluga (Rus.) hizmetçi

s.+ sını, 198

slujba (Rus.) ayin

s.+ y, 198

slujbı (Rus.) ayin

s.+ lan, 195

smirna mür, 169

smirna mür ağacın reçinesi, 198

smola (Rus.) reçine

s.+ ylan, 192

smyrit et - (Rus.) zaptetmek, 201

sobor (Rus.) kilise

s.+ larnı, 148

Sodoma Sodom

S.+ nın, 210

- sofra** sofrā
s.+ dan, 113
- sok** - sokmak, 204
- sol** sol, 165, 213
- Solomon** Süleyman Peygamber, 153
- solu** - solumak, 191
- soluksus** soluksuz, 142, 143, 147, 151
- sopı** sopa
s.+ ylan, 213
- sor** - sormak
s.- ardi, 169
s.- du, 169, 204, 206
s.- êr, 204, 205, 206, 207
- soy** soy
s.+ unu, 125
- sölä** - söylemek
s.- medi, 207
s.- meycäm, 97
s.- rdi, 67, 68, 169
- söle** - söylemek
s.- di, 151, 168, 188, 189, 207
s.- dim, 96
s.- din, 147
s.- eräk, 127
s.- erım, 158
s.- im, 110
s.- rlar, 166, 188
- söli** - söylemek, 144
- söz** söz
s.+ län, 90, 97, 104
s.+ lerinä, 78
s.+ lerindän, 104
- spasi** (Rus.) kurtar, 214
- statya** (Rus.) makale, 140, 147, 152
- stavroz** istavroz, 76, 158
s.+ a, 66, 67, 76, 92, 144, 145, 147, 149, 150,
151, 152, 154
s.+ dan, 125
s.+ lan, 76
s.+ u, 76, 101, 150
s.+ umuzu, 199
s.+ unlan, 92
s.+ unu, 69, 76, 118
s.+ onun, 82
- stihira** ilahi, 174
- straşnyı** (Rus.) korkunç, 189
- su** su, 146
s.+ larda, 180
s.+ unda, 200
s.+ yu, 196
- subbota** (Rus.) cumartesi, 180
s.+ ların, 124
- sud** (Rus.) mahkeme
s.+ umu, 136
s.+ unda, 134, 165
- sudit et** - (Rus.) yargılamak
s.- ecäm, 196
s.- mä, 188
- sudit etmäk** (Rom.) yargılama, 191
- suditedili** (Rus.) yargıçlar, 150
- suditet** - yargılamak, 166
- sudiya** (Rus.) hakim, 136, 193
s.+ nın, 181
- sudya** (Rus.) hakim, 192

- sula** - sulamak, 134
- sulan** - sulanmak, 154
- suparat et** - (Rom.) öfkeliendirmek, 96
- surat yüz**
- s.+ ını, 152
- s.+ ların, 91
- s.+ tan, 176
- sus** - susmak, 211
- s.- mas, 159
- susa** - susamak, 179
- s.- yanlara, 178
- s.- yannara, 178
- susuzluk** susuzluk
- s.+ mu > susuzlumu, 134
- sut** (Rus.) mahkeme, 140
- suvazla** - sıvazlamak, 150
- sü** - sövmek, 198
- s.- dü, 184
- s.- mer, 198
- sül** - soyulmak, 186
- sül** - sövülmek, 189
- sülâ** - konuşmak, 66
- süle** - söylemek, 203
- sün** - sönmek
- s.- dülâr, 148
- s.- mäs, 140, 182, 210
- sündür** - söndürmek, 117
- süngü** süngü
- s.+ län, 213
- sürç** - sürçmek
- s.- mesin, 166
- sürü** sürü
- s.+ yä, 145
- süü** - sövmek, 96
- süv** - sövmek, 198
- s.- er, 198
- süz** - süzmek, 206
- svätöy** (Rus.) kutsal, 195
- svidetellik et** - tanıklık etmek, 96
- svintit et** - kutsamak, 195
- svuntul** (Rom.) Aziz, 199
- svyatogo Duha** (Rus.) Kutsal Ruh, 199
- svyatoi** (Rus.) kutsal, 199
- svyatoy** (Rus.) aziz, 183, 196, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204
- Ş**
- şaatlık** şahitlik, 127, 180
- şafk** ışık
- ş.+ ın, 143
- ş.+ ta, 125
- şafklan** - aydınlanmak, 127, 128
- ş.- dı, 123, 124
- şafklandır** - aydınlatmak, 78, 79
- ş.- ıer, 123
- şamar** şamar, 152
- şamar ur** - tokat atmak, 152
- şamatasın** sessizce, 89
- şamatasız** sessizce, 90
- şarap** şarap, 150, 196
- şaş** - şaşmak
- ş.- acek, 192
- ş.- ıeklar, 182
- ş.- ıp, 169

şaşır - şaşırmaq, 165

şavk et - aydınlatmaq, 158

şavk ışık

ş.+ ı, 142, 146, 149, 151

ş.+ ından, 141

ş.+ ta, 145

şavket - aydınlatmaq, 168

şavklı ışıklı, 140

şayan şayan, 83

şeytan şeytan

ş.+ nın, 165

şen şen, 123

şenik şenlik

ş.+ län, 181

ş.+ lernä, 191

şeniklik şenlik

ş.+ tä, 185

şenlen - şenlenmek, 178

şenlik şenlik, 120

şennen - şenlenmek

ş.- in, 179

şennenmäk mutluluk, 178

şennik şenlik, 121

şenol - şen olmak, 124

şeremetlik beceriklilik

ş.+ län, 183

şetan şeytan

ş.+ ı, 184

ş.+ ın, 184, 185

ş.+ ını, 134

ş.+ ları > narı, 191

ş.+ larlan > arlan, 165, 192

şeytan şeytan, 173

ş.+ a, 85

ş.+ ın, 76, 102, 118, 119

ş.+ lar > ar, 75

ş.+ lar > nar, 76

ş.+ lardan > ardan, 161

ş.+ ları > arı, 76

ş.+ ları > narı, 76

ş.+ larlan > arlan, 182

şindi şimdi, 68, 69, 70, 71, 72, 75, 77, 78, 79, 80,

82, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 94, 99, 101, 102, 104,

105, 106, 108, 109, 110, 116, 117, 118, 119,

123, 124, 126, 132, 140, 142, 143, 147, 148,

149, 150, 151, 152, 153, 154, 161, 171, 172,

173, 174, 175, 176, 186, 188, 199, 209, 210, 213

şiretlik şirretlik

ş.+ lerni, 208

şiretlik şirretlik, kötülük, 191

ştä işte, 120

şükür et - teşekkür etmek, 77

şüküret - teşekkür etmek, 114

şükür et - teşekkür etmek, 154

şükür şan, 65, 68, 69, 70, 71, 72, 77, 78, 79, 81, 82,

86, 87, 88, 90, 91, 102, 104, 107, 112, 113, 114,

115, 116, 117, 119, 126, 127, 128, 153, 154,

158, 163, 171, 172, 173, 175, 176

ş.+ ünü, 91

T

taalimedil - talim edilmek, 114

tabeet tabiat, 98

t.+ lernizdän, 195

- tabet** tabiat
 t.+ lermizi, 94
 t.+ lerni, 146
- tabut** tabut
 t.+ ları, 145
- tamah et** - kıskanmak, 180
- tamahla** - tamah etmek, 134
- tamahlık** kıskançlık
 t.+ lan, 163
- tamam et** - tamamlamak, 71
- tamamna** - tamamlamak, 160, 161
 t.- aersın, 155
 t.- er, 155
 t.- im, 156
- tamana tut** - mükemmelce yapmak, 198
- tamanna** - tamamlamak
 t.- êrsın, 70
 t.- mayıp, 98
- tanı** - tanımak
 t.- dı, 132, 168
 t.- elim, 95
 t.- madınmı, 131
 t.- mêrsınıs, 196
 t.- yasın, 185
 t.- yasınıs, 201
 t.- yceklar, 189
- tanış** - tanışmak, 142
- taraf** taraf
 t.+ ina, 138
 t.+ inda, 66, 67, 100, 101, 140, 169, 214
 t.+ tan, 165
- tarla** tarla
 t.+ sına, 180
- tartor** (Rom.) cehennem
 t.+ a, 211
- taş** - taşmak, 188
- taş taş**, 195
 t.+ ı, 125, 149, 195
 t.+ lara, 209
 t.+ tan, 122, 123, 168
- taşı** - taşımak
 t.- er, 212
 t.- erlar, 154
 t.- êrsın, 75
 t.- madılar, 207
 t.- rsa, 200, 202
 t.- yan, 126
 t.- ycek, 212
- Tatel Nostru** (Rom.) Rabb'in duası, 64
- tatlı** tatlı, 129, 130, 141
- tathıla** - şekerlendirmek, 160
- tayna** gizem
 t.+ i, 97
 t.+ ların, 97
 t.+ larından, 97
- tazele** - tazelemek, 148
- tazı** tazı, 208
- tekolazo** (Rom.) alçak, 96
- telbihlik** hatırlatma, tembih
 t.+ tä, 185
- temalla** temenna, secde etme
 t.+ sı, 127
- temmalah** seccade etme, 67
- temmalaholun** - tapınmak

- t.- an, 72
- tempihlik** hatırlama, tembih
- t.+ tä, 185
- ten** ten
- t.+ im, 109
- ten** vücut
- t.+ nän, 126
- tenen** - bünyesinde barındırmak, 66
- tennen** - bünyesinde barındırmak, 67
- tepele** - basmak, 122
- tes** tez, 160, 163
- tez** tez
- t.+ dä, 75, 172, 174
- tırnak** tırnak
- t.+ lar, 192
- t.+ larından, 205, 206
- tışı** - taşımak, 200
- tiken** diken, 104
- tikolos** (Rom.) alçak, 134
- titire** - titirmek
- t.- di, 143
- t.- dii, 145
- t.- icked, 191
- t.- r, 151, 187
- t.- yeräk, 104
- titsi** acaip, 152, 154, 162, 190, 208
- titsilen** - irkilmek, 151
- titsilen** - korkmak, 147
- titsin** - irkilmek
- t.- di, 149, 208
- t.- erlar, 147
- t.- mişlär, 141, 147
- tohumsus** tohumsuz, 135
- tok ol** - tok olmak, 183
- tok** tok, 183
- tokat** tokat
- t.+ lar, 192
- tolu** dolu
- t.+ ylan, 202
- topla** - toplamak, 144
- toplan** - toplanmak, 195
- toprak** toprak, 147, 154, 194, 195
- t.+ a, 147, 150, 151
- t.+ ta, 143, 145, 147, 149, 207, 208
- t.+ tan, 144, 145, 150
- Toviya** Toviya
- T.+ ya, 116
- trimur** 3 gün devam eden oruç, 164
- Troitsa** Teslis, 68, 77, 81, 183, 211
- T.+ nın, 77
- tropar** ilahi, 122
- t.+ ı, 122, 124, 126, 129, 168
- t.+ leri, 79
- Tropar** İlahi
- T.+ lar, 79, 82, 87, 125
- Troytsa** (Slav.) Teslis, 68
- truba** (Rus.) grup
- t.+ larlan, 188
- tsaramoniya** (Rom.) kibirli, 198
- tulbrat** (Rom.) telaş, 137
- tut** - tutmak, 194
- t.- arlardı, 124
- t.- asın, 180
- t.- er, 142

t.- erlar, 184
t.- êrsın, 151
t.- êrsınıs, 196
t.- madınıs, 189
t.- meerım, 96
t.- mêrsınıs, 195

tutsak tutsak, 186

tutul - tutulmak, 150

tutun - tutunmak

t.- acek, 191

tutuş - tutuşmak, 145

tutuştur - tutuşturmak, 156

tüken - tükenmek, 186

tükür - tükürmek, 213

türkü ezgi

t.+ lerni, 148, 149, 193

türkü ilahi

t.+ lärlän, 152

t.+ si, 72

t.+ sünü, 79, 172

tütün tütün, 76, 164, 210

U

uçenik (Rus.) öğrenci

u.+ lerden, 203

u.+ lerinä, 128

uıgın uygun, 158

uiku uyku

u.+ sunan, 165

u.+ sundan, 162

uikusus uykusuz, 155, 156, 157, 158, 159, 162,
163, 164, 165, 166, 167, 207

uiyandır - uyandırmak, 162

u.- ersın, 159

ulu - ulumak, 181

umuşat - yumuşatmak, 166

umut umut

u.+ um, 81, 82, 106, 110, 131, 134, 165

u.+ umdur, 82

u.+ umu, 81, 160

umutlan - ümitlenmek

u.- aerım, 158, 165

u.- dım, 151

u.- êrız, 87

u.- maerım, 95

umutsuzluk ümitsizlik, 160

unut - unutmak

u.- alım, 168

u.- uceklar, 190

ur - vurmak

u.- dular, 152

u.- dunan, 148

u.- muşlar, 213

uslan - sakinleşmek, 70

uslandır - uslandırmak, 171, 172

uslu uslu

u.+ lara, 178, 179

usluluk usluluk, 110, 189

ustalık ustalık

u.+ ların, 162

uşak çocuk, 212

u.+ lan, 169

u.+ ları, 133

u.+ larımı > lamı, 163

uşaklık çocukluk

u.+ imdan, 164

utan - utanmak

u.- in, 146

u.- sinar, 193

utandır - utandırmak, 134

uutan - utanmak

u.- ısınıs, 151

uyan - uyanmak, 201

u.- alım, 188

u.- dım, 201

uygun uygun, 83, 95, 96, 99, 105

uyku uyku, 90, 183

u.+ dan, 69, 77, 78, 79, 148, 150

u.+ sunan, 147

u.+ sunda, 213

u.+ suyulan > sunnan, 82

u.+ yu, 88, 89

uyu - uyumak

u.- du, 150, 213

u.- dun, 144, 147, 150

u.- dunmu, 201

u.- duydun, 213

u.- maem, 81

u.- maim, 81

u.- mayım, 82

uyukla - uyuklamak, 150

uzaklaştır - uzaklaştırmak, 104

uzlaş - uzlaşmak, 97

Ü

Üç İpostash Teslis, 69

Üç sıfatlı Teslis, 69

üç üç

ü.+ ncü, 67, 124

Üçlü Teslis, 70, 77, 78, 79, 82

Ü.+ nün, 83

Ü.+ yä, 69, 70, 78, 79, 174

üfkä öfke, 186

üfke öfke

ü.+ dän, 119

ü.+ i, 184

ü.+ nin, 186

üfkelän - öfkelenmek, 87

üfkelen - öfkelenmek

ü.- medin, 77

ü.- miş, 185

üfkelendir - öfkelendirmek, 98

üfkelet - öfkelemek, 83

üfkeli öfkeli, 146, 151, 169, 170

üfki öfke

ü.+ len, 181, 186, 190

üfle - üflemek, 159, 160

ükar yukarı

ü.+ da, 180

ükarı yukarı, 204

üle ögle

ü.+ nä, 205

üle öyle, 203

üredici öğretmen

ü.+ lermizi, 114

üree yürek

ü.+ mi, 79, 96, 100, 110, 173, 176

ü.+ min, 77, 78

ürek yürek, 120, 121

ü.+ län, 95, 103, 104, 156, 161, 165, 183, 184,
198, 214

ü.+ lär, 193

ü.+ len, 157, 164

ü.+ min > üremin, 77, 132, 135, 137, 157, 166

ü.+ tän, 82, 103, 141, 152, 155, 161, 193

üren - öğrenmek

ü.- mäidinis, 204

ü.- mein, 199

ü.- meyä, 114

ü.- sin, 198

ürenci öğrenci

ü.+ lär, 152

ürenici öğrenci

ü.+ i, 146

ü.+ y, 153

üret - öğretmek, 80, 84, 95, 132, 158, 166

ü.- er, 109, 160, 194, 211

ü.- ersin, 156, 157, 161, 163, 166

ü.- irim, 120

üseek yüksek, 138

üsek yüksek, 134, 135, 136, 181

üseklen - gururlanmak, 111

üseklilik yükseklik

ü.+ ina, 95

üstele - iradesini kabul ettirmek, 82

üt - yutmak, 198

ütül - yanmak, 104

üüredici öğretmen

ü.+ leri, 93

ü.+ lerimizi, 115

üüren - öğrenmek

ü.- eyim, 78

üürenici öğrenci

ü.+ lerini, 101

ü.+ lerinin, 114

üüret - öğretmek, 80, 84, 85, 99, 103, 115, 116

üüsek yüksek, 79, 101, 104, 112, 172, 173, 174,
175, 176

üvkeken - öfkelenmek, 86

üz yüz

ü.+ ündän, 75, 76, 120, 121, 144, 196

ü.+ ünü, 121, 149, 181, 182, 183, 186, 191, 192

V

vaatizlik vaftizlik

v.+ i, 68

vahıs et - vaftiz etmek, 200

vakat vakit, 131, 135, 155, 156, 158, 159, 164, 167,
188, 190, 197

v.+ a, 162, 164, 185

v.+ ında, 66, 67, 164

v.+ mı, 80, 81

v.+ larda, 94

vama (Rom.) ceza, 191

v.+ da, 191

v.+ lara, 165

v.+ lardan, 163

v.+ ları, 191

v.+ ya, 191

vameş (Rom.) gümrük görevlisi, 160

v.+ i, 132

vaptizlik vaftizlik

- v.+ i, 67
- var** - varmak
- v.- dı, 85, 105, 169, 207
- v.- ıerim, 73, 74
- v.- ıyorum, 75
- varlık** varlık
- v.+ ımdan, 166
- v.+ ları, 162
- vasılka** ismi Tevrat'ta geçen yılan
- v.+ nın, 158
- vatan** vatan
- v.+ a, 114
- vatis edän İon** Yahya Peygamber, 209
- vatis** vaftis, 210
- vatiz** vaftiz
- v.+ li, 66
- vatizlik** vaftizlik, 213
- v.+ tä, 189
- v.+ tän, 193
- Vavilon** Babil
- V.+ da, 174
- vazğtır** - vazgeçirmek, 210
- veçerne** (Rus.) akşam ayini
- v.+ dän, 197, 201
- veçnaya** (Rus.) daimalı, 182, 191
- veçnika** (Rus.) sonsuz, 140, 160, 190, 196, 197, 201, 204, 205, 206, 207
- v.+ lardan, 94
- vek** (Rus.) asır
- v.+ lerdän, 130, 134
- veki vekov** (Rus.) daima, 109
- ver** - vermek, 64, 65, 86, 88, 89, 90, 99, 103, 105, 109, 110, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 123, 124, 132, 134, 137, 152, 156, 171, 172, 173
- v.- di, 76, 155, 168, 169, 189, 201, 210
- v.- din, 114, 125, 144, 150, 164
- v.- ecän, 120, 121, 162
- v.- ecek, 146, 187, 214
- v.- eceydim, 122
- v.- ecis, 181
- v.- er, 104, 114, 143
- v.- eräk, 101, 114, 173
- v.- ersin, 125, 156, 175
- v.- ieer, 114
- v.- iersin, 113
- v.- medin, 95
- v.- meycäm, 97
- v.- miceklär, 192
- vergi** sadık
- v.+ lär, 193
- veril** - verilmek, 165, 166
- v.- di, 84, 126
- v.- din, 84, 85, 155, 156
- vezgeç** - vazgeçmek
- v.- mecäm, 202
- Vifleem** Beytüllahim
- V.+ dä, 170
- Viflem** Beytüllahim
- V.+ ä, 159
- Vifliem** Beytüllahim
- V.+ dä, 158, 213
- vladıka** piskopos
- v.+ lar, 195

voevod voyvoda

v.+ u, 208

Vofleem Beytüllahim

V.+ ä, 169

voimya (Rus.) adıyla, 199

volno (Rus.) mahsus, 206

vsyapina (Rom.) ?, 197

vyatsa (Rom.) hayat

v.+ mı, 159

v.+ y, 193

Y

yaban kurt

y.+ ylan, 100

yabancı yabancı, 118, 211

yabancı yabancı, 135, 139, 158

y.+ dır, 162

y.+ ların (?), 135

yak - yakmak

y.- ar, 197

y.- er, 183

y.- masın, 94

y.- tı, 210

yakında yakında, 162

yakışıkla - yakıştırmak, 101, 106, 107, 118, 138,

140, 156, 171, 175

y.- dın, 89, 99, 115

yakışıklı layık, 85, 94, 98, 99, 100, 105, 166

yakışksız layık olmayan, 83, 99, 102, 105, 110,

118, 176

yaklaş - yaklaşmak, 94, 95, 97, 105, 107

y.- amaer, 164

y.- êrim, 209

y.- tı, 173

y.- tım, 163

yaklaştır - yaklaştırmak, 167

Yakov Yakup Peygamber

Y.+ lan, 198

Y.+ un, 214

yalabat - parlatmak, 139

yalabıt - parlatmak, 183

yalan dünä yalan dünya

y.d.+ dâ, 135

yalan yalan, 187, 188, 207

y.+ da, 184

y.+ ı, 96

yalancılık et - yalan söylemek, 96

yalancı yalancı, 196, 197

yalandır - yalan söylemek, 178, 179

yalın yılan, 207

y.+ dan, 211

yalnız yalnız, 125

yalpaklık hürmetli davranış, 110

yalvar - yalvarmak, 108, 173, 175, 176

y.- aerım, 84, 95, 158, 159, 162, 163, 164, 165

y.- alım, 188

y.- arak, 104, 139

y.- cam, 202

y.- dı, 146, 203

y.- êr, 204

y.- erım, 93, 109, 110, 214

y.- êrim, 84, 100, 111, 171, 173, 200, 209

y.- êriz, 116, 117, 172

y.- ıerım, 84, 85, 155

- y.- ierim, 95
- y.- sa, 186
- yalvarmak** yakarış
- y.+ larıylan > larınnan, 100
- yalver** - yalvarmak, 199
- yamaç** yamaç
- y.+ lar, 146
- yamur** yağmur, 197
- y.+ da, 189
- y.+ lar, 195
- yan** - yanmak
- y.- ardı, 104, 205, 208
- y.- êr, 206
- y.- ma, 192
- y.- mayasın, 97
- yanık** yanık, 80, 157, 160
- yanıl** - yanılmak, 94, 98, 204, 207, 208
- yanılmak** günah
- y.+ larımızı, 90
- y.+ ların, 104
- y.+ larmızı, 89
- yanılt** - yanıltmak, 208
- yanış** yanılış, 135
- yannaştır** - yanaşmak, 167
- yap** - yapmak, 100, 102, 109, 120, 121, 122, 174
- y.- acan, 105, 189
- y.- aerlar, 76
- y.- aersın, 157, 165, 167
- y.- aim, 77, 88, 93
- y.- amasınıs, 93
- y.- amazsınız, 94
- y.- arak, 69, 104, 161
- y.- ayım, 78, 94
- y.- im, 93, 110, 184
- y.- madı, 104
- y.- marsa, 200
- y.- mayasın, 180
- y.- mayasınıs, 93, 201, 202
- y.- mıyceklar, 194
- y.- tim, 83, 87, 88, 89, 90, 96, 104, 105, 106, 107, 118, 121, 163
- y.- tın, 77, 106
- yapı** bina
- y.+ lar, 181
- Yapıcı** Tanrı
- Y.+ nın, 128
- Y.+ ya, 66
- yaprak** yaprak, 201
- yar** - yarmak
- y.- dıktan, 195
- y.- dıydı, 168
- yara** yara
- y.+ lardan, 139, 140
- y.+ ları, 86
- Yaradıcı** Yaratıcı (Yaradan)
- Y.+ ya, 66
- Yaradıcı** Yaratıcı (Yaradan)
- Y.+ mızın, 114
- Y.+ ya, 67, 174
- yaradıl** - yaratılmak, 65
- y.- miş+ a, 66
- yaralan** - yaralanmak, 138
- yaralı** yaralı, 99
- yarat** - yaratmak, 121

- y.- tın, 94, 105, 144, 145, 146
- yardım et** - yardım etmek, 76, 93, 94, 110, 172, 174, 176
- y.- er, 196
- y.- ersin, 158
- y.- ti, 87
- yardım** yardım
- y.+ inan, 95, 165, 199
- yardımcı** yardımcı, 108, 199
- y.+ ya, 74, 75
- yardımcı** yardımcı
- y.+ ya, 73, 74, 75
- yardımet** - yardım etmek, 162
- yardımla** - yardım etmek, 161
- yardımna** - yardım etmek, 172
- y.- ersin, 160
- y.- ip, 163
- Yarıdıcı Yarıtıcı (Yaradan)**
- Y.+ ya, 66
- yarın** yarın, 187
- yaş** gözyaşı
- y.+ lan, 104, 105, 148
- yaş** yaş
- y.+ tan, 159
- yaşa** - yaşamak
- y.- dılar, 206
- y.- din, 134
- y.- êrsın, 141
- yaşamak ekmeni** İsa Mesih, 134
- yaşamak** ömür, 144, 148, 168, 181
- yat** - yatmak
- y.- êr, 151
- y.- êrsın, 153
- yatadıl** - yaratılmak
- y. -miş+a, 67
- yatak** yatak
- y.+ tan, 79
- yavaşı** - yavaşlatmak, 172
- yavaşı** - sakinleşmek, 94
- yavitsya ol** - (Rus.) huzuruna çıkmak, 193
- yavru** yavru
- y.+ larını, 162
- yaz** - yazmak
- y.- arsa, 202
- yazdırıl** - yazdırılmak
- y.- maz, 100, 175
- yazı** yazı
- y.+ lar, 202
- y.+ lara, 67
- y.+ larına, 67
- yazın** yazı
- y.+ lara, 66
- yazın** yazın, 196
- yık** - yıkmak
- y.- tı, 76, 125
- yıka** - yıkamak, 121
- yıkıl** - yıkılmak, 172
- yıslan** - su serpmek, 104
- yok et** - yok etmek
- y.- er, 183
- y.- medin, 77, 78
- yok ol** - yok olmak
- y. mailim, 86
- yoksul** yoksul, 85

yol yol, 116

y.+ larmı > armı, 155

y.+ unu, 109

yola - yollamak

y.- dim, 195, 199, 202

y.- din, 148, 161

y.- ıycek, 188

yolandır - yönlendirmek, 159, 160, 161, 163, 165

yolcu yolcu, 116

y.+ yu, 198

yolla - yollamak, 89, 90, 114, 116, 117

y.- dim, 195

y.- êêrız, 90, 91, 102, 112, 116, 117

y.- erıs, 89

y.- ip, 128

Yordan Şeria Nehri

Y.+ da, 127

yortu yortu

y.+ ları, 124, 202

y.+ ların, 124

yortula - yortu kutlamak, 152

yortulan - yortu kutlamak, 168

yot iyod

y.+ län, 213

Yuda Yehuda, 97

yufkala - zayıflatmak, 105

yukar yukarı

y.+ dan, 99, 114, 213

yukarı yukarı, 90, 127, 132, 137

yukona ikon

y.+ ların, 206

yuvarlan - yuvarlanmak, 193

Z

zaabit asker

z.+ lermizi, 114

Zaapçı Tanrı, 142

Zaapçı Tanrı (Zapt eden), 68

zaiflik zayıflık

z.+ ma > ima, 160

zakon (Rus.) kanun

z.+ a, 166

z.+ da, 210

z.+ larından > arından, 193

z.+ u, 166

z.+ un, 133

zaman zaman, 77

Zanj mıtarı Zakkey vergi görevlisi, 137

zap idare

z.+ a, 153

Zapçı Tanrı, 70, 98, 100, 101, 105, 116, 118, 119

Z.+ nın, 97

Z.+ sına, 67

Zapçıyka Meryem Ana, 126, 172, 176

Z.+ sı, 174

Z.+ ylan, 76

Zapçı Tanrı, 69, 91

Z.+ sını, 65, 66

Z.+ ya, 86, 123

Zapçıyka Meryem Ana, 174

zapovet (Rus.) emir

z.+ lerni, 112

zarar zarar, 158, 194, 212

zararsız zararsız, 109, 117

zarasis zararsız, 165

zedele - ziyade etmek

z.- ıcek, 86

zedelen - ziyade etmek

z.- er, 86, 186

zedä ziyade, 96, 103, 120, 121

zeet çek - eziyet çekmek

z.- eer, 124

z.- ti, 67

z.- tin, 135

zeet eziyet

z.+ ä, 102

z.+ lärlän, 172

z.+ lerinä, 172

zeetlen - eziyet çekmek

z.- än, 81, 85

zengin zengin, 190, 207

zenginik zenginlik, 190

zenginlik

z.+ in > zengin, 137, 191

zerä zira, 65, 88, 89, 90, 98, 102, 103, 106, 107,

116, 117, 120, 121, 122, 123, 126, 136, 168,

179, 180

zet çek - eziyet çekmek

z.- tin, 66, 109

z.- tinis, 209

zet eziyet, 144

z.+ lerdän, 139, 140

z.+ lerni, 141, 149, 156

zetin ya zeytin yağı

z.+ inän, 166

zetle - eziyet çektirmek, 200

zetleen - eziyet çekmek, 153

zetlen - eziyet çekmek

z.- eceklär, 207

z.- er, 181, 203, 207

zetlici eziyet edici, 210

zidelen - ziyadelenmek

z.- er, 143

zihir zehir, 193

zina et - zina yapmak, 180

zina zina, 180

zor güçlük

z.+ lar, 192

z.+ lardan, 87, 112

zorluk zorluk

z.+ tan, 172

Kaynakça

- AKSAN, Doğan, (2009) *Her Yöniyle Dil*, Ankara, TDK Yay.
- ALTINKAYNAK, Erdoğan, (2006) *Gregoryan Kıpçak Dil Yادigarları*, İstanbul, İQ Kültür Sanat Yay.
- ANZERLİOğLU, Yonca, (2009) *Karamanlı Ortodoks Türkler*, Ankara, Phoenix Yay.
- ANZERLİOğLU, Yonca, (2002) “Karamanlılar, Gagauzlar ve Urumlar Arasında Tarihi ve Sosyo-Kültürel Bağlar Var mıdır?”, *ÇTAS 2002*, Ankara, 220-238s.
- ARGUNŞAH, GÜNER; Mustafa, Galip, (2015) *Codex Cumanicus*, İstanbul, Kesit Yay.
- AVKSENTİY, (2005) *Liturgika*, Filibe, Praksis Yay.
- AYGİL, Yakup, (1995) *Hıristiyan Türklerin Kısa Tarihi*, İstanbul, Ant Yay.
- AYDIN, Mehmet, (1998) “Hıristiyanlık (Mezhepler ve Tarikatlar)”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, cilt 17, 353-358s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- BALTA, Evangelia, (2014) *Gerçi Rum isek de Rumca bilmez Türkçe Söyleriz*, İstanbul, Türkiye İş Bakası Kültür Yay.
- BABOGLU, VASILIOğLU, İ.İ., K. K., (2006) *Gagauz Dili hem Literatür Okumaklara*, Komrat, Ştintsia Yay.

- BARUTÇU ÖZÖNDER, F. Sema, (2006) “Eski Türklerde Dil ve Edebiyat”, *Türkler*, cilt III, 481-501s., Ankara, Yeni Türkiye Yay.
- BASKAKOV, Nikolay, (1973) *Gagauzsko Russko Moldovanskiy Slovar*, Moskova, Sovetskaya Entsiklopedia
- BASKAKOV, Nikolay, (çev. İsmayil Kaynak), (1991) *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay.
- BAUBEC, Agiemin, (2012) *Dicționar Român-Turc și Turc-Roman*, Bükreş;
- BULGAR, Stepan, (2005) *Stranitsı İstorii i Literaturı Gagauzov*, Kişinev, Pontos Yay.
- CİACHİR, Mihail, (1934) *Besarabieala Gagauzlaran İstariesa*, Kişinev, Tiparul Moldovenesc;
- CHERMİN, Velvl, (2007) *The Subbotniks*, Ramat Gan (İsrail), Bar İlan Üniversitesi
- CHİRLİ, Nadejda, (2005) *Algış Bitigi: Ermeni Kıpçakça Dua Kitabı*, Hollanda, Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi
- CLAUSON, Gerard, (1982) *Etimological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford, Oxford University Press
- ÇAKİR, Mihail, (2001) *Kısa Dua Kitabı Gagauzça*, Selanik
- DALYAN, Murat, (2011) *19. Yüzyıl Nasturilerinde evlilik ve düğün*, *Turkish Studies* cilt 6/ sayı 3

DEMİR, YILMAZ, Nurettin, Emine, (2006) *Uygur Edebiyatı (8.-14. yy) Nesir*, Türk Edebiyatı Tarihi 1, TC Kültür Bakanlığı Yay., 146-168s.

DRYGA, İryna, (2010) *Pontika*, Kiev

DUMİNİKA, İvan, (2012) *Hram Uspeniya Bojiej Materi sela Kirsovo*, Kişinev, S.Ş.B.

ECKMANN, Janos, (1950) *Anadolu Karamanlı Ağızlarına ait Araştırmalar I Phonetica*, Ankara, DTCFD Ankara Üniversitesi Yay., cilt VIII; 165-200s.

ERCİLASUN, Ahmet B., AKKOYUNLU, Ziyat, (2015) *Divanu Lügat'it Türk*, Ankara, TDK Yay.

ERGİN, Muharrem, (2009) *Dede Korkut Kitabı*, cilt 1 ve 2, Ankara, TDK Yay.

ERGİN, Muharrem, (2009) *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak Yay.

GRADEŞLİEV, İvan, (1994) *Gagauzite*, Dobriç, Liudmil Beşkov Yay.

GÜLENSOY, Tuncer, (2007) *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Ankara, TDK Yay.

GÜNGÖR, ARGUNŞAH; Harun, Mustafa, (1991) *Gagauz Türkleri Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay.

GÜNGÖR, Harun, (2010) “Gagavuzlarda Din ve Dinî Terminoloji Üzerine Birkaç Söz”, *Gagavuz Türkçesi Araştırmaları. Bilgi Şöleni*, Ankara, s.117-125., TDK Yay.

- GÜNGÖR, Harun, (2010) “Şamanlık”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, cilt 38, 325-328s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- HATLAS, J., ZYROMSKİ, M., (2011) *Bucak'taki Gagauzların Hayatında Din*, *TUBAR XXXIX/Bahar*; 533-549s.
- HEMPHİLL, Ken, (2001) *The Names of God*, Nashville (ABD), Broadman & Holman yay.
- İMDAT, Demir, (2014) “Çekirge Kelimesi Üzerine”, *Dil Araştırmaları*, Ankara, 189-200s.
- İNAN, Abdülkadir, (1976) *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi
- İNAN, Abdülkadir, (1986) *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara, TTK Yay.
- KAPALO, James, (2011) *The Gagauz in Discourse and Practice*, Boston; Brill Yay.
- KOLEKTİF, (1966-1982) *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, Ankara, TDK Yay.
- KOLEKTİF, (2007) *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, TDK Yay.
- KOLEKTİF, (2001) *Dicționar ortografic romanesc*, Kişinev, Litera Yay.
- KOLEKTİF, (2007) *Gagauzite v Bilgariya*, Sofya, Etnografski institut Yay.
- KOLEKTİF, (2013) *İslamiyet-Hıristiyanlık Kavramları Sözlüğü*, Ankara, Ankara Üniversitesi Yay.
- KOLEKTİF, (2008) *Molitvenik*, Sofya, Vitezda Yay.
- KOLEKTİF, (2015) *Türkçe Sözlük*, Ankara, TDK Yay.

KONONOV, A. N., (1941) *Grammatika Turetskogo Yazıka*, Moskova, Akademii Nauk SSSR Yay.

KOPUŞÇU, Viktor, (2015) *Ay Boba Mihail Çakir, Çakirlär*, Komrat

KOPUŞÇU, Viktor ve Sergiy, (2011) *Doorusaltanlı Dua Kiyadı*, Komrat, Foxtrot Yay.

KORKMAZ, Zeynep, (2009) *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekilbilgisi*, Ankara, TDK Yay.

KORKMAZ, Zeynep, (2010) *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK Yay.

KVİLİNKOVA, Elizaveta, (2005) *Gagauzi Moldova i Bolgarii*, Kişinev, Pontos Yay.

KVİLİNKOVA, Elizaveta, (2011) *Gagauzskiy Pesenny Folklor. Gramatika Jizniy*, Kişinev, Akademiya Nauk Moldove

KVİLİNKOVA, Elizaveta, (2013) *Sterjen gagauzskoy etniçnosti*, Komrat-Sofya

KVİLİNKOVA, Elizaveta, (2012) *Apokrifi v zerkale narodnoy kulturi gagauzov*, Kişinev, Tipogr. Centrala

KVİLİNKOVA, Elizaveta, (2010) *Zagovori, magiya i oberegi v narodnoy meditsine gagauzov*, Kişinev, Elan Poligraf

(2014) *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, İstanbul, Yeni Yaşam Yay.

LİGETİ, Lajos, (çev. Sadrettin Karatay), (2011) *Bilinmeyen İç Asya*, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay.

- MANOF, Atanas, (çev. Türker Acaroğlu), (1939) *Gagauzlar: Hristiyan Türkler*, Ankara, TTK Yay.
- MATEEVA, Vanya, (2006) *Gagauzite: Ošte edin pogled*, Sofya, Marin Drinov Yay.
- MİÇEVA-PEYCHEVA, Kalina, (2013) “İllness-inducing evil in old bulgarian apocryphal prayers” *Bilgarski ezik*, sayı 60, 65-74s.
- MİRONOV, O. V., (2002) *Slovar Religioznih terminov*, Voronej, Voronejskiy Gosudarstvenniy Universitet
- MORAVCSİK, Gyula, (1983) *Byzantinoturcica*, Berlin, Leiden
- MOŞKOF, Valentin, (1901) *Etnografiçeskoe obozrenie*, Moskova, Moskova Üniversitesi, *Gagauzı Benderskago Uezda*, sayı I; 98-160s.;
- MOŞKOF, Valentin, (1902) *Etnografiçeskoe obozrenie*, Moskova, Moskova Üniversitesi, *Gagauzı Benderskago Uezda. Etnografiçeskie oçerki i materialı. gl. XI-XIII*; sayı III; 1-62s.; *Gagauzı Benderskago Uezda. Glavı XIV-XXIV*; sayı IV; 1-92s.;
- MOŞKOF, Valentin, (1904) *Nareçiya Besarabskih Gagauzov*; Saint Petersburg; İmperatorskiy Akademiy Nauk
- ÖZÇELİK, Sadettin, (1997) *Urfa Merkez Ağzı*, Ankara, TDK Yay.
- ÖZKAN, Nevzat, (1996) *Gagavuz Türkçesi Grameri*, Ankara, TDK Yay.
- ÖZKAN, Nevzat, (2014) *Türk Dilinin Yurtları*, Ankara, Akçağ Yay.

- ÖZKAN, Nevzat, (ed. Ahmet B. Ercilasun), (2007) “Gagavuz Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara, Akçağ Yay.
- PETKANOVA, Donka, (1978) *Apokrifna literatura i folklor*, Sofya, Nauka i izkustvo Yay.
- POKROVSKAYA, L.A., (1964) *Grammatika Gagauzskogo Yazıka. Fonetika i Morfolojiya*; Moskova, Akademiya Nauk SSSR
- PRITCHARD, Ray, (2014) *Lord of Glory*, Primedia Yay.
- ŞAHİN, G. Selcan Sağlık, (2010) “Gagavuz Türkçesinde Basım-Yayın Faaliyetleri ve Gagavuz Türklerinde Gelişen Dil Bilinci”, *Gagavuz Türkçesi Araştırmaları Bilgi Şöleni*, Ankara, TDK Yay.
- SEREBRENNİKOV B., GADJİEVA. N., (çev. Tevfik Hacıyev, Mustafa Öner), (2011) *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihî Grameri*, Ankara, TDK Yay.
- SİNANOĞLU, Mustafa, (2001) “Karâilik”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, cilt. 24, 424-426s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- STAMOVA, Maria, (2007) *Gagauz Türkçesinin Ses Düzeni*, Ankara, *Modern Türklük Araştırmaları* dergisi, c. 4; sayı 3; 91-104s.;
- STRONG, James, (1997) *Greek Dictionary of the New Testament*, Albany-New York, Ages Software
- SVİRİDOVA, M.N., (2014) *Etimologičeskiy Slovar Sovremennogo Russkogo Yazıka*, Moskova, Adelant Yay.

TEKİN, Talat, (2000) *Orhon Türkçesi Grameri*, Ankara, Sanat kitabevi

TEKİN, Talat, (1976) *Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yay.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, (2012) *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul, Kapı Yay.

TOWNS, Elmer, (1987) *The Names of Jesus*, Accent Pubns

USER, Hatice Şirin, (2006) *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*, Ankara, Akçay Yay.

YAZICI, Nesimi, (1992) *İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi*, Ankara, Diyanet Vakfı Yay.

ZAJACZKOWSKI, Wlodzimiers, (1966) *Jezyk i folklor gagauzov z Bulgarii*, Krakow, Polska academia nauk.

Özet

(KOLEV, İvan, “**Gagauz Türklerinde Türkçe Dinî Metinler**”, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Selcan Sağlık Şahin, Ankara , 2016; VIII + 460s.)

Bu tezin ana hedefi, Gagauz Türklerindeki Türkçe dinî metinlerle ilgili ayrıntılı bilgi verip aynı metinlerde görülen yazımsal, fonetik ve morfolojik özellikleri tespit etmektir. Farklı zaman dilimi içinde yazılan Mihail Çakır’ın dua tercümeleleri, Elizaveta Kvilinkova’nın derlemeleri ve Sergey ile Viktor Kopuşçu’nun dua kitabı, bu çalışmanın ana kaynaklarını teşkil etmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde tarihte Kıpçak ve Karamanlı Türklerinde Hristiyanlık konusuna kısaca değinilmiştir. İkinci bölümünde Gagauzların dinî hayatının tarihçesi verilerek Gagauz Türklerinde dinî metinlerin türleri hakkında ayrıntılı bilgi sunulmuştur. Üçüncü bölümünde dinî metinlerin örneklerinin Latin alfabesine aktarılmış hali bulunmaktadır. Dördüncü ve beşinci bölümlerde sesbilgisel ve şekil bilgisel tahlillerin yanı sıra metinlerin yazını ve söz varlığı ile ilgili bazı özelliklere yer verilmiştir. Son olarak, çalışmada rastlanan bazı Hristiyanlık terimlerinin sözlükçesi ve metinlerin dizini eklenmiştir.

Abstract

(KOLEV, İvan, “**Turkish Religious Texts among the Gagauz Turks**”, Master’s Thesis, Advisor: Assistant Professor Doctor. G.Selcan Sağlık Şahin, Ankara, 2016, VIII + 460p.)

The main aim of the this thesis is to give detailed information about the religious texts among the Gagauz Turks and point out the spelling, phonetic and morphological features of these texts. The prayer translations of Mihail Çakir, the religious text compilations of Elizaveta Kvilinkova and the prayer book of Sergey and Viktor Kopuşçu, all of which are written in different space of time, are the main source of this thesis. The subject of Christianity among the Kipchak and Karamanlı Turks has been mentioned in the first chapter of this study. Detailed information about the religious life of the Gagauz Turks, as well as the variety details that surrounds the Gagauz texts are shown in the second chapter. In the third chapter examples of different Turkish religious texts are given in Latin script. The phonetic and morphological analyses, as well as some orthographical and lexical features take place in the fourth and fifth chapters. Furthermore in this study there is a little dictionary for the christian terminology and an index of the religious texts that took part in chapter three.